

UNIV. BIBLIOTH.
* 1107 *
HELSINGFORS

MARJA
SALMELA
TAISTOJEN
TEITÄ

MARJA SALMELA

TAISTOJEN TEITÄ

*MARJA SALMELA on ennen
julaissut:*

UNELMIENSA UHRI	2: 50
MURUSIA	2: —

TAISTOJEN TEITÄ

KIRJOITANUT

MARJA SALMELA

PORVOOSSA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

TAISTOJEN TEITÄ

WILHELM
KIRJASTO
MARIAN SÄLMIÄ

PORVOSSA 1905
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN KIRJAPAINOSSA.

Kotajärven kirkonkylästä kääntyi valtamaantie ennen vanhaan suoraan pohjoiseen päin. Kirkon luota, jossa oli asuttua ja viljeltyä seutua, painui se suoraan synkkään mäntymetsään, missä pitkien petäjien lomitse pujottelihe eteenpäin, kohosi pari kertaa korkeaksi mäeksi, näytti sieltä matkailijalle metsien lomassa siintävän sisävesistön saarineen, salmineen, lahtineen ja niemekkeineen, painui sitte taas alemmaksi ja kulki tasaista kangasta pitkin seitsemättä virstaa. Silloin teki se äkkiä käänteen ja maisema muutti samassa muotoansa. Metsä siirtyi taustaan kuin vihollisen karkoitama vartiojoukko. Pellot, niityt ja harmahtava, sameavetinen lampi rämeisine rantoineen anastivat koko etualan.

Muutos oli niin äkillinen, ett'ei sitä voinut olla huomaamatta. Silmä etsi vaistomaisesti puita, jotka suoraselkäisinä ja vakavina, kuin sotarintamaan asettuneina, olivat tietä vartioineet. Viljelyskö oli heidät syrjään sysännyt, ajanut pakosalle ja taustaan tunkenut? Vai oliko sen tehnyt epäsuotuista, rämeinen maaperä, jota ei metsä eikä viljelyskään vielä ollut voittanut?

Yhteisvoimin olivat ne suorittaneet tuon karkoistustyön. Toisella puolella tietä, missä hyvin hoidetut

pellot ja niityt esiin vilahtivat, oli viljelys sen tehnyt, toisella puolen rämeikkö. Mutta rämeikköäkään ei viljelys enää ollut kokonaan rauhaan jättänyt, vaikka sen voitot vielä olivatkin vähäiset. Maantienlaidassa ainoastaan oli peltoa jonkun verran. Sitte räme sai vallan. Maa aleni alenemistaan lampea kohti, kiersi kosteana, hyllähtelevänä rantaniittynä lammen lakeata laitaa, vasta toisella rannalla taas kohoten vähitellen, kunnes aita ja viljelty peltomaa vastaan tulivat.

Peltojen ylälaidassa, viljelysten piirittämänä, seisoi vanha, rappeutunut rakennus. Se oli rakennettu 1800-alkupuolella ja oli nyt 1870-luvun alkaessa jo vanhuuttansa kallella. Punamaali oli tummennut, valkeat ikkuna- ja ovipielet olivat harmaanlikaiset, ja matalat, moniruutuiset ikkunalasit vivahtivat viheriän sinertäville. Tämä rakennus oli ainoa, jonka ohikulkijan silmä maantieltä saattoi erottaa. Sentähden se aina vetikin huomion puoleensa. Maantieltä katsoen näytti siltä kuin olisi se ollut metsänlaidassa, mutta jos lähemmä tuli, näki kohta että aukeaa ja lakeata oli talon toisellakin puolella. Puita ei ollut läheisyydessä ei ainoata. Rakennus yksin vanhana ja ränstyneenä seisoa törrötti lakeuden ympäröimänä kuin pelätin peltojen keskellä.

Vieras katsoi ihmetellen tätä aukeaa lakeutta, joka niin odottamatta ilmaantui synkän metsän keskeltä. Mutta kotajärveläiset eivät sitä hämmästyneet. He olivat siihen tottuneet, niinkuin koskenpartaalla asuva tottuu veden paubinaan. Mutta yhtä tottuneet olivat he siihenkin, että pimeän tullen tuota paikkaa välttivät. Ei se ollut mieluinen kylä päivälläkään.

Mutta olihan silloin kuitenkin rohkeutta rinnassa enemmän, ja pystyihän ajatus silloin asioita arvostelemaan semmoisina kuin olivat. Vaan kuka pimeään tullen uskaltaisi sinne, missä tuntemattomat voimat temmelivät, missä jokainen varjo verkkona kietoi, joka risahdus oli turmion enne ja jokainen outo ääni hornan henkien kamalaa kuisketta.

Nuorempi kansa Kotajärvellä ei tietänyt mitään omaa näkemäänsä, omaa kuulemaansa, josta tuo kauhu Teiton taloa ja sen asukkaita kohtaan olisi alkunsa saanut. Vaan vanhat ihmiset tiesivät Teiton entisistä asukkaista kertoa tarinoita, jotka selkäpiitä karmivat ja pöyristyttivät rohkeimmankin mieltä, kun niitä pärevälkeän ääressä muisteltiin. Taloissa, joissa oli ruotukko tai ruotimuori, näitä juttuja varsinkin kerrottiin. Moni vanhuksista muisti vielä hyvin Teiton nykyisen vanhan vaarin isänkin, hänet, joka talon ensin haltuunsa sai ja joka sen sitte pojalleen perinnöksi jätti. Petollinen ja julma oli hän ollut. Hän oli palvellut vanhaa sotaherraa, jolle talo ensin rakennettiin vanhainpäiväin varaksi. Paljon oli hän jo palveluksessa ollessaan isäntäänsä pettänyt, — niin sanottiin, — ja sitte kun ukko kuoli perheettömänä sai renki vielä kaiken perii. Viekkautta ja pakkoa sanottiin hänen siinäkin käyttäneen, mutta voitolle hän pääsi perinnöstä riideltäessäkin. Mutta silloin juuri, kun kaikki näytti selvinnan, oli hänelle ilmaantunut oma veli kilpailijaksi. Veli oli siihen asti viettänyt kulkurin elämää, mutta oli sitte kuullut toisen veljen varallisuudesta ja onnesta. Sen houkuttelemana tuli hän Kotajärvelle, asetui Teittoon ja tahtoi osaa talosta. Riitaista oli vel-

jesten elämä heti alusta. Paljon he joivat, pelasivat ja tappelivat, ja moni ennusti että tuho siitä vielä tulee.

Usein kuului talosta maantielle sellainen elämä, että ohikulkijat kiiruhtivat pois päin turvallisemmille paikoille, kiiruhtivat kuin olisi henki ollut vaarassa. Ja että siinä vaaraa oli, siitä oli moni varma. Sentähden ei kukaan uskaltanut Teittoon lähteä illalla pimeän tultua, ja sentähden saivatkin veljekset siellä rauhassa elämöidä ja tapella.

Kun kulkuri veli sitte kerran pimeänä syksyiltana katosi teille tietymättömille, epäiltiin isäntää veljesmurhasta, mutta todistuksia ei saatu mistään. Veli oli poissa eikä jälkiä löytynyt minkäänlaisia, ei vaikka nuottaakin lammessa vedettiin, jotta ruumis löytyisi, jos olisi sinne upotettu. Vaan ei löytynyt, ei metsästä eikä lammen pohjalta. Mutta Riitalammeksi kutsuttiin siitä pitäen Teiton läheisyydessä olevaa lampea.

Isäntä meni naimisiin pian tämän jälkeen. Vieraasta pitäjästä haki hän hiljaisen, nöyräluontoisen vaimon ja toi Teittoon. Viisi lasta heille syntyi, mutta yksi vaan jäi eloon. Emäntä kävi yhä synkkämielisemmäksi, suri lastensa kuolemaa, suri miehensä jumalatonta elämää ja tuli viimein mielenvikaan. Sannannurkkaan hän kytkettiin. Siellä eli hän raudoissa ja pahnain päällä kuin eläin. Mutta pimeinä syys-iltoina, kun hourun huuto kuului maantielle, ja kun Riitalammen laineet surullisesti solisivat, hätyyttivät ohikulkijat hevostaan pyrkien pian pois tuon kammottavan talon ja sitä ympäröivän alastoman, aukean lakeuden läheisyydestä, sinne missä iki-hongat taajana

vartijajoukkona teitä reunustivat ja missä metsän puut puheillansa ihmisille seuraa pitivät.

Näitä kertoivat vanhat ihmiset nuoremmalle polvelle Kotajärvellä, ja joka kerran kun kerrottavia auitettiin vahvistui kuulijain vastenmielisyys Teittoa ja sen asukkaita kohtaan. Tiesiväthän sitäpaitsä nuoremmatkin omasta kokemuksestaan että elämä Teitossa ei ollut sellaista kuin muualla. Ainoa isännän eloon jääneistä lapsista, nuorin poika, joka isältä peri talon, oli kyllä monessa suhteessa isäänsä parempi, ei ollut niin raaka, ei niin kova, oli perinyt äidin lempeän ja hiljaisen luonnon, mutta saita hän oli niin että penni sormissa soikeni ennenkuin irti heltisi. Nuorena ei hän paljon kodissaan viihtynyt, oli työ-ansioilla vieraissa pitäjissä ja toi sieltä vanhempien kuoltua vaimonkin itselleen. Säästävästi sitä sitte elettiin niin että palvelijoitakin nälällä kidutettiin ja pois ne siitä syystä pyrkivätkin toinen toisensa perästä. Vuoden naimisissa oltuaan kuoli emäntä, jättäen jälkeensä pienen pojan. Teiton talo jäi taas emännättömäksi, ja yksinäistä, kolkkoa oli koti-elämä siellä. Poika kasvoi vaalinnatta ja valvonnatta. Pienenä hän usein ikävöi äitiä, itki yksinäisyydessä monet itkut ja oli usein apealla mielellä. Mutta kun vähän varttui, ei hän enää viitsinyt itkeä. Silloin tuntui vapaus mieluiselta, ja silloin rupesi hän yhä enemmän ottamaan esimerkkiä siitä mitä ympärillään näki isän ja palvelijain seurassa. Hänellä oli iso-isän luonto. Itsepäinen ja rohkea hän oli ja sukkela oli hän oppimaan. Hän oli jo ripille päästessään varova, viisas ja punnitseva kuin aikamies.

Pari vuotta senjälkeen kun poika oli käynyt rippikoulun, rupesi isä-ukon ymmärrys heikontumaan. Pojan täytyi vähitellen kokonaan ottaa talon asiat ohjatakseen. Vaikeata se oli niin nuorelle, mutta hauskaa oli se samalla kun ei tarvinnut enää ajatella: »saanko vai enkö saa», vaan sai elää ja olla niinkuin itse tahtoi.

Kun nuori isäntä läheni kahdettakymmenettä ikävuottaan rupesi hän ajattelemaan emännän ottamista. Vaikeata oli, kun eivät palvelijat talossa pysyneet, ja kun ei ollut ainoatakaan uskottua ihmistä, johon turvautua. Emäntä oli otettava, sen ymmärsi isäntä jo käytännöllisistäkin syistä ja sitä toisetkin hänelle toittelivat. Mutta mistä ottaa, siinäpä pula? Ihmiset olivat hulluilla puheillansa saaneet monen piikatyttösenkin niin peloitetuksi, että oli pestinsä takaisin tuonut, kun ei uskaltanut Teittoon tulla. Mistäpä sitte emäntää saisi sellaiseen paikkaan? Ei ne ison talon tyttäret olleet niinkään otettavissa eikä Teittolainen muita taas huolinut ajatellakaan.

Teittolainen yritteli ja ajatteli, mutta aina häneltä asia kesken jäi. Ja jota enemmän asia pitkistyi, sen kiusallisemmaksi se kävi. Isäntä aivan suuttui, kun ajatteli ett'ei hänen talonsa ja tavaransa kelvanneet. Olihan hänellä kolikoita kirstunpohjalla ehkä enemmän kuin kenelläkään muulla koko pitäjässä. Miks'ei tavarasta sitte apua *hänelle* naimakaupoissa, olihan siitä muille? Ja rehellisesti lyötyä rahaahan hänellä oli. Metsän myynnissä, tukkiasioissa ja vaihtokaupoissa sen arvo kyllä tunnettiin. Miks'ei saanut emäntääkin sillä hankituksi?

Teiton isäntä oli siksi ylpeä, ettei kosimaan lähtenyt, jos ei onnistuminen ollut varmasti tiedossa. Ei hän sitä iloa kotajärveläisille tahtonut suoda, että olisivat voineet kehua antaneensa rukkaset Teiton rikkaalle isännälle. Parempi oli odottaa, kunnes hyvästi ja helpolla onnistuisi. Silloin sitä voitostaan ylpeillä saisi ja sellaista iloa kannatti kyllä odottaa.

Mutta kun ei emäntää ollut talossa, ei isäntäkään siellä viihtynyt. Matkoilla oli hän enimmäkseen, välitti kauppoja, oli töissä ja hommaili mitä milloinkin. Kehuipa hän kerran käyneensä ulkomaillakin, vieraissa kaupungeissa ja satamissa ja sillä matkalla oppineensa ulkomaan kieliä. Mutta miten paljon perää hänen kehuskelevissa kertomuksissaan oli, sitä eivät kotajärveläiset tienneet.

Kevätpuolella palasi isäntä tavallisesti kotiinsa. Kuin muuttolinnut pesän rakentamispuuhassa, hääpäivä silloin hänkin talon töissä. Mutta se oli rauhatonta, kiihkeää puuhaa, jonka hän usein keskenkin jätti, pistäytyäkseen taasen pienelle asiamatkalle. Oli kuin nuo monet matkat ja se levoton elämä, johon hän tottui, olisivat häneltä rauhan riistäneet yksin kotonakin. Vasta kun hän kerran, heinänteon ajaksi palasi kotiin ja kehaisten kertoi pian tuovansa emännän taloon, tuntui siltä kuin hän toden teolla olisi talon töihin tarttunut. Aamusta iltaan kulki hän väkensä kanssa töissä, oli hyvällä päällä ja väsymätön innossaan. Viikate välähti kuin salama hänen kädessään, ja mehevä, kukkainen ruoho taittui sen tiellä.

Heinäväki katseli häntä kummissaan. Toiset nauroivat, toiset puistivat päätään, ja sitte supistiin yhdessä

ruuan peräisiä pidettäessä! Ennustettiin, että nyt tässä tulee toinen komento. Ei tulla toimeen enää niin vähällä väellä kuin ennen, ei pysy elämä enää niin yksinäisenä ja ilottomana. Niin sitä olikin eletty kuin haudassa, talvikausina varsinkin, isännän ollessa matkoilla. Piikatyttö ja renki silloin sinne kahden jätettiin vanhan ukkovaarin valvonnan alaisiksi ja se ukko, vaikka oli heikkopäinen, kyllä se valvoa osasi kuin mikäkin vahtikoira! Kulki kintereillä, nuuski, vakoili ja vartioi, että kaikki isännän poissa ollessakin oli kuin olla pitää. Sille sitä oli monet kerrat naurettu, että mitäpä emännästä sellaiseen taloon. Mutta nyt isäntä kuitenkin aikoi tuoda hänet ja kai emäntä uudet tavat toisi.

Isäntä itse oli asiasta niin hyvällä päällä, ettei tiennyt, miten olla ja elää. Nauraa piti ja leikkiä laskea ja sitte työssä käydä, niin että hiki otsalla helmeili. Mutta työnteonkin aikana pyörivät ajatukset siinä, mitä äsken oli tapahtunut. Oikein mieltä hivi, kun sitä ajatteli, kun muisti, että nyt se emäntä tulee, tulee viimeinkin eikä olekkaan mikään halpasukuinen, vaan sivistyneestä säädystä, oikeinpa papilista sukua. Kyllä sitä semmoista kelpaa muillekin näytellä ja kehua, niin että saavat harmiaan hautoa nekin isäntäjunkkarit, jotka häntä eivät olisi vävyypojakseen huolineet.

Mukava juttu se oli! Kaikki oli käynyt kuin hujaus vaan. Isäntä oli ennen juhannusta pistäytynyt pienelle asiamatkalle erääseen pitäjääseen rannikkoseudulla. Siellä oli kievarin isännän kanssa tullut puhe pitäjän asioista, ja hän oli kertonut, että heiltä oli

pappi kuollut ja ensi keväänä tulee uusi. »Taitaa leski jo tänä kesänä pitää huutokaupan», kertoili isäntä. »Kun se armovuoden saarnaaja on perheellinen mies, tarvitsevat siellä tilaa enemmän.»

»Vai pitävät jo tänä kesänä huutokauppaa», sanoi siihen Teiton isäntä, jonka mieleen heti muistui monet hänelle edulliset huutokaupamatkat.

»Niin, ensi keväänähän siitä kuitenkin on lähettävä», selitti isäntä. »Kyllä mahtaa rojua olla, kun tuollainen pesä puretaan.»

»Pitäisipä siellä käydä», arveli Teittolainen, ja kievarin isäntä lupasi ilmoittaa, milloin huutokauppa pidetään.

Mutta Teittolainen raapasi korvallistaan. Häntä halutti jo edeltäkäsintietää, mitä siellä oli myytävänä, tietääkseen kannattiko vaivautua sinne. Kun vaan voisi tekaista itselleen asiaa pappilaan, sopisi sinne pistäytyä.

»No, se ei ole vaikeata. Pyytäkää vaikka papin-kirjaa meidän pojallemme, joka aikoo mennä merille», ehdotti kievarin isäntä. Ja niin oli asia sovittu.

»Kukas se siellä nyt oikeastaan emännyyttä pitää pappilassa?» kysäsi isäntä, tietääkseen kenen puoleen kääntyä.

»Se on se pappi-vainaan vanhin tytär, Annamamsseli. Kova työ-ihminen on ja tarkka taloudenpitäjä. Asettukaa vaan sen kanssa hyviin väleihin, niin kyllä siltä tietoja saa.»

Teiton isäntä nousi, oikasihe ja lupasi ajatella asiaa. Sitte hän otti lakkinsa ja läksi pihalle jalottelemaan. Käveltyään siellä vähän, palasi hän kievarin

peräkamariin; siistihe, pani puhtaan tärkkikauluksen kaulaansa ja sitaisi silkkinauhasilmukan leuvan alle, niinkuin oli nähnyt herroillakin olevan. Hän oli tällaiseen tottunut matkoilla ollessaan, mutta käytti niitä ainoastaan, tahtoessaan näyttää herrasmaisia tapojaan.

Päivä oli polttavan kuuma. Isäntä arveli paremmaksi käyden kulkea pappilaan kuin hevosella, mutta kuuma siinä tuli, ennenkun perillä oli. Hikikarpalot helmeilivät kasvoilla, kun hän vihdoin avasi portin ja astui pihaan. Siinä oli kaunis nurmikenttä hänen edessään, kulmikas, tähdenmuotoinen, ja sen molemmin puolin johti hiekotettu tie päärakennukselle. Oikean puoleinen näytti vievän virkakamariin, vasemmanpuoleinen keittiöön. Isäntä valitsi vasemmanpuoleisen, sillä siellä havaitsi hän vaimo-ihmisen työssä, jota vastoin oikea puoli näytti aivan autiolta.

»Päivää», sanoi isäntä ja nosti lakkiaan.

Nainen kääntyi äkkiä tulijaan päin. »Päivää. Mitäs olisi asiaa?»

»Olisi vähän papin pakeilla oltava. Liekkö kotona?»

»Ei ole nyt, mutta kai hän tulee pian. Eikö ole aikaa odottaa?»

»Kyllähän tuota aikaa aina on. Saako sitä tähän istahtaa?» Isäntä osotti kiikkulautaa, joka oli aivan vastapäätä portaita, missä nainen oli työssä.

»Istukaa vaan, olkaa hyvä.» Nainen loi pikaisen, tutkivan katseen vieraaseen ja tarttui sitten työhönsä käsiksi.

Isäntä otti lakin päästään, veti esille nenäliinan ja pyyhkäisi hikiherneet kasvoiltaan. Hän oli käve-

lystä käynyt tavallista punakammaksi ja kun hän lak-
kiaan nosti, valahti musta tukka hänen silmillensä. Taas
katsoi nainen häneen. »Taidatte olla kaukaa?» sanoi
hän kysyvästi.

»Tuolta maan sydäimestähän oikeastaan olen ko-
toisin. Mutta kun on matkustellut paljon, kotiutuu
pian kaikkialla.»

»Vai olette paljon matkustellut?»

»Johan sitä on tullut tehdyksi kokolailla. Se
on hauskaa aikanaan kulkeminenkin, ja enemmän sitä
sillä keinoin oppii kuin kotinurkissa.»

»Taitaa oppia.» Nainen huokasi ja rypisti hiu-
kan kulmakarvojaan. Hän kyllä tiesi minkälaista oli
istuskella kotinurkissa vuodet umpeen.

»Pian meillekin tulee täältä muutto», sanoi hän
ja jatkoi työtään.

Isäntä katseli häntä tarkkaan. Eiköhän tuo vaan
mahtanut olla se mamsseli, josta hänelle oli kerrottu.
Näkyi olevan työssä aivan kuin talonpoikaisihminen,
mutta oli siinä sittenkin jotain, josta näki hänen saa-
neen enemmän oppia kuin vaimoväki tavallisesti. Ja
sitte kun vielä puhui siitä muutosta. Kyllä varmaan-
kin oli tytär talossa.

»Taidatte olla pappilan mamsseli», sanoi isäntä
äkkiä.

»Niinhän minä olen.» Hän hymähti puoleksi
hyvillään, puoleksi hämillään. Oli tuo vieras hänet
kuitenkin herrasnaiseksi huomannut, vaikka hän täm-
möisessä työssä oli. Hän katseli käsiään, katseli pönt-
töä edessään ja lohta, jota oli siivonnut, paloitellut ja

suolannut pönttöön. Eihän sitä siistinä työssä pysynyt, mutta olipa kuitenkin tuntenut! —

»Tämä lohi on haluttua tavaraa», sanoi hän kääntyen vieraan puoleen. »Tästä saa hyvät hinnat, kun suolaa kevätkesästä ja myy vasta talven kuluessa.»

Isäntä hymähti. Sen hän kyllä ymmärsi, mutta että pappilan mamsselikin sitä ajatteli, se häntä huvitti. »Oikea työihminen», niinhän se kievari oli ker-tonut. Se muistui isännän mieleen, ja siinä samassa tuikahti outo tuli hänen silmissään kuin olisi hänen mieleensä juolahtanut ajatus, jonka rohkeutta hän itsekin hetkeksi hätkähti ja väistyi, sitte sitä kiihkeämmin siihen kiinni iskeäkseen.

»Milloinka tästä muutto tulee?» kysäsi hän sanoakseen jotakin.

»Ensi kevättalvella vasta. Mutta aikomus on jo ruveta vähitellen kotia purkamaan, että tavarat vähenisivät siksi. Ei sitä kaikkea voi mukanaan kuljettaa.»

»Ei tietenkään.»

He olivat hetkisen ääneti. Sitte kysäsi isäntä, minnekä mamsseli aikoi muuttaa.

Se ei hänellä vielä ollut selvillä. »Onhan niitä paikkoja», sanoi hän ja huokasi huomaamattaan, »mutta kun on oppinut omissa oloissa olemaan ja käskijänä kulkemaan, ei sitä mielellään rupea toisten armoilla elämään.» Taas hän vaikenä, mutta jatkoi hetken perästä: »Onhan sitä varallisuutta jo karttunut sen veran, ett'ei sitä armoleipää tarvitsekkaan syödä, mutta minä tahtoisin työtä myöskin, sillä minä olen tottunut paljosta huolta pitämään.»

»Kas kun ei mamsseli ole oman kodin käskijäksi ruvennut», uskalsi isäntä huomauttaa.

Mamsseli punastui. »Ei se milloin tahansa mieluista ole», sanoi hän ja käänsi puheen toisaalle.

Isäntä huomasi, ettei nyt sopinut sanoa asiasta sen enempää, siksi alkoi hän kertoa matkoistaan. Hän kertoi iloisesti ja reippaasti, kuvasi suurkaupungit, joissa oli käynyt, elämän merellä ja satamakaupungeissa ja pisti sinne tänne vähän saksaa, jota oli oppinut hätävaraksi solkkaamaan.

Mamsseli oli päättänyt työnsä, huuhtonut kätensä ja kuivannut ne pyyheliinaan. Sitte oli hän istahtanut portaille ja katseli vierasta tämän kertoellessa. Mikähän tuokin oli miehiään, ajatteli hän katsoessaan, ei tuntunut olevan tavallinen talonpoika, eikä oikein herraltakaan tuntunut. Ja mikä hänet oli tänne tuonut, puhumaan asioista, jotka kirvelivät kirpeästi kuin suola vielä verillä olevassa haavassa? Mamsselin tuli levoton olla, hän aikoi nousta ja mennä sisään, mutta samassa näkyi pastori rannasta nousevan pihaan.

»Nyt taitaa tästä kansliaan päästä», sanoi vieras ja ojensi kättä hyvästiksi.

»Olisin muuten vierasta käsenyt kahville», sanoi mamsseli joka ajatteli, että ehkä sentään oli ollut epäkohtelias. Jos hyvinkin oli hieno herra.

»Kiitoksia paljon. Tallella on. Asiani ei taida tällä käymällä tulla ajetuksi.»

Isäntä meni virkatoimiston puolelle, ja mamsseli palasi keittiöön, jossa rupesi askartelemaan. Mutta hänen mielensä oli käynyt niin kummaksi. Hänen oli jo aamusta alkain ollut niin outo olla, ett'ei tiennyt,

mitä tehdä. Siitäkö se lie johtunut, että äitipuoli oli kylään lähtenyt ja muu väki mennyt vastakseen, jättäen hänet yksin hiljaisuuteen, jossa ei mikään mielestä saanut ajatuksia hädetyksi. Lähenevä, ensimmäinen huutokauppakin oli häntä vaivannut ja jota lähemmäksi se läheni, sitä sietämättömämmäksi se kävi. Kaikki, joka vuosikymmeniä oli paikallaan pysynyt, se nyt siirrettäisiin sijoiltaan, vedettäisiin piilopaikoistaan esille kaiken maailman katseltavaksi, arvosteltavaksi ja tarkasteltavaksi, ja sitte ne myytäisiin, mikä sinne, mikä tänne. Vanhat, toisiinsa tottuneet kalut ja kapiineet hajotettaisiin kuin akanat tuuleen ja huoneet jäisivät aukeiksi ja alastomiksi.

Hän oli kaikkea tuota ajatellut, ja mieli oli käynyt karvaaksi. Olisipa ollut oma koti, johon muuttaa, toiselta se silloin olisi tuntunut, silloin sinne olisivat siirtyneet nuo kotikalut, joiden keskuudessa hän oli kasvanut. Mutta mitä siitä! Aika, jolloin hän sellaisia asioita ajatteli, oli ollut ja mennyt. Se mikä oli lämmintä ja nuorekasta hänen sisimmässään, se oli särkynyt jo aikoja sitte. Mieli oli muuttunut, järki vallalle päässyt, ja koko olento kovettunut niinkuin hänen kätensäkin olivat työssä kovettuneet. Sellaiseksi oli hän käynyt. Mitäs sitä sitte enää suremaan?

Näitä oli hän ajattelemassa, kun säpsähti kuullessaan vieraan tervehtivän. Se oli Teiton isäntä, ja sitte sukeusi keskustelu heidän välillään. Kuinka se niin oli osannutkin sanansa asettaa, että vaan enemmän veti esiin sitä kaikkea, jota hän olisi tahtonut tukahuttaa, kätkeä ja kuolettaa, jolla ei ollut oikeutta elämään eikä saanut elää?

Anna-mamsseli kulki huoneesta toiseen. Saliin paistoi aurinko täydeltä terältä ja vanhat, mahonkiset huonekalut paistoivat iloisen punaisina auringon valossa. Kauniit ne olivat, nuo huonekalut ja somalta ne näyttäisivät suuressa salissa, jossa hän niitä kunniaassa pitäisi ja huolella hoitelisi. Mutta naimisissa oleva veli ne kai nyt veisi.

Anna nosteli vanhoja hopeisia kynttiläjalkoja peili-pöydällä. Ne olivat täysihopeaa ja painoivat paljon. — Antaisivat ne omaiset hänelle enemmän näitä kotikalujakin, jos hän olisi naimisissa, ajatteli hän itseksseen. Mitä hän nyt niillä teki, sanoivat kaikki, yksinäinen tyttö, koditon vanhapiika, mitä hän tarvitsi?

Annan suu vetäytyi katkeraan hymyyn. Mitä arvoa oli naimattomalla naisella? Armoleivän syöjä, nurkassa istuja, jonka kuolemaa usein toivottiin, sitä hän oli.

Ei, hän ei voinut, ei tahtonut sellaiseen taipua. Hän oli ennen nauranut ajatellessaan, että luulkoon ihmiset vaan, ettei hän miestä olisi saanut. Mitäpä hän sitä ilmoittelemaan! Oli vaan itsensä hyvä olla, kun ajatteli, että eipä ollut huolinut enää. Kun keran väli rikkoutui silloin, kun sydän oli lämmin ja mieli paloi, niin eipä enää miehestä huolikkaan. Ei ota vaan ottaakseen. Tyytyy itseensä ja näyttää kaikille, että muuta ei kaipaakaan. Mutta vaikka hän näin oli ajatellut, oli lämmin kaihon tunne kovan kuorenkin alta esiin pyrkinyt, kuin pohjalla kytevä tuli pyrkii liekiksi puhkeamaan.

Sitte olot olivat muuttuneet. Anna ei enää ollut nuori, oli jo puolitiessä neljääkymmentä. Isä kuoli,

koti tuli purettavaksi. Silloin Anna vasta tuli ajatelleeksi, että naimisiinmenossa moni muukin asia saattoi paljon painaa vaa'assa eikä ainoastaan, tahtoiko itselleen miestä vai eikö. Hänellä oli tähän asti ollut koti, jossa hän käskijänä kulki. Nyt näki hän sen vähitellen etenemistään etenevän, ja jota kauemmaksi se hänestä hänen ajatuksissaan siirtyi, sen voimakkaammaksi kävi hänen halunsa sitä pidättää. Hän ei voinut, ei tahtonut siitä luopua. Hän tunsii koko voimansa keskittyvän tuohon yhteen ainoaan ajatukseen: »Minä tahdon omistaa kodin, tahdon toimia itsenäisesti ja arvossapidettynä, elää nuoruudenkin mentyä.»

Nämä ajatukset tuntuivat sitä kiusallisemmilta nyt, kun rupesivat liittymään tuon ihmeellisen vieraan käyntiin. Oli hän sanonut yhtä ja toista, joka tuntui oudolta ja katsonut oli niin kummasti. Mutta talonpoikainen mies hän sittedin oli. Ei hänestä olisi Annalle — —. Vaan olihan se äitikin talonpoikaissukua, oppimaton, entinen palvelijatar. Ja entä tytär sittedin! Paljoko köyhä kappalaisen tytär oli saanut oppia. Töin tuskin olivat pojat tulleet kouluutetuiksi. Tyttäret saivat tyytyä siihen, mitä kodissa saivat opituksi. Mutta olivathan kuitenkin tottuneet vähän parempiin tapoihin ja oppineet olemaan herrasihmisten seurassa. Ei sitä silloin mielellään ajatellut talonemännäksi joutumista. Vaan ehkäpä se kuitenkin olisi hyvinkin sopiva. Suuri talo kuului olevan sillä vieraalla, eikä se aivan talonpoikainenkaan ollut, kun oli niin paljon matkustellut, kieliä oppinut ja maailmaa nähnyt enemmän kuin moni lukenut mies.

Taas tuntui kirpeästi kirvelevä tuska sydämessä. Tässä hän nyt aprikoi, tahtoisiko ottaa miehen, talon ja emännän viran ja hän pani kuin puntarin nenään kaikki syyt puolesta ja vastaan ja siristeli silmiään nähdäkseen, mille puolelle otti kallistuakseen. Oikeinhan tämä oli *naimiskauppaa* eikä semmoista hullutusta, josta tyttöhupakko oli uneksinut, kuin olisi vaikka keppikerjäläiseksi ruvennut sen kanssa, jota rakasti.

»Hulluhan minä olen!» Anna meni huoneesta takasin keittiöön ja tarttui rivakasti työhön. Yksinäisyys kodissa, päivän painostava kuumuus vai mikä se oli hänet tällaiseksi tehnyt. Paras tehdä työtä niin, ettei joutanut ajattelemaankaan!

Mutta toisena päivänä, kun vieras palasi ja kävi luvattua kahvikuppia saamassa, otettiin hän ystävällisesti vastaan. Ruokasalissa juotiin kahvit ja sitten käytiin huoneita katsomassa. Puhuttiin tavaroista ja huu-
tokaupasta. Ja isäntä laski ja punnitsi mielessään, mutta ei sitä, ottaisiko vai eikö ottaisi, — siitä oli hän jo selvillä — vaan siitä, miten paljon hän voit-
taisi näissä kaupoissa, jos voiton puolelle kerran kal-
listumaan rupeaisi.

Suurin voitto olisi kuitenkin se, että saisi talo-
loonsa emännän ja sillä tukitukse ihmisten suut ja lak-
kautetuksi sen puheen, ett'ei kukaan tahtonut tulla sel-
laiseen pesään kuin Teittoon.

Pari kertaa vielä käväisi isäntä pappilassa tunnus-
tellakseen, mitä se mamsseli asiasta oikein ajatteli. Sitte
rohkaisi hän mielensä, läksi kosimaan ja palasi voittajana.

Hän oli niin hyvillään, että kävi vallan helläksi
ja hellytti morsiamensakin mielen. Tuntui se Annasta
Salmela, Taistojen teitä. — 2

hyvältä, kun joku häntä sydämensä pohjasta kunnioitti ja rakasti. Ehkäpä siitä vastarakkauskin sitte vähitellen heräisi. Olihan hänessä aina ollut helliä tunteita. Kun ne nyt valtaan pääsisivät, avautuisi uusi maailma, uusi elämä hänelle. Tosin se ei muuta ollut kuin loppukesän kauneutta. Mutta olihan sitä jo siinäkin sille, joka kaiken ikänsä oli ennen nälkää nähnyt, kaiken ikänsä turhaan toivonut yksitoikkoisen talven vaihtuvan onnen kesäiseen kukoistukseen.

Kun isäntä heinänteon ajaksi palasi takasin Teittoon ja laulaa rallatellen kulki töissä, ei hän voinut illoaan ihmisiltä salata, vaan kertoi kehaisten että pian on emäntä talossa. Mutta muuta ei hän kertonut, sillä he olivat päättäneet pitää asian salassa kunnes kuulutuskirjat tehtäisiin. Silloin asia vasta ihmisten tietoon tulisi ja sitte heidät vihittäisiin heti kolmannen kuulutuksen jälkeen. Kotona pappilassa pidettäisiin pienet kahvikestit ja armovuodensaarnaaja toimittaisi vihkimisen. Näin oli tuumattu, ja tähän päätökseen olivat molemmat tyytyväisiä.

Mutta Kotajärvellä soitti vaimoväki suutaan. Sääli ja kauhu valtasi heidät, kun kuulivat että Teittolainen oli polosen pauloihinsa saanut. Kaukaa se kuului olevan, tuo morsian, ja selvähän se, kun ei kukaan lähempää olisi huolinut, mutta surkeata se vaan oli, niin että varottaa olisi pitänyt. Vaan mitenkä varottaa, kun niin salassa pitivät, ett'ei edes tiennyt, mistä morsian oli kotoisinkaan? Sellainenhan se Teittolainen aina oli ollut, salaa toimi, ei neuvoja kysynyt — ei niiltäkään, joilla niitä kyllä olisi ollut liikemäärään asti. Itseensä hän vaan luotti, rahaa keräsi, oli korkeamielinen

kaikessa ja otti nyt vielä emännäkseen tytön papillisesta säädystä. Jos hän sillä luuli tyhjäksi tekevänsä sen kirouksen, joka Teiton taloa painoi, niin ei se muuta ollut kuin uusi paholaisen paula, johon hän taas oli kietoutunut. Sen hän kyllä vielä saisi kokea ja samoin se emäntä raukka. Ei sille paljon iloisia päiviä joutuisi, niin arvelivat eukot Kotajärvellä.

Mutta kaikista puheista huolimatta ei asiaa saatu muuttumaan. Teiton taloon, tuohon peltojen keskelle, likaisen lammen liepeelle kohonneeseen kartanoon, jota kaikki kammoivat, jossa rotat olivat ilakoineet kuin kotonaan ja jossa hämähäkki rauhassa oli verkojaan kutonut, sinne tuotiin papintytär, Anna, emännäksi.

Syksy teki tuloaan ja illat rupesivat pimene-
mään, kun Teiton isäntä läksi emäntää taloonsa hake-
maan. Pari tuntia vihkiäisten jälkeen läksivät he mat-
kalle, kulkivat kyydillä kuudetta peninkulmaa lähim-
mälle rautatien asemalle, jatkoivat siitä junalla ja vaih-
toivat seuraavana päivänä aamuyöstä junan taas hevos-
kyytiin. Nyt oli vielä seitsemän peninkulmaa Kota-
järven kirkonkylälle ja riennettävä oli, jos mieli pe-
rille saman päivän iltana.

Isäntä oli jättänyt oman hevosensa ja omat rat-
taansa aseman viereiseen taloon, ja kohta, kun he
täällä olivat Annan kanssa ehtineet vähän suurusta
syödä, läksivät he matkaa jatkamaan.

Tuntuipa jo vähän kuin kotoiselta nyt, kun oli
oma kyyti! Hevonen, virma, nuori ori, kaapi levot-
tomasti maata Annan noustessa rattaille. Valjaat oli-
vat uudet ja ajokalut uudestaan maalatut. Anna huo-
masi tämän ja hän ajatteli, että ensimmäinen vaikutus
siitä uudesta, joka häntä kohtaisi, oli miellyttävää ja
hyvää. Kunpa jatkuisi vaan samaan suuntaan! Kunpa
koti ja talo vastaisivat hänen toiveitansa, silloin ei hä-
nen tarvitseisi katua, että oli jättänyt asemansa papin
tyttärenä, vaihtaaksensa vanhanpiian päivät talonemän-
nän huolekkaaseen mutta arvossapidettyyn asemaan.

Nyt se vasta rupesikin tuntumaan, että hän oli jättänyt taakseen kaiken vanhan ja oli astumassa uusia, tuntemattomia oloja kohden. Ja jota enemmän matka kului, sitä lähemmäksi tuli tuo uusi ja tuntematon.

Annan täytyi kysellä kyselemistään, ja isäntä koetti kertoella. Pitäjän oloista ja pitäjäläisistä antoi hän niukkoja tietoja. Ei voinut ketään erityisesti suositella vaimollensa seuraksi. Hän oli ollut vähän kotona ja paljon poissa. Sitäpaitsi ei hän ollut mikään kylänluuta, eikä toivottavasti hänen vaimonsakaan.

Tuo puhe tuntui Annasta kummalta. Eihän hän ollut mikään ahkera kylänkävijä, mutta aina sitä vähän sentään tahtoi seurustella ihmisten kanssa, ison talon emäntänä varsinkin.

»Ei ne varat kyläilemisestä ja komeilemisestä kasva», huomautti isäntä naurahtaen ja näpäytti oritta ohjaksella selkään.

»Ei kasva», myönsi Anna, »kyllä sen tiedän, enkä ole komeilemiseen tottunutkaan. Tarkastipa minä pappilan taloutta hoidin, kun ohjakset käsiini sain.»

»Niin, niin», puheli isäntä, »senhän minä heti huomasinkin. Ilmanko ihastuin? Niin on kuin minun emännäkseni luotu, ajattelin, vaikka onkin parempaa säätyä ja ijältään jo eelleni päässyt. — Sukkelaan minä aina olen asiani ajanut, niin naimakaupatkin. Niin on mennyt kuin pyöräys vaan.»

»Mitäpä tuota sitte odottaisi, kun ei enää ole lastenkirjoissa», sanoi Anna ja rupesi muusta puhumaan.

Isäntä kertoi, kehuskeli ja oli iloisella päällä. Mutta kun lähenivät lähemmä kotipuolta, rupesi häntä

pelottamaan, että kun kovin kehuu käy sitte pettymys sitä suuremmaksi. Siitä syystä rupesi hän varovasti varjopuoliakin esiinvetämään, kertoi leikkisästi että niin se on kuin suomalainen sananlasku sanoo ett'ei koira ole karvoihin katsominen. Vanhalta ja rappeutuneelta näyttää Teitonkin talo, mutta maata on paljon ja tulot ovat hyvät.

»Vai on se talo niin vanha?»

»Johan se rakennettiin ennen vaarin aikoja. Talonpoikanen mies sitä ensin rupesi rakentamaan, mutta eräs vanha sotaherra sitä sitte rupesi tahtomaan itselleen vanhainpäivän varaksi. Siitä syystä se rakennettiin vähän herrastyyliin. Se vanha herrapa ei saanut siitä kauan iloita. Manalle meni eikä jättänyt perillisiä. Sitte vaarivainaa sai periä talon ja rupesi viljelystä alulle panemaan.

»Onko se miten kauniilla paikalla», kysäsi emäntä.

»Eihän se oikein. Aukeaksi moittivat muut, mutta kyllähän minä siitä semmoisenakin pidän.»

»Voihan sinne puita istuttaa.»

»Se isäukko ei ole oikein niitä suvainnut, siksi en ole istuttanut.»

»Ja sen mieltäkö siinä kysytään?»

Isäntä nauroi partaansa. »No siitähän se näkyy, miten hyvä mies minä olen, kun vanhan ukkorähjyksenkin tahtoon olen taipunut.»

»Mutta miksi se ei puita suvaitse?»

»No, sillä on ne pähänpistonsa. Ajattelee toisissa asioissa aivan järkevästi, mutta on toisissa taas ihan suunniltaan.»

»Onko se heikkomielinen?» Anna katsoi isäntään säikähtyneenä.

»Ei suinkaan, mutta niinhän ne vanhat ovat kuin lapset, tietäähän sen.»

»Mutta eihän se vielä niin vanha ole!»

»Jo vähän viidenkymmenen ohi. Mutta ei se kenellekään pahaa tee, ei sitä tarvitse peljätä.»

Isäntä käänsi puheen toisaalle ja rupesi taas kertoilemaan parannuspuuhista, joita aikaa myöten aikoi toimeenpanna. Hän oli varova mies eikä ruvennut yrityksiin ennenkuin tiesi, miten kukkaro kannatti. Parempi elää pienessä turvallisena kuin komeassa velkojen varassa. Sitte kun oli kirstun pohjat täynnä, sittehän niihin koskea uskalsi ja sitte se vanha rytökin oli valmis romahtamaan ja uusi sijalle kohoamaan. Silloin kelpasi siellä emännöidä ja käskijänä komentaa senkin, joka oli pappilassa ennen pyörähdellyt.

Isäntä innostui puhuessaan niin, että aivan unohti tuon komeuden vielä kuuluvan mielikuvituksen maailmaan. Vasta kun Kotajärven kirkonkylä rupesi näkymään, muistui hänelle todellisuus mieleen.

»Tässä ollaan jo perille tulemassa», huomautti hän ja heristeli hevoselle ohjasten periä. Anna oikaisihe, ja sydän rupesi sykkimään nopeammin. Ori pani parasta juoksuaan.

Kun he muutaman rakennuksen ohi olivat ajaneet, näkivät he piikatytön naapuritalon pihamaalta kiepsahtavan tupaan ja samassa täyttyivät tuvan ikkunat uteliailla ihmiskasvoilla. Siinä oli päitä jos jonkinlaisia, pieniä ja suuria, pellavapäitä ja harmaahapsisia. Toisen talon edustalla olivat katsojat kerääntyneet pi-

halle, missä riipuskelivat aita vasten välinpitämättömän näköisinä tai kurkistelivat uteliaina kuistin takaa maantielle päin.

»Katselevat, kun emäntää Teittoon viedään. Eipä joka taloon tuodakkaan papin tyttäätä.» Isäntä taas hymähti, ja Anna istui suorana kuin kaikkien katselema morsian.

Huimaa vauhtia sitä mentiin, mutta hämärtämään rupesi jo, kun hevonen pihaan pyörähti. Isäntä pysäytti portaitten eteen ja Anna astui rattailta. Samassa juoksi tyttö keittiön puolelta vastaan. Hän oli Annan kotipuolelta tuotu palvelijatar, joka tavaroiden kanssa jo aikaisemmin oli taloon tullut.

»Terve tuloa mamss — — — rouva piti sanomani. Jopa minä odotinkin.»

Anna tervehti.

»Mennään tästä», pyysi tyttö. »Tästä porstuasta pääsee suoraan keittiöön kun kääntyy vasemmalle, oikealla on etehinen. Käykää sisään rouva!

Anna katsoi ympärilleen. Se oli avara, kylmä etehinen. Seinät olivat paperoidut vanhoilla sanomalehdillä ja paitsi vaatenauloja ei huoneessa muuta ollut kuin ullakolle vievät portaat.

»Tässä on sali.» Tyttö avasi oven. »Olisin sytyttänyt kynttilät, mutta kun vielä oli päivää siksi paljon.»

»Suurethan ne on huoneet, mutta matalat», sai Anna sanotuksi. Hän kulki salinlattian poikki ja läheni peräseinällä olevaa pitkää, vanhanaikuista pielasohvaa, jonka yläpuolella rehevä, monihaarainen muratti, talon ainoa kasvi, ikkunalta levitti oksiaan. Soh-

van edessä oli pöytä, pöydällä puhdas liina ja kirkaaksi kiilloitetut messinkiset kynttilälajalat.

»Onko sinulla kahvit valmiina?» kysäsi Anna äkkiä, kun muistui mieleen, että tässä sopi tuliaisakahvit juoda, jähkä isäntä tulisi sisään.

»Kyllä on, kunhan pyörähdän hakemaan.»

Tuntui hyvältä jäädä hetkeksi yksin. Anna huokasi helpoituksesta. »Oli tuo kummallista tulla ihka outoon paikkaan, katsella kaikkea ensikertaa ja ajatella: Tämä on nyt minun. Tässä minun on oltava ja eletävä; näissä huoneissa saan nähdä, mitä minulle elämän varrella iloa ja surua annetaan.»

Hän kulki pariin kertaan lattian poikki ja katseli ympärilleen. Niin avaralta ja aukealta näytti koko huone, samanlaiselta kuin talon ympäristökin. Tuolitkin, joita oli tusina täyteen, seisoivat seiniä pitkin kuin peljäten, että liian paljon tilaa veisivät. Ainoa, joka huoneen keskuksesta vähän sijaa anasti, oli suuri, valkeaksi sivuttu uuni toisen pitkän seinän keskikohdalla. Tuoreita katajia oli ripsitty lattialle uunin ympärille ja suupeltien pieliin oli pistetty katajanoksia. Ne herättivät juhlatunnelmaa ja Anna kävi siitä iloiseksi.

Kun sali oli tarkastettu, kääntyi hän katsomaan salin perällä olevaa kahta kamaria. Toinen oli ruskealla paperoitu, valmiiksi sisustettu huone, jonka Anna ajatuksissaan määräsi tutummille vieraille vierashuoneeksi. Toisessa oli valkeat, sinikukkaiset seinäpaperit, mutta huonekaluja ei ollenkaan. Siihen panisi hän kotoa tuomansa huonekalut ja se varattaisiin kunniavieraille:

»Missä se meidän emäntämme», huusi isäntä oven-

suusta ja lyödä paukutteli käsiään yhteen. Jaa — — jaa, katsoo taloa, kelpaako asuttavaksi!

Tyttö toi samassa kahvit, ja kun ne oli juotu, kävivät he yhdessä katsomaan keittiön ja tuvan puolta. Oli niin outoa emäntänä tulla taloon, jossa kaikki oli tuntematonta. Olisi nyt ollut vaikka kuinka vastenmielistä kaikki, ei sitä enää voinut peräytyä, ei muuksi muuttaa, paitsi ehkä aikaa myöten. Toista oli sentään sen, joka lähti naapuriin, tai ainakin saman pitäjään miehelle. Silloin sitä vähän tiesi, mihin meni, kävi edeltäkäsin katsomassa, osasi arvostella ja punnita. Mutta näin — — — — uhkapeliä se oli, ja kun sitä ajatteli, rupesi mieltä ahdistamaan. Mutta itsehän hän tähän uhkapeliin oli suostunut. Sai nyt tyytyä, eikä se kai niin vaikeaksi tulisikaan. Tiesihän hän jo entuudestaan, että talo oli vanha ja rappeutunut. Mutta missä oli varaa, siellä oli valtaakin. Puutepäiviä pääsisi hän ainakin näkemästä eikäpä hänelle kovia pettymyksiäkään tulisi, kun ei hän mitään liikoja ollut mielessään kuvitellutkaan. Kodin ja arvossapidetyn aseman hän kuitenkin saisi, saisi emäntänä talossaan ainakin jossain määrin toimia vapaasti ja itsenäisesti. Mitäpä muuta hän pyysikään. Olihan sitä jo siinäkin hänelle, jota elämä oli opettanut paljosta luopumaan ja vähään tyytymään.

Kun matkakirstusta tärkeintä oli esille otettu, rupesi Anna illallispöytää kattamaan salin ja keittiön välisessä kamarissa. Hän oli siinä toimessa, kun kuuli jonkun kopeloivan etehisen ovella. Sitte kuuli hän oven lisahtavan lukkoon ja jonkun haparoiden etsivän salin ovea. Hän meni saliin, katsoakseen kuka oli

tullut, mutta hätkähti, kun pimennossa ovenpuolella näki kookkaan, harmaatukkaisen, kumaraselkäisen vanhuksen. Ukko katseli kulmain alta vieraaseen ja viekas hymy värähti suupielissä. Mutta hymy katosi tuossa tuokiossa ja mieletön tuska kuvastui hänen kasvoissaan. »Kasvaa», huudahti hän, kauhistuneena kottaen kätensä, »kasvaa, kasvaa vuoreksi!»

Anna oli säikähtynyt niin, että sydän pamppaili povessa, ja veri katosi kasvoilta. Mutta hän koetti pysyä tyynenä ja tahdonlujudella voittaa pelon ja lamauksen tunteet. Hän läheni, ojensi kätensä ja sanoi tyynesti ja päättävästi: »Hyvää iltaa vaari, ettekö tiedä, kuka minä olen?»

Vaari astui muutaman askeleen lähemmä, pysähtyi sitte keskelle lattiaa, selkä kyyryssä, polvet notkahdellen ja kasvoilla viekas, väijyvä ilme. Tämmöinen hän oli pahimmoillaan ollessa, kun tuli liikutetuksi tai säikähti jotain. Muuten oli hän tavallisesti hiljainen, säyseä lapsi, joka ei kenellekään pahaa tehnyt.

Anna oli kätensä ojentanut vaarille, mutta tämä väistyi, vetäisi kätensä pois, piilotteli selän taakse ja kyyristyi kyyristymistään kuin kissa valmiina hypäykseen.

»Isä, mitä tämä on olevinaan?» Isäntä laski kätensä painavasti vanhuksen olalle. »Tulkaa pois! Mitä te nyt pelkäätte?»

Vanhus vapisi kuin haavan lehti ja silmät pyörivät pelokkaina päässä. »Sinä, sinä», sammalsi hän, »toit tuon!»

»Niin, se on talon uusi emäntä, jota jo kauan on kaivattu.»

»Se on se minun karannut kultani, se — — —»

»Mitä te nyt höpiset, isä! Tulkaa pois!»

Isäntä tarttui päättävästi ukon käsivarteen ja rupesi taluttamaan.

Anna kuuli vanhuksen sopertavan jotain, mutta tahdottomana kuin lapsi seurasi hän kuitenkin taluttajaansa.

»Ruvetkaa pois ruualle», sanoi isäntä, kun palasi. »Ei tämä mitään merkitse. Harvoin se noin on, mutta mistä lie nyt tullut niin liikutetuksi.»

»Kuulithan, mitä se sanoi?»

»Kuulin minä. Puhuu, että minä hänen kultansa olen nainut. Isä pahanen!»

»Mutta mitä se sillä tarkoittaa?»

»Mistä minä tiedän. Mitä lie nuoruuden ajoiltaan muistanut, kun oikein tuntui kateeksi käyvän.»

»Mutta se kun sanoi sitä 'kasvaa, kasvaa', mitä se sillä?»

»Älä huoli siitä, kuka hupsun puheita ymmärtää? En minä ainakaan.»

Anna koetti olla asiata ajattelematta, mutta se ei ollut helppoa. Monet kysymykset kytivät mielessä, eikä hän niiltä rauhaa saanut, ei pitkin iltaa eikä yölläkään. Valvoa täytyi vaan ja ajatella ja välistä kangistutti kumma kauhu koko hänen ruumiinsa. Mihin oli hän joutunut? Mikä kohtalo hänen osakseen täällä oli tuleva? Hän oli mielessään punninnut kaikki, tehnyt selväksi itselleen, mitä voitaisi ja mitä menettäisi näissä naimiskaupoissaan. Mutta oliko hän ehkä erehtynyt? Eikö hän tuntenutkaan kaikkia niitä voimia, jotka kohtalon vaakaa hallitsivat. Täytyisikö hänen

uhrata enemmän, voittaisiko hän vähemmän näissä naimakaupoissa kuin oli luullut? Ottaisiko kohtalo häntä ehkä ivatakseen hänen halustansa saavuttaa itsenäisyyttä ja ihmisten arvontoa? Ja jos niin oli, mikä oli hänet perivä? Mikä silloin auttaisi muu kuin kova kovaa vastaan. Ei hänen tapansa ollutkaan väistyä vaikeuksien tieltä, ei ensi iskuista murtua. Oli hän kovia kolauksia ennenkin saanut, mutta ne vaan olivat kasvattaneet voimaa hänessä, olivat tehneet hänet lujaksi, itsenäiseksi — ehkä kovaksi. Ne olivat opettaneet hänet ankaraksi, taipumattomaksi, opettaneet ponnistamaan uupumatta, kunnes perille pääsi, vaikka sydänveri olisikin taistelussa kuiviin vuotanut. — Jos häntä kova kohtalo täälläkin odottaisi, oli hän ainakin karaistunut ja kovettunut taistelua varten. Se oli hänen lohdutuksensa ja sitä hän valvoessaan ajatteli.

Mutta kun tuuli yön kuluessa singautti sadepi-saroita ikkunaruujuja vastaan, niin että nämä rämisivät, vavalhti Anna kuitenkin. Siellä ulkona mahtoi olla aika rymäkkä, vaikk'ei sitä paljon sisään kuullut, kun ei siellä ollut ainoatakaan puuta humisemassa. Siellä oli vaan se suuri, aukea lakeus, jossa tuuli temmelteli ja sade sinkoili suoraan peltojen pehmeään multaankin tai niityn notkuville mättäille. Ei siellä olisi saanut puilta suojaa, ei päivän polttaessa eikä myrskyn myllertäessä. Kaikki oli aukeata, alastonta, hiljaista kuin haudassa, jonka partaalla ei kellot kumaja, ei virttä veisata. Se tuntui luonnottomalta, pakon painamalta, tuo hiljaisuus. Siksi se pelotti. Siksi karmi ruumista kun sitä ajatteli, pelotti, jäykistytti, vaikka

järki sanoi, että se oli lapsellista heikkoutta ja ett'ei se sopinut järkevälle ja lujaluontoiselle.

Aamun viimein valjetessa oli Anna ensimmäisenä ylhäällä. Hän kävi palvelustyttöä herättämässä, sytytti valkean uuniin ja pisti itse pannun tulelle. Hän tunsu joka jäsenensä jännityksestä herpoutuneeksi. Yhden yön valvominen oli vienyt enemmän voimia kuin ennen monen yön uni oli niitä antanut. Mutta jota enemmän hän tunsu levon tarvetta, sitä uupumattomammin hän puuhasi. Hän tarvitsi työtä, työtä, ett'ei vaan tuo yöllinen, raukkamainen pelon tunne palaisi.

Tavarat otettiin esille matka-arkuista ja järjestettiin paikoilleen. Kaapit täyttyivät kapioidella. Aitat pyytyineen ja pönttöineen järjestettiin, kellarit käytiin ja tarkastettiin. Uusi emäntä ei saanut rauhaa ennenkun kaikki oli kunnossa. Hän oli kuin kuumeessa. Ja kuitenkin ikävöi hän sunnuntaipäivää ja lepoa. Kun hänestä aika tuntui pitkältä ja yksinäisyys pelottavalta, oli se hänen lohdutuksensa, että sunnuntai oli tulossa. Silloin hän taas miehensä kanssa ajaa kirkkoon uusilla rattailleen, virma ori valjaissa. Silloin saavat nähdä ihmisiä ja kirkon penkkiin kulkea rinnan, kaikkien katseitten seuraamana. Kotajärveläiset silloin nykäisevät toisiaan käsipuolesta ja kuiskaavat: »Tuossa se nyt menee, se Teiton rouva, joka on papintytär syntyään.» Ja sitte kaikki heitä katselevat ja arvostelevat, mutta hän ei välitä, kulkee vaan suorana ja ryhdikkäänä miehensä rinnalla. Ei vilkaise oikealle eikä vasemmalle, astuu vaan eteenpäin ristikäytävän poikki ja asettuu siihen penkkiin jossa pitäjän rouvat istuvat ja josta papinkin näkee parhaiten.

Sitte, kun kirkosta mennään, niin tulee toinen toisensa perästä: rouvat ja emännät tervetuloa sanomaan ja käskevät he luonaan käymään. Hän silloin lupaa tulla, mutta sanoo ei vielä isoon aikaan joutavansa, ett'eivät luule kovin kylään haluavan. Herrasväessä he sitte käyvät ensin ja siellä hän puhuu ruotisia, ett'ei se rupea unohtumaan. Sitte, jahka ennättävät, käyvät muissakin paikoissa, mutta eivät kiirettä pidä, että ihmiset ymmärtävät hänen vielä kuuluvan siihen piiriin, jossa on kasvanutkin. Silloin se on niinkuin olla pitää. Ja sitä ajatellessaankin hän jo tunsii tyydytystä.

Viimeinkin valkeni sunnuntaiaamu ja Anna oli ensimmäisenä valmis kirkkomatkalle. Hän oli pukeutunut mustan morsiuspuvun ylleen, pannut päähän leveälierisen, mustan olkihatun silkkinauhasilmukkoineen ja heittänyt hartioilleen mustan kaulurin, joka ylettyi vyötäisille ja oli leuvan alta kiini hakasilla ja silkkihetuleilla.

»No niin», sanoi isäntä, kun näki vaimonsa lähtöön valmiina. »Kelpaa lähteä nyt, kun on jotain näytettävää.» Hänkin oli sulhasvaatteissaan. Parta oli hyvin ajeltu ja harjattu. Tuuheha, musta tukka seisoi töyhtönä pääläelta, valahti siitä taapäin ja kiertyi ohimojen kohdalla kiharaan. Mustat silmäkaaremat, helakka puna poskilla ja mustuuttaan kiiluvat silmät kiinnittivät huomion Teiton isäntään. Hän oli pulska mies, se oli tunnustettava ja sen huomasi Annakin, tänä ensimmäisenä pyhä-aamuna. Sekin lisäsi osaltaan sitä hyvän tuntemusta, joka hänet valtasi kirkkomatkalla.

Kun he saapuivat perille, oli väkeä vasta vähän koolla. Isäntä satoi hevosen suntion tallin nurkkaan, pani heiniä eteen ja sitten he läksivät astumaan. Ei ollut vielä herrasväen penkissä ketään, kun he siihen asettuivat: emäntä vaimoväen puolelle, isäntä vastapäätä, miesten penkkiin. Sitte rupesi kirkko vähitellen täyttymään. Mutta penkkiin, jossa Teiton emäntä istui, eksyi yksi ainoa ja hänkin pysähtyi penkin suulle. Pappi tuli samassa alttarille ja jumalanpalvelus alkoi.

Anna katseli suoraan pappiin. Hänen katseensa oli kuin kiinni naulattu paikkaan, missä tämä seiso, mutta sanoista, joita hän kuuli, ei hän mitään tiennyt. Tuhannet ajatukset ajelehtivat hänen aivoissaan, tuhannet kysymykset kytivät mielessä. Miksi ne ihmiset eivät tähän penkkiin tulleet? Mikä pelättävä hän oli? Olihan siellä isännän puolella kuitenkin joitakuita. Eikö kelvannut kenenkään papintyttären rinnalla istua kun hän talonpojan oli nainut? Tämähkö oli se palkanmaksu, jota hän oli odottanut saavansa pyhäpäivänä? Näinkö ihmiset aina menettelivät, vai yksin häntäkö heidän kovuutensa aina kohtaisi? Mitä oli hän rikkonut, koska häntä halveksittiin? Oliko se vika, ett'ei hän voinut tyytyä armoleipää syömään ylenkatsottuna vanhanapiikana? Vai olisiko Teisko ja sen isännän maine huono? Olisiko häneltä salattu jotain, ehkä paljonkin?

Kun pappi sanoi »aamen», sävähti Anna punaiseksi säikähdyksestä. Hän ei ollut kuullut sanaakaan saarnasta. Ihmiset painautuivat penkkiin rukouksen ajaksi ja hän seurasi muitten esimerkkiä, mutta ainoa

ajatuksensa oli, tulisivatkohan ihmiset häntä tervehtimään kirkonmenojen päätyttyä, ja kuka tulisi?

Kun sitte kansa rupesi lappautumaan ulos kirkosta, kulki Anna muitten muassa ulos, mutta hän astui sellaisessa jännityksessä, että säikähti jokaista, joka takaapäin hänet sivuutti. Tultuaan suntion tallinurkalle, nousi hän kiireisesti kärryihin. Isäntä irroitti riimuvarren rautarenkaasta, sitaisi sen setolikkaan, käänsi hevosen, hyppäsi rattaille ja ajaa karautti kotiin.

He olivat molemmat vaiteliaita matkalla. Hiljaisina söivät päivällisenkin. Vasta kun tyttö oli korjannut ruuat pöydältä ja isäntä istuutunut kaksisoutuiseen keinuoliin salin nurkassa, laukesi painostava äänettämyys.

»Minä tahtoisin vähän selvitystä sinulta», sanoi Anna.

»Tule viereeni tänne.»

»Ei kiitoksia. Tässä on parempi.» Hän nosti tavallisen tuolin pöydän päästä, asettui vastatusten isännän kanssa, katsoi häntä tuikeasti silmiin ja kysäsi lyhyeen: »Miksi ihmiset karttavat meitä? Mitä sinä olet salannut minulta?»

Isäntä hätkähti. »So so, älähän nyt. Mikä sinuun on mennyt?»

»Mikäkö minuun on mennyt? Pelko ja paha aavistus siitä, että minä olen tullut petetyksi.»

»Ja missä suhteessa?»

»Sinä tulit meille vieraana. Olit pulska mies ja ison talon isäntä. Sinä olit matkustellut paljon, oppinut enemmän kuin tavalliset talonpojat. Siinä kaikki mitä tiesin. Sitte sinä rupesit kosimaan ja — — —»

»Oliko sinun sitte pakko suostua?»

»Ei ollut, mutta sinä teit voitavasi houkutellaksesi minua. Kehuit taloa ja itseäsi, lupasit turvattua tulevaisuutta ja huoletonta elämää.»

»Joko sitte olen sanani rikkonut. Leipähuolista minä puhuin, enkä luule sinun vielä nälkää nähneen.»

»Sinä petit minut kuitenkin. Sinä salasit jotain. Mitä ihmiset puhuvat, mitä sanovat tästä talosta?»

»Onko se sulhasmiehen asia kuletella morsiamelle kaikki kylän ämmäin juorut?»

»Ei, mutta olisit kuitenkin jotain sanonut, kertonut miten oli ja sitte antanut valita.»

»Ja mitä minä olisin kertonut. Sitäkö, että vaari oli aika saituri ja isä-ukossa oli samaa vikaa. He olivat raharakkaita molemmat eikä poikakaan ole hyvin hupa luonteeltaan. Siitä ne akkain juorut ovat alkunsa saaneet. En minä muuta tiedä. Sanovat tietysti isä-ukon heikkopäisyyden saituudesta johtuvan. Mutta onko tämä sinusta niin kauheaa, että sitä olisi pitänyt ilmoitella. Miehet semmoisista viis välittävät. Se on vaan vaimoväen taikauskoa.»

Hän puhui kovalla äänellä ja nosti puhuessaan ylpeänä päätään. Noita juttuja oli hän kyllä kuullut ennenkin, oli niitä huomannut pistävissä pilapuheissa miestenkin joukossa, jonkun kaupoissa petetyn pistosanoissa ja vihamielisissä viittauksissa. Mutta ne eivät pystyneet häntä lannistamaan. Onni kun oli ollut hänelle myötäinen, mitä hän silloin huoli pelätä? Menestys oli hyvä ja vahva haarniska, josta kaikki kiu-kun ja kateuden nuolet kilpistyivät.

Anna tuijotti hetken eteensä. Sitte leimahti hänen katseensa liekiksi.

»Kaikkien kammoamaan kotiin sinä minut toit. Sen siitä sain, kun tahdoin olla luja, seurata järjen ääntä ja tukahuttaa tunteeni. Kyllä minäkin kerran tiesin, mitä rakkaus on, mutta luuletko, että se tunne minut tänne toi? Siitä on jo aikoja, kun se sammui ja sitte kun sen sammutin, on ainoana päämääränäni ollut päästä eteenpäin, saavuttaa arvonantoa ja kunnioitusta. Minä en kärsi, että minua poljetaan. Kuuletko? Ja kuitenkin sinä toit minut tänne.»

»No sittenhän me ollaan kuitit», sanoi isäntä kuivakiskoisesti. »Sinä petyit. Minä petyin.»

»Missä sinä sitte?»

»Minä luulin saavani lauhkealuontoisen, rakastavan vaimon, joka olisi hyvä äidinhellyyttä tuntematomalle. Mutta omanvoitonpyynti se sinut tänne toikin.»

»Entä sinä, mikä sinut sitte pani kosimaan? Etkö vaan hakenut säästävää emäntää?»

»Hain kuin hainkin, mutta etsin minä muutakin kuin oman edun katsojaa.»

»Ja sitä sinä minulle sanot, sinä joka juuri kerroit, että omanvoiton pyynti on ollut sukusi kirous.»

»Siksi kai minä sen muussakin kiroukseksi tunsin.» Hän sanoi viime sanat hiljaa, mutta painavasti.

Tarkoittiko hän mitä sanoi? Kärsikö ehkä itse ja tahtoi auttajaa. Vai petti ja petkuttiko taas kaupeilla sanoilla? — Kuinka tuo epätietoisuus kidutti Annan sydäntä!

He olivat hetken ääneti, sitte jatkoi isäntä: »Onhan se ihmisten ylenkatse kuorma, mutta se on kannettava. Sinä olet samaa maata kuin minäkin, näen mä, et kärsi vastarintaa etkä ylenkatsetta. Kovahan on elämän koulu, vaan siihen ei meikäläiset kukistu. Eteenpäin sitä vaan mennään, niin totta mennään.»

Anna yhä vaan tuijotti eteensä. Hän taisteli kovan sisällisen taistelun. Mutta äkkiä mieli herpaantui kuin jännitetty jousi, kun se laukeaa. Hän kuuli viime sanat kuin unessa, kaukaa näkymättömästä etäisyydestä. Ja samassa valtasi hänet säälin tunne. Hän sääli tuota miestä, joka istui siinä hänen edessään ja joka tuntui niin vennon vieraalta, vaikka oli hänen oma miehensä. Hän sääli häntä siitä syystä, että elämäkoulu oli hänenkin käytävä ja hän tunsu, että tuo koulu oli kova. Kaukaisena kaikuna kuuli hän viime sanat. Mutta ne eivät tehneet häneen mitään vaikutusta. Hän ajatteli ainoastaan sitä elämän koulua ja hän tiesi, että se oli kova.

»Käydään sitte se koulu yhdessä», sanoi hän väsyneesti ja nousi. Isäntäkin läksi kiikkutuolista ja kääntyi ovelle päin.

»Niin yhdessä, yhdessä», sanoi hän. »Ainahan sitä kerran voitolle pääsee.» Hän painoi oven kiinni ja kääntyi portailta talliin päin.

Emäntä pyyhkäsi kädellä otsaansa. Päätä poltti niin kuumasti.

Hän meni etehisen läpi keittiöön. Siellä nukkui tyttö penkillä ja valkea liedessä oli sammunut. Hiljaa sulki hän oven, otti naulasta ison villaliinan ja läksi ulos. Hän kulki eteenpäin, tietämättä oikeastaan

minne, kulki peltojen poikki, ensin piennarta pitkin, sitte savista, vettyynyttä ajotietä myöten, joka vei metsään päin. Hän oli kulkenut kotvan aikaa tarkkaamatta mitään, kun vihdoin pysähtyi ja katseli ympärilleen. Hän oli jo metsän rajalla ja näki mökin pilkottavan esiin puitten lomasta. Se sai hänen sydämensä sykkimään nopeammin ja hän joudutti kulkuaan. Sitte kun hän Kotajärvelle tuli, ei hän vielä ollut vierasta puhutellutkaan, aina vaan kotiväkeä. Hänet valtasi äkkiä iloinen odotus. Kun hän tuonne tulee, koputtaa ovelle ja astuu sisään, silloin ainakin ihmiset häntä tervehtivät, eivät väisty, eivät käänny pois, vaan puhuttelevat kun ihmistä ainakin.

Hän seisoj jo ovella, mutta tarttui arasti ripaan. Entä jos täälläkin —? Hän vavahti.

Silloin kuului sisältä hiljaista laulun hyminää. Se rauhoitti ja rohkaisi.

»Hyvää iltaa», sanoi hän, astuessaan kynnyksen yli.

Laulu lakkasi ja pehmeä naisen ääni vastasi tervehdykseen. Oli jo hämärä tuvassa eikä Anna kohta eroittanut ketä siellä oli, mutta hän astui rohkeasti eteenpäin tiedossa, että hän oli omilla alueillaan, Teiton alueella olevassa mökissä. Se oli hänelle kohta muistunut mieleen, kun hän näki mökin metsän rajassa. Isäntä oli kertonut tämän mökin olevan ainoan talon läheisyydessä ja sanonut asukkaiden olevan kunnollista, nuorta väkeä, jotka äsken olivat siihen muuttaneet.

Mitähän siinäkin mahtoi alla piillä, kun isäntä oli erittäin sanonut, että niille pitää olla ystävällinen.

Se muistui Annalle nyt mieleen. Olivatkohan muut tätä mökkiä pelänneet, kammoksuneet talon läheisyyttä ja ukkovaaria?

Anna ei ehtinyt pitemmältä asiaa ajatella, sillä nainen huoneen perällä nousi kätkyttä kiikuttamaan, astui lattian poikki Annaa vastaan ja ojensi kätensä.

»Terve tulemasta. En oikein tiedä, mistä tämä vieras — — — mutta eikö liene uusi emäntämme.»

»Niinhän minä olen.» Anna tervehti. »Läksin kävelemään enkä huomannut, miten pitkälle jouduin, ennenkun jo olin ovella», lisäsi hän kuin selitellen.

»Sepä nyt oikein iloista, että tulitte katsomaan, hyvä rouva tai emäntä, tai miksi pitäisi sanoman. Eihän sitä yksinkertainen — — —»

»Sanokaa vaan miten tahdotte, sama se minulle.» Ja samalta se hänestä tuntuikin, vaikka aamulla vielä rouva-nimitys oli hänen korviaan hivellyt. Mutta aamusta oli pitkä aika kulunut ja paljon oli sen kuluessa muuttunut.

»Käykää istumaan, hyvä rouva. Olisihan meillä pieni kamarikin — —»

»Ei, ei, istutaan tässä.» Anna asettui penkille kätkyen viereen. »Teillä on tässä pienokainen», sanoi hän kumartuen kätkyen puoleen. »Onko niitä useampia?»

»Ei ole enää, kuoli kaksi vanhinta ja tämä tulee vasta vuoden vanhaksi Mikon päivänä.» Vaimo läheni takkaa aikeessa virittää valkeata.

»Älkäähän nyt! Miksi tekisitte tulta?»

»Olisin niin mielelläni keittänyt kahvitilkan, kun sain emäntäni kerran tänne. Ettekö nyt ottaisi? Eihän

meillä leipää ole eikä muutenkaan niinkuin vieraille tarjottaessa, mutta olisin kuitenkin — —»

»Ei, ei! Toisen kerran. Läksin vaan katsomaan vähän, kun kaikki vielä on niin outoa.»

»Niinhän se on vaikeata alussa, ja rouva, joka vielä on tullut aivan vieraasta puolesta.»

»Kyllä se oli toista siellä», myönsi Anna ja rupesi kertomaan kotipitäjästään, sen oloista ja tavoista, pappilasta ja kaikista paikoista siellä. Hän ei huomannut itsekään, miten paljon hän puhui, miten purki sydämestään kaiken, mitä siellä oli säilyttänyt salaa ja arkaillen, niinkuin ei niitä näissä uusissa oloissa olisi uskaltanut ajatellakaan. Hän ei Teistossa ollut paljon pappilasta puhunut, tuskin oli sitä siellä oikein ajatellutkaan. Hän oli ne ajatukset aina luotaan työntänyt tuntien, ett'ei nyt sopinut niitä muistella. Pappilassa oli kuitenkin ollut hyvä olla. Siellä oli elämä ollut huoletonta. Nyt oli ajattelemisen ainoastaan sitä taistelua, joka oli edessäpäin.

Kyynel kihauti mökin Leenan silmään, hänen kuunnellessaan.

»Niinhän se on muuttuvaista tämä elämä», sanoi hän hiljaa, »mutta aina sitä eteenpäin pääsee kun tekee tehtävänsä ja luottaa Jumalaan».

Anna säpsähti. Oliko hän sitte valittanut vai mitä tuo tarkoitti, kun puhui kuin lohduttaen?

»Ainahan sitä eteenpäin pääsee, kun vaan ensin pääsee alkuun», sanoi hän päättävästi.

»Niin, se se vaikeata onkin», vahvisti Leena ja liekutti jalallaan kätkyttä, jossa lapsi näytti heräävän. »Minä muistan, miten minullakin ensin oli kotimök-

kiäni ikävä. Ja entä sitte, kun ne lapset kuolivat. Kyllä se kovalle otti. Puutteesta kyllä pääsivät korkeampaan kotiin, mutta suru oli sentään suuri.»

He istuivat hetken ääneti, sitte Leena taas jatkoi: »Ette usko, rouva, miten rattoisia ne ovat nämä pienet. Elämä käy aivan toiseksi. Kyllä tekin sen vielä näette.»

Anna ei vastannut mitään, kumartui vaan katsomaan lasta. Samassa aukaisi tämä silmänsä, oikoi pikku jäseniään ja hymyili herttaisesti hyvänpäivän vieraalle. Silloin oli kuin jokin rinnassa olisi sulanut ja siinä samassa vedeksi valahtanut. Kyynelkarpatot vierähtivät kätkyen laidalle.

Silloin Leena nousi ja pistäytyi ulos. »Antaa sen olla rauhassa niin kauan kuin viihtyy», ajatteli hän. »Se keventää mieltä, kun edes saa itketyksi; käy muuten liian raskaaksi, kun ei puhuakaan voi.»

Paljon sillä rouva-poloisella nyt mahtoi olla sydämellä. Kaikenlaista oli ehkä jo tullut tietoon. Kotona oli se vaari-ukko, jota kaikki pelkäsivät, ja koti-ikävä ja tottumattomuus uusiin oloihin tuntui tukaalta. Vähäkö niissä oli yhdelle ihmiselle kannettavaa. —

Ja sitte kun ihmisetkin olivat niin sydämettämiä. Niin olivat heitäkin kovasti peloittaneet tuohon mökkiin tulemasta. Olivat kertoneet kaikenlaista, niin että oikein hänen miehensäkin oli ruvennut pelkäämään, että jos siitä kuitenkin on häiriötä, kun tulevat niin lähelle tuota suurta aukeata ja kaikkea pahuutta siellä. Mutta sitte olivat taas keskenään puhuneet asiasta, muistelleet miten kurja pesä heillä oli, jossa

asuivat ja miten niukka oli työansio. Kuolisivat puuteseen kaikki lapset, jos heille niitä annettaisiin, ell' eivät paremmille paikoille pääsisi. Isäntä Teitossa tarjosi mökin melkein hyyryttä, kunhan saisi asukkaita Rajalaan, jota kaikki karttoivat. Se oli tarjous, jota ei käynyt niinkään hylkääminen.

»Jos tulisikin vaikeata, niin totta kai se paha Jumalan sanalla väistyy», arveli Leena. Ja kun hänen miehensä vielä epäili, pyyteli hän ajattelemaan lapsia. Taistelu oli hänelläkin ollut sekä sisäinen että ulkonainen, kun tähän asettui ja se oli tuoreeltaan vielä mielessä. Siksi ymmärsi hän emäntää.

Leena olisi tahtonut kuormaa keventää, mutta eihän siinä paljo puhuminen auttanut. »Antaa sen olla itsekseen ja itkeä», ajatteli hän ja lämmitteli lapsen riepua, joita oli käynyt ottamassa pihan aidalta.

Kun vähän aikaa oli vitkastellut, arveli hän kuitenkin jo pitävänsä katsoa lasta.

»Taitaa rouva oikein osata lasta viihdytellä», sanoi hän hymähtäen, kun läheni.

»Ainahan sitä vähän. Onko tämä terve?»

»On, Jumalalle kiitos! Toivon minä, että se meille saa jäädä, kun nyt on parempi asumuskin. En minä mielelläni pois antaisi. Vaikka Jumalahan sen tuntee, mikä paras on.»

»Tuossa on paha aukko ikkunassa», huomautti Anna. »Eikö siitä käy kylmä viima lapseen?»

»Kyllä ukko siitä huolen pitää. Se on niin hellämielinen ja tekevä mies. Kaikki ne on täällä sen laittamia, penkit ja pöydät ja mitä vaan tuvassa on.»

»Hauskahan se on laittaakin. Kukapa ei omaa

kotiaan varten sitä tekisi?» Anna hymyili, mutta hymy oli sumunsekaista ja syvä huokaus seurasi sanoja.

»Tässä tulee pilkkosen pimeä pian», sanoi hän äkkiä, »täytyy lähteä.» Hän heitti kiireesti hyvästit, kääräisi huivin hartioilleen ja läksi.

Oli jo vaikea nähdä tietä, ja hän joudutti kulkuun. Jalka oli usein luiskahtaa liukkaalla, saviperäisellä tiellä; rapakko roiskahti yli kengän ja hameen helmat tekivät kiusaa. Mutta sitä hän ei huomannut, ajatteli vaan tätä ensimmäistä ihmeellistä pyhäpäivää Teitossa. Ja sitä ajatellessaan kulki hän kiireisesti peltojen poikki, poikki laajan, peloittavan aukean kohden kotiaan.

Anna oli ajatellessaan asemaansa rikkaan Teiton emäntänä mielikuvituksessaan nähnyt itsensä pitopaikoissa ylimmäisillä sijoilla, papin tyttärenä säätyläisten seurapiiriin kuuluvana, emäntien joukossa ensimmäisenä sekä säätynsä että varallisuutensa puolesta. Mutta yhtä suuri kuin hänen erehdyksensä taloon nähden oli, yhtä paljon pettyi hän seurapiirinkin suhteen.

Kotajärvellä oli kolme toisistaan tarkoin eroitettua seurapiiriä. Suurten tiluksien omistajat sekä pitäjän virkamiesperheet muodostivat hienoston, joka ei muitten seurasta huolinut muuta kuin kutsuttuna häihin, hautajaisiin tai muihin perhejuhliin. Toinen piiri oli heränneitten, joiden joukkoon pitäjän pappikin kuului. Ei heilläkään paljon yhteyttä ollut muiden kuin samanmielisten kanssa. Vaikka he olisivatkin muita seuroihinsa ottaneet ei siellä muut — nuoret varsinkin — viitsineet käydä. Heränneet olivat ankaraa väkeä, jotka sanoivat sanottavansa jokaiselle suoraan ja häikäilemättä. Siitä toiset sitte suuttuivat ja sanoivat, ettei sitä sinne heidän tuomittavakseen viitsi mennä. Niin saivat heränneet olla rauhassa ja yksin omassa piirissensä.

Pappi koetti kuitenkin pitää huolta kaikista seurakuntalaisistaan ja kun he tiesivät, että hän mielel-

lään tuli selityksiä pitämään, minne vaan tahdottiin, oli tullut tavaksi, että ne, jotka muuten Jumalan sanan viljelemistä harrastivat, vaikk'eivät heränneisiin kuuluneet, silloin tällöin pyysivät pappia luokseen selityksen pitoon. Se piiri, joka näissä paikoissa kokoon-tui, oli siksi avara, että sinne kuka tahansa olisi voi-nut mennä, mutta Anna karttoi tarkasti näitä paik-koja. Kirkossa hän kävi silloin tällöin, ei missään muualla. Pappi ja hänen vaimonsa olivat kyllä yrit-täneet häntä ystävällisyydellä mukaan houkutella, mutta hän pysytteli loitolla heistä. Hän vihasi tuota virren veisuuta ja ainaista puhetta autuuden asiasta. Hän ei jaksanut kuulla, kun ne sitä syntisurkeuttaan ruikutti-vat ja nöyrinä maassa matelivat. Eikä hän taas tahto-nut teeskennelläkään. Siksi pysyi hän erillään, vaikka sydäntä kirveli ajatus, että hän siten joutui pois papin ja papin perheen seurapiiristä, johon hän syntynsä puolesta lähinnä kuului.

Hienoston ja heränneitten piiriä lukuunotta-matta oli pitäjässä piiri, johon kuuluivat kaikki varak-kaammat talolliset samoinkuin ne, jotka olivat kotoi-sin säätyaitauksen rajamailta. Tämä oli Teittolaisille lähin ja tutuin seurapiiri. Mutta vaikka he joskus vieraissa kävivät ja joskus joku heillekin eksyi, tuns-i Anna, ettei siitä seurustelusta paljoakaan iloa ollut. Isäntämiehet kävivät asioita ajamassa, kun kävivät, ja emännät karttoivat mielellään Teittoa. Olihan se talo pari vuosikymmentä ollut emännättä. Se oli jo kuin tavaksi tullut, ett'ei siellä käyty. Eikä uusi emäntä ollut sen luontoinen, että olisi hyvin puoleensa vetä-nyt. Kun kävivät, kävivät vaan siksi, että isännät

vaativat pysymään hyvissä väleissä rikkaan Teittolaisen kanssa.

Anna tunsii olevansa yksin, ypö yksin sekä kodissaan että pitäjällä. Eivät edes köyhätkään heillä mielellään käyneet. He tiesivät isännän pian ajavan avunkerjääjät maantielle, ja emäntää sanoivat kiivasluontoiseksi. Siksi ei köyhänkään askeleet Teiton kynnystä kuluttaneet.

Ainoa paikka, jossa Teittolaisillakin oli ystäviä, oli Rajalan mökki. Siellä ei heistä pahaa sanaa sanottu, vaikka muut olisivat mitä hyvänsä puhuneet. Siitä sunnuntai-illasta asti, jolloin Anna ensikerran oli Rajalassa käynyt, oli ystävyys rakentunut hänen ja Rajalan Leenan välille. »Minun sydämmeni jäi sitä rakastamaan», sanoi Leena sinä iltana miehelleen, kertoessaan Annan käynnistä; eikä se rakkaus laimennut, vaikka toiset pahoja puheita kulettivat ja vaikka Leena itsekin huomasi monen asian Teitossa olevan toisin kuin olisi suonut.

Oliko se ihme, jos sitä kävi vaikka miksi, kun oli sydän surua täynnä, ajatteli Leena! Jos olisikin tahtoa hyvään, niin kun se isäntä oli sellainen kiusamielinen ja vaativa, kuka siinä jaksoi kestää? Ja entä vaari-pahanen ja palvelustytöt, jotka eivät paikallaan pysyneet, vaan laputtivat tiehensä juuri kun oli saanut jotakin oppimaan. Ja kaikki pistosanat kylällä ja ihmisten ylenkatse! Ihmekkö, jos sanottiin, että emäntä oli pahasuinen ja pahasisuinen. Hyvänäkö sitä pysyy, kun elämä kovasti kohtelee ja kun ei sitte ole sitä turvaa, että Jumala sen kaiken parhaaksi kääntää?

Leenasta se oli niin sääliittävä kohta, että hän

monet itkut itki emännän puolesta. Ja omalta puoleltaan koetti hän tehdä minkä taisi tasoittaakseen tien emännälleen. Ei tuo pieni sana »rouvakaan» häneltä koskaan unohtunut, kun hän huomasi, että se sittekin oli mieluinen nimitys Annalle.

Anna puolestaan tunsii, että vaikka hän rupeaisi kuinkakin ystäväksi Leenan kanssa, ei hän tämän puolelta koskaan tarvinnut pelätä mitään nöyryytystä. Ystävyys oli rakentunut olevain olojen pohjalle. Kukin tunsii asemansa. Siksi oli yhdessäolo iloksi. Siksi olivat käynnit Rajalassa Annalle virkistykseksi kuin merta kulkevalle hetken lepo tyynessä pohjukassa. Rajalassa oli kodin henkeä. Sieltä sai voimaa ja vahvistusta. Leena siellä askaroi aina iloisena ja ahkerana, kasvatti lastaan, raatoi työssä, sai paljon tehdyksi, vaikka vähän siitä puhetta piti. — —

Se oli kuin pyhäkkö, tuo pieni tupa, jossa kaikki paistoi puhtauttaan, alkaen lattiasta aina paperoidulle laudakolle, jossa astiat kirkkaina kiiluilivat.

Siellä Anna usein istuskeli, tuli sinne väsyneenä, vaivattuna, ympäristönsä ja oman itsensä kiusaamana. Sinne hän asettui peräpenkille, puheli Leenan kanssa tai leperteli pikku Liisalle, kunnes sydän sulii ja mieli rauhoittui.

Pikku Liisan eloon jääminen ja terveys olivat käyneet Annalle kuin kunnia-asiaksi. Se oli taistelua sekin hänestä. Hän, joka oli eholtan nähnyt elämän nurjaa puolta, saanut kokea kovaa ja maksanut velkansa samalla mitalla, tahtoi nähdä, eikö hän hyvääkin voisi joskus aikaansaada. Hän tiesi, että jos pikku Liisu eloon jäisi, kiittäisivät vanhemmat siitä parempaa

asumustansa ja suotuisampia oloja. Ja tuota kiittolisuuden tunnetta tahtoi hän saada herätetyksi edes yhdessä kodissa. Hän tahtoi nauttia siitä kuin nälkääntynyt pienimmästäkin leivän kipenestä, tahtoi nähdä tytön kasvavan, kehittyvän ja sitä nähdessään saada sanoa itselleen: »Täällä meillä se on tapahtunut, meidän ansio se on.» Se oli hänestä kuin kirouksen vähentämistä ja siksi se kevensi mieltä.

Vielä oli toinenkin syy, miksi Anna oli niin Liisaan kiintynyt. Olihan se hänen viaton hymynsä, joka ensi kertaa oli Annan katkeran surun kyyneleiksi sulattanut ja hänen äitinsä sanat silloin. »— Ette usko, rouva, miten rattoisia ne ovat nämä pienet. Elämä käy aivan toisenlaiseksi», — olivat siitä pitäen Annan korvissa kaikuneet.

Olisipa hänelläkin tuollainen, olisi edes yksi ainoa, silloin elämä muuttuisi toiseksi! Kukkasena kasvaisi lapsi kodissa, ei tarvitseisi tuntea puutetta eikä surua. Äiti kyllä häätäisi pois huolet, varjेलisi vaarasta, hellisi ja rakastaisi. Eihän ne muut niin siitä välittäisi. Oikeita ystäviä tai läheisiä sukulaisia ei heillä ollut, vaari oli vähäjärkkinen, isä usein matkoilla ja kotonakin kokonaan asioihinsa syventynyt, kukapa olisi lasta muistanut toivoakaan muut kuin äiti. Hän oli ainoa, joka ikävöi pienokaista, sen hän tiesi, ja siitäkin tuo tunne yhä vaan kasvoi sitä voimakkaammaksi jota kauemmin se mielessä kyti. Hän aavisti, miltä setarmokkaasta tuntuu, kun hän yksin taistelee aatteensa puolesta. Hän ymmärsi, miten lumivyöry, pienestä paakista syntyneenä, kerää lisää ja yhä lisää joka puolelta, mistä vaan eteenpäin kulkee, kunnes kasvaa ääret-

tömäksi mahtavuudessa ja voimassa. Hän ymmärsi sen, sillä samoin kasvoi hänenkin tunteensa.

Kun hän joskus säikähti vaarivanhusta, jonka pelokkaina pyörivät silmät ja viekas hymy suupielissä hänessä aina herättivät eloon kaikki ensimmäisen illan kauhut, tai kun hän loukkautuneena miehensä käytöksestä väistyi tieltä, sulkeutui kamariin salin taakse ja koetti unohtaa kohtalonsa kovuuden, silloin tuli aina mieleen, että kun tuossa sängyllä olisi pieni, lepertelevä lapsi, silloin tuntuisi kaikki toiselta. Hän hymyileisi sille, se hänelle, ja he jokeltaisivat yhdessä kuin elämän ankaruutta tuntemattomat.

Sama kiihkeä ikävöiminen hänet valtasi, kun hän viikko viikolta ja päivä päivältä yhä selvemmin huomasi, miten suuresti hän oli miehensä suhteen erehtynyt. Hän oli kosiessaan huomannut ainoastaan pulskan ja varakkaan isännän, joka oli matkustellut ja oppinut enemmän kuin moni muu hänenlaisensa. Yhteiselämässä hän vasta näki, että mies maailman rantoja soutaessaan ehkä oli kartuttanut tietojaan, vaan ei siltä sydämen sivistystä oppinut, ehkä pikemmin menettänyt sen, mikä puhtaana ja parempana olisi maa-laiselämässä säilynyt — — jos sitä säilytettävää koskaan oli ollutkaan.

Anna oli pettynyt, pettynyt katkerastikin eikä muut sitä voisi sovittaa kuin kenties lapsi. Sen hän tunsi ja sitä ajatusta hautoi hän mielessään.

Paljon sai Anna olla yksin, sillä Teiton isäntä oli naimisiin mentyään yhtä levoton elossaan kuin ennenkin. Hän matkusteli edelleen paljon, välitti kaup-

poja, oli tukkiasioissa ja valvoi etujaan, missä vaan oli tienaamisen tilaisuutta.

Ihmiset puhuivat paljon näistä matkoista, tekivät ilkeitä viittauksia ja antoivat pistosanoja Annalle. Mutta itse ei isäntä niistä koskaan kertonut, ei edes vaimolleen. Anna oppi arvaamaan matkan tulokset siitä, minkälaisella mielellä isäntä oli kotiin palatesaan. Kehuskeleva ja suurisuinen oli hän, jos asiat olivat hyvin onnistuneet. Huusi jo pihalla, että »tulkaapa isäntää vastaanottamaan», ja nauraa hohotti pitkin iltaa kertoellessaan kaskuja emännälle.

Pirtin puolellakin kävi silloin supina, ja tallirenki uskalsi kerran nauraa virnistellen tuumata työtölle, että »paljonkohan isäntä nyt on ihmisiltä nylkenyt, koska on niin hyvällä päällä». Mutta niitä sanoja sai hän katua, sillä isäntä sattui samassa kynnykselle, ja mies sai lähtöpässit, vieläpä paikalla.

Mutta vaikeampaa oli sittenkin, kun asiat olivat huonosti onnistuneet. Silloin isäntä tulla pölähti kotiin, usein niin, ettei tiennyt ennenkuin huoneessa oli. Hevosensa riisui hän silloin aina itse, vei talliin ja pani ruokaa eteen. Sitte meni hän pirttiin, rupesi tervehdittyään pitämään tutkintoa tehdystä ja tekemättömästä työstä, kävi nuuskimassa kaikki nurkat, murahteli itsekseen, istui tuppisuuna pöydän päässä eikä sanonut halaistua sanaa, ellei riidan syytä saanut. Silloin kävi Annakin alamieliseksi. Ei pannut vastaan eikä suuttunut, vaikka muuten kyllä osasi puoliaan pitää. Mutta silloin tiesi, että nyt ei käy.

Vasta kun ensi päivistä oli ohi päästy, tasaantui vähitellen isännän mieli. Elämä asettui entiselleen

eikä kukaan päässyt moittimaan, että se kovin riitaista oli. Yhteentörmäyksiä kyllä tuli, mutta aina niistä sentään selvittiin hiljaisuudessa, ett'ei syrjäisten tietoon tullut. Anna varsinkin ajatteli sitä ett'eivät ihmiset puheen aiheetta saisi. Hän väistyi jos ei muu auttanut. Mutta kovalle se ensin otti. Pappilassa oli hän saanut järjestää asiat oman mielensä mukaan, isän kuoltua varsinkin, kun ei äitipuoli taloustoimiin ollut puuttunut. Hän oli oppinut käskemään ja järjestämään ja nyt täytyi alistua sellaisessakin, mikä oli hänelle kuuluvaa ja missä hän paremmin olisi ymmärtänyt, miten menetellä. Oli se kova koulu, mutta mihinkäs siitä pääsi, oppiminen oli, joll'ei tahtonut tehdä Teiton ja Teittolaisten mainetta vielä pahaa pahemmaksi. »Meille se sitte on sitä tiukempi», sanoivat palvelijat. Ja jota enemmän Annan täytyi taipua isännän vaatimuksiin, sitä kärtyysemmäksi kävi hänen mielensä, sitä suuremmaksi halu vuorostaan taas taivuttaa ja nöyryttää muita. Omista nöyryytyksistään ei hän koskaan puhunut. Itsekseen kärsi, itsekseen taisteli. Ainoastaan siitä, miten ärtyisällä tuulella hän oli, saattoi arvata, että isännän kanssa taas olivat yhteen törmänneet.

Huonolla tuulella ollessaan ei Anna koskaan mennyt Rajalaan. Hänen ainoa turvansa oli silloin kamariin sulkeutuminen. Siellä yksinäisyydessä antoi hän surulle ja suuttumukselle vallan, antoi niiden vapaasti riehua ja temmeltää, kunnes väsymys ne viimein tyytymään sai. Silloin väistyi suuttumus, ja suru vaihtui kaihoksi. Silloin rupesi hän ajattelemaan elämän raskautta, sen painavaa taakkaa ja sen palkan pienuutta. Ja hän tunsii, että hänen täytyi saada edes

kipene onnea osakseen, edes murunen elämän ilosta palkakseen. »Tulisi edes se lapsi», ajatteli hän silloin ja sitä ajatellen rupesi hän sydämessään puhumaan lauhkeita, lempeitä äidin sanoja lapselle, jota ikävöi ja ajatteli.

Lapseen kiertyivät vähitellen kaikki Annan ajatukset. »Kun tulisi se lapsi», ajatteli hän, »niin antaisivat ihmisetkin meille enemmän arvoa. Näkisivät, että niin se lisääntyy ja suurenee meidän sukumme kuin muidenkin. Kun vaan tulisi, niin väistyisi paha maine ja kirous!»

Lasta ajatellen rupesi Anna ensimmäisenä keväänä puuhaamaan puiden istuttamista Teittoon.

»Anna sen asian olla», sanoi isäntä. »Siitä ei kuitenkaan tule mitään.»

»Miksi ei?»

»Ne ovat silte vanhukselle niin vastenmielisiä, eikä niistä kuitenkaan meille ennätä iloa tulla.»

»No sepä kumma, ettei ennätä.»

»Vaikeitahan ne ovat kasvattaa. Surkastuvat, kuolevat kerta toisensa perästä, ja ala sitte aina istuttaa uusia. Siinä ne vuodet kuluvat.»

»Kyllä minä siitä huolen pidän.»

»No, kah pidä, pidä sitte», myönteli isäntä vaikka vastahakoisesti.

Jo samana iltana puheli emäntä asiasta miesten kanssa. Kuoppia ruvettiin kaivamaan ja koivut tuotiin metsästä. Emäntä tahtoi niitä muutamia pihaan, toisia ikkunain alle. Puut piti olla humisemassa, koivut kasvamassa, jotta, jos lapsi taloon tulisi, se niiden siimeksessä saisi leikitellä.

Koivut olivat jo lehtialulla ja vaikka ne olivatkin pieniä ja heiveröisiä, eivätkä vielä suojaa antaneet, olivat ne Annalle kuitenkin mieleen. Ne olivat pieniä lapsia, nuo puutkin hänestä ja ne olivat tehneet piirin talon ympärille. Olihan se kuin hyvä enne.

Hän teki kierroksen niitä katsoakseen vielä viimeiseksi illalla ennenkun maata meni.

Oli niin ihana ilta, ett'ei hän sellaista Teitossa vielä ollut nähnytkään. Sopusointua, onnea ja elämää, uhkuvaa, nuorekasta elämää henki luonto. Se teki häneen niin omituisen ja hyvän vaikutuksen. Olikohan tämä heräävä keväinen kauneus, uuden paremman päivän sarastusta? Uskalsiko hän sitä toivoa, uskalsiko ajatella, että hän oli taistellut vaikeimmat taistelunsa ja oli nyt kulkemassa parempaa kohden? —

Kovia kamppailuja oli hänellä ollut, alakynteen oli hän usein joutunut ja täytynyt nöyrtyä, mutta näkihän tuossa edessään ainakin yhden voiton hedelmät: nuo hennot pienet puut, joiden heiveröisiä oksia ilta-tuuli tuuditteli.

Hän meni sisään, sulki ovet ja rupesi riisuutumaan. Mutta viimeksi vielä vilkaisi hän ikkunastaan ulos. Oli se somaa, miten hyvä hänen oli olla! Tuo harmahtava lampikin, peltojen alapuolella, näytti hänestä hauskemmalta, kun näki sen jo hengessä puitten reunustamana. Ja puitten suojassa kulki kartanolle tuleva tiekin. Miten hän siitä toivossa iloitsi!

Mutta aamulla, kun renki Kalle ensimmäisenä pihaan astui, näki hän puut kaadetuiksi. Ei ollut pystyssä enää ainoatakaan.

»Siinä sen näki», mutisi hän itsekseen, »ei siitä mitään synny.»

Sitte tuli toinen piikatyttöistä pihalle. Säikähtyneenä hyppäsi hän sisään kertomaan toverilleen, mitä oli tapahtunut. Mutta ei kumpikaan heistä uskaltanut emännälle sitä sanoa.

Kun Anna kohta noustuaan vilkaisi pihalle, vahti hän ja kääntyi kalpeaksi kuin vaate.

»Kuka tämän on tehnyt?»

Siihen ei kukaan voinut vastata. Kaikki tiedustelut olivat turhat. Rengit ja piit siitä eivät mitään tienneet. Isäntä oli kaiken yötä rauhallisesti nukkunut, eikä kukaan ollut vierasta nähnyt. Vaari oli ainoa, jota syyllä saattoi epäillä. Varmaan oli tämä kaikki sen vanhan veijarin työtä. Viekas hän oli kuin kettu, vaikka tuntui järkensä menettäneeltä. Mutta osasipa siltä viisailtakin voiton viedä! Eiköhän hän vaan ollut päättänyt mitä tehdä ja miten menetellä, heti kun huomasi puita istutettavan. Koko päivän oli hän ollut näkymätön, oli valittanut sydänalaansa ja pysytellyt sängyssä. Mutta jaksoipa sitte yöllä nousta puita kaatamaan!

Emäntä oli raivoissaan. Tällaista hän ei voinut kärsiä. »Sinun täytyy ottaa asiasta selvä», sanoi hän miehelleen. »Käy sen vaarin puheilla, minä en voi.»

Isäntä meni, mutta palasi pian. Ei tiennyt vaari asiasta mitään. Oli nukkunut kaiken yötä pahasti ja nähnyt unta, että metsää kaatui hänen päälleen. Muuta tietoa ei häneltä saanut.

»Annetaan asian jäädä sikseen», ehdoitti isäntä. »Saat nähdä, että se vanhus siitä vaan pahenee.»

»Ei anneta jäädä sikseen. Sinä annoit minulle vallan, ja minä ajan asian perille!»

Emäntä oli luja. Puut istutettiin uudelleen ja vartiat pantiin vartioimaan. Neljänä yönä oli niiden tähden valvottava ja kun viidentenä yönä ei enää ruvennut muut, valvoi emäntä itse.

Kuudentena ne sitte kuitenkin kaadettiin.

Emännän joka jäsen vapisi. Tämä oli ilveilyä, konnan koukkuja, joita ei voinut kärsiä. Ties mitä siitä vielä tulisi, jos tällaiselle valtaa antaisi!

Taas pidettiin tarkka tutkinto. Kaikkia kuulus-teltiin, jokainen pantiin ahtaalle, mutta syyllisestä ei saatu tietoa entistä enemmän. Isäntä oli harmissaan ja sanoi, että asia on jätettävä sikseen. Eivät jouda miehetkään tuollaiseen turhaan työhön.

»Niin istutan kolmannet koivut vaimoväen voimalla», sanoi siihen emäntä.

»Hoho», ivaili isäntä, »vai on se niin tärkeätä. Sitä kai sinä ajattelet, että jos tulee perillisiä, tarvitaan vitsanvarpuja lähitienoilla.»

»Ei minun lastani vitsan voimalla kasvateta.» Annan ääni vapisi ja poskilla paloi helakka puna. »Jos minä niitä saan, osaan minä heidät kurissa pitää koivun varvuittakin.»

Anna oli taipumaton. Hän tahtoi, hänen täytyi tässä voitolle päästä. Kova kovaa vastaan, jollei muu auttanut.

Kolmannet koivut istutettiin juhannukseksi. Emäntä itse raahasi ne hiellä ja vaivalla metsästä. Hän kävi siellä hevosineen rattaineen kolme vankkaa työihmistä muassaan. Uupumiseen asti he kaivoivat

ja väänsivät, valitsivat kauniimpia kuin ennen ja ajoivat ne kerskaillen kotiin. Mutta voitoniloa oli vaan hitunen mielessä, pelkoa paljon.

»Kolmas toden sanoo», vakuutti Anna. »Saappa nähdä, eikö nyt vaimoväki voitolle pääse?»

Mutta pelko ahdisti hänenkin mieltään. Jos meni turhaan tämä viimeinenkin yritys, silloin menisi häneltä viimeinen toivonkipinä. Silloin koko yritys raukeisi, ei tyhjiin, ei jälkeä jättämättä, vaan raunioiksi, joka aina muistuttaisi tätä tappiota ja aina painaisi lisätaakkana siinä kuormassa, joka hänellä oli kannettava: Kaikki hänelle sydämessään siitä ilvehtisivät, näyttäisivät sormella ja kuiskailisivat: »ähä miten kävi! Etkö näe, että sinä olet heikko, heikko ja voimaton sitä valtaa vastaan, jonka kanssa olet taisteluun ruvennut». Ei, se ei saanut eikä voinut niin tapahtua. Hänen täytyi, hinnalla millä hyvään päästä voitolle!

Emäntä koetti keksiä kaikkia mahdollisia varokeinoja. Pihan puoleinen pikku rakennus, jossa vaari asui, tutkittiin salaa moneen kertaan ennen puiden istuttamista. Vuode ja makuuvaatteet puhdistettiin, siivottiin uunin nurkat, kaapin alukset ja joka paikasta tutkittiin oliko siellä asetta. Sitte pantiin renki Kalle vaarin tietämättä nukkumaan kamarin vieressä olevaan porstuaan. Ja kun koivut olivat istutetut, varustettiin vartiat joka yöksi. Emäntä antoi salaa kahvia ja sokeria valvoville, käski keittämään kahvia ja pitämään lystiä yöllä, ett'ei vaan uni tulisi. Sillä keinoin sai hän vartiat valppaiksi. Mutta aina oli hän itsekin valveilla. Ei uskonut eikä saanut rauhaa,

vaikka oli toiset vartioimassa. Täytyi vaan valvoa, vaikka vuoteeseen rupesi ja nukkua koetti.

Kun puut olivat saaneet olla kaksi viikkoa rauhassa, rupesi emäntä toivomaan. Hän ei uskaltanut iloita, mutta pelko oli vähenemään päin. Ajatukset, jotka siihen saakka olivat keskittyneet istutuksen onnistumiseen, rupesivat jo joutamaan muuallekin. »Taisin kuitenkin voittaa», arveli hän itsekseen ja se ajatus hiveli sydäntä kuin pehmeä lapsen käsi poskea.

Piiat rupesivat siitä rengeille pistelemään, että muka he olivat taikavoiman voittaneet ja isäntä arveli, että jos nyt eukko voitolle pääsee tässä hommassa, niin tekee hän totisesti hyvän työn koko talolle.

Mutta eräänä aamuna kolmannella viikolla makasivat kaikki koivut katkottuina maassa.

Isännän mieli kuohahti.

»Nyt tästä pelistä loppu tehdään. — Kuuletko eukko?»

»Kuulen.»

»Etkö ymmärrä, että joudumme koko kylän hampaisiin.»

»Ymmärrän.»

Isäntä meni pihalle, potkasi äreissään kaatunutta koivua ja käski rengin korjaamaan pois kaikki. Emäntä ei niitä käynyt katsomassakaan, oli vaan työtouhussa koko aamupäivän ja puhui muista asioista. Illalla läksi hän Rajalaan ja viipyi siellä kauan. Kun hän palasi, olivat silmäluomet punaiset kuin paljosta itkusta.

Puun istuttamishomma Teitossa ei ollut pysynyt salaisuutena pitäjällä. Se uutinen oli kulona kulkenut talosta taloon, kylästä kylään. Jännityksellä oli jokai-

nen odottanut yrityksen lopullista ratkaisua ja kun se vihdoin tuli, herätti se huomiota kaikkialla. Nuoret, joiden kauhu Teittoa kohtaan perustui yksin vanhojen juttuihin, saivat tästä omaa näkemäänsä, omaa kuulemaansa, joka antoi voimaa ja tukea tuolle pelon tunteelle. Näkihän sen tästäkin selvään, että asiat olivat hullusti tässä talossa. Mistä syystä ne puutkaan muuten eivät olisi siellä menestyneet? Ja kuka ne sitte oli maahan kaatanut — itse paholainenko tai joku hänen kätyreistään? Ettei ne ihmiskäden kaatamia olleet, sen tiesi Kalle renki aivan varmaan.

Olipa miten hyvänsä, ihmeellinen juttu se oli, siitä olivat kaikki yksimieliset. Heränneet sanoivat sitä Jumalan tuomioksi. Vaikka asia olikin pieni ja maallinen, saattoi Jumala siinäkin osoittaa, ett'ei hänen siunaustansa ollut siellä, missä ihmissydämmet vielä olivat väärän mammonan orjuudessa.

»Kun ovat pahan pauloihin antautuneet, niin kitukoot nyt siinä opiksi itselleen ja muille varoitukseksi», sanoi muuan vanhus, jolla oli kaunaa mielessä Teittolaista kohtaan, kun tämä oli häntä kaupoissa pettänyt.

»Hullutuksia», sanottiin hienoston piirissä, kun nämä jutut sinnekin tunkivat. »Kansan taikauskoa, tietäähän sen. Ukkovanhuksen työtä se on kaikki.»

Ja jokainen, joka asiaa arvosteli, oli varma siitä, että se oli lausunut oikean tuomion.

Mutta vaikka asia olikin pitäjällä herättänyt paljon huomiota, jätti se kuitenkin syvimmät jäljet Teittoon. Isäntä uhmali. Hän suuttui silmittömästi ajattellessaan, että hän ja hänen talonsa oli kaikkien ham-

paissa, ja hän vannoi monet pyhät valat, että pian tukkisi kaikkien suut. Hän rehenteli enemmän kuin koskaan ennen, oli entistäänkin suurisuisempi ja teki mitä rohkeimpia kaupparytyksiä.

Annaa taas oli tapausta tehnyt päinvastaisen vaikutuksen. Hän kävi hiljaiseksi, harvasanaiseksi. Ei hän enenkään usein hakenut ihmisten seuraa, mutta nyt rupesi hän sitä aivan karttamaan. Suuttumus ja kiivaat sanat, joita hän ennen aseinaan oli käyttänyt, olivat häneltä kuin unohtuneet. Hänen voimansa oli murtunut, siksi hän ei enää kyennyt vihastumaankaan. Mutta mielen katkeruus kasvoi siltä kasvamistaan. Hän oli taistelussa joutunut tappiolle niin tuntuvalta tavalla, ett'ei enää jaksanut taistelun jatkumista ajatella. Yksinäisyys oli nyt hänen ainoa turvansa.

Mutta jonkun ajan kuluttua rupesi lamassa ollut voima taas palaamaan. Se palasi silloin, kun hän tunsu hartaimman toivonsa täyttyvän, kun tunsu saavuttavansa sen voiton, joka oli hänelle kallein kaikista. Jo se tietoisuus toi hänelle uuden voimankin, toi takaisin entisen lujouden ja sitkeyden, toi halun uudelleen taistella sekä oman että lapsensa onnen puolesta. Entisellä ryhdillä hoiti hän nyt talouttaan, mutta ankaruus oli vähempi kuin ennen. Vieraillekin riitti nyt entistä enemmän lempeitä, ystävällisiä sanoja. Oli kuin hänen olentonsa olisi koettanut koota kaikkia, mikä oli hyvää ja ystävällistä, kuin kasvi, joka itseensä imee päivän säteitä saadakseen kukkansa puhkeamaan.

Yksinäisyyttä etsi hän usein. Häntä vaivasi miehen epähieno käytös ja räyhäävä tapa. Se herätti hänessä eloon kovan, karkean luonnon, joka oli ainoa,

jota mies ymmärsi. Mutta sitä puolta itsessään ei hän tahtonut nyt vallalle päästää. Hän ajatteli lasta, jota nyt ei ainoastaan toivonut vaan jota odotti ja lapsen tähden tahtoo hän olla lempeä.

Rajalassa kävi Anna näihin aikoihin usein. Pikku Liisa oli kasvanut ja varttunut ja juosta kipitti jo latian poikki sopertaen muutamia sanojakin. Se oli Annasta hyvä enne. Tuo lapsihan oli ollut hänen huolensa esineenä siitä asti kun hän taloon tuli ja se oli menestynyt oikein ihmeteltävän hyvin. Eikö sitte menestyisi se, jota hän vaalisi kuin kukkaista kämmellä, kuin kevään esikkoa ainakin?

Miksi hän sitte usein pelkäsi? Sitäkö ajatteli, että kun tulee kevät, tulee taas se suuren tappion aika ja silloin hän uudelleen kärsii tappion entistä katkeramman.

Hän pelkäsi sitä joskus. Mutta sitte hän taas tyyntyi ja tuomitsi tyhjäksi taikauskonsa. Hän oli saanut takaisin entisen lujuutensa. Ja hän ajatteli, että rakkautensa voimalla, lujalla, järkähtämättömällä tahdollaan pysyttää hän lapsensa elossa.

Sitte se tuli, tuo suuri odotettu päivä. Se tuli, kun käki kukkui metsänrinteessä, kun nurmi oli nukalle noussut ja kiurunen kohosi korkealle virittäen keväisen kiitoslaulunsa. Silloin tuli tuo toivottu vieras Teittoon.

Juhla-iloa oli silloin talossa kaikkialla, mutta suurin juhla oli äidin sydämessä.

»Parempi kun olisi ollut poika», sanoi isäntä, »mutta hyvähän se on tuokin aluksi».

»Vai tuli sinne kuitenkin perillisiä», sanoivat kyläläiset: »Mahtavat ne nyt olla mielissään.»

»Mitähän perittävää sillä poloisella», arvelivat toiset. »Rahaa ja rahan rakkautta kaiketikin.»

Mutta Rajalan Leena pyyhkäsi huivinnurkalla kyöneleen silmäkulmasta. »Vai on heillä nyt lapsia», sanoi hän hiljaa ja lasi kätensä ristiin. »Herra! Anna sen tulla siunaukseksi. Älä kosta isäin pahoja tekoja lasten päälle, vaan tee laupeutta tuhanten tuhansiin polviin.»

Kun pikku tyttö tuli kuukauden vanhaksi, pidettiin ristiäiset. Isäntä oli kohta sanonut, ett'ei hänen lastaan pappilaan viedä, vaan kotona ristitään vieraiden koolla ollessa kuin rikkaan lasta ainakin. Setelitkin heltisivät isännän sormista tätä tarkoitusta varten ja Annalle hän penäsi, että »muistakin sinä eukko varata hyvät herkut».

Pahin pulma ristiäiskutsuihin nähden oli suhde papin perheeseen. Täytyihän heidät kutsua, kun ei pitäjässä ollut kuin yksi pappi. Kuka lapsen ristisi, joll'ei pappi? Mutta vastenmielistä se oli, kun hän oli tuollainen herännyt kiihkoilija, joka sanoa jyryytti ihmisille vaikka mitä vasten naamaa.

»Jos se siitä kävisi suopeammaksi, kun minä pyytäisin puhumaan vähän. Meillä kun ei koskaan ole selityksiä eikä seuroja pidetty, niin voisihan nyt vähä sitäkin puhetta kuulla tuon tyttölapsen kunniaksi», ehdotti isäntä. »Eihän sitä pakanoita pahempia olla.»

»Ja siitkö sinä luulet papin meille leppyvän»,

kysäsi Anna? »Silloinhan se vasta oikein saakin meidät kaikki kadotukseen tuomituksi. Kyllä minä ne heränneet tunnen.»

»No, en minä nyt selitystä tarkoittanut. Pyytäisin vaan pitämään pienen puheen. Olisihan se kunniaksikin tytölle eikä se ennättäisi paljo sitä valmistella, kun täällä vasta puhuisin asiasta.»

»Tee miten tahdot. En minä ole vastaan. Niitä ihmisiä en vaan kärsi.»

»Teenpä sitte, miten hyväksi näkyy», päätteli isäntä itsekseen. Ja niin tekikin.

Kun ristiäispäivä tuli, ja kaikki vieraat jo pönäkinä istuivat salin seiiniä pitkin, naisväki mustissaan, mustat silkit hartioilla ja kullatut rintaneulat leuan alla, kiepsahti isäntä etehiseen nähdessään papin tulevan. »Terve, terve. No, kerran näkee kirkkoherran-kin meillä. Tervetulemastanne.» Isäntä pokkuroi minkä kerkesi.

Kirkkoherra ojensi kättä, tervehti ja ripusti lakkinsa naulaan.

»Minulla kun olisi pikkusen asiaa», ehätti isäntä sanomaan, kun näki kirkkoherran aikovan astua saliin.

»No sopii puhua.» Kirkkoherra pysähtyi puolitiehen.

»Kun meille nyt suotiin tällaiset juhlat — — niin kallis lahja — kirkkoherra ymmärtää — niin tuli meille mieleen että jos vähän Jumalan sanaa — —»

»Tahdotteko, että pidän selityksen? Siitä olisi ollut paras puhua ennen.»

»Ei nyt selitystäkään. Se on vielä niin heikko-

kin, meidän mamma, mutta jos jonkun sanan päivän merkityksestä, tuossa kohta toimituksen jatkoksi.»

»Hyvä, hyvä, jo ymmärrän.»

Kirkkoherra teki kiirettä astuakseen saliin. Isäntä aukaisi oven ja ihmiset, jotka näkivät kirkkoherran kynnyksellä, nousivat seisomaan. Emännät niiasivat, isännät kumarsivat. Pappi katsoi ympärilleen, kumarsi hänkin ja kulki sitte suoraan salin perällä olevaan kiikkutuoliin. Siihen asettui istumaan.

Hetken harhaili hänen katseensa toisesta toiseen. Sitte jäi hän tuijottamaan eteensä. Suruttomia ihmisiä kaikki, ja heille piti hänen nyt puhua »päivän merkityksestä». Olisi edes tiennyt aikaisemmin, niin olisi saanut ajatella, mutta nyt. — Hän ajatteli tekstiä, mutta ei mieleistään saanut.

»Nyt on otollinen aika, nyt on autuuden päivä», olihan sekin päivän merkityksestä. Mutta ei se sittekään ollut oikein sovelias teksti. »Katso minä panen eteesi tien elämään ja tien kuolemaan» tai »Ei Jumala katso ihmisten muotoa», vastakohtaksi sille erolle, jota tässä maailmassa tehtiin köyhän ja rikkaan, alhaisen ja ylhäisen välillä.

»Mitä minä nyt tässä enää ehdin ajatellakaan», pahoitteli hän itsekseen, »tuossa jo tuovat kastevettä».

Kirkkoherra nousi, puheli sanasen isännän kanssa ja poistui sitte pieneen sivukamariin. Sieltä palasi hän hetken kuluttua ja samassa astui sylikummikin huoneeseen, lapsi käsivarrellaan. Silloin nousivat kaikki vieraat seisoalleen, kerääntyivät ryhmiin molemmin puolin pappia, naiset toiselle, miehet toiselle puolen ja toimitus alkoi.

Anna seisoi toisten takana nojautuneena ovipieleen. Häntä heikotti niin, että polvet vapisivat ja sydän sykki levottomasti. Miten ihmeellistä, tämä oli kuin unta ja kuitenkin täyttä totta. Se oli hänen oma lapsensa, hänen kauan kaivattunsa, jota tuossa pitivät papin edessä.

»Ota pyhä ristinmerkki sekä kasvoos että rintaa.»

Anna vavahti. Lapsi oli ollut hiljaa alkupuolella toimitusta, mutta rupesi loppupuolella huutamaan. Kummi hyssytteli, vaan mikään ei auttanut. Täytyi kiireimmän kautta kantaa pois heti, kun pappi oli »amen» sanonut. Palvelijat, jotka olivat saaneet käskyn olla valmiit viiniä tarjoamaan heti toimituksen loputtua, tarttuivat tarjottimiin ja tunkeutuivat samassa ovesta sisään. Kirkkoherra seiso vielä paikallaan. Hän oli nähtävästi aikonut sanoa jotakin, mutta ennen kun hän ehti suunsa avata, seiso jo palvelija tarjottimiseen hänen edessään. Hän otti lasin ja pansen pois pöydälle. Palvelijat jatkoivat tarjoilua.

»Minua on pyydetty», alkoi kirkkoherra ja asetti vasemman jalkansa vähän oikean edelle, »minua on pyydetty puhumaan vähän tämän päivän merkityksestä. Te isät, te äidit, jotka olette täällä koolla, kuunnelkaa, sillä minä puhun teille jokaiselle. Minä tahdon puhua tämän päivän merkityksestä meille kaikille, jotka olemme isiä ja äitejä. Oletteko kuulleet että 'jolle paljon annettu on, siltä paljon vaaditaan'? Oletteko ajatelleet, mikä edesvastuu meitä painaa, mikä tili meillä on tehtävänä, meillä, joille Jumala on lapsia antanut. Te osaatte kyllä katkismuksestanne ulkoa

ladella: 'Minä Herra Sinun Jumalas olen kiivas Jumala, joka koston isäin pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen, jotka minua vihaavat, mutta teen laupeuden tuhansille, jotka minua rakastavat ja pitävät minun käskyni'. Mutta oletteko myöskin näitä sanoja ajatelleet. Oletteko tutkineet mieltänne ja tekojanne? Oletteko kysyneet itseltänne: jätänkö minä siunauksen vai kirouksen lapsilleni perinnöksi?»

Kirkkoherra piti pienen loman, katsoi tutkivasti toisesta toiseen ja jatkoi sitte: »Minä en kysy teiltä paljoko jätätte lapsillenne tämän maailman tavaraa perinnöksi, mutta minä kysyn jätättekö siunauksen tai kirouksen — — Minua pyydettiin puhumaan lyhyeen eikä minulla ole tämän enemmän sanomista; mutta Jumalan sana on voimallinen ja terävämpi kuin kaksiteräinen miekka, siksi on vähässä jo kyllin. Jos sen vähänkin oikein itseemme sovitamme, on tämän päivän merkitys meidän suhteemme tullut täytetyksi.»

Salissa oli niin hiljaista, että neulankin rapsaus lattiata vastaan olisi kuulunut. Ei kukaan liikahtanut, ei sittekään, kun kirkkoherra oli puheensa lopettanut ja mennyt entiselle paikalleen. Kaikki seisoivat viinilasit kädessä, mutta kun pappi ei tehnyt alkua, ei kukaan muukaan sitä rohjennut tehdä. Viimein rohkaisti isäntä mielensä, meni suoraan kirkkoherran luo ja tahtoi kilistää. »Kiitoksia, kiitoksia vaan, kyllä asia on oikein puhuttu.»

»Jumalan sana puhuu asiat aina oikein», sanoi kirkkoherra ja pani pois lasinsa.

Mutta keittiön puoleisessa kamarissa itki äiti lapsensa luona, itki koettaessaan lasta rauhoittaa. »Ei sinulle tuomion torvia saa toittottaa, ei. Siunauksen perillinenhän sinä olet, olet, kun äiti vaalii ja vartioi . . .»

Teiton pikku työstä oli tehty äidin kaima. Mutta Annaksi ei kukaan häntä kutsunut, kaikki vaan Anniksi. Äiti itse pani asian alulle. Hän ei pitänyt siitä, että tyttöä nimitettiin hänen nimellään. Oliko se sitte taikauskoa vai mitä, mutta pahalta se hänestä tuntui. Oli kuin nimen yhtäläisyys olisi ennustanut yhtäläisyyttä muussakin suhteessa. Sentähden hän sitä pelkäsi, ja siksi muutti nimen Anniksi. Mutta sopivampi oli se muoto muutenkin, kuuluihan se pehmoisemalta ja lapsekkaammalta.

Pikku Anni ei missään suhteessa ollut äitiinsä. Sinisilmäinen, pieni pellavapäähän oli. Ei muistuttanut isää eikä äitiä. »Vaihdokkaaksi luulisi, ei tämän talon lapseksi», sanoi eräs kulkuakka, joka kerran näki tytön pirtissä. »Suu poikki korvia myöten», vastasi piikatyttö nauraen. Silloin akka siirsihe oven puolelle, rupesi pävittelemään, miten kummallista elämä oli yleensä ja tässä talossa varsinkin ja pian sen jälkeen rupesi kylältä kuulumaan uusia juttuja, joita kii-reisesti levitettiin, vaikka niihin ei paljo uskottukaan.

Mutta pikku Anni kasvoi kukkana kodissa tietämättä mitään taikauskosta ja kulkupuheista.

Ensimmäinen paikka, jossa Annia käytettiin, oli Rajala. Muissa kylissä ei hän elämänsä ensimmäisinä

vuosina saanutkaan käydä. »Mitä sitä tarvitsee kylässä käyttää. Kotonahan minäkin olen», sanoi äiti. »Paremmiin pahalta säilyy, kun kotona pysyy.»

Oli kuin emäntä olisi ollut oikein mustasukkainen tuosta työstään. Ei toiset saaneet sen kanssa olla eikä leikitellä. Aina tytön piti olla hänen hoteissaan, aina hänen kintereillään. Siihen hän oppi jo pienestä. Isänkin luota ikävöi äidin syliin, mutta vaikka äiti silloin käski olemaan kauniisti ja katselemaan isän helisyttämiä kellonperiä, iloitsi hän kuitenkin itseksensä tytön ikävästä. »Minunhan hän onkin enemmän kuin muiden, minun omani, minun iloni», ajatteli hän. »Ei hän muihin suostu, kun tuntee kuuluvansa minulle.»

Ihmiset moittivat, että emäntä turmeli tytön pehmydellään. Mutta miksi hän ei olisi ollut pehmeä? Pikku Anni oli hyväluontoinen, taipuisa lapsi. Ei hänelle kovuutta tarvinnut käyttää, totteli jo vähemmäläkin. Olihan se kuin lepoa sielulle, että sai olla hyvä jollekin, aina vaan hyvä.

Annin varttuessa oppi äiti yhä enemmän elämään kaksoiselämää. Luonteensa kovan, karun pinnan kaikkine särmäisyyksinensä näytti hän peittelemättä muille. Sydämensä sisimmän, sen pienen, lämpimän pyhäkön, joka siellä vielä oli säilynyt, avasi hän lapselleen. Toiset sanoivat tätä ulkokullaisuudeksi, mutta Annalle oli se luonnollista. Toiset arvelivat, että hän rakasti itseään lapsessaan ja että, jos tyttö kerran asettuisi äitiään vastaan, väli samassa rikkoutuisi. Mutta sitä ei Anna ajatellut. Hän tiesi ainoastaan sen, että hän eli lapselleen ja lapsi hänelle.

Paljon oli pitäjäläisillä sanomista siitäkin, että Anna puki tyttänsä herrastyyliin. Itse hän kyllä aina valmisti vaatteet eikä niihin suinkaan varoja tuhlatu, mutta kun hän lapsuudenkodissaan oli käsityöhön oppinut, tulivat ne aina soman ja sievän näköiset. Ensimmäiset töppösetkin, jotka hän laittoi ja jotka olivat kotona kehrätystä harmaasta langasta, koristi hän somasti sinisillä ja punasilla hetuleilla. Langat oli hän itse kotona värissä keittänyt, ja kun töppöset olivat valmiit, katseli hän tyytyväisenä työnsä tulosta. Olipa se nyt ylpeyttä tai mitä, mutta hauskaa se vaan hänestä oli, kun ne töppöset olivat niin iloisen ja soman näköiset!

»Luulee lapsensakin vielä olevan papillista sukua», ivasivat toiset; mutta Anna antoi sanan sanasta, kun se hänen kuuluvilleen tuotiin. Sitte meni hän kamariinsa, rupesi jokeltamaan pikku Annin kanssa, katseli hänen sinisilmiiään, hänen kultakiharoitaan ja leperteli lapselle, kunnes harmi mielestä haihtui.

Pikku Anni ei tiennyt mitään siitä, että hän oli äidin ilo ja lohdutus. Mutta sen hän tiesi, että tuli aivan onnettomaksi, jos näki äidin itkevän. Hän oli muutenkin harvinaisen herkkä ja hellätunteinen lapsi. Mutta vaikka tavallisesti katseestakin jo totteli, oli hän kuin suunniltansa, jos jokin hänen tunteihinsa koski. Silloin ei mikään saanut häntä hillityksi. Hän itki niin, että vapisi, huitoi käsiään ja jalkojaan, eikä ottanut kuuleviin korviinsakaan, vaikka hänelle mitä sanottiin.

Se tuli selvemmin näkyviin silloin, kun hän sai kokea ensimmäisen suuren surunsa.

Anni oli saanut Rajalasta pienen valkoisen kisanpojan. Pikku Liisa oli sen hänelle antanut, ja itse toi hän sen onnellisena kotiin. »Kissi mirri» pantiin nukkumaan Annin sänkyyn, sai Annin särkyneen kivi-kupin omakseen ja yhtäaikaan sai se syödä kuin Annikin, latkien maitoa kupistaan pikku emäntänsä vieressä.

Mutta kerran, kun kissa jo oli suureksi kasvanut, sai Anni toisenkin holhokin. Se oli pieni siipirikkoinen pääskyn poika, joka oli pesästä pudonnut. Annilta pääsi itku, kun hän näki poikasen palvelijan kädessä. Silloin äiti otti lintusen, hankki Annille pienen pärekopan, nyhti ruohoja siihen, pani poikasen koppaan ja satoi verkkopalan suulle. Siinä sitä poikasta sitte syötettiin ja juotettiin ja Anni juoksi joka aamu ensimmäiseksi katsomaan, miten pääskynpoika jaksoi. Mutta eräänä aamuna oli poikanen poissa, verkko revitty ja koppa kumossa. Anni etsi, itki ja kyseli, kunnes sai selvän asiasta. Kissa oli sen suuhunsa syönyt, oli vainunnut missä lintua pidettiin ja karannut kamariin kenenkään tietämättä. — Silloin äiti luuli Annin tulevan aivan kipeäksi, niin hän sitä lintuaan suri. Hän ei syönyt eikä sängystään liikkunut, siinä vaan itki, ei lakannut, vaikka miten olisi pyytänyt.

Äiti koetteli lohduttaa, mutta turhaan. Se vaan kiihdytti lasta. Täytyi antaa sen olla, kunnes itsensä lakkasi.

Kun Anni vihdoin oli pahimman surunsa voittanut, ei hän sittekään isoon aikaan ollut entisellään. Kissaansa hän karttoi, ei jaksanut nähdä sitä, ei unoh-

taa, mitä oli tapahtunut, vaikka rakkaus kissaan sitä käskikin.

»Mitä tuosta lapsesta tulee», ajatteli äiti, »kun se on tuon luontoinen. Kovasti sitä elämä kolhii, särkee sydänjuuret, jollei ajoissa karaistu.» — —

Mistä lie Anni tuollaiseksi tullutkaan. Ei se isän perintöä ainakaan ollut, eikä äitikään juuri tuollainen ollut. Kyllähän hän nuorena saattoi sekä surra että suuttua usein niin, että sydän oli pakahtua, mutta sitte mieli taas kimmahti painuksista kuin jännityksestä lauennut jousi. — Vaan Anni se oli sellainen, että siltä luuli elämän menevän, jos sen mieli kävi pahaksi. Ei sitte asettunutkaan pian, niinkuin muut lapset, vaan sairasti sitä suruaan, jos kuinka kauan.

Annasta tuntui tuo tytön tunteellisuus melkein kostolta. Hän sai sen siitä, kun itse oli koettanut kuolettaa ja tukahuttaa kaiken hellyyden sydämmestään. Ja kun hän siinä sittekin vaan osittain oli onnistunut, oli hän tietämättään säästänyt eloon jääneen hellyyden lapselleen. Siksi näki hän sen nyt kasvaneena, kehittyneenä Annissa ja se häntä pelotti. Hän koetti kyllä vapautua tällaisista ajatuksista, mutta aina ne vaan tunkivat esiin. Hän tuli yhtenäen verranneeksi Annia itseensä. Yhtenäen tuli mieleen ajatus, että miten Anni, joka on hellämielinen ja lempeä, kestäisi elämässä, kun jo äidillekin kovalla luonnollaan oli siinä ollut tekemistä.

»Jos tulisi Anni samallaiselle kohdalle kuin minä», ajatteli hän kerran, istuessaan sukkaa kutomassa portailla, Annin leikkiessä pihamaalla, »niin hän varmaankin valitseisi toisin, taipuisi, nöyrtyisi, muuttaisi

mielensä ja — — ja — — tulisi kenties onnelliseksi.
— — Voi, voi sentään!»

Anna laski sukkakutimen syliinsä ja painoi kädet silmilleen kuin karkoittaakseen näkyvistä ne kuvat, jotka elävinä hänen eteensä astuivat.

Tuossa oli pappila, vanha matala, punaiseksi maalattu pappila. Sen ikkunapielet ja ovet olivat valkeat ja valkeat olivat kaikki ikkunaverhotkin. Siellä oli hän lapsena kiikkunut, pimeällä juossut piilosilla huoneissa, kesällä kiivennyt ketterästi kuin orava puutarhan suurissa puissa. Ja kaikkialla missä hän kulki, oli hänellä toverina kirkkoherran veljenpoika Martti Lehto, jonka holhooja kirkkoherra oli ja jota kasvatettiin pappilassa siitä asti kuin oli orvoksi jäänyt. Miten hauskaa heillä oli yhdessä, miten monta kepposta keksittiin, miten monet kolttoiset tehtiin! Siskot kaikki olivat Annaa nuoremmat, ja mitä niistä nuoremmista iloa? Eivät he heistä huolineet, kahden vaan kaarestivat. Oli tyhjää aina Martin mentyä kouluun. Mutta sitä hauskempaa sitte, kun kesä ja joululupa oli tulossa!

Miten Anna muisti sen ensimmäisen joulun, jolloin Martti palasi yliopistosta. Kuinka hän sitä päivää oli odottanut, kuinka kaivannut kuukausien kuluessa. Ja sitte se tuli. Hän oli silloin seitsemäntoista vanha, punaposkinen, mustasilmäinen ja mustatukkainen tyttö. Ihmiset sanoivat häntä koreaksi ja hän uskoj sitä vähin itsekin. Rivakka oli hän työssä, iloluontoinen, terävjärkinen tyttö. Mutta itsepäinen hän oli ja paha kiivastumaan eikä välittänyt, vaikka siitä hänelle sanottiinkin. Marttikin oli monesti hänelle siitä kiusaa teh-

nyt, mutta hän nauroi vaan eikä herennyt, ennenkun sai Martinkin nauramaan. — Ja miten hauskaa heillä silloin oli, kun se tuli, tuo toivottu joulu, ensimmäinen — ja viimeinen — —!

Miten paljon Martti tiesi kertoa maailmasta, josta Annalla ei ollut aavistustakaan ja jota kuitenkin niin halusi nähdäkseen. Ja miten hän Annaa askareissa auttoi ja miten sitte illalla välistä vanhemmilta salaa-kin yhdessä luikkivat ilopitopaikkoihin. Voi sitä iloa, sitä ääretöntä, rajatonta riemua!

Ja semmoista se oli sitte kesälläkin, kun Martti taas tuli kotiin. Sitä juhannusiltaa, miten Anna sen muisti, kun vene hiljalleen lipui vettä pitkin, niin hiljaa, että sen tuskin kuuli kulkevaksi ja juhannustulet leimahteli rannoilla ja satakieli viritti säveltään metsänliepeessä. — —

Niin ihanata oli kaikki että he tuskin uskalsivat puhua, ennenkun toisten nuorten joukkoon joutuivat. Se oli niin kuulakkaa, niin tenhova ja ihmeellistä, tuo juhannusyön kirkkaus. —

Kun Martti syksyllä lähti Helsinkiin, itki Anna salaa. Martinkin oli silloin totinen, hymyili vähä surunvoittoisesti ja sanoi pian palaavansa. Mutta kun se aika tuli, oli kaikki toista. Jo syksyn kuluessa tuli kirje, joka herätti myrskyn pappilassa. Pojasta oli tullut hullu, herännyt körttiläinen, vai miksi sanoa! »Ei se meidän uskoa ainakaan saa muuttumaan», pauhasi kirkkoherra ja paiskasi nyrkin pöytään. »Menköön tiehensä, jos vaan meille saarnaamaan rupeaa.»

»Eihän sitä nyt vielä tiedä, minkälainen hän on», uskalsi Anna huomauttaa.

»Tiedän minä», tiuskasi isä vastaan. »Ja tiedän senkin, ett'ei se enää sinusta huoli, jumalaton tyttöletukka!»

Anna ei mitään vastannut, mutta hän valvoi monet yöt sen asian tähden. — Miten hän oli ilon ja pelon vaiheella sitte, kun Martti tuli, ja mitenkä Martti oli entisestään muuttunut, oli kuin toinen, koko poika. Hiljainen oli, hartaan näköinen, mutta aina surumielinen. Annaa harmitti, että siihenkö se elämänilo nyt oli mennyt? Virsiä piti veisata, postillaa lukea, ristissäkäsin penkin päässä kököttää, kuumassa, pimeähkössä pirtissä.

Hän puhui Martin kanssa asiasta, koetti ymmärtää ja suostua siihen, mitä tämä sanoi, mutta itsekseen sitte aina harmitteli jälestä päin. Kerran sitte tuli oikein suuttumus. Martti oli puhunut niin hartaasti autuuden asiasta, oli sitte sanonut, että eikö Annakin tahdo sitä ajatella? He kun aina olivat olleet niin hyvät ystävät ja hän oli ajatellut, että vielä voisivat enemmänkin toisiaan rakastaa. Mutta silloin kivahti Anna: »Jos et sinä minusta tällöisenä huoli, niin ole huolimatta», sanoi hän ja juoksi tiehensä ja paiskasi oven kiinni. —

Se oli iltaa ennen Martin Helsinkiin menoa, ja aamusella varhain hän läksi. Se oli hänen viimeinen käyntinsä pappilassa.

Kevätpuoleen kirjoitti kirkkoherra, että koska holhouden aika nyt on loppuun kulunut, pitäköön poika huolta itsestään. Annalle tuli hätä, kun hän tämän kuuli. Mutta isä teki, miten tahtoi; Annan täytyi taipua. Hän rupesi sen jälkeen käymään herän-

neiden kokouksissa ja koetti ajatella niinkuin he. Ikävältä se tuntui, mutta oli se siitä hyvä, että pääsi kadotuksen pelosta ja kuoleman kauhusta. Olihan sitä hyvässä suojassa niiden heränneiden kokouksissa, ei turvaton kuin tanssitantereella. Anna koetti ajatella sitä, kun hänestä hartaushetket tuntuivat ikäviltä. Mutta hänen oli niin ikävä Marttia samalla, että hän Martin tähden olisi suostunut vaikka mihin. Silloin tuli Martilta äkkiä kirje, joka muutti kaiken. Siinä ilmoitti hän huomanneensa varansa niin vähiksi, ett'ei kannattanut lukea papiksi. Hän oli siitä syystä muuttanut aikeensa, oli tutustunut heränneeseen perheeseen, siellä saanut morsiamen ja aikoi asettua appivaarin taloon, tytär kun oli ainoa perillinen. »Voinhan minä siltä toimittaa kallista saarnavirkkaa, jos Jumala minulle niin suuren armon antaa», lopetti hän kertomuksensa.

Voi sitä kirjettä, sitä kirjettä minkä teki! Anna tunsu vieläkin, miten se rintaa repi ja raateli. Se oli se kirje, joka oli Annan tehnyt kovaksi ja katkeraksi ja opettanut vihaamaan kaikkia heränneitä.

Hän istui huojutellen ruumistaan edestakaisin, pää käsien varassa. Vasta kun kuuli Annin äänen läheisyydestä, heräsi hän. Niin, Annistahan hänen ajatuksensa olivat alkunsa saaneet, siitä, että Anni olisi tehnyt toisin.

Tyttö tuli juosten pihan poikki. Hän oli käynyt pellonpientareella ja sieltä poiminut kukkia. »Tässä Anni tuo.» Hän heitti kukkasia kourallisen äidin helmaan.

»Sinä äidin tyttö!» Anna nosti hänet polvelleen. Miten hän oli hentokasvuinen, kepeä kuin höyhen ja

miten hänen hiipiänsä oli hieno ja läpikuultava, niin että verisuonet ohimojen kohdalla selvästi erottautuivat. »Sinä et ole luotu kovien kohtalojen kantajaksi», sanoi äiti, sivellen hiukset tytön otsalta. »Kun saisit paremman osan kuin äitisi. Kun tulisit hyvän ja hie-non herran kumppaniksi, siksi sinä sopisit ja silloin olisi äiti iloinen.»

Tyttö nauroi ja taputti käsiään, ymmärtämättä, mistä äiti hänelle puheli.

»Kyllä minä sillälailailla sinua kasvatan», jatkoi Anna kuin itsekseen ja kierteli lapsen kiharoita sormiensa ympärille. »Opetan kaikkea, mitä itse tiedän, mitä pappilassa opin ja mitä Martilta kuulin ja sitte äidin tyttö tietää ja oppii enemmän kuin muut.»

Anna rupesi jo ajattelemaan kansakoulussakin käyttämistä. Kirkolle oli äsken perustettu koulu ja siihen Anna panisi tytön. Jos ukko olisi vastaan, niin panisi kuitenkin, kustantaisi vaikka itse omilla ansaitsemillaan. Mutta mitä siitä isäkään vastaan olisi, ell'ei että sitä suotta kouluuttaa, kun on tyttö. —

»Kuules Anni», rupesi äiti sanomaan, mutta samassa livahi tyttö sylistä ja läksi huutaen juoksemaan tielle päin.

Kas vaan, siellähän Leena ja Liisa olivat tulossa! Anna tarttui taas kutimeensa ja odotteli kunnes vieraat olivat kohdalla. »Hyvää iltaa, ja tervetuloa.»

»Kiitoksia», Leena niiasi tapansa mukaan. »Tässä rouva vaan istuskelee iltansa ratoksi.»

»Tässähän minä. Katselin Annin leikkiä, kun ei nyt ole erinomaista kiirettäkään. Käykää istu-maan.»

Leenakin asettui portaille ja otti sukkaneuleensa esille. »On nyt Jumala antanut niin ihania ilmojakin.»

»Niin on», myönsi Anna hajamielisesti. »Mutta kuulkaapa Leena», kysäsi hän äkkiä, »miten te, joka olette hyvä ihminen, tulette toimeen noiden heränneiden kanssa? Seuroissakin käytte, vaikk'ette heihin kuulu.»

»No, miksi en sitte kävisi?»

»Mitä te siitä paranette?»

»En tiedä paljonko paranen, mutta halua ainakin olisi siitä parantua. Sitä vartenhan ihminen täällä onkin, että Jumalan tuntemiseen tulisi.»

»Mutta kun ette heihin kuulu, mitä te siellä käytte? Tuomitsevat he teidät kuitenkin, joll'ette yhdy heihin.»

»Mitä minä siitä. Eihän ne sitä pahuudessaan tee. Sanovat vaan minkä oikeaksi uskovat. Mitä minä siitä pahenen. Ei minun tarvitse siitä heidän tuomiossaan tiliä tehdä, omasta kohdastani vaan, olenko sen mukaan vaeltanut, mitä Jumalan sanasta oikeaksi ymmärrän.»

Anna istui hetkisen ääneti, sanoi sitte hitaasti ja vastahakoisesti: »Onhan heissä hyvääkin. Mutta ei sitä kuitenkaan aina jaksa kärsiä.» Sitte meni hän hakemaan Annia ja Liisaa leikkipaikalta sisälle.

Siitä päivästä pitäen ajatteli Anna usein Annin tulevaisuutta. Hän etsi esille kaikki vanhat kirjat romusäiliöstä ja lueskeli niitä pyhäpäivinä. »Tuon hän kertoo ja tuon», ajatteli hän itsekseen ja tuon

saa Anni itse lukea kun tulee isommaksi. Ja sitte hän suunnitteli tytön koulunkäyntiä ja tulevaisuutta.

Kun Anni oli viiden vuoden vanha, rupesi äiti hänelle syksyn tultua jo satuja kertomaan. He istuivatkin silloin enimmiten yhdessä. Isä oli taas lähtenyt matkustelemaan, ja vanha vaari oli kuten ainakin yksin omalla puolellaan. Silloin hyrräsi äidin rukki hauskaa, kotoista hyrinäänsä, ja Anni istui jakkaralla äidin jalkain juuressa satuja kuunnellen. Ja ne sadut olivat oikeita satuja, kuninkaan pojista ja prinsessoista, hallitsijoista ja peikoista, keijukaisista ja kääpiöistä. Ne olivat sellaisia, joita äiti itse pienenä oli kuullut tai lukenut ja jotka hän nyt Annin tähden oli etsinyt esille muistinkätköistä kuin kirjat tomuuntuneilta laudakoilta. Ja jota enemmän Anni näitä satuja sai kuulla, sitä enemmän hän niitä tahtoi. Hän saattoi kuulla saman sadun kymmeneen kertaan, kunhan vaan sai istua hiljaa ja kuunnella ja elää sadun suurta, rikasta elämää.

Hän oppi tuntemaan Genovevat ja Rosa Tannenpurit, Anna Toggenpurit ja muut keskiajan sankarittaret, niin että heitä leikkiessään esitti ja eli heidän elämänsä kuin omaansa, omaksi ja äitinsä iloksi.

Eikä siinä kyllin. Kun ei äidillä aina riittänyt kerrottavaa, kyseli Anni palvelijoilta. Hän istui kyyristyneenä keittiön penkillä ja kuunteli heidän kertomuksiaan niin jännityksessä, että ihan vapisi. Hän kuuli ruotimuijasta, joka valekuolleena pantiin riiheen ja kolmasti tuli sieltä ruokaa pyytämään, mutta joka sittekin elävänä haudattiin, lapsesta, jonka äitipuoli

kuoliaaksi pieksi ja ukosta, joka meni kellotapuliin kuolleelta partaa ajamaan, ja jonka käsi kasvoi kuolleen partaan. Pelosta väristen kuunteli hän myöskin satua vanhasta sairurista, joka säilytti rahansa sukkiensa sisäpuolella kunnes sukat ja rahat kasvoivat kiini jalkopohjiin.

Tästä kertoeli karjakko-Maija hänelle eräänä pimeänä syksy-iltana, kun Anni taas tuli satua pyytämään. Äiti oli siihen asti kertonut, mutta oli sitte mennyt muuta toimittamaan ja käskenyt Annin leikkimään. Mutta Annipa hiipi pirttiin pyytämään satua Maijalta. Silloin Maija kertoi sadun saidasta.

»Ukko oli juuri päässyt makuulle», kertoi hän, »kun tunsii jalkojaan polttavan. Rahat olivat siellä sängyssä ja ne häntä polttivat, vaikk'ei hän sitä ymmärtänyt.» —

He olivat niin innoissaan, sekä kuulija että kertoja, ett'eivät huomanneet tuvan oven narahtavan.

»Jalkoja poltti kuin tulella olisivat olleet», jatkoi Maija, »mutta vielä pahemmin poltti hänen mieltään pelko, että jos varkaat vievät tavaran».

Samassa kirkasi Anni ja kavahti pystyyn. Maija kääntyi säikähtyneenä katsomaan taakseen ja se hänen henkensä pelasti, sillä siten iski vaari Maijan kaulaan tähtäämänsä käden seinään. Se olisi ollut kuoleman isku tuo vaarin isku, jos se olisi osunut oikeaan, sen ymmärsi Maija ja hän tunsii voimansa lamaantuvan säikähdyksestä.

Vaari oli kamalan näköinen. Hän oli tullut pirtin puolelle jotakin asiaa, oli paljain päin tullut pihan poikki ja tuuli oli nostanut pystyyn hänen harvat

hiuksensa. Hän seiso i kyyryssä selin, polvet notkuen, silmät säihkyen kauhusta.

»Mitä paljo tämä on?»

Anna oli kuullut huudon, oli temmannut auki pirtin oven ja puristi nyt vaaria käsipuolesta. Ensi kertaa uskalsi hän kajota vaariin, mutta nyt hän uskalsikin, sillä hän näki Annin säikähtyneenä.

»Puhuu, puhuu», sammalsi vaari. »Puut puhuu ja ne pois. — Tuo pois! Pois!» Hän osotti Maijaa.

»Vaari, olkaa rauhallinen nyt.» Anna puhui tyyne sti, vaikka tuns i niin värisevänsä sisimmässään, ett'ei luullut sanojen sanoiksi syntyvän.

»Tulkaa pois, vaari, mennään teidän puolel lenne.»

»Tuo pois», toisteli ukko ja osoitti Maijaa.

»Äiti», huusi Anni nyyhkien ja tarttui äidin hameeseen. »Ei Maija muuta tehnyt, kuin kertoi siitä saidasta.» —

Maija oli Annin erityinen suosikki, sillä hän aina tiesi parhaimmat sadut. Siksi ei Anni kärsinyt, että hänet uhattiin ajaa pois.

Mutta tuskin oli Anni nämä sanat sanonut, ennenkun jo vaari kyyristyi, ojensi pitkät, luisevat käsi vartensa lasta kohden ja aikoi käydä käsiksi. Silloin menetti Anna tyyneytensä, survasi lapsen kauaksi luottaan, tarttui vaarin käsiin ja huusi vapisevin äänin: »Pois täältä vaari, heti paikalla! Puut saatte katkaista ja karkoittaa palvelijat, mutta lapseen ette saa koskea, kuuletteko?»

Vaan vaari ei liikahtanut. »Pois», intti hän itse päisesti osottaen Maijaa. »Pois!»

Silloin kokosi Anna viimeiset voimansa. »Maija, pane tavarasi kokoon ja lähde tänä iltana talosta», sanoi hän päättävästi.

»Nyt, vaari, menemään», sanoi hän sitte ja lähti vanhusta taluttamaan tuvan ovesta ulos.

Sinä yönä nukkui vaari ensi kertaa huoneeseensa telkittynä. Mutta pelko piti sittekin talonväen valveilla.

Siitä illasta alkaen rupesi Anna ikävöimään miestään kotiin tulevaksi. Hän tunsu turvan tarvetta. Se oli toinen syy. Toinen syy oli se, että häntä vaivasi nuo isännän monet matkat. Ne tekivät sekä isännän mielen että elämän kodissa niin rauhattomaksi. Ja sitte ihmiset saivat aina niistä puheen aihetta; ja vaikka sen tiesikin, että paljon ne pahuuttaan kokoonpanivat, niin tuli siitä kuitenkin levoton mieli, että jos siitä vielä jotakin kurjuutta tulee ja jos oikeata sanomisen syytä onkin. Jos isäntä vaan rupeaisi kotona olemaan ja enemmän maanviljelystä harjoittamaan, koettaisi Annakin olla lauhkeampi ja tasaisempi. Ja kun saisi rauhallisempia päiviä nähdä, olisi se helpompaakin. Jos Jumala edes tässä yhdessä asiassa antaisi toivon ja pyynnön mukaan, voisi sitä sitte muuhun paremmin tyytyä ja mukautua.

Viikon perästä se toivo toteutui. Mutta sekin asia tuli ensin säikäykseksi, sillä isäntä palasi kotiin sairaana. Hän ajoi hiljaisesti pihaan, astui vaivoin raitailta ja pyysi renkiä riisumaan hevosen. Sitte meni hän sisälle, pyrki kohta makuulle eikä sijaltaan noussut viikkokausiin.

Katkeralta tuntui se Annasta, tuntui siltä, että näinkö Jumala vastaa tähän toivomukseen. Meneekö

häneltä mies juuri, kun hän tuntee tarvitsevansa tukea ja turvaa. Tai jäisikö mies ehkä sairastuoteelle vuosiksi virumaan? Mitä apua hänestä silloin oli? Ei muuta kuin ristiä ja räsitusta. Ja niin vaikea hoidettava kun hän vielä oli, ei saanut rauhaa yöllä eikä päivällä. Usein ajoi hän kesken unen nousemaan, tahtoi palvelusta mitä milloinkin ja jos ei sitte unta saanut, vaati raamattua lukemaan. Sitä hän ei koskaan ennen ollut tahtonut, mutta nyt taudin mukana tuli se raamatunlukemisen kiihkokin. Oliko hän kenties tulemaisillaan samanlaiseksi kuin vaarikin oli. Ja tulisiko Annan hoidettavaksi kaksi sellaista, vaikka oli jo yhdessäkin pelättävää tarpeeksi.

Alkupuoli isännän sairastamisesta oli raskas aika Annalle, mutta sitte rupesi vähitellen valkenemaan. Silloin Anna myöskin huomasi, mikä ilo ja apu hänellä oli tyttärestään. Kun yön valvominen ja monet askareet päivällä sairashoidon lisänä oikein olivat voimia vieneet ja ruvenneet tuskastuttamaan, oli niin hyvä sanoa Annille: »Otappa kirja ja mene lukemaan isälle». Silloin Anni otti pienen jakkaran, vetäisi sen isän vuoteen viereen ja valmistelihe lukemaan. Välistä oli hänellä sylissä suuri, vanhanaikainen raamattu, jolla oli nahkakannet ja messinkiset kiinnikkeet ja josta hän luki isälle, luki luvun toisensa perästä ymmärtämättä itse, mitä luki. Tai sai hän luettavakseen ne vanhat kirjat, jotka äiti oli hänelle hakenut, Genovevat ja muut, joiden sisällön oli kuullut kymmeniä kertoja, mutta joita luki yhtä mielellään siltä.

Isä oli ylpeä, kun kuuli tytön lukevan. Eipä osaisi kaikki lapset sillä ijällä niin sujuvasti sisältä ja

niin ymmärryksellä lukea. Oli tuo hänen tyttänsä kuitenkin toista tekoa kuin muut. Tuossa istua kyyrötti jakkaralla ja luki taitavasti kuin vanha ihminen, vaikka sormilla vielä piti sanoja osottaa, ett'ei riviltä eksyisi. Ja kun tuli kohdalle vaikea sana, vääntyi pikku suu niin somasti ja silmiä siristettiin, että vaan kirjaimet oikein selviäisivät. Mutta jos oikein kovalle otti, puisti tyttö pellavapäätänsä ja alkoi lauseen alusta uudelleen, kunnes läpi pääsi.

Isä makasi sängyssä ja katseli häntä mielihyvällä. Ei mikään häntä niin tyynnyttänyt kuin lapsen luku. Oli se mukava, tuo tyttö, tuollainen vaalea, valkoinen lapsi. Pää muistutti aivan niitä enkelin päitä, joita hän oli nähnyt jouluyötä kuvaavassa alttaritaulussa Kotajärven kirkossa, ja joll'ei Anni olisi ollut niin nuori, niin väittäisi hän, että tekijä oli Annin kuvan siihen maalannut. »Se on kuin toista sukua», mutisi isä. Hän muisti olevansa musta ja likainen lapsensa rinnalla. »Se ei ole sellainen, kuin maailman rantoja soutanut.»

»Kuules mamma», sanoi isäntä eräänä iltana. »Minä olen ajatellut, että tästä puoleen rupean olemaan kotona. Minä olen matkoja jo tehnyt tarpeeksi. Rupean kotona olemaan ja maanviljelystä harjoittamaan. Onhan täällä alaa vaikka kuinka, kun vaan viljelemään rupeaa.»

Silloin istahti emäntä tuolille ja häneltä pääsi itku.

»No, mitä sinä sitä nyt suremaan?»

»Se oli paras sana, minkä olet minulle sanonut pitkiin aikoihin», sanoi emäntä ja nousi.

»Ja sitä sinä sitte itkeä ollottamaan!»

»Niin sitä itkee välistä ilostakin. Mistä minulle niitä voimiakaan aina riittäisi yöt päivät kulussa olemaan?»

Isäntä ei siihen sanonut mitään, makasi vaan hiljaa ja mielti uusia aikeitansa. »Ja sitte se tyttö pannaan kouluun», sanoi hän. »Se ei suotta ole Teiton tytär eikä papillista sukua.»

Emäntä ei mitään vastannut, askarteli vaan rohtopullojen järjestämisessä. Mutta mielessään hän ajatteli, että vaikka uhrauksen oli tehnyt, vieläpä suuren, naidessaan talonpojan, oli hän kuitenkin voittanutkin jotain, kun hänellä oli lapsi, jonka hyväksi elää, ja jolle äidin entisyys ja syntyperä vielä hyväksi kään-tyisivät.

»Kouluja on harvassa», sanoi hän viimein, »mutta kyllähän minäkin tahtoisin tytön kouluun».

»Mitäpä muuta kun käytetään. On siihen varaa. Mutta saa se kuitenkin kansakouluun tyytyä. Mitä sitä sen pitemmälle kouluuttaisi. Nätti tyttö, joutuu kai pian hyviin naimisiin.»

Äiti ei siihen sanonut mitään, rupesi vaan rii-suutumaan.

Hetken kuluttua oli kynttilä sammuksissa ja kaikki hiljaista. Mutta puolenyön aikana, kun isäntä heräsi eikä saanut unta uudelleen, kävi hän levottomaksi. Hän käänteli ja väänteli vuoteessa, huokaili ja puhisi kuin olisi pihdissä ollut. »Eukko», sanoi hän viimein ja tyrkkäsi käsipuoleen, »eukko, otappa tulta ja anna minulle sitä levoketta».

Emäntä nukkui väsyneen sikeätä unta eikä ollut

herätä ensinkään. Vihdoin hän käännähti. »No», sanoi hän puoli unissaan,

»Etkö sinä kuule! Nouse antamaan minulle sitä lääketta.»

Emäntä nousi hitaasti, antoi lääketta ja meni takaisin vuoteeseen.

»Älähän vielä nuku! Kuule eukko, tiedätkö, mistä ajasta asti minä rupesin ajattelemaan sitä kotiin jäämistä ja maanviljelystä?»

»Mistä minä? Nukutaan pois jo.»

»Ei minua nukuta. Kuule nyt, kun minä keron. — Se oli syksyllä, siihen aikaan, jolloin kävin Pohjanmaalla asioissa. Sanoivat siinä pitäjässä, että huomenna täällä on huutokauppa, josta rahat menee pakanain käännäyttämiseksi. Minä ajattelin, että samapa se minulle, minne ne rahat menevät, kunhan saan halvalla tavaraa. Ja sitte minä läksin sinne. Mutta siellä kun oli papit ja lukkarit ja väkeä että vilisi, ja voi kuinka ne puhuivat! Se yksikin, joka piti puheen juuri ennen huutokauppaa, se puhui jotakin semmoista, että 'kussa teidän tavaranne on, siellä on teidän sydämenne', ja voi sitä helvettiä, jota se kuvasi niille, jotka rahaa tai kunniaa tai mainetta takaa ajavat, miten niillä aina on nälkä, aina vaivaa tuosta tyytymättömästä himostaan, ja taas toisilla, jotka Jumalaa rakastavat ja lähimmäistään, mikä taivas heillä on jo tunnossaan.»

»Kuuletko sinä mamma?» Isäntä töykkäsi taas kylkeen. »Joko sinä nukut? Mitä sinä nyt, nouse katsomaan seisooko raamatussa sillä lailla siitä tavarasta ja sydäimestä?»

»Anna, hyvä ihminen, olla. Minä luen huomenna. Raukasee niin kovin.»

»Etkö tuota tuon vertaa viitsi», porasi isäntä. »Mutta sen nyt kuulit, että minun rupesi kateeksi käymään noita taivaan asukkaita ja päätin jättää sen jumalattoman nylkemisen. — Sitte kun tuli huutokauppa, läksin kesken pois, sillä näin, että hinnat siellä nousivat yli äyräitten, kuin hyvä hiiva taikinatiinussa. Isäntä siellä kievarissa nauroi minulle vasten naamaa ja kysyi, miks'en sieltä mitään ostanut. Taisi vaan olla sen veijarin vehkeitä, että sinne oli narrannut.»

Isäntä herkesi puhumasta ja katseli emäntää, joka jo unta veteli. »Kuule», sanoi hän kovalla äänellä ja kumartui vaimonsa puoleen. »Jos minä nyt kuolen ilman Jumalan sanaa, on se sinun syysi.»

Silloin Anna nousi, kääräsi huivin hartioilleen ja meni ottamaan raamatun pöydältä. Hän värisi vilusta ja väsymyksestä selaillessaan lehtiä. Viimeinkin löysi hän paikan evankeliumeista, luki siitä muutaman värsyn ja pani sitte kirjan pois. »Nuku nyt ja anna muidenkin nukkua», sanoi hän valittavasti, sammutti kyntilän ja veti peitteen huppuun pänsä yli, saadakseen lämmintä. Isäntä heittelih vielä vuoteella. Mutta sitte rupesivat rohdot raukasemaan ja hetken kuluttua hänkin vaipui uneen.

Sitä myöten kuin isäntä parani, kävi emäntäkin mieleltään tasaisemmaksi. Hän ei ollut tuskainen eikä kärttyisä kuten alussa, jolloin pelko ahdisti. Hän tiesi nyt, että kyllä mies paranee ja se teki hänet rauhalliseksi. Kun mies oli vaikea hoitaa ja vaateliäs, osoitti

hän toisinaan ihan ihmetyttävää kärsivällisyyttä. Toisinaan hän taas pani vastaan eikä tehnyt miehelle mieliksi, mutta ei suuttunutkaan, pani vaan vastaan lujasti ja järkähtämättömästi. Oli kuin voima hänessä olisi tasaantunut. Se ei myrskynnyt kuten silloin, kun vielä elämän suuret pettymykset saivat mielen aaltoilemaan ja tasapainon karkoitetuksi. Hänen tunteensa liikkuivat nyt tasaisesti kuin laineet, jotka milloin nousivat milloin laskivat. Milloin hän taipui, milloin asetti tahtonsa isännänkin tahtoa vastaan, mutta aina tyynesti, lujasti, päättävästi, ei kiivaudessa. Hän oli kylliksi kärsinyt ennen, kun riehui ja kiivaili sydämmessään, kun oli kova ja katkera ja tahtoi tukahuttaa kaiken lämpimän sisimmässään. Sitä sitkeämmin oli se vaan hänen sydänjuuriinsa syöpynt ja vielä kostanut häntä hänen lapsessaan. Mitä sellaisesta pehmeästä, poloisesta kuin Anni tulisi? Pelolla aivan äiti sitä ajatteli. Ja hän ajatteli, että koettaisi nyt itse tasoittaa, talttua ja semmoiseksi opettaa lapsensakin, sen joka hänellä oli ja sen, jota odotti. Ei siitä mitään tulisi, jos toinenkin tulisi sellaiseksi kuin Anni. Sitä koettaisi hän vastustaa, hän ainakin. Ja sitä ajatellen tunsu hän aavistamatonta voimaa, voimaa, joka oli kasvanut tiedosta, että hänelle elämän kaikista pettymyksistä huolimatta oli annettu äidin suuri tehtävä.

Pikku Anni huvittelihe satumaailmoissaan yhtä onnellisena kuin ennenkin. Hän ei tuntenut äitinsä ajatuksia eikä huolia. Sitte, kun hän oli voittanut surunsa Maijan karkoittamisesta, oli elämä hänelle taas huoletonta, kuten ennen. Hänestä isän sairauskin oli pelkkä ilonaihe, sillä nyt ei äiti ollut ainoa, jolle sai

lukea ja kertoa ja jonka kanssa puhella. Hän ei ennen ollut isästään tiennyt paljon mitään, sen vaan että sai tuliaisia, kun isä tuli matkoilta. Mutta eihän isällä koskaan ollut aikaa puhella eikä leikkiä hänen kanssaan, niinkuin äidillä. Mitenkä hän silloin olisi voinut isän seurasta iloitakaan? —

Mutta nyt oli toisin, kun isä aina makasi hiljaa vuoteellaan ja katseli Annin toimia. Ja miten isä hänelle välistä nauroi! Kerrankin, kun hän piteli jakkaraa sylissään ja hyssytteli ja sanoi, että ei se ollut jakkara, vaan hänen oma lapsensa, silloin isä nauroi niin, että Anni aivan suuttui ja rupesi itkemään. Miksi isä nauroi eikä uskonut häntä? Lapsi se oli, hänen oma lapsensa, jota hän rakasti. Olisi isäkin vaan hyvänä pitänyt ja uskonut, kun Anni sanoi. — —

Anni oli ison aikaa nyrpeällä mielellä. Mutta sitte hän lohduttautui, kun muisti että sadussakin ihmiset usein olivat pahoja niille, jotka rakastivat toisiaan. Hän otti rakkaan jakkaransa, kantoi nurkkaan, jossa oli tehnyt tilan sille ja peitti pienellä huivisiekaaleella. Sitte haki hän kirjansa, istuutui lattialle lapsen viereen ja luki Roosa Tannenpurista. Vasta illalla oli hän niin leppynyt isälle, että jaksoi taas lukea ääneen hänelle.

Annista tuli isän sairastaessa yhä enemmän isän tyttö. Olihan se vähän ikävää äidistä, mutta hyvä se oli, että tyttö toisiinkin tottui, äidistä kun pian kuitenkin oli vähän kuin erottava. Isän sairaus se sitä eroa nyt valmisteli ja hyväksi se oli sekkin.

Kun sitte kesällä Annille syntyi pieni veli, herrätti se iloa kaikissa, kateutta ei kenessäkään. Isä oli

silloin terve ja oli kovasti puuhassa viljelysmailiaan. Hyvillään oli hän siitä, että lapsi oli poika, mutta sanoi kuitenkin, että »Anni se minun on». Mitä miehestä, joka kätkyessä kirisee. Olkoon eukon, siksi kun ihmisen alulle pääsee. Kyllä isä hänestä sitte miehen kasvattaa.

Anni ei paljoa tuosta pienestä, kitisevästä olenosta ensin välittänyt. Mutta äiti kertoi, että hyvä haltija oli pojan löytänyt suuresta, ihmeellisestä metsästä ja sieltä kotiin kantanut heille iloksi. Silloin rupesi Anni hypistelemään pikku veikon punasia pieniä sormenpäitä ja hyväilemään hänen pääkköstänsä.

Mahtoi tuo sentään olla hauska leikkiveri kerran, koska se suuressa metsässä oli käynyt ja nähnyt hyvän haltijan! Ja Anni rupesi ikävöimään sitä, että veikko suureksi kasvaisi ja rupeaisi hänelle jotakin kertomaan. Mutta kun äiti sanoi, että se vielä kestää kauan, toivoi Anni haltijan tuovan hänellekin pienen lapsen, että hän samalla saisi sen haltijan nähdä ja sitä edes kerran oikein puhutella.

Ulkona oli aika myräkkä. Sade sinkoili ikkunoita vasten ja tuuli pieksi vimmastuneena Teiton seiniä kuin vihoissaan siitä, ett'ei lähitienoolla ollut puita, joita puistella. Oli pilkkosen pimeä ulkona. Ei käden nostamaa eteensä nähnyt. Helppo siellä ei ollut liikkua, tapaillen täytyi kulkea, ett'ei kompastuisi eikä törmäisi esineitä tai ihmisiä vastaan. Kuka vaan huoneen suojaan pääsi, koetti siellä pysyäkin, ja jonka ulkosalla täytyi liikkua, tähysteli pienintäkin tulen tui-ketta, joka voisi pimeän valaista.

Teitosta loistivat tulet maantielle kolmesta akkunasta. Pirtin akkunoita oli maantielle päin kaksi. Kolmas, valaistu akkuna, oli välikamarin, jossa isäntä, emäntä ja lapset olivat.

Pirtissä kehräsivät ja karttasivat piiat, rengit tekivät puhdetöitä, korjasivat viikatteen varsia, reen jalkasia ja muuta, jota talossa tarvittiin.

»Ei nyt ole hyvä liikkua ulkona», arveli toinen piioista.

»Eipä tietenkään. Pitää sillä olla luontoa, joka nyt kulkemaan lähtee.»

»Näihin aikoihinhan se Maija viime syksynä ajettiin pois», kuiskasi karjakko hiljaa. »Tällainen jumalaton ilma se oli silloinkin, ja ulos täytyi vaan läh-

teä.» Rukin polkija pysäytti pyöränsä, ja karttaaja järjesteli leppeet kartalle, mutta jätti ne siihen, laski kartan polvelleen, kumartui eteenpäin ja kuiskasi hiljaa: »Olihan se emännälle vastenmielistä, mutta minkä teki. Sitä vanhusta täytyy pelätä. Jos äityisi pahaksi, tulisi tuho.»

»Kumma, kun uskaltavat kotona pitää?»

»Mikäpä muu neuvoksi. Kuuluuhan niitä olevan laitoksiakin. Mutta mitäpä isäntä sinne viitsisi rahansa antaa.»

»Tiedättekö tytöt», sanoi samassa renki Juhon. »Vaari vanhus käväisi ullakolla tänään iltahämärissä.»

»Mitä?»

»Mitä?»

»Kävi kun kävikin, ja oli säikäyttää emännän aivan kuoliaaksi, kun yht'äkkiä tulla puotteli sieltä puolihämärissä.»

»Mitä se siellä ullakolla?» Tytöt odottivat vastausta pörhössä korvin ja silmissä vilkkui arka, säikähtynyt ilme.

»Mistä minä tiedän. Kävi kai siellä omia asioitaan. Onpa hänellä liittolaisensa siellä niinkuin muuallakin mukana.»

Juhon mielestä oli niin mukavaa piikoja pikkuksen peloitella, ne kun muutenkin olivat niin arkoja.

»Tiedättekö?» — Tytöt rupesivat hiljaa keskenään supisemaan. Peloitti puhua ääneen — kävisi vielä kuin Maijan — mutta puhua piti kuitenkin. —

»Tiedättekö, kun tänä päivänä, miten lie pääsytäkään sisään livahtamaan ihan silmännäkemättä, mutta yks kaks oli ukko tuolla välikammarissa. Poika nuk-

kui kätkyessä, vaari meni luo, kyyristyi katsomaan, mutisi vähän itsekseen — 'musta', kuulin selvään, muuta en — ja nosti sitte kättään. Ties mitä olisi tehnyt, mutta minä kun olin tullut huoneeseen, parkaisin siinä samassa. Miten se siitä säikähti, läksi luikkimaan pakoon sitä kyytiä! Ja minä vaan joudutin menemään. Mutta etehisessä emäntä tuli vastaan. Valkoa oli kuin vaate ja kyselemään rupesi, mitä vaari oli tehnyt. Oliko koskenut poikaan? Oliko aikonut koskea? Mitä oli sanonut? Miksi tullut! — — Mistä minä tiesin — — kerroin minkä taisin, mutta en minä siitä 'mustasta' mitään sanonut.»

Piiat puistivat päätään. »Ei ne vaarin asiat ole oikein. Jokin sitä kalvaa. Mustaa ei se suvaitse ollenkaan, ja pikku pojalla kun on pitkä musta tukka ja sysimustat silmät.»

»Kuuleppa mikä se siellä kolisee!»

Tytöt katsoivat säikäyksissä toisiinsa. »Nyt se paha tulee», sanoi Juho ja naurahti vähän. Mutta vähä tuota naurua tuli ja sekin oli kuin väkinäistä, sillä hänkin oli kuullut outoa liikettä ulkoa. Olisi vieraiksi luullut, mutta eihän täällä vieraita käynyt ja kukapa olisi liikkeellä ollut tällaisena iltana ja näin myöhään.

»Kumma kun ei vaari sitä Annia suvaitse, vaikka se on valkoinen kuin lumpeen kukka», kuiskasi toinen tytöistä.

»No etkö sinä sitä tiedä, että kun se kuitenkin on emännän lapsi. — — Vaari pelkää emäntää kuin kuolemaa, höpisee hänestä jos mitä, sanoo — — — Mutta nyt kuitenkin kuuluu kolinaa.» He hypähtä-

vät kaikki koholle rahilta. Tuvan ovi nyäistiin samassa auki, ja vieras astui kynnykselle. Tytöiltä pääsi helppoituksen huokaus. Olihan se toki tavallinen ihminen, luuta ja lihaa niinkuin hekin, eikä mikään pimeyden ruhtinas tai hänen käskyläisensä.

»Hyvää iltaa», tervehti vieras ja ravisteli matkavaatteitaan, joista vesi virtana valui maahan. »Onko tässä talossa niitä, jotka mielellään huoneisiin ottavat?» Aijoin edemmäkin kulkea, mutta vaivaloista se on tällaisella ilmalla.»

»Onko vieras kaukaakin», kysäsi Juho renki ja nousi tervehtimään.

»Tuolta olen Pohjanmaalta, enkä tiedä minne yöpyä, tuntematon kun olen täällä. Näin maantielle tulta ja tulini siksi kysymään.»

»Ei meillä ole valtaa kieltää, eikä myöntää tässä talossa», selitti Juho. »Mutta käväse Miina kysymässä isännältä.»

Miina pyörähti välikammariin, jossa isäntä ja emäntä istuivat. Isäntä oli kiikutellut poikaa, joka kätkyessä nukkui, ja emäntä neuloi vaatteita.

»Täällä olisi vieras, joka pyytää yösijaa», sanoi Miina ovelta.

»Kuka se on ja mistä?» kysäsi isäntä nousematta.

»En minä nimeä tiedä, sanoi vaan olevansa Pohjanmaalta. Ei se ihan talonpoikaselta näytä.»

Isäntä pistäytyi pirttiin ja palasi hetken kuluttua. »Kuule, mamma, sytytäppä salin kynttilät. Minä lupasin yösijaa sille vieraalle. Tuntuu olevan oikein siivo

mies, puhutteli niin kohteliaasti, kuin ainakin ison talon isäntää.»

Emäntä nousi vitkastellen. »Pitäneekö paljonkin nyt puuhata?»

»Mitä joutavia. Tee hyvät tilat — — heitä on kaksi, pieni poika toinen, ja anna illalliseksi sitä, mitä muutenkin. Minä pyörähdän katsomaan, saavatko hevosen talliin.»

Isäntä meni ja emäntä nousi sytyttämään tulet salissa. Anni juoksi kintereillä. »Äiti, tuleeko tänne vieraita?»

»Tulee.»

»Pieniä lapsiakin?»

»En minä tiedä. Kuuluuhan sillä vieraalla olevan poika muassaan.»

»Onko se pieni?»

»En tiedä. Älä nyt kysele, vaan juokse hakemaan puhdas esiliina, ennenkun tulet tervehtimään. Kuuluvat olevan parempia ihmisiä. Pitäähän sinun olla siisti, kun vieraille näytetään.»

Kopinaa rupesi kuulumaan etehisestä. Emäntä meni ovelle ja työnsi sen auki, niin että salista virtasi valoa etehiseenkin.

»Käykää sisään», kehoitti hän, kun näki harte-
van miesolennon etehisen ovella.

»Kiitoksia! Mutta nämä vaatteet ovat niin märkiä. Paras kun ripustamme ne tänne, ett'ei huoneen lattia kastu.»

Anna hätkähti kuin salama olisi silmiin iskenyt. Tuo ääni, tuo ihmeellinen ääni, kenen se oli? Hän tunsu veren syöksevän kasvoihinsa ja päätä pyöräytti.

»Käykää sisään», sanoi hän, mutta ääni ei ollut kuin hänen omansa. Se oli toisen, joka puhui kaukaa ja kovasti, niin että korvia särki.

»Kiitoksia», vieras astui kynnykselle kädestä ta-luttaen pientä poikaa.

»Hyvää iltaa! Taitaa olla tämän talon emäntä.» Hän katsoi pitkään, katsoi toisenkin kerran, sanoi sitte hitaasti ja arvellen: »Luulin vieraisiin tulevani, vaan taisinkin tulla tuttujen luo.»

»Taitaa olla entisiä tuttuja», sanoi Anna, ja taas-kin tuntui hänestä ääni vieraan ääneltä.

»Tahtoneeko tämän talon emäntä näitä entisiä tuttuja tuttuina vastaanottaa?» Hän katsoi taas pitkään ja tutkivasti. Sitte ojensi hän kätensä uudelleen. »Hyvää iltaa, Anna.» Hän sanoi nimen erityisellä pai-nolla.

»Hyvää iltaa», vastasi Anna hiljaa.

»Tässä on poikani, jonka sanovat olevan minun näköiseni ja kaimanikin on, vaikka Vilhoksi sanotaan.»

Vieraat olivat siirtyneet peremmä huoneeseen ja asettuivat emännän pyynnöstä istumaan, isä keinustuo-liin salin nurkassa, Vilho pienelle tuolille isänsä vie-reen. Annakin oli istuutunut, vaikka kuin unessa kulkija.

»Jo on vuosia siitä, kun tapasimme.» Vieras is-tui miettiväisenä eteensä tuijottaen. »Miten on Ju-mala sinua elämän matkallasi kulettanut ja vienyt?»

»Onhan se», sanoi Anna ja häntä ihmetytti että hän senkin sai sanotuksi. »Monenlaista sitä saa nähdä.»

»Niin kai se on meille jokaiselle, vaiherikasta ja kirjavaa, tämä ajallinen vaellus. Hyvä vaan, jos se meitä opettaa sielumme autuutta etsimään.»

Silloin kuohahti viha äkkiä Annan mielessä, kuohahti kuin joki, jonka juoksun sulkku on ehkäissyt ja joka sitte saatuaan alaa edes hiukkasen sulkua ahdistellakseen sen vihaisena tieltään viskaa. Siinähan se nyt oli se, joka heidät oli toisistaan eroittanut, joka oli katkeroitannut hänen mielensä ja säpäleiksi särkenyt hänen elämänsä onnen!

»Sen minä ainakin olen oppinut, että paljo on puhetta, paljo huutoa ja hurskaita sanoja, mutta vähän sitä mieltä, mikä ihmisiä todella tekisi paremmaksi.»

»Kun omat synnit suureksi käyvät, ei sitä silloin opettele muiden erehdyksien paljoutta.»

»Sen näkee opettamattakin», sanoi Anna kiivaasti ja nousi, sillä isäntä astui samassa huoneeseen.

»No onhan se mamma jo tulta tuonut meille», puheli isäntä käsiään hykertäen. »Harvoinpa näin vieraita sattuukaan, me kun asumme tässä korven kylässä.»

»Harvoin taitaa sattua», sanoi vieras, mutta hänen katseensa seurasi Annaa, joka oli menossa pois salista. Samassa tuli tyttö häntä vastaan salin kynnyksellä.

»Äiti.» Anni tarttui hameeseen. »Äiti.»

»Mene sinä vaan hyvää iltaa sanomaan? Äiti menee vähän tänne.»

Tyttö jäi ujostellen ovensuuhun vieraita katselemaan. Olisi tehnyt mieli mennä tervehtimään, kun siellä oli se pieni poikakin, mutta rohkeus petti.

»Tule nyt», pyyteli isä, ja silloin Anni rohkaisi mielensä. Hän juoksi lattian poikki isän luo, kävi sieltä vieraille niaamassa ja juoksi sitte takaisin isän turviin. Siinä hän seisoj salaa katsellen, minkälainen se poika oli ja mitä se teki. Kun sitte oli katsellut niin kauan, että tutummaksi tuli ja kun isätkin olivat ruvenneet puheisiin keskenään, uskalsi hän esiin piilopaikastaan, kulkea sipsutti hiljaa isän ohi ja asettui tuolille pojan viereen.

»Sinä olet tullut kaukaa», sanoi hän ja katsoi uteliaasti toveriinsa.

»Olen», sanoi poika.

»Oletko nähnyt paljon suuria metsiä?»

»Olen.»

»Ja haltijoita myöskin?»

»En», sanoi poika ja näytti säikähtyneeltä.

»Etkö ollenkaan?»

»En.»

Anni istui hetken hiljaa ja miettiväisenä. Toverinsa tietämättömyys haltioiden suhteen oli lamauttanut hänen tutustumishaluaan. Hän huomasi, ett'ei tuo poika välittänyt siitä, joka hänestä oli kaikkein hauskinta, ja se ehkäisi hetkeksi tutustumisyritystä. Poika istui ihan hiljaa eikä sanonut mitään. Annia huvitti heilutella jalkojaan edestakaisin, edestakaisin kuin kelloja, joita nauhasta vuoronperään soitellaan. Mutta sitä tehdessään sattui hänen silmänsä kenkiin. »Nämä ovat uudet», sanoi hän kääntyen poikaan. »Isä antoi ne tänäpäivänä.»

»Ja minä sain uudet vaatteet matkaksi. Näissä on povitaskukin.» Poika avasi nuttunsa napit ja pisti

käden poveen. »Onko sinulla kuvakirjoja?» kysyi hän sitte.

»On yksi.»

»Osaatko sinä piirustaa?»

»En.»

»Minä tahtoisin nähdä ne kuvat ja niitä piirustaa.»

»Tule», sanoi Anni tarttuen hänen käteensä ja he juoksivat välikamariin, jossa äiti askarteli.

Siten oli ystävyys solmittu.

Anna meni hetken perästä keittiöön. Sitte kävi hän aitassa ja kulki aitan ja keittiön väliä moneen kertaan. Hän valmisti kauan näitä illallisia, vaikk'ei niissä suuria valmistettavia ollutkaan. Mutta monen vuoden ilot ja surut eli hän uudelleen sitä tehdessään.

Miten ne nyt kaikki palasivatkin mieleen, lapsuuden leikit ja ilot, mäenlaskut ja marjamatkat, lastiaistiistain lystit ja joulujuhlan valmistukset! Ilo oli kasvamistaan kasvanut, kunnes kumpusi korkeimmilleen nuoruuden kevätkoitossa, kun päivä paistoi kirkkaimpanaan, kun laineet lauloivat ja tuuli tarinoi ja kaikki kertoi tuota tuttua, vaan ikuisesti uutta satua sydämen suuresta salaisuudesta.

Mutta sitte sävel katkesi. Särähtivät elämän ensimmäiset epäsoinnut. — Voi niitä vuosia, jotka sitte seurasivat, sitä sydämen kylmyyttä ja katkeruutta! Miten hän oli koettanut rakastaa, mutta ei voinut! Särki, särki vaan sydäntä. Hän oli tahtonut haavansa tukkia, rakastua toisiin. Ei voinut, vaikka koetti ja koetti. Ja sitte se tuli se päivä, jolloin hän möi itsensä saadakseen kodin ja riippumattoman aseman. Ja mitä kaikkea hän oli kärsinyt vielä senkin jälkeen,

Salmela, Taistojen teitä. — 7

miten usein oli pelolla polkenut elämänsä taivalta ja toivonut sitä aikaa, jolloin ei voisi iloita, ei kärsiä enää! Mutta tällä viime taipaleella oli hän kuitenkin saanut poimia paraimmat kukkasetkin polultaan, kukkaset, jotka olivat hänen elämänsä ainoa ilo. Ne olivat vaimentaneet elämän katkeruuden, olivat antaneet hänelle tehtävän, joka antoi sisällystä ja arvoa hänen olemassaololleen. Mutta ne ilot eivät olleet tuon vieraan ansiota. Ainoastaan suru oli hänen syynsä, tuo tuhoava, tappava suru!

Taas tuntui katkeralta sydämessä, mutta sitte johdettiin mieleen, että olihan elämän alkumatka kuitenkin ollut kaunis. Olihan lapsuuden ja nuoruuden muistoilla arvonsa ja sen ajan onnen luoja oli hän, tuo vieras ollut. — Se hellitti sydäntä, kun sitä muisteli. Mutta se kolea korpitie, joka sitte tuli kuljettavaksi, sen hän myöskin oli luonut, sillä riistäen tuhat kertaa kaiken, mitä ennen oli antanut. Ja nyt, kun hän tuli, mitä toi hän tullessaan? Saarna oli hänellä ensimmäisenä antimena. Varoittavia, vakavia, nuhtelevia sanoja tarjosi hän tekojensa sovitukseksi? Kaunista kerrassaan!

Anna sipaisi kädellä otsaansa, loi vielä kerran silmäyksen illallispöytään ja meni sitte käskemään ruualle. Hän oli kattanut pöydän neljälle hengelle: molemmille vieraille, isännälle ja pikku Annille. Itse meni hän tiloja tekemään vieraille.

Hän kulki peräkamarin ovelta toiselle epäröiden, mitä tehdä. Varsinainen vierashuone, jossa olivat hänen omat huonekalunsa pappilasta ja valkeat sinikukkaiset paperit, oli tuossa oikealla. Sitä kamaria oli hän

katsellut ensimmäisenä iltana ja ajatellut, että sinne hän panee kunniavieraat, paraimmat, joita saa vastaanottaa. Mutta sellaisia vieraita ei heille vielä ollut tullut. Kuinka voisi hän nämä vieraat asettaa sinne? Hän tunsu punan nousevan kasvoihin, jo kun hän sitä ajatteli.

Kiireesti rupesi hän vuodetta valmistamaan vieraissa nurkkahuoneessa.

Mutta jos kuitenkin, tuli hänelle taas mieleen. Jos hän voisi antaa anteeksi ja unohtaa? — Jos niiden kauniitten keväisten muistojen ja niiden kukkaisen vuoksi, jotka hänen mieltänsä olivat lauhduttaneet? — —

Kun hän ei vaan olisi saarnannut heti tultuaan, toivotellut tuota tuomio-torvea, jota ne kaikki, tuota yhtä samaa, jota ennenkin!

Taas kuohahti Annan mieli, mutta sitte muisti hän pikku poikaansa, joka nukkui kätkyessään tietämättä mitään sydämen katkeruudesta ja kovasta, anteeksi antamattomasta mielestä.

»Jos lasten tähden — jos kuitenkin — —»

Hän työnsi kiireisesti kokoon levittämänsä vuoteet ja läksi tekemään tilat vierashuoneeseen. Mutta samassa kun hän sen teki, tuntui kuin raskas taakka olisi maahan valahtanut.

Kun ei vieraita kuulunut ruokahuoneesta, meni Anna katsomaan, missä viipyivät. Olisihan heidän pitänyt keritä syödä, kun hänkin oli valmis, vaikka kauan oli työssään viipynyt. Mutta kun avasi kamarin oven, näki hän, ett'ei siellä ajan kulkua muistettukaan. Tuskin kuulivat isäntä ja vieras, että Anna tulikaan

huoneeseen, niin innokkaita olivat he puheissaan. Raamatunkin olivat he pöydälle ottaneet ja sitä olivat paraikaa lukemassa.

Annaa nauratti. Oli tuo ukko ainakin saanut jonkun, joka jaksoi lukea hänelle, miten paljon hän vaan kuulla tahtoi. Kunpa edes nyt eholtansa saisi, ett'ei sitte muita lukemisessa valvottaisi!

Nauraessaan hän itse oikein hämmästyi sitä että osasi nauraa ja että nyt oli niin hyvä olla. Mieli oli niin sula, niin kevyt, että siitä naurukin sitte helposti heltisi, ei pilalla eikä pahuudella, noin ilman aikojaan vaan syntyi, kun hän sitä lukua ajatteli.

Mikä se mielen niin yht'äkkiä oli muuttanut? Mikä teki nyt helpoksi sen, mikä äsken vielä kitkerästi karvasteli sydäntä? Sekö, että koetti antaa anteeksi, koetti muistaa, mitä hyvää oli saanut ja unohtaa pahat. Siunattu sovinto! Että se niin suloiselta saattoi tuntua, vaikka oli niin puolinaista vielä, ei oikeata anteeksi antoa, sitä vaan, että tahtoi koettaa sopia ja unohtaa.

Taas täytyi hymyillä, kun silmä sattui lapsiin. He olivat molemmat väsyneet, toinen matkasta, toinen valvottuaan yli määrääjan, ja olivat tuolille vierekkäin nukkuneet. Lujasti pitivät toisiaan kädestä vielä unesakin.

Anna irroitti heidän kätensä toisistaan, kantoi pois Annin ja saattoi sitte toisenkin pikku pöytävieraan makuulle. Isäntäkin vieraineen nousi. »Taitaapa olla makuu aika», arveli hän, oikoen jäseniään, ja emäntäkin joudutti nukkumaan, kun oli myöhään mennyt muutenkin.

Isäntä pyörähti hetkeksi ulos, silloin käytti Anna tilaisuutta hyväkseen saadakseen sanoa, missä oli tilat tehtynä.

»Se on meidän paras vierashuoneemme, ja siellä olevat huonekalut ovat sieltä vanhasta pappilastamme.»

»Kiitoksia», sanoi vieras yksinkertaisesti. »Sovinto on kallis asia, sovinto Jumalan ja ihmisten kanssa.»

He ottivat toisiaan kädestä, eivätkä hänen sanansa Annasta tuntuneet pahalta, sillä niissä ei ollut opettavaista saarnasävyä, vaan jotakin lämmintä, sydämmellistä, jota Anna ei ennen ollut huomannut.

»Isä», sanoi Vilho, kun kapusi peitteen alle isän viereen. »Minä tahtoisin aina leikkiä Annin kanssa.»

»Vai niin, mutta ei sitä aina saa olla niiden kanssa, joiden kanssa kaikkein mieluummin olisi. —

»Mutta jos Anni tulisi meille.»

»Mitä sinä luulisit hänen äitinsä siitä sanovan? Ei hän antaisi tyttöään. Onhan sinulla veljiä ja sisaria kotona.»

Vilho kävi hämilleen. »Mutta Anni tietää niin paljon kauniita satuja haltioista ja muista», sanoi hän puolustellen.

»Vai semmoisia. Ei sinun niitä tarvitse oppia. Piipiassa on sinulla kertomuksia, jotka ovat paljoa paremmat. Niistä opit Jumalaa rukoilemaan ja pelkäämään.»

»Isä, mutta minä tahtoisin niin kovin mielelläni sen kirjan Annilta.»

»Et sinä sitä tarvitse. Lue vaan iltasiunauksesi ja nuku pois.»

»Jos minä rukoilen, että saisin sen kirjan.»

»Ei sitä turhia saa rukoilla. Nuku nyt vaan.»

Hetken kuluttua kuuli Vilho isänsä hengittävän raskaasti kuin nukkuja, ja pian sulkeutuivat hänenkin silmänsä.

Varhain seuraavana aamuna, ennenkun muut vielä olivat jalkeilla, käyskenteli jo Martti Lehto kartanolla, katsellen paikkaa ja sen ympäristöä. Hän oli aamun virkku, ja nousi usein jo kukonlaulamalla, käyttäkseen varhaisimmat tunnit päivästä kävelyyn.

Hän oli tehnyt kierroksen kartanolla ja ihmetteli parast'aikaa seudun aukeutta, kun hänen huomionsa kiintyi olentoon, joka näyttäytyi pienen piharakennuksen portailla.

»Kukahen tuo mahtaa olla», ajatteli hän itsekseen ja läheni.

»Hyvää huomenta vaari», sanoi hän kohdalle tultuaan »Aikanenpa te olette.»

»Semmoinenhan se on tapa vanhoilla.»

»Niin taitaa olla. Oletteko te tämän talon väkeä?»

»Olenhan minä entinen isäntä.» Vaari katsoi häneen vähän ihmeissään. Mikä tuokin oli, kun oli tullut käymään, vaikka näkyi olevan vieras?

»Taidatte olla kaukaa?» kysäsi vaari vähä arvellen.

»Olen tuolta pohjan puolelta tämän talon emännän kasvinkumppani.»

»Vai niin», sanoi vaari pitkään, »vai kasvinkump-pani! — Kuulkaas», jatkoi hän kuiskaamalla, »ettekö tulisi vähän tuonne sisään minun puolelleni?»

»Kiitoksia, saattaisihan tulla.»

»Ei tämä vieraitten varalle muuten ole», sanoi vaari kuin anteeksi pyytäen avatessaan oven vieraalle.

»Tämäkö on teidän asumuksenne?» Martti kat-seli ympärilleen. Huone oli pieni ja pimeä. Toisella seinällä oli pöytä ja tuoli, jonka selustin oli poikki, toisella vuode oikein tilava, vanhanaikainen. Makuu-vaatteet näyttivät likaisilta, yhteen kasaan työnnetyiltä. Ikkunalaudalla oli nuuskarasia, piippunysä ja kitu-piikki.

»Onhan tässä istuinta kuitenkin tarpeeksi.» Martti nosti tuolin vuoteen viereen ja istuutui. Vaari asettui vuoteen laidalle, niin lähelle vierastaan kuin mahdollista.

»Sanoitte olevanne tämän talon emännän tut-tuja», rupesi hän kuiskaillen kysymään.

»Niinhän minä olen. Saman katon alla kas-voimme.»

Vaari hymähti. »Muisti pettää», sanoi hän ja iski viekkaasti silmää. »Kyllä minäkin sen asian tie-dän.»

Martti katsoi kysyvästi vanhukseen.

»Niin, totta minä puhun! Sen kanssa olin minä yhteenkin mennä. Vihkimistä vailla, mutta silloin se jätti.»

Martti hätkähti. Oliko ukko järillään? Vai pis-telläkö tahtoi ja parjata? Jotain tässä alla piili, vaan mitä? Ja miten sen perille päästä?

Hän siirsihe vähä etemmä vaarista ja loi pikaisen, tutkivan silmäyksen vanhukseen. Raihnaiselta näytti, mutta oliko hullu, viisas vai siinä keskivälillä? Tuli mieleen, että jos ukko onkin kuullut jotain Annan ja hänen omista suhteistansa ja niitä nyt ajatuksissaan tähän sotkee. —

»Te olette emäntää paljon vanhempi», huomautti hän varovasti.

»Ei sillä suurta väliä ole, ihan saman vuoden lapsia oltiin.»

»Mutta teillähän on harmaat hiukset ja minä muistan varmasti hänen syntymävuotensa. Katselin sitä usein kirkonkirjoista pappilassa.»

Vaari kävi iloisen näköiseksi. Taisi tuo vieras kuitenkin olla asian perillä, koska puhui pappilasta ja kirkonkirjoista.

»Vai katselitte.» Vaari vilkui arasti syrjään. »Sinne pappilaanhan hän joutui», kuiskasi hän kiireisesti. »Jätti minut, kun sai papin, vaikka itse oli talonpoikaissukua.»

»Sen teki hänen äitinsä», sanoi Martti yht'äkkiä, itsekin ihmetellen, että uskalsi noin umpimähkää sanoa, vaikk'ei tiennyt. Mutta se ajatus oli äkkiä juolahtanut hänen mieleensä, ja hän sanoi sen samassa toivoen, että lausumalla arvelunsa paremmin ehkä pääsee vaarin ajatusten perille.

»Vai äitinsä.» Vaari rupesi hiljalleen nauramaan ja näytti hyvämieliseltä. Oli kuin raskas taakka olisi hänen hartioiltaan pudonnut.

»Vai äitinsä! Mutta niin on kuin isosta pienennetty.»

»Niin on», myönsi Martti. »Sitä sanoivat kaikki jo ennen aikaan. Mutta hänen oma äitinsä kuoli pian. Pastori meni sitte uusiin naimisiin ja äitipuoli kasvatti tytärtä.»

»Kuulkaa, eikö se ollut viekas, kun heti jätti, kuultuaan että saa papin?» Vaari näytti vieläkin suuttuvan, kun sitä ajatteli. Hän ei pannut huomiota vieraan antamiin tietoihin, jatkoi vaan omaa ajatusjuoksuun.

»Minä olin siellä pitäjässä käymässä ja niin vevä tyttö se oli, että katsella täytyi. Vihkimistä vaille, vihkimistä vaille. — Mutta silloin tuli pappi naapuripitäjästä — —»

»Minä kasvoin tyttären leikkitoverina, mutta äitiä en nähnyt. Hän oli jo kuollut, kun tulin.»

Vaari hykersi käsiään. »Siitä se sen sai. Kuoli kun kuolikin.»

»Kuolema tulee meille kaikille. Katsokaamme vaan, ett'ei se tule kuin varas, joka yöllä meidät äkkiä yllättää.»

»Ei, ei.» Vaari siirsihe säikäyksissä sängyn jalkopuoleen. »Mitäpä varas täällä tekisi köyhän luona.»

»Voi se köyhältäkin sielun kadotukseen viedä. Mutta rikkaan on jo puolitiessä viemässä, kun sydän tavaraan kiintyy.»

»Voi, voi», sammalsi vaari. »Vai on vieras saarnamies. Eikö tästä jo mentäis — —!» Hän astui hoippuen ovelle päin.

»Mennään vaan, minä olen valmis. Olen saanut totuuden sanan sanoa.»

He astuivat ulos ja vaari kääntyi kohta rakennuk-

sen nurkalta luikkimaan pellolle päin. Martti meni pihan poikki päärakennukselle. Etehisessä löysi hän Annin ja Vilhon. Vilholla oli lyijykynän pätkä kädessä ja hän piirusteli ahkeraan etehisen sanomalehdillä paperoidulle seinälle.

»Katso, tässä on maantie. Tässä tekee se mutkan ja tuossa on meidän porttimme. Sen minä avaan, sitte kun sinä tulet. Ja sitte me juoksemme tästä yhdessä. Tässä on se suuri, suippokärkinen kivi, jonka kyljessä on aivan kuin istuinpaikka. Siinä me lepäämme, jos sinä väsytt.»

Martti ei kuunnellut sen enempää. Hän meni sisälle saliin, jossa kohtasi isännän. Tämä oli miettinyt eri uskonlahkoja ja tunsin perin pohjin kaikkien erehdykset. Nyt tahtoi hän kuulla oliko vieras yhtä mieltä hänen kanssaan.

Anna askarteli aamiaispuuhissa. Kun kaikki oli valmista, kutsui hän vieraansa ruualle ja kohta aterian päätyttyä rupesivat he lähtöä tekemään.

Anni itki ja otti Vilhoa kaulasta, kun heidän piti erota.

»Tule pian meille», sanoi Vilho samalla sekä rohkaisevasti että pyytävästi. Sitte kapusi hän raitaille isän rinnalle, ja he läksivät ajamaan.

Mutta kun olivat ajaneet kappaleen matkaa, pisti Vilho kätensä taskuun, punastui samassa ja veti säikähtyneenä käden taas taskusta pois.

»Isä», sanoi hän pitkään. »Isä, Annin kuvakirja jäi taskuuni. Saanko pitää sen?» kysäsi hän arasti. »Kun olin rukoillut — —»

»Ei», sanoi isä, käänsi hevosen takasin Teittoon päin ja läksi ajamaan kovasti.

»Nouse pois tässä», komensi isä, kun olivat tulleet takaisin portille, josta valtamaantieltä käännyttiin talolle. »Minä odotan. Vie sinä kirja joutuin takaisin.»

Poika läksi juoksemaan ja isä vaipui ajatuksiinsa. Hänen oli tullut niin paha olla, kun poika sanoi siitä kirjasta. Vai olisikohan jo ennen ollut, vaikka se nyt taas paremmin muistui mieleen, kun täytyi jäädä tähän odottamaan?

Eikö hän ollut tehnyt melkein niinkuin poikansa, ottanut, vaikk'ei ollut lupaa ottaa ja sitte kuitenkin koettanut selittää, että se oli Jumalan tahto ja rukouksen kuulemus. Eihän se nyt samaa ollut tietysti, mutta tuli se kuitenkin mieleen. Poika oli unohtanut kirjan taskuunsa ja koetti sitte selittää sitä onnellista sattumaa Jumalan tahdoksi. Hän itse oli itselleen vakuuttanut, että hän teki Jumalan tahdon mukaan, kun jätti Annan, suruttoman maailman lapsen ja otti sen, jonka Jumala aivan nähtävästi oli hänelle valinnut. Mutta tekikö hän siinä todella Jumalan tahdon vai noudattiko omaa mieltään, valiten paremman, mukavamman tien? Oliko Jumala tahtonut, että hän uskollisuudella ja rakkaudella maallisessakin suhteessa oli pelastanut toisen sielun ja ajallisen onnen? Olisiko sitä ehkä vaatinut? Ja hän ehkä oli vaan selittänyt oman tahtonsa Jumalan tahdoksi — —

Sitä oli hän itseltään kysymässä, kun Vilho tuli juosten ja hengästyneenä hyppäsi rattaille isänsä viereen.

Vieraiden lähdettyä syntyi Teitossa neuvottelu isännän ja emännän välillä. Anna ei rauhoittunut, ennenkuin sai miehensä suostumaan siihen, että vaari öiksi telkittäisiin huoneeseensa. Ukko oli käynyt entistä levottomammaksi, oli ullakolta tullessaan pahasti peloittanut kaikkia ja vielä pahemmin säikäyttänyt emäntää käydessään poikaa katsomassa. Ett'ei vaari pojasta pitänyt, sen tiesi Iita-karjakko kertoa, hän kun silloin oli paikalle sattunut ja sekin seikka oli omiaan lisäämään emännän pelkoa. Hän muisti vielä tuskalisen selvästi iltaa, jolloin vaari oli pikku Annia hätyyttänyt. Silloin oli ukko yöksi salvattu huoneeseensa, mutta oli sitte taas laskettu valloilleen pelosta, että jos vaan suuttuu pahemmin.

Anni oli nyt iso tyttö eikä äiti enää hänen puolestaan pelännyt. Mutta nythän hänellä oli tuo poika, viaton, turvaton pikku olento, joka kätkyessä nukkui. Ja häntä äiti tahtoi suojata vaikka oman henkensä uhalla.

Isäntä oli telkitsemistä vastaan, pelkäsi että vaari siitä vaan pahemmin raivostuu ja ihmiset taas saavat entistä enemmän juoruamisen aihetta. Mutta emäntä ei hellittänyt. Koskihan päätös hänen lastensa henkeä,

turvallisuutta ja onnea, ja minkä puolesta hän taisteleisi, ell'ei sen?

Lasten tähden oli vaari öiksi lukon taakse telkittävä, ja jos ei isäntä telkitsemiseen suostuisi, istuisi emäntä itse vaikka vaaria vartioimassa kaiket yöt ja siitäkö sitte ihmiset vähemmän puheenaihetta saisivat?

»Voithan sinä vaikka sanoa, että varkaita kuuluu olevan liikkeellä», ehdotti emäntä. »Kyllä se naula vetää, sen arvaan.»

Isäntä katseli vähän syrjin vaimoonsa. Vai joko hänkin oli tullut siihen yleiseen uskoon, että vaari ryysyensä alla säilytteli rahojaan ja siksi pelkäsi varkaita pahemmin kuin ruttoa.

»Mitäpä hän niistä varkaista.» Isäntä sanoi sen välinpitämättömästi ja kuivasti, mutta alla piili toivo saada tietää, mitä Anna oli tarkoittanut.

»Itsepähän tietänee, mitä niistä pelkää. Mutta sen minä vaan sanon, että jos sinä saat hänet hyvällä telkien takana nukkumaan, niin se on siunattu asia meille ja koko talolle!»

Poika kirisi kätkyessä, ja Anna nousi sitä korjaamaan. »Pitäisihän sinun tuo tehdä jo omien lastesi tähden.» Hän nosti pojan syliinsä ja rupesi kapaloimaan. Paljonko sinulla on iloa sellaisesta kuin vaari, mutta näistä riippuu koko talon tulevaisuus.»

»Ja mikä sen tulevaisuuden hätänä nyt on?» Isäntä naurahti, heitti toisen säären ristiin toisen päälle ja rupesi viheltämään.

»Mikä hätänä? Vielä sinä kysyt? Kyllä sen jokainen tietää, paljonko turvaa on, kun on heikkopäinen talossa. Mutta sinä sitä vaan et ymmärrä. Yl-

peillä osaat Annista ja sanoa kauniiksi kuin taivaan enkeli ja tiedät senkin, että tässä on sukusi ainoa jatkaja, mutta suojata vähäväkisiä sitä sinä et osaa — etkä tahdo. Akkaväen tuumat, ne sinusta aina ovat turhia.»

Annan poskilla hehkui kaksi tummanpunaista pilkkua ja silmä iski tulta, kun hän laski pojan takaisin kätkeyeen. Mutta isäntä vaan vihelteli, hymähti sitte vähä itsekseen, otti lakin naulasta ja läksi ulos. Hän oli jo selvillä siitä, mitä aikoi ja hyväpä se oikeastaan oli tuo keino, minkä Anna oli keksinyt, mutta sitä ei hän tahtonut näyttää, ei monestakaan syystä. Ja paitse sitä, oli se niin mukavaa, vähä kiusotella tuota tulikko!

Tekipä mieli ensin käväistä muualla, sitte vasta mennä vaarin luo, ett'ei Anna luulisi aina niin helposti voitolle pääsevänsä.

Isäntä läksi astumaan talliin päin. Siellä par'aikaa molemmat hevoset pureskelivat heiniä. Isäntä kokosi lattialle pudonneita korsia käteensä, pani hevosten eteen ja otti pois pari tukollista, jotka vei takaisin parvelle. Kyllä ne olivat ne rengit sellaisia tuhlareja. Ei mikään heille riittänyt, aina piti vaan antaa uutta ja uutta. Jos ei itse kävisi katsomassa ja valvomassa, niin pian sitä olisi maantiellä, ihan maantiellä.

Isäntä sulki tallin oven ja suuntasi askeleensa vaarin tuvalle. Oli se isä-ukko osannut asua taloa nuorena ollessaan, oli itse toimittanut kaiken, ollut renkinä ja piikana, isäntänä ja yksin emäntänäkin aika ajoin. Ja niin säästäväisesti oli hän elänyt, että oli aivan uskomatonta. Tuskin lie tarpeekseen syönyt-

kään, kun sitte rupesi niin heikontumaan päästään. Vai olikohan se vaan niistä tavarahuolistaan kun semmoiseksi kävi?

Isäntä hykersi käsiään ja oikasihe. Oli hän sentään toista tekoa kuin isä. Ei hän noin höpertyisi vaikka vanhaksi eläisi ja vaikka olikin suvussa sitä vikaa ollut.

Hän vetäisi auki oven ja astui vaarin huoneeseen.

»Päivää isä. Mitä kuuluu?» Hän meni suoraa päätä vuoteen luo, jossa ukko oli pitkällään likaisten nahkasten peitossa.

»Mitäpä minulle», sanoi ukko nousten istumaan.

»Tässä tulee pimeät syksyajat», puheli isäntä, istuutuen vuoteen laidalle. »Etteköhän turvallisemmin asuisi täällä, jos yöksi telkittäisiin tuo ovi kiinni?»

»Turvallisemmin, vai turvallisemmin.» Vanhus kyyristyi kokoon ja hänen silmänsä päilyivät pelokaina puolelta toiselle.

»Kuka tänne pyrki? Minä olen köyhä, raihmainen vanhus. Tietäähän sen kaikki.»

»Ei sitä kaikki maankiertäjät ja murtovargaat.»

»Murtovargaat», toisti vaari. »Ei. Ei. Kuules sinä.» Hän puhui hiljaa, höpisten poikansa korvaan. »Pane vaan teljet, oikein vahvat, kaksinkertaiset, kolminkertaiset. Mutta muista, että jos palamaan syttyy niin päästä ulos. Muistatkos? Palaa koko onnesi, jos et muista!»

Isäntä lupasi ja läksi matkaansa.

»Olet sinä aika kettu», sanoi hän, nauraen partaansa. »Viisas, vanha kettu, mutta viisaaksi olet sinä

opettanut poikasikin. Kyllä minä jaksan kuolemaasi odottaa.»

Hän tuli hyvälle tuulelle, kun tätä ajatteli ja rupesi laskemaan, miten kauan hän korkeintaan saisi odottaa. Vaari oli nyt kuudenkymmenen korvissa ja oli jo aika raihnainen ijakseen. Jos vielä jaksaisi elää parikymmentä vuotta, olisi se ihmettä sekkin.

Kaksikymmentä vuotta? Siinä oli sentään vuosia aika paljon. Oikein sapetti, kun ajatteli, miten suurta korkoa vaarin rahat ennättäisivät kasvaa kahdessakymmenessä vuodessa, jos vaan käsiinsä saisi. Mutta vielä mitä? Ukko paha niitä vaan hautoi jossain komerossa, ei uskonut pankkeihin eikä muihin uuden ajan laitoksiin, tahtoi vaan itse aarrettaan pitää ja säilytellä. »Hyvä, kun on edes nuo omat kolikot siellä pankissa kasvamassa», lohdutteli Teittolainen mieltään. »Ennättäähän sitä jotain tulla vuosien varrella, siksi kun isä ukon säästöt lisäksi joutuu.»

Hän meni sisälle välikamariin ja paiskautui penkille odottamaan päivällisruokaa. Anna askarteli helan ääressä eikä sanonut sanaakaan. Hän ei katsettaankaan nostanut, kun mies tuli sisään, koetti vaan päin vastoin pysytellä loitolla ja kääntää selkensä milloin mahdollista.

»Nyt ovat lampaat turvattuina ja susi karsinassa», sanoi isäntä viimein koettaen leikkiä laskea.

Anna ei vastannut mitään. Hyvältä tuntui, että siksi helpolla oli saanut asian ajetuksi, mutta kiittää hän ei voinut. Sanat aivan takertuivat hänen kurkuunsa. Koko elämä ja varsinkin hänen oma osansa tuntui taas niin sanomattoman raskaalta. Miksi oli

hänen astuttavansa tie niin kivinen ja kaita? Miksi sai sellainenkin, kuin Martti Lehto, astua sileäksi ta-soitettua tietä, kun Annaa okaat pistivät joka elämän askeleella? Oliko Martti sitä ansainnut? Eikö Anna paremminkin? Vai oliko se vaan sitä, että hän oli niitä valittuja, Jumalan lapsia, joille kaikki parhaaksi kääntyy?

Tuntui taas siltä, ett'ei hän voinut unohtaa, ei antaa anteeksi. Siksi paljon oli hän saanut kärsiä, ensin nuorena, sitte miehelään tultuansa. — Jos olisi toinen, lauhkealuontoisempi ollut hänen sijallaan, olisi aivan maahan mujertunut, lyyhistynyt kokoon kovan kohtalonsa painosta, sen hän tiesi, mutta hän — — — hän ei voinut. Sitä ei hänen luontonsa sallinut, eikä hän saanutkaan sitä tehdä lasten tähden. Kestää täytyi vaan. Mutta joka uusi isku kasvatti uutta katkeruutta mieleen. Joka loukkaava sana, joka pisteliäs puhe palautti tuhansittain samanlaisia muistoon. Ei hän ollut kovin hienoa tekoa luonteeltaan hän itsekään, mutta olisi hän sentään parempaa ansainnut. Olihan sitä hyvää ollut hänessäkin, helliä tunteita, hyvää tahtoa, mutta mikä säilyisi hyvänä sellaisen miehen rinnalla?

Ruoka oli pöydässä ja äänettöminä söivät isäntä ja emäntä ateriansa. Yksin Anni leperteli iloisesti milloin toisen milloin toisen puoleen kääntyen.

»Sinä saat tulla ulos isän kanssa», sanoi Teittolainen, kun he nousivat syömästä. Anni juoksi iloisaan ottamaan huivin ja pienen sarkanuttunsa nauhasta. Sitte riensi hän aikakyytiä tuvan läpi saavuttaakseen isänsä. Mutta ovessa hän kääntyi. Hän muisti

nähneensä äidin surullisena ja se muisto hänet pysäytti.

»Äiti, hyvästi äiti. Minä haen sinulle onnenkiviä ulkoa, valkoisia kauniita onnenkiviä.»

Hän huiskautti liinaa ovelle ja juoksi ulos.

Anna katsoi hänen peräänsä.

»Onnenkivistä ei ole minulle enää. Kunhan itsellesi löytäisit!»

Hänen katseensa seurasi tuota pientä kiharapäätä, joka toimessaan tepsutteli isän rinnalla pihalla.

»Pitää hän noista lapsista sentään», sanoi Anna kuin itsekseen. »Isä on isä, mutta ei hän äidin tunteita ymmärrä. Kun vaan paremmin jaksaisi tyytyä ja kestää. Ainahan ne vuodet sentään kuluvat.»

Hän tunsu itkun tuppautuvan tulemaan, peitti kasvonsa esiliinalla istahti penkille ja antoi kyynelille valtaa.

Vasta kun jo hämärtämään rupesi, nousi Anna ja meni katsomaan, mitä kolinaa pirtistä kuului.

»Kah, Leena, hyvää iltaa.»

»Hyvää iltaa.»

»Mitä Rajalaan kuuluu?»

»Eihän sinne hyvää tällä kertaa.» Leena pyyhkäisi silmiään huivin nurkkaan.

»Tulkaa tänne kamariin, niin saamme puhella», kehoitti Anna. Hän meni edellä ja Leena seurasi.

»Käykää istumaan», puheli Anna, sytyttäen lampun. »Kyllä minä kuuntelen, vaikka tässä korjaan poikaa.»

Leena loi pikaisen silmäyksen emäntään. Vai oli hän itkenyt. Se sattui Leenan sydämmeen, kuin puu-

kolla olisi rintaan pistetty. Hän oli juuri ollut sanomaisillaan jotain, vaan katse painui samassa maahan ja silmiä rupesi hämärtämään. Omat surut olivat hänen mieltään painaneet ja niistä oli hän tullut puhumaan, mutta miten nyt valitella vaivojansa, kun emännällä oli surua muutenkin. Ja kun vielä olisi ollut sellaista sanomista, josta surua ehkä olisi lisää karttunut.

Valittaminen oli aina Leenasta ollut vaikeata. Mutta mikä auttoi, kun hätä käski. Hallanaralla paikalla oli heidän pieni peltotilkkinsa ja sato aina niin niukka, ett'ei mihinkään riittänyt. Viime talvenakin oli täytynyt lainata isännältä ja tämä oli vaatinut maksua puolen vuoden kuluttua — rahaa tai viljaa — yhtä kaikki, mutta maksaa piti.

Miten se oli painanut se velka! Syksylläkin, kun ensimmäinen riihi puitiin ja uutispuuroa keitettiin illaksi, oli se kyllä lasten suuhun sulanut, kuin voikimpale päivänpaisteessa, mutta Leenan kurkkuun oli se aivan ollut tarttua. Velka oli hänellä vaan koko ajan mielessä. Ja joka kerta, kun hän näki lasten pistävän puuroa suuhunsa, ajatteli hän, etteivät he sitä useinkaan saisi. Isännälle oli suurin osa eloista vietävä, ja mihin ne loput riittäisivät? Se ajatus kirveli sydäntä yöt päivät ja kun sitte lapset vielä rupesivat sairastamaan, kävi kuorma liian raskaaksi. Hätä se silloin pakotti puhumaan, pakotti taloon lähtemään ja emännälle valittamaan. Olihan hänkin äiti ja hänellä äidin tunteet. Eiköpä hän voisi mieheensä vaikuttaa, että tämä antaisi velan anteeksi tai ainakin odottaisi, korkoa ylen määrin nylkemättä.

Mutta miten nyt puhua, nyt kun emännällä oli surua muutenkin? Ja vaikka puhuisikin, mitä hyötyä siitä, jos eivät asiat talossa olleet hyvin päin?

Kovalta se tuntui, kun Leena niin varmasti oli apua toivonut. Hän oli sitä Jumalalta hartaasti rukoillut, oli ajatellut, että nyt ei voi Jumala eikä ihmiset kieltää. Kerjäämistähän se ei ollut, oli vaan huojuksen pyytämistä, kun ei jaksanut maksaa näin pian talven tullessa ja lasten sairastaessa.

»Mitä huonoa teille kuuluu?» kysäsi emäntä, kun ei Leena virkkanut mitään.

»Mitäpä köyhälle», sanoi Leena hiljaa, »muuta kuin puutetta ja tautia. Kaikki lapset ovat olleet yskässä pitkin syksyä ja nyt on se Anna-tyttö varsinkin huono. Vuoroon polttaa, vuoroon värisyttää.»

Emäntä nousi ja rupesi katselemaan toisella seinällä olevasta kaapista löytyisikö sieltä yskäntippoja tai tärpättiä. »Mitenkä Liisu jaksaa?» kysäsi hän hakiessaan.

»Kiitoksia, siinähän menee. Tervein hän on kaikista, mutta eipähän meidän ruoalla paljon vahvistu.»

»Jos tulisi ehkä meille», ehdotti emäntä, »tärvisenhan minä lapsentyttöä.»

Leena katsoi pitkään. »Kiitoksia», sanoi hän hitaasti, »koetetaan nyt kuitenkin vielä elättää. Jos täytynee sitte kerran luopua niin onpahan edes itse saanut opastaa alkumatkasta.»

»Minä nyt vaan ehdotin teitä auttaakseni», seliteli Anna ja käänsi puheen toisaalle. Mutta keskustelusta ei tahtonut tulla mitään. Molempain mieli oli

raskas eikä toinen enemmän kuin toinenkaan voinut surustaan puhua.

»Paras kun lähden», sanoi Leena ja nousi hitaasti.

Emäntä kääräsi lääkepullon paperiin, pisti toiseen kääroön muutamia vehnäviipaleita lapsille tuliaisiksi ja pienen voikimpaleen leivän särpimeksi. Sitte antoi hän ne Leenalle, käski käymään pian uudelleen kertomassa, rupesivatko lapset paranemaan ja lupasi itsekkin pian tulla Rajalassa käymään.

Leena otti mytyn käteensä, kiitti, sanoi hyvästi ja kääntyi menemään. Mutta koko ajan ajatteli hän vaan sitä, puhuakko emännälle kaikki, hänen kauttaan vaikuttaakseen isäntään, vai antaako olla, kunnes saa isännälle itse sanotuksi. Varmempi olisi edellinen keino, mutta mikä oikeampi?

Leena oli jo kääntyä takasin, mutta samassa hän taas näki emännän kyyneltyneet silmät ja synkän katseen. Hän muisti illan, jolloin emäntä ensikertaa oli heille tullut ja hän tunsu, että jos hän omasta miehestään olisi surua saanut, olisi se katkeraa katkerampaa vielä kuulla, että mies muillekin oli ristinä ollut. »Mitä te tahdotte, että ihmiset tekisivät teille, se tehkäätkäät myös heille», se juolahti Leenan mieleen, ja ne sanat hänet pysäyttivät. Hän ei kääntynytkään ovelta takaisin, kiiruhti vaan ulos ja sitte juoksujalkaa kotiin, jossa lapset odottivat.

Kun Anni oli täyttänyt yksitoista vuotta, päättivät vanhemmat syksyllä panna hänet kansakouluun. Se oli Annista hauskinta, mitä hänelle tähän asti oli tapahtunut ja koko kesä kului hupaisesti tuon ilon odottamisessa. Äiti, jolle Annin koulun käynti oli yhtä suuri ilo kuin Annille itselleenkin, oli kesän kuluessa aivan pääsemättömissä Annin tuhansien kysymyksien ja arvelujen tähden. Koulusta piti kertoa, aina vaan koulusta. Mitä siellä luettiin, mitä kysyttiin, miten istuttiin ja opetettiin. Saiko leikkiä välistä? Oliko paljo lapsia siellä? Oliko poikia, oliko tyttöjä? Oliko äiti itse koulua käynyt ja oliko ikävöinyt, kun ei päässyt?

Äiti koetti vastata ja kertoa, nauroi välistä Annin arveluille, mutta väsyi ja tuskastui toiset kerrat. Olihan hänellä muutakin ajateltavaa, nyt varsinkin, Annin kouluun lähdön johdosta.

Se se äitiä enin huolestutti, minne Anni asumaan pantaisiin. Isä sanoi, että paras kun käytetään kotona. Joutavat hevoset juosta ja voihan tyttö jalan-kin lipotella, kunhan tottuu. — Mutta kun kirkolle oli seitsemättä virstaa, täytyi siellä kuitenkin olla kortteeripaikkakin tiedossa.

Jos ei pappilanväki olisi ollut herännyttä, olisi

äiti tahtonut Annin sinne. Hän olisi suonut tytön tulevan »parempien» ihmisten joukkoon ja pappilaan etenkin, kun itsekin oli pappilassa kasvanut. Mutta sitä ei nyt käynyt ajattelemisen eikä siellä kirkolla muitakaan sopivia taloja ollut. Hienoista ja rikkaista ei ollut, olisi ehkä kalliiksi käynyt ja Anni olisi siellä ehkä vaan oppinut kotiaan halveksimaan. Vaan ei sitä mökkiläistenkään luo sopinut asettaa. Olihan Annia kodissa pidetty kuin kukkaa kämmenellä. Parhaat päikat ja palaset hänelle varattiin, hellimmät sanat säästettiin.

»Tulkoon kotiin, mitä siitä kortteerista maksamaan», päätti isäntä. Mutta äiti ei rauhoittunut ennenkuin keksi Annille hyvän kortteeripaikan vanhan lukkarin lesken luona kirkon juurella. Tosin mumolla oli vaan yksi pienen pieni huone, mutta kyllä Anni sopi sinne sohvan kannelle nukkumaan ja mitäpä hän muuta tarvitsikaan, kuin yösijaa.

Äiti kävi heinänteon aikana eräänä rippipyhänä asiasta puhumassa, ja niin tuli se ratkaistuksi.

Loppukesällä koitti vihdoin tuo suuri, toivottu päivä. Isä valjasti oriin ja siistihe itse niin, että Anni oikein ihailen jäi katsomaan, kun näki isän pihalla hevosta pitelemässä. Äiti oli Annin pukenut. Hänellä oli äidin ompelema uusi, sinisenkirjava pumpulipuku yllään, ja hänen tuuhea, kellertävä tukkansa oli kahdella palmikolla, latvassa pienet siniset silkkinauhat, jotka äiti oli kaivanut esiin vanhoista kätköistensä.

»Nouseppa rattaille», sanoi isä ja hymähti, nähdessään tytön. Äiti vielä kerran suori pukua ja pyyhkäisi vallattoman pikku kiharan otsalta. Hän huokasi

syvään. Olihan tämä juhlapäivä hänellekin, mutta juuri siksi tuntui kotiin jääminen vaikealta. Hän olisi mielellään itse saattanut tyttöä, mutta isä sanoi, että »onhan hän minunkin lapseni eikä siellä meitä molempia tarvita».

»Hyvästi, äiti, hyvästi!» Anni nyökkäsi iloisesti päätään ja huiskutti kättään hyvästiksi. Ori läksi vistonan menemään ja pian näkyivät rattaat kaukana peltojen keskellä lähellä mutkaa, josta maantielle kääntyttiin.

Anna nojasi aitaan katseellaan seuraten meneviä niin kauaksi kuin silmä kantoi. Sinne meni nyt hänen tyttärensä kouluun! Kuka sitä olisi uskonut, kuka olisi voinut sanoa pitkien vaivaloisten ja ilottomien vuosien kuluessa, että vielä hänen tyttärensä paremman osan saa kuin äiti, saa oppia enemmän, saa ehkä arvoa ja onneakin enemmän. Mutta sellainenhan Anni oli syntymästään asti ollut, aivan kuin parempia oloja ja onnekkampaa osaa varten luotu. Sunnuntai-lapsi hän oli, kevään koitossa syntynyt. Mutta ties mikä hänestä sittekään tulee? Sen sanoi äiti ääneen ja huokasi sitä sanoessaan.

»Tulee mies», sanoi pikku Antti, joka oli kiivennyt kivelle katsoakseen siskon kouluun lähtöä.

»Ei tule, vaikka mitä kouluja kävisi.» Äitiä nauratti.

»Mutta Antista tulee.»

»Tulee, jos elää saa, ja vielä oikein itsepäinen, vallaton pukari.» Hän tavoitteli poikaa syliinsä, mutta tämä väistyi ja puristi kätensä nyrkkiin. »Ja sitte minä

teen, mitä vaan itse tahdon», vakuutti hän hui-toen käsiään.

»Älä hyvä ihminen. Täytyy sinun minuakin totella.» Äiti sieppasi pojan syliinsä, mutta laski samassa irti. »Mene nyt leikkimään, minunkin täytyy mennä askareilleni», sanoi hän.

Mutta vielä mennessään kääntyi äiti poikaa kat-somaan. Taisi olla aivan äitinsä kuva, mustatukkai-nen ja punaposkinen, terve tallukka. Toisenlainen hän oli kuin Anni. »Sitä tyttöä minä kannoin sy-dämmeni alla, kun sieluni oli kaipuusta kipeä», ajat-teli äiti, »kun itkin ja ikävöin olentoa, jota rakastaa ja unelmoin onnea, jota oli mahdoton saavuttaa. Siitä se semmoiseksi tuli. Hän on sen jo ennen syntymis-tään perinyt.»

Anna huokasi, kun avasi maitohuoneen oven. Monenlaista oli hän elämässä kokenut, mutta mitäpä se muistelemisesta paranee. Paras unohtaa ja käydä työhön käsiksi.

Hän rupesi kiireisesti huuhtomaan puuastioita, kuori sitte maidon ja valmistautui kirnuamaan. Mutta työhommassa muistivat hänelle vielä Antin sanat mie-leen ja hän hymähti ajatellessaan että »Antista tulee mies». Luja sitä olla täytyy elämän ottelussa, ja tuo lujuus sekini oli hänen perintöään.

Sillä välin ajoi Anni isän rinnalla kirkolle päin ja liverteli kuin lintunen pitkin matkaa. Mutta jota lähemmä koulua he lähenivät, sitä hiljaisemmaksi hän kävi.

»Pelottaako sinua?» kysyi isä nauraen.

»Vähäsen», sai Anni kuiskatuksi.

»Älä toki huoli olla milläsikään. Päästää porotathan sinä sitä sisälukua kuin mikäkin mylly. Ei ne muut niinkään osaa, sen saat nähdä.»

Isä käänsi hevosen koivikkoon koulun kupeelle, satoi kiini koivuun ja pani heiniä eteen. Sitte käski hän Annin nousemaan rattailta ja sanoi, että tästä on paras astua. Koska näkyy olevan hevosia niin paljon kartanolla, ei hän orittaa sinne vie. Anni nousi pois, kun käskettiin ja läksi sitte isän rinnalla astumaan koulupihaan.

Miten hänen sydämensä sykki ja miten juhlalliselta tuntui!

Pihalla astuskeli isäntämiehiä vakavannäköisinä pyhäpuvuissaan ja portailla tungeskelivat emännät, useimmat pitäen poikaa tai tyttöä kädestä ja vielä viime hetkessä kuiskaten heille, miten koulusalissa tuli käyttäytyä.

Teiton isäntä raivasi itselleen tietä muitten ohii ja astui ensimmäisenä saliin. Anni kulki aivan kintereillä, pelokkaana pidellen isää takinliepeestä.

Salissa seisoj opettaja keskellä lattiaa puhellen pitkän, mustatukkaisen herran kanssa. Muutamia samanlaisia mustatukkaisia istui oikeanpuolisella seinävierustalla ikkunan lähellä. Anni ei heitä tuntenut, mutta hän ymmärsi, että hekin lisäsivät tilaisuuden juhlallisuutta.

Kun sitte vanhemmat ja lapset kaikki olivat tulleet sisään ja opettaja oli puhunut ja kaksi mustatakista, pitkäpartaista herraakin oli puhunut, alkoi lasten kuulustelu. Opettaja istuutui suuren pöydän taakse ja sinne huudettiin lapset vuoroon lukemaan. Anni

pelkäsi niin, että polvet vapisivat ja silmiä hämärti, kun hänen vuoronsa tuli. Kirja, joka hänen eteensä pantiin, oli hänelle aivan tuntematon, mutta selvän hän siitä kuitenkin sai, vaikka peloitti niin, että tuskin tunsu oman äänensä, kun sanat lausui.

»Hyvinhän se käy», sanoi opettaja ja nyökkäsi ystävällisesti päätään. »Osaat sinä lukea, vaikka et ole käynyt pikkulasten kouluakaan.»

»Äiti opetti», sanoi Anni ja niiasi.

»Prästdotter», sanoi yksi niistä mustatakkisista herroista toiselle niin että Annikin sen kuuli. Hän ei ymmärtänyt, mitä se merkitsi, mutta tunsu, että punastui ja sai kyöneleet silmiin.

»Saat mennä nyt», sanoi opettajatar ja kutsui samassa toisen lukemaan.

Anni hiipi isän taakse piiloon ja siellä hän pysyi koko ajan, kunnes juhlallisuus oli päättynyt, ja opettajatar ilmoitti, että lapset seuraavana aamuna kello yhdeksän saapuisivat kouluun.

Kotimatalla kysyi Anni isältä, mitä se herra ruotsiksi oli hänestä muille sanonut ja isä selitti nauraen, ett'ei se mitään pahaa ollut. Olivat vaan keskenään sanoneet, että Anni oli papillista sukua ja Annin äiti oikein papin tytär. Ja kun äiti oli papin tytär ja isällä oli vähän rahaa, oli Anni nyt kouluun pantu siinä toivossa, ett'ei hänestä tulisi mikään tavallinen työntyllerö, vaan sellainen, joka suvulle tekisi kunnia ja isälle ja äidille iloa.

Anni sanoi siihen että kyllä hän koettaa lukea ahkeraan, mutta isä rupesi nauramaan.

»Ei se niin tarpeellista ole, olet sinä viisas il-mankin. Kunhan sinusta vaan tulisi sellainen, jota kerran parhaat kosijat pyytäisivät ja joka osaisi ylemmä kavuta kuin Miinat ja Maijat ja muut.»

Anni katsoi ihmeissään isään. Mitä isä tarkoitti? Puhui kosijoista, Miinasta, Maijasta ja kaikenmoisista. Annin pää joutui siitä ihan pyörälle. Kyllähän hän sen saduistakin tiesi, että kerran tulee sellainen, joka on kaunis ja komea kuin prinssi ja jota rakastaa ihan äärettömästi, mutta että siinä itse voisi päättää, valita ja vielä koettaa muistakin edelle päästä, se oli hänestä käsittämätöntä. Hänestä oli jokaisella oma onnensa tuoja yhtä luonnollisesti, kuin jokaisella oli isä ja äiti eikä toisessa suhteessa paremmin kuin toisessakaan voinut kohtalooan välttää.

Isä nauroi, kun näki miten Annin silmät olivat suuret ja pyöreät ja ihmettelyä täynnä. »Ei sinun vielä tarvitse niitä asioita ymmärtääkään», sanoi hän. »Katso sinä vaan kaikkiin tuolla tavoin, niin kyllä hyvä tulee.» Hän heristeli hevoselle ohjasten periä ja antoi mennä täyttä ravia.

»Mutta muista, että kirstun pohjalla sillä olla pi-tää, muista?» Taas isäntä nauroi ja maiskutti huu-liaan hevoselle.

Anni istui hiljaisena eikä sanonut mitään, mutta isän puhe teki hänelle pahaa. Hän ei sitä ymmärtä-nyt, vaikka vähän aavistikin, mitä sanojen alla piili ja joka kerran kun ajatukset siihen kohdistuivat tuntui taas pahalta. Vasta kotona, kun hän pääsi kertomaan koulusta ja sisäänpääsytutkinnosta, unohtuivat isän pu-heet. Silloin tuli hänelle taas hyvä olla ja silloin hän

yhdessä äidin kanssa sai iloita siitä, että nyt hän on koululainen, ihan oikea kansakoulun oppilas.

Äiti pelkäsi Annin väsyvän ja kyllästyvän koulunkäyntiin, kun uutuuden ensi viehäytys katoaisi, vaan niin ei käynyt. Yhtä hauskaa oli läksyn luku ja kouluun lähteminen sittenkin. Eikä se ilo vanhemmillekaan vanhaksi käynyt. Milloin vaan joku heistä jouti, täytyi istuutua kuulemaan, kun tyttö läksyjään luki. Ja siitäkös sitte ihmettelemistä riitti, miten viisas ja hyväpäinen hän oli. Isä kehuskeli aina ääneensä. Äiti ei sanonut mitään, mutta iloitsi, ajatteli ja toivoi sitä enemmän.

Annista oli elämä hauskaa kuin satua, sen jälkeen kun hän oli kouluun päässyt. Hauskaa oli työ koulussa, ja hauskaa oli kotona isälle ja äidille lukea, mitä oli oppinut. Mutta kaikista hauskinta oli, kun koulun läheisestä lainakirjastosta sai satu- ja kertomuskirjoja lainaksi. Silloin Anni oikein mässäsi lukemisen paljoudesta eikä hän koskaan kyllästynyt, vaikka luki samat kertomukset uudelleen ja taas uudelleen. Aina se oli siltä yhtä uutta ja yhtä hauskaa.

Kun hän »Kuuntarinoista» luki laivasta, joka joutui haaksirikoon vieden kuolemaan äsken vapautetun vangin, onnea etsivän nuoren pariskunnan ja köyhän, puutteen painaman perheen, itki hän niin, että äiti luuli hänen sairaaksi käyvän. Mutta kun hän sai käsiinsä kertomuksen Tuhkimosta ja tämän vaiheista, ei hän enää itkenyt eikä nauranut, hän vaan ihastui, nautti ja eli sadun elämää koko sielullansa. Ja kun kertomus oli moneen kertaan luettu, oli se niin toden totta Annille, että täytyi ruveta sitä leikissä esittämään.

Hän pisti kirjan povelleen, koppasi nuket syliinsä ja juoksi salin takana olevaan peräkamariin. Siellä se sitte leikki alkoi! Anni itse oli Tuhkimo, nuket, jotka jäykkänä istuivat äidin sohvassa, olivat hänen ylpeitä sisariaan ja kaikki muut sekä prinssi että hänen seuraalaisensa tulivat ja menivät, puhuivat ja toimivat aivan kuin olisivat saapuvilla olleet.

Kun leikki oli lopussa, oli Anni niin haltioissaan, että juoksi suin päin pirttiin, jossa äiti askarteli, kavahti äidin kaulaan ja huudahti puristaen häntä voimainsa takaa: »Äiti, äiti, Tuhkimo on niin onnellinen nyt!»

»Tuhkimo», sanoi äiti ihmeissään. »Kuka on Tuhkimo?»

»Minä, äiti.»

»No, jos jotain sinä keksit!» Äiti siveli kiharat Annin silmiltä. »Missä sinä lapsi kulta olet ollut?»

»Vierashuoneessa.»

»Siellä kylmässä, lämmittämättömässä huoneessa? Sinne et saa toiste mennä.»

Annin tuli vedet silmiin. »Enkö saa enää leikkiä Tuhkimoa?»

»Et siellä, ole täällä lämpöisessä.»

»Täällä toiset nauravat», sanoi Anni äkkiä muistaen todellisuutta.

Äidin kävi sääli tyttöä, mutta ei sille mitään voinut. Kylmässä ei Anni saanut leikkiä, eikä taas kaikkia huoneita kannattanut lämmittää. Isäntä ei siihen mitenkään olisi suostunut eikä se Annastakaan tarpeellista ollut. »Leiki sinä täällä vaan», sanoi hän.

»Eikä se niin tarpeellista olekkaan sinulle. Suotta aikojaan tuollaisia ajattelet.»

Äiti huokasi ja Anni hiipi alakuloisena hakemaan kirjan ja nuket pois vierashuoneesta.

Sen jälkeen ei hän uskaltanut siellä enää leikkiä, mutta milloin onnistui jäämään yksin pirtin viereiseen kamariin, käytti hän tilaisuutta esityksiinsä.

Vähitellen keksi hän toisenkin hauskan leikin. Hän rupesi leikkimään ajatuksissaan. Äiti huomasi hänen usein istuvan kyyryksillään jossain nurkassa, edessänsä lehtisiä vanhasta kuvalehdestä tai kirjasesta. Kun äiti kysyi, mitä hän teki, sanoi Anni katsovansa kuvia, mutta hän punastui samassa, sillä hän tiesi, että se ei ollut totta. Hän oli näitä kuvia katsellut jo niin moneen kertaan, ett'ei enää katsomisen puolesta olisi niistä huolinut. Mutta nyt oli hän antanut nimet kaikille ihmiskuville, oli järjestänyt henkilöt perhekunnittain ja alkanut ajatuksissaan leikkiä niiden kanssa. Ja se se hauskaa oli! Hän käytti lapset koulussa, kasvatti ne aikaihmisiksi ja lähetti heidät pitkille, ihmeellisille matkoille maihin, joista hän kirjoissa oli lue-
nut. Hän vei heidät hengen vaaraan ja siitä taas turvallisuuteen, sommitteli ihmeellisiä rakkausjuttuja ja selvitti ne milloin onnellisesti milloin onnettomasti.

Tätä tehdessään eli hän niin mielikuvissaan, että aivan vavahti, kun joku häntä puhutteli.

Ison aikaa sen jälkeen, kun Anni oli tullut kouluun, pysyivät vielä kirjat ja mielikuvat hänen parhaimpana seuranaan. Hän oli oppinut enimmäkseen olemaan yksin, ei ollut leikkinyt muitten kuin pikku veljensä ja Rajalan lasten kanssa, sentähden häntä aina

koulussakin niin ujostutti, ett'ei tahtonut toisten lasten kanssa tulla tutuksi, ei mitenkään. Hän ei ymmärtänyt, mitä sanoa heille ja kun jotain sanoi, rupesivat toiset nauramaan. Silloin hän tuli hämilleen ja vetäytyi pois. Mutta toiset arvelivat sen olevan ylpeyttä. Olivathan he kotonaan kuulleet, että Annin isä oli rikas, rehentelevä isäntä ja äiti oikein papin tytär syntään. Sentähden kai Annikin piti itseään muita parempana ja sentähden kävi kai puettunakin herrasmaisemmin vielä kuin pappilan Alma, joka oli tullut kouluun vuotta ennen Annia.

Annille tuli itku kurkkuun kerran, kun tytöt hänelle niistä vaatteista pistelivät. Mutta hän ei sanonut mitään siihen, päätti vaan, että puhuu siitä äidille. Äiti sitte lohdutti ja rauhoitti ja sanoi, että olisi pappilan Almalla paremmatkin vaatteet, jos ei vanhemmat olisi körttiläisiä. Ei Annin pukuun varoja tuhlailltu. Ilman vaan äiti tahtoi laittaa niin hyväksi, kun osasi. Eipä tuo tyyli maksanut.

Isä sattui kuulemaan puheen ja naurahti parantaansa. »Vai olet sinä pappilan neitiä hienompi. No jotain sitä saa, kun ottaa eukon paremmasta säädystä. Ei kuluta rahaa ja laittaa kuitenkin tytön herrashepeeniin.»

»Oletko sinä sen pappilan tytön kanssa tuttu?» kysyi sitte isä.

Anni ei sanonut olevansa hänen kanssaan enempi kuin muidenkaan.

»Joutaisit olemaan», arveli isä. »Voisit vaikka joskus tännekin tuoda, niin saisivat pappilassa kuulla, ett'ei tämä ole mikään pahuuden pesä.»

Äiti vilkasi Anniin, mitä tämä isän puheesta ajatteli. »Täällä meillä käy niin vähän väkeä», sanoi hän kuin selitykseksi. »Pelkäävät vaaria, joka on vanhuuden höperö, mutta kun tulisivat, niin näkisivät, ett'ei se niin pelättävä ole.»

Anni rupesi tämän jälkeen toivomaan, että tutustuisi pappilan tyttöön, mutta ensi askelta tuttavuuteen ei hän rohjennut ottaa. Olihan pappilan Alma häntä ylemmällä luokallakin.

Vaan eräänä päivänä pani Alma itse tuttavuuden alkuun. Tytöt olivat välitunnilla ja juoksivat leskisillä pysyäkseen lämpiminä syksykylmässä. Alma oli jäänyt parittomaksi, ja kävi hakien toveria itselleen, kun ei tahtonut olla leskenä.

»Tule sinä parikseni», pyysi hän Annia, joka tapansa mukaan luki Maamme-kirjaa.

Anni katsoi hämmästyneenä häneen. »Kiitoksia», sanoi hän sitte, laski kirjan penkille, jossa oli istunut ja läksi juoksemaan.

Toisena välituntina rupesivat Alma ja Anni puhelemaan kouluasioista ja kun tunnit olivat loppuneet, läksivät he yhtä matkaa pois.

»Eikö sinua haeta hevosella?» kysyi Alma.

»Isä lähettää hevosen lukkarin emännän luo. Minä kävelen sinne.»

»Kävellään sitte yhdessä», ehdotti Alma, ja he rupesivat puhelemaan kuin vanhat tuttavat. Mutta kun Anni alkoi tiedustella, mitä satuja Alma oli luke-
nut, pudisti tämä päätään.

»Ei isä ja äiti anna lukea.»

»Miks'ei?»

»Eivät anna.»

»Senkötähden, kun ovat körttiläisiä?»

Puna leimahti Alman poskille. »Hyi, sinä olet ilkeä ja paha.»

»Minäkö?»

»Niin sinä, kun haukut isää ja äitiä körttiläisiksi.»

»Onko se paha sitte?»

»On. Sinä et saa koskaan sanoa sillä lailla. Muuten en tahdo olla sinun kanssasi.»

»En sano, en», vakuutti Anni tulipunaisena ja pahamielisenä. Hän ei uskaltanut sanoa, että hän sen sanan oli äidiltä oppinut, koetti vaan puhella muista asioista ja sillä sovittaa erehdyksensä.

Kun he tulivat lukkarin lesken asunnolle erosivat heidän tiensä.

»Sinun pitää ottaa nämä», sanoi Anni ojentaen tienvarrelta poimimansa puolukat uudelle ystävälleen. »Katso, tässä on marjoja, oikein hyviä pakkasen panemia.»

»Kiitoksia!» Alma otti vastaan Annin ojentaman kimpun.

»Ja nyt ollaan ystäviä», sanoi Anni, »eikö olla aina?»

»Ollaan, ollaan.» Ja Alma läksi juoksemaan pappilaan päin heilutellen kirjalaukkuansa Annille hyvästiksi.

Tämän jälkeen oli ystävyys heidän välillään solmittu. Almasta sai Anni oikein sellaisen ystävän, jota oli toivonut ja Alman kautta oppi hän toisiakin ujos- telematta lähestymään. Mutta ei hän kenellekään heistä

uskaltanut puhua niinkuin Almalle. Toisista se kyllä oli ylpeyden merkkiä, ett'ei hän muita kuin pappilan Almaa ystäväkseen huolinut, mutta pitää heidän täytyä hänestä kuitenkin. Hän oli niin hyvä ja hellä, aina valmis auttamaan ja ottamaan osaa toisten iloihin ja suruihin. Ja miten hän osasi kertoa! Hauskemasti kuin mitkään kirjat. Vaikka olisi päättänytkin, ett'ei huoli kuulla, niin yks' kaks' oli hän mukaansa temmannut. Ja kun kuuli Annin satua kertovan, täytyi väkisenkin kertojasta pitää.

Aina kun käsityötunnit alkoivat, pantiin Anni kertomaan. Hän hiipi silloin perimmäiselle penkille istumaan ja kertoeli siinä työtään tehdessään hiljaa ja kuiskaellen sadun toisensa perästä. Siinä ei silloin naurettu eikä supistu. Hiljaa istuttiin kuin hiiret, ja vaan silloin tällöin pistäytyi joku työtään näyttämään opettajattarelle.

Alussa oli Annilla ainoastaan pieni kuulijakunta omia ja Alman luokkalaisia, mutta vähitellen kasvoi kuulijain luku. Kaikkien teki mieli asettua peräpenkille Annin läheisyyteen, eikä asiaa enää silloin voitu salassa pitää. Opettaja sai siitä tiedon, ja silloin hänkin tahtoi kuulla Annin kertovan. Mutta siitä ei tullut mitään. Anni yritteli ja yritteli, tulipunaisena ja hätääntyneenä, ja viimein tillahti hän itkemään. Opettajatar koetti lohdutella ja rauhoittaa, mutta turhaan. Anni itki niin, että täytyi lähteä kortteeriinsa rauhoittumaan.

Pari kertaa vielä pyysi opettajatar käsityötunnilla Annia kertomaan, mutta joka kerta vetäytyi hän heti toisten tyttöjen taakse ja sitte opettajatar lakkasi pyytämästä.

Huhu Annista sadunkertojana levisi pian pitäjätä pitkin. Toiset ihmettelivät sitä, että Teittolaisilla oli sellainen tytär, toiset pitivät sitä aivan luonnollisena. Tapahtuihan Teitossa siksi paljon kummia, että satua oli jo siinäkin. Sääli vaan jos sellaiset tuli lapsen tietoon, sillä ei ne lapsia varten olleet. Tiesihän sen jokainen, että paholaisella oli paljon tekemistä Teitossa. Öisin kuului hän käyvän elo-aitoissa viljaa hinkaloista vähentämässä ja aina hän osasi ottaa siitä mihin tiesi isännän panneen sen minkä hänen neuvostaan oli köyhältä velalliselta nylkenyt. Ja sitte kun elot piiloon pisti niin osasipa panna niin, että vasta ison ajan kuluttua löydettiin.

Usein kuultiin hänen ullakollakin koperoivan ja kerran hän oli emännän säikäyttänyt puolikuoliaaksi. Toisin ajoin hän taas koirana kulki haukkumassa vaarin rakennuksen ympärillä, siksi kai, ett'ei kukaan saisi viedyksi mitä hänellä siellä omaa oli.

Kaisa muori, kylä-ämmien uutislehti, tiesi vielä paljo muutakin, jota ei kertoa tahtonut. Sen verran muori vaan sanoi, ett'ei se häntä yhtään ihmetyttänyt, että Anni satuja osasi, eikä sekään, että hän oli niin viisas ja kaunis lapsi. Ei tosin isällä eikä äidillä eikä luultavasti kellään heidän suvussaan ollut tuollaisia ihmeellisiä sinisilmä, hienoa läpikuultavaa hipiää ja kullankarvaisia kiharoita, mutta kun tuntee tämän maailman pahuuden ja sen monet viettelykset, ei enää ihmeetkään ihmetytä. Niin arveli muori.

»Sääli tyttöä», sanoivat toiset.

»Jumala varjelkoon viatonta», lisäsi rovasti. Mutta rovastin rouva tuli huoliinsa, sillä olivathan Anni ja

Alma paljo yhdessä. Ties mitä siitä ystävyydestä vielä voisi koitua.

Pitkä neuvottelu pidettiin sitte asian johdosta pappilassa. Rovasti arveli, ett'eihän niitä lapsia kuitenkaan voi kaikesta pahasta varjella. Jumalalle on se asia uskottava, siitä vaan pitää kieltää, mikä on paha. Ja kun rovasti sillä lailla ajatteli, ajatteli hänen vaimonsakin, ensin vähän tuumailtuaan, samoin. Mutta varalta kutsui hän kuitenkin Alman kahden kesken puheillensa ja tiedusteli tarkkaan, mitä hän Annin seurassa tavallisesti teki ja puheli. Alma vähän säikähti kysymystä, mutta koetti sitte tyynesti tehdä tiliä heidän toimistaan.

Kun äiti kuuli, että he lukivat ja kertoilivat kertomuksia ja satuja, tahtoi hän tietää minkälaisia ja minkä nimellisiä ne olivat ja Alma koetti luetella kuitenkin vältellen sellaisia nimiä, joista luuli, ett'ei äiti pitäisi. Sitte äiti sanoi, että Alma aina olisi varovainen toistenkin kanssa leikkiessään, ett'ei tekisi sellaista, joka Jumalan mielen vihoittaisi ja tekisi omantunnon tylsäksi tai kipeäksi.

Alma lähti äidin luota hyvillään, ett'ei sen lähemmin asiaa tutkittu, mutta omatunto kipeänä siitä, että äidiltä oli salannut mitä iloa Annin kanssa olivat pitäneet lukkarin muurin tuvassa, muurin poissa ollessa kun olivat leikkineet »Tuhkimoa», »Zoea eli muuttumista» ja muita, mitä vanhasta »Pääskystä» olivat löytäneet.

Mahtoikohan Jumala siitä olla vihainen? Eihän niissä mitään pahaa ollut, oli vaan se leikkiminen ollut niin kovin, kovin hauskaa. — Ja se Anni, miten

se keksiä osasi! Ja miten sen silmät säihkyivät ja posket punottivat, kun oli oikein leikin touhussa!

Mutta olivathan he sitte läksynsäkin lukeneet ja vielä oikein hyväksi. Eihän Jumala siitä mahtanut vihoissaan olla ei leikistä ainakaan, jos ei siitä, että salassa pitivät. — —

Alman omaatuntoa vähän kolotti, mutta hän koetti auttaa äitiä kotiaskareissa ja lukea läksynsä entistä paremmaksi ja sitte koko asia vähitellen unohtui.

Kun Anni kerran oli päässyt oikein perehtymään sekä koulutyöhön että toveri-elämään, kuuluivat kuukaudet ja vuodet pian umpeen. Aivan uskomattomalta tuntui hänestä, kun kansakoulussakäynti lähenei loppuansa ja hän viime kerran valmistautui lähteäkseen koulun vuositutkintoon.

Isä ja äiti läksivät silloin molemmat mukaan ja ottivatpa vielä Antinkin matkaan.

»Hyvä kun ajoissa oppii, miten koulussa ollaan», arveli isä.

»Ei tuo muutenkaan pahaa tee tulla vähän ihmisten ilmoille. Pianhan metsistyy, jos ei koskaan toisia näe.»

Äiti istui viimeistellen Annin tutkintopukua ja vetäisi langan säiettä lujaan, niin että se katkesi.

»Kuules Antti, mitä äiti sanoo!» Isäntä nipisti poikaa korvanlehdestä. »Oletko sinä metsistynyt, vai osaatko olla ihmisiksi, kun koululle viedään?»

Antti, joka kuori pajukeppiä, kohotti katseensa kepeistä ja hänen mustat silmänsä vielä mustenivat, kun miehekkäästi kohotti ruskettuneen kätensä.

»Kyllä minä, jahka tulen kouluun! Minä näytän että voitan kaikki pojat.»

Isäntä rupesi nauramaan. »Et sinä muuten minun poikani olisikaan. Vaan heitä sinä kuitenkin ne painelemiset ja tappelut ainakin välitunnin ajaksi sitte, kun koulua rupeat käymään. Ei sinusta muuten Teitolle kunniata koidu. Luuletko sinä koulun olevan tappelemista varten?»

»Eikö kaikki pojat sitte tappele?» sanoi Antti ja katsoi ihmeissään isään.

»Kyllähän ne tappelee, mutta katso, koulussa pitää osata muutakin. Ymmärrykseltään täytyy siellä olla yhtä sukkela ja norja kuin ruumiiltaan tappelussa. Muuten sitä ei osaa läksyjään lukea.»

Antti katsoi hetken arvellen isään. »Anni saa lukea», sanoi hän sitte päättävästi. »Ei Anni kuitenkaan opi tappelemaan.»

»Kuules sinä, mamma, kuules tuota poikaal!» Isäntä nauroi niin, että vatsaansa piteli. »Siitä se mies tulee! Semmoinen se olla pitää, jolle isännyys täällä annetaan.» Hän nousi lähteäkseen ja pyyhkäisi ohimennen Annin poskipäätä. »Tuon sopisi korkeitten kartanossa kepsutella», sanoi hän ovesta mennessään. Mutta ainoastaan äiti sen kuuli.

Kun Annin puku oli valmis, rupesi äiti häntä laittamaan kuntoon. Muusta hän suoriutui pian, mutta tukan suhteen oli arvelemista. Teki niin mieli heittää Annin kiharat hajalleen, koota ne ainoastaan päälta pieneen palmikkoon keskelle. Mutta uskaltaisikohan? Jos muut sitä vaan nauraisivat, että Teiton emäntä on vielä olevinaan herrassäättyä ja luulee las-

tensakin sitä olevan? Mutta nuo pitkät kellertävät kiharat olivat niin kauniit, kun ne vapaasti valuivat hartioille. Miten hän hennoisi niitä kahlita?

Hän koetti ensin toisella, sitte toisella tavalla, mutta lopuksi jätti hän kuitenkin hiukset valloilleen. Sitte haki hän pienen vaaleanpunaisen silkkinauhan ja satoi sen silmukalle Annin päälle. Se oli ensimmäinen koristus, jonka hän oli Annille ostanut oikein varta vasten ja se tuntui hänestä itsestään melkein yhtä juhlalliselta kuin Annista.

Annin perästä tuli Antin vuoro ja Antin perästä äidin. Sitte isä jo käski joutumaan. Ei muuta kuin kiireesti rattaille ja sitte lähdettiin.

Kun ajettiin koulun pihaan muisti Anni, miltä oli tuntunut neljä vuotta sitte, kun isä ensi kertaa hänet oli tänne saattanut. Miten silloin väenpaljous oli häntä peloittanut ja miten toiselta silloin kaikki tuntui. Nyt ei hän yhtään säikähtänyt, vaikka näki pihan aivan mustanaan hevosia, ajokaluja ja väkeä. Tuntui vaan niin juhlalliselta ja samalla vähän ikävältä, kun muistui mieleen, että tämä oli viimeinen tutkinto. Ei hän saisi koskaan enää takaisin tätä hauskaa koulu-aikaa, ei saisi hartaana opetusta kuunnella, kuten tähän asti, ei toverien kanssa pihamaalla leikkiä, eikä harpata portaita pitkin kilvan toisten kanssa kuten ennen. Tuntui sydäntä oikein ahdistavan, kun hän tätä ajatteli. Mutta ei sitä nyt suremaan joutanut. Täytyi vaan oikein juoksujalkaa rientää sisään toisten luo.

Etehisessä seisoivat koulutytöt uunin puoleisessa nurkassa toinen toisiinsa painautuneena, kaikki juhlapuvuissaan, vakava, puoleksi utelias, puoleksi pelokas

ilme kasvoillaan. Annikin liittyi heti joukkoon, ja suusta suuhun kävi hiljainen, kiihkeä supina: »Päivää, päivää. Mitä kuuluu? Eikö sinua peloita? Eikö ensinkään?»

Samassa ilmestyi opettajatar kynnykselle kutsuen joukkonsa sisään. Kuiske vaikenä äkkiä ja kaikki rupesivat hiljaa ja juhmallisesti asettumaan paikoilleensa.

Juhlapukuinen yleisö täytti pian salin. Opettajatar asettui paikalleensa ja virsi alettiin.

»Jo joutui armas aika ja suvi suloinen.» — —

Veisuu täytti voimakkaana, kantavana koko salin, virtasi sitte avoimien akkunoiden kautta kauas ulos yli rasvatyynen järven, jonka pintaan kaareutuva kesäinen taivas ja juhlapukuiset rannat kertaantuivat.

Kirkas päivänpaiste virtasi ikkunain kautta saliin, ja leivosen liverrykset ulkona yhtyivät suvivirren säveleihin. Nuorekasta ja eloa uhkuvaa oli kaikki. Se soinnutti kevättriemua joka rintaan, sai joka sydämen hehkumaan. Kaikki sen tunsivat. Siksi oli kaikilla sama yhteinen ja suuri ilo.

Kun virsi oli veisattu ja rukous pidetty, alkoi kuulustelu. Kiivaasti sykki monen sydän ja isien ja äitien jännitys oli melkein yhtä suuri kuin lasten. Joka kerta kun joku lapsista nousi vastaamaan, syntyi ovensuussa seisovien joukossa liikettä. Siellä isä tai äiti silloin kurottautui varpailleen voidakseen paremmin nähdä, miten »meidän Matti tai Anna Liisa» selviytyi kuulustelussa.

Salin perällä istuivat koulun johtokunnan jäsenet, pappi rouvineen ja pitäjän hienosto, joka säännöllisesti saapuen koulun vuositutkintoon tahtoi osoittaa

kansanvalistusharrastuksiaan. Täältä kulmalta tehtiin silmälasien takaa ahkerasti huomioita ja kuiskailtiin arvosteluja, jotka ainakin toisissa lisäsivät pelkoa, toisissa ehkä juhlatunnelmaa. Tänä vuonna oli hienosto oikein sekä miehissä että naisissa tilaisuuteen saapunut. Kunniapaikat peräpenkillä olivat täpösen täynnä ja hiljainen kuiskaus — useimmiten ruotsinkielinen — osoitti, että huomioita tehtiin.

»Ett sådant mänskensansigte», kuiskasi »hovin» nuori neiti vieressään istuvalle herrasmiehelle, kun Teiton Anni nousi vastaamaan.

»Kerrassaan kuin lilja keskellä kaalimaata», vastasi herra niinikään ruotsiksi vähän naurahtaen omalle sukkeluudelleen.

»Hvarifrån är den lilla skönheten?» kuiskasi jokseenkin kuuluvasti pyylevä rouva toiselta riviltä.

Anni, joka oli vastaamisen touhussa, ei kuullut sanoja, mutta hänen äitinsä kuuli ne sensijaan, ja sydän paisui ilosta. Hän katsoi ympärilleen ja oikaisihe ensi kertaa vuosikausien kuluttua oman arvonsa tunnossa. Tuntui kuin raskas taakka olisi maahan pudonnut ja kohtalon köyristämä vartalo oijennut. »Hän on minun toivoni ja taisteluni lapsi», ajatteli hän katsellen Annia, joka toisten kanssa asettui opettajan eteen laulua alkamaan.

»Katso mamma», kuiskasi isäntä nykäisten vaimoan käsipuolesta. »Päätä pitempi on hän kaikkea kansaa ja seisoo kuin kukkanen toisten keskellä.»

»Ole hiljaa!» Anna töykkäsi kyynärpäällään miestänsä. »Kyllähän minullakin silmät on.»

»Mutta katso, katso nyt kuitenkin», kuiskasi

ukko uudelleen, kun opettaja pidettyään pienen puheen, alkoi jakaa päästötodistuksia oppilaille ja Annin nimi ensimmäisenä mainittiin.

Peräpenkillä nostettiin silloin kakkulat nenälle, ja supinaa rupesi kuulumaan sieltäpäin. Mutta ei yksikään katsonut niinkuin isä ja äiti, kun Anni luokan ensimmäisenä oppilaana meni ottamaan päästötodistuksensa.

»Se on tyttö tuo, minun», kuiskasi isäntä.

Mutta äiti ajatteli, että hän oli paljon kokenut ja kärsinyt, paljon uhrannut ja vähän voittanut, mutta hän alkoi aavistaa, että hän kerran kuitenkin saisi vaivoistaan hedelmiä niittää, saisi nähdä sadonpäivän sarastavan kirkkaana ja onnekkana.

Toisena talvena sen jälkeen kun Anni oli päättänyt kansakoulunsa, rupesi isä puuhaamaan matkaa. Hän aikoi käydä sukulaisia katsomassa ja lupasi ottaa Annin mukaansa. Alku-aiheena tähän matkaan olivat oikeastaan raha- ja kauppa-asiat, mutta siihen että hän aikoi ottaa Annin mukaansa, oli toinen syy. Annilla oli tänä keväänä rippikoulu käytävänä. Hän oli siitä monta kertaa jo puhunut ja oli iloinnut siitä, että nyt pappilan Almakin aikoo rippikouluun ja heistä tulee taas lukutoverit. Isä ei siihen silloin mitään sanonut, mutta itsekseen hän päätti, että siitä ei mitään tule, ei niinkauan kun hän ohjaksissa on. Annia ei anneta körttiläispapin opetettavaksi, pois toimitetaan vaikka keinolla millä toiseen pitäjääseen ja toisen papin opetettavaksi, mutta niin ett'ei tyttö syytä huomaa eikä siitä mielipahaa saa.

Isäntä otti asian puheeksi emännän kanssa, selitti että tässä tarjoutui oiva tilaisuus saada pulma Annin suhteen ratkaistuksi ja sanoi aikovansa lähteä jo viikon perästä. Anna ei siihen sanonut vastaan eikä puolesta. Kun isäntä kerran oli asian päättänyt, ei siinä sanomiset auttaneet, eikä hänellä tässä mitään erityistä sanottavaa ollutkaan. Ikävältä tuntui erota Annista, mutta oli hänkin sitä rippikoulu-aikaa pelän-

nyt. Eihän sitä tiennyt vaikka Annista siellä olisi tullut herännyt, joka vielä omia vanhempiansakin moittisi ja vastustaisi. Se se isku olisi äidille, vielä murtavampi kuin entiset iskut. Ei, parempi oli vara kuin vahinko. Paras että Anni ajaksi toimitettiin pois kotoa, jotta sitä kauemmin säilyisi kodin ilona. Sitä vaan Anna ihmetteli miksi hänen miehensä niin kovasti vastusti Annin käyttämistä kotipitäjän rippikouluissa. Vähällä olisi voinut odottaa aivan päinvastaista, sillä ukko oli aina sairautensa jälkeen hyvin ollut harastavinansa jumalaisuutta. Sunnuntaisin hän aina luetti jumalansanaa, niin että oikein väsyttämään rupesi ja lasketteli raamatunlauseita ihan rentonaan, kun senmielisen puhetoverin sai. Se hänet vaan heränneistä erotti, että sanoi heitä lahkolaisiksi ja itse tahtoi lujasti pysyä kirkon ja sen oikean opin puolella. Siitä oli ehkä alkuaan hänen halunsa saada Anni toisen papin kouluunkin.

»Kuules mamma», sanoi isäntä, kun astui ovesta sisään, »nyt meillä jo on matkatuumat selvillä Annin kanssa.»

Anni tuli juosten isän kintereillä ja kavahti äidin kaulaan. »Äiti, äiti kulta, miten minä olen iloinen.»

»Siitäkö, että pääset kotoa pois?»

»Ei, mutta siitä, että pääsen matkustamaan isän kanssa, kun saan nähdä vieraita pitäjiä ja vieraita ihmisiä, kulkea junassa, nähdä kaupunkeja, ihmiselämää ja kaikkea! — Se on kuin satua, aivan kuin satua!»

Anni oli niin haltioissaan, ett'ei voinut paikallaan pysyä, juoksi kamarista keittiöön ja keittiöstä pirt-

tiin. Hän kertoi palvelustytölle, että nyt hän pääsee matkoille, ja kun Antti tuli kotiin koulusta, huusi hän jo ovelta uutisen hänelle.

Antti ei ottanut ensin uskoakseen, mutta kun sekä isä että äiti todistivat Annin puheen todeksi, rupesi hänen käymään kateeksi.

»Minäkin tahtoisin mukaan», sanoi hän viskautuen nyrpeisenä penkille.

»Kyllä sinä vielä ennätät», lohdutteli äiti. »Isäkin on matkustanut niin paljon. Kyllä sinäkin pääset.»

»Mutta Anni pääsee nyt, ja hän on vaan tyttö.»

»Anni on sinua vanhempi ja on jo kunnialla lopettanut koulunsa. Lueppa sinäkin vaan ahkerasti läksysi, niin kyllä vielä pääset», lohdutteli äiti.

»Mitä sinä poika mökötät», sanoi isä kamarin ovelta. »Ei tuollaisia vielä matkoille viedä. Mutta kunhan kasvat, sitte vien. Saat kulkea samoja teitä kuin isäsikin nuorena, jos vaan pystyt samanlaiseen työhönkin. — Siellä sitä kuntoa kysyttiin merellä, kun aallot ärjyivät kuin vihaiset koirat ja vesi huuhteli laivan kannen ja koko miehistön niin, että pakkanen peitti kaikki jääkuorella.»

»Oletko sinä sellaisia matkoja tehnyt, isä?» Antti oli kuunnellut korvat pörhöllään ja silmät suurina. Hän oli niin innoissaan, että unohti koko äskeisen harminsa.

»Olen, olen poikaseni. Mitäpä sinun isäsi ei olisi nähnyt! Hän onkin tämän maailman rantoja kierrellyt koko lailla, on totisesti.»

»Menetkö sinä merille nytkin?» kysyi Antti, ja taas rupesi kateeksi käymään.

»Enkä mene. Sen matkan säästän minä sinulle. Ei tyttöjä sovi sellaisiin viedä. Minä vien Annin vaan sukulaisiin vähän kyläilemään.»

Antti rauhoittui, kun kuuli tämän. Mitä siitä kyläilemisestä? Ei sitä kannattanut suuresti kadehtia. Mutta hän kun kerran mieheksi pääsisi, saisi hän nähdä kaiken, mitä isäkin oli nähnyt ja vähän lisäksi vielä. Sillä lohdutti hän itseään, kun Anni iloisena kuin lintunen liverteli matkastaan. Ja äiti, joka laitteli Annin vaatteita matkakuntoon, oli hyvillään, että poika siksi vähällä oli rauhoittunut.

»Äiti, sinä jäät niin yksin nyt», sanoi Anni viimeisen edellisenä iltana, kun he kahden istuivat kamarissa käsitöineen. »Mutta onhan sinulla Antti!»

»Antista ei ole paljon iloa. Pojista ei ole mihinkään tuossa Antin ijässä.»

»Onko sitte tytöistä enemmän?»

»Onhan toki. Sinä sitä varsinkin olit seuraksi jo pienempänä. Istuit hiljaa kuin aikaihminen kirjan ääressä ja koetit isälle ja minulle satuja tavalla.»

»Sadut ovatkin sitte aina olleet ystäviäni», sanoi Anni iloisesti ja kaunis lämmin hymyily kirkasti hänen kasvojansa.

Äiti painautui työtään lähemmin tarkastamaan. »Se johtui ehkä siitä», sanoi hän hiljaa, »että minä ennen syntymääsi niin paljon ajattelin asioita, joita ei ollut olemassakaan. Minä olen aina vaatinut elämältä enemmän kuin se on antanut. Mutta muulloin olen sentään ollut järkevempi ja ottanut elämän semmoisena kuin se on. Silloin olin sielultani sairas ja siksi niin paljon ikävöin ja ajattelin.»

»Ja siitäkö sinä luulet, että minä opin rakastamaan satuja?» Anni katsoi ihmeissään äitiin.

»Niin, tulin tuota ajatelleeksi», vastasi äiti. »Vaan on sitä vikaa muuten ollut isäni suonissa. Isänisäni oli aika satuniekka.» Äiti aikoi kääntää puheen toisaalle. Mutta Anni ennätti ennen.

»Äiti», sanoi hän ja hänen silmänsä säteilivät. »Se oli sitte sinun ensimmäinen lahjasi minulle. Sinä et tiedä, miten onnelliseksi se on tehnyt minut.»

Äiti nosti katseensa ompeluksesta ja loi pikaisen silmäyksen tyttöön. Miten kummallinen lapsi hän oli, ja miten kauniisti hänen kasvonsa loistivat!

»Ei sitä tiedä, jos se niinkään hyvä oli. Opit siitä vaan toisenlaiseksi kuin muut. Minä sitä pelkäsin jo, kun olit pieni.»

»Olinko sitte toisenlainen kuin muut?»

»Olit. Ja minä aina ajattelin, että se oli minun syyni. Siksi oikein pyysin Jumalalta, että Antista tulisi toisenlainen.»

»Olisitko suonut, että minäkin olisin ollut toisenlainen?»

»En, kun en jaksanut sitä silloin toivoa. Minulla oli niin paljon surua ja kaipasin juuri sellaista lauhkealuontoista kuin sinä. — Sinä tiedät, että ennen olin asunut pappilassa, eikä isäsi ollut muuta kuin talollinen. Minä olin vanha jo silloin, 36 vuotta täytännyt, eikä ollut helppo tulla toisiin oloihin. — — Nythän ne kuuluvat vanhemmatkin menevän naimisiin, mutta silloin oli toisin. Kaikki pitivät minua vanhanapiikana, enkä itsekään muuta ajatellut. Silloin tuli isäsi. Minä rupesin ajattelemaan asiaa. — Oma

koti on hyvä lahja, Anni. Sitte päätin, mutta se oli raskas hetki.»

Äiti vaikenä ja Anni katsoi häneen kysyvästi. »Etkö sinä rakastanut isää?» sanoi hän hiljaa ja hänen huulensa värähtivät.

»Minä en sitä nyt voi sinulle selittää, Anni, mutta kun tulet isommaksi, niin ymmärrät minua. Silloin tiedät, että sitä voi pitää jostakin jonkun veran, mutta kun menee naimisiin, kuoleutuu se vähäkin, jos ei rakkautta ole ollut tarpeeksi. Kun sen ymmärrät, ymmärrät, että minä kaipasin sinua, kaipasin ihmistä, jota koko sydämeistäni rakastaa ja hellii.»

»Äiti, rakas äiti.» Anni kietoi kätensä hänen kaulaansa. »Ja nyt sinä kuitenkin annat minun lähteä pois.»

»Pitäähän sinun päästä vähän maailmaa katsomaan. Nyt saat nähdä ja oppia paljon, ja sitä olen aina sinulle toivonut.»

»Ja tulenhan minä takaisin piankin kertomaan sinulle, äiti, kaikesta, eikö niin?»

»Toivotaan», sanoi äiti ja nousi. Mutta hän huokasi, kun lasi työn kädestään. Ehkä oli hän tehnyt pahasti, kun oli näitä kaikkia puhunut. Mutta miten se tulikaan, aivan kuin vahingossa! — Ehkä johtui se siitä, että Anni ensi kertaa jättäisi kodin ja palaisi vasta rippikoulun käyneenä aikaihmisenä. Se ajatus se ehkä teki äidinkin mielen niin oudoksi ja houkutteli erohetkenä puhumaan asioita, joita ei muuten olisi voinut eikä jaksanut tytölle uskoa.

»Nyt sinun pitää unohtaa sadut ja kaikki tämmöisetkin puheet», sanoi äiti koettaen lyödä leikiksi.

»Kun tulet takaisin, toivon, että olet suuri, ymmärtäväinen tyttö.»

Mutta Annin ei ollut helppo seurata näitä neuvoja. Äidin puheet häntä valvottivat myöhään sinä iltana. Tuntui niin kummalta, että äiti oli puhunut hänelle tällaisia isän ja omista suhteistansa, ja entä sitten se, että äiti oli niin paljon kärsinyt ja surrut! Äiti rukka! Ehkä hän siitä oli käynyt niin tilyksi ja kärtyisäksi? Monet pitivät häntä pahasisuisena ihmisenä, sen tiesi Anni ja se oli aina häneen koskenut. Tiesihän hän, miten hyvä äiti oikeastaan oli. Miksi hän sitte joskus tuntui niin kovalta, niin tilyltä? Suru oli siihen syynä, nyt se Annille selveni ja nyt pyysi hän sydämestään äidiltä anteeksi, että välistä oli pelännyt hänen äreyttään.

Annille tuli kyyneleet silmiin, kun hän tätä ajatteli. Äiti kulta, miten hän häntä rakastaisi, — nyt enemmän kuin koskaan ennen!

Kesken kaikkia näitä ajatuksia, petti uni Annin. Silmät painuivat kiinni, käsi vaipui herpoutuneena vuoteen laidalle ja hän vaipui syvään, rauhalliseen uneen.

Aamusella heräsi hän säikähtyneenä. Tuntui kuin olisi hän maannut kaksi yötä peräkkäin, niin siikeästi oli hän nukkunut.

»Jouduppa nyt», muistutti äiti keittiön ovelta.
»Tämä on sinulla viimeinen päivä täällä kotona.»

Tuossa tuokiossa oli Anni pukeutunut ja valmis äitiä auttamaan.

Kun viimein kaikki työt olivat tehdyt ja puolinenkin syöty, läksi Anni Rajalaan hyvästille. Hänellä

oli siellä pieni holhokki, nuorin lapsista, jota hän ei mitenkään tahtonut jättää hyvästelemättä. Liisu, joka oli Annia vanhempi, oli jo palveluksessa, ja kaksi häntä nuorempaa oli kuollut. Pikku Martta oli syntynyt keväällä juuri Annin täyttäessä seitsemän vuotta, ja siksi oli Anni aina pitänyt häntä erityisesti omaisuutenaan. Toiset sanoivat, että hän oli Annin näköönkin, ja se oli Annista hauskaa kuulla.

Martalla oli Annin suuret, tummansiniset silmät ja hieno, läpikuultava hipiä. Mutta Annin kultakihiroita hänellä ei ollut, sensijaan ainoastaan paksu, vaaleanruskea tukka, joka kahtena pitkänä palmikkona riippui selkää pitkin.

Taas rupesi ikävä tuntumaan, kun Rajalassa piti hyvästiä sanoa. Leena toivotteli hartaasti hyvää, onnellista matkaa ja pyysi muistamaan Jumalaa siellä vieraallakin maalla. Pikku Martta piti Annia lujasti kädessä kuin ei olisi tahtonut irti päästääkään. Mutta erota täytyi kuitenkin viimein, vaikka Martta saattamaan läksi.

Rupesi jo hämärtämään kun Anni palasi kotiin. Äiti oli paraikaa kokoamassa Annin tavaroita ja Anni rupesi häntä auttamaan.

Kun iltaruoka oli syöty, tahtoi isä, että jumalan-sanaa luettaisiin. Äiti otti vanhan suuriränttisen raamatun esille ja rupesi lukemaan. Se tuntui Annista turvalliselta ja hyvältä, tuntui kun olisi taannut onnea ja menestystä matkalle. — — Mutta kun äiti lopuksi luki Isämeidän virsikirjasta, rupesi ääni tuntuvasti vapisemaan. Ja jota pitemmälle hän pääsi, sitä enemmän se vapisi.

»Päästä meitä pahasta», kuului lyhyeen ja häätäisesti kuin tukahutettu nyyhkytys. Annikin teki itkuu, mutta koetti sitä salata, ett'ei isä nauraisi. Sitte erottiin, mutta äiti sai vielä viimeiset ja hellimmät hyväilyt.

Anni nukkui levottomasti sen yön. Yhtenäen hän heräsi ja olisi noussut keskellä yötä, ell'ei olisi tuntenut äidin nukkuvan. Kerran kuuli hän isän raapasevan tulta ja katsovan seinäkelloa, mutta mahtoi vielä olla liian aikasta, koska isä paneutui takaisin vuoteelle. Annikin vaipui uudelleen unen-horroksiin, mutta heräsi, kun isä rupesi liikkumaan. Hän oli yht'aikaa valmis kuin isä ja rupesi heti auttamaan äitiä kahvihommissa.

Oli vielä aamuhämärä, kun he läksivät. Isä teki kiirettä, sanoi matkaa olevan pitkältä sen päivän varalle. Kaikki saattoivat pihalle ja äiti pisti vielä viime hetkessä nahkaset paremmin Annin ympärille. Isä käski hevosta ja Anni kuuli kuin unessa portille asti äidin viimeisen: »hyvästi ja onnea matkalle!»

Oli suoja ilma ja hyvä keli. Annilla oli niin paljon kyselemistä isältä, että hän aivan hämmästyksestä äännähti, kun isä ensi kertaa poikkesi kievariin. Hyvältä tuntui kuitenkin päästä jaloittelemaan ja nälkäkin rupesi jo tuntumaan.

Anni avasi äidin täyttämän eväskontin, otti eväät esille ja järjести ne sievästi pöydälle. Sitte kävivät he ruokaan käsiksi oikein hyvällä halulla. Mainiolta se maistui ja iloisella mielellä he olivat, isä varsinkin. Hän kertoili kaskuja jos jonkinlaisia ja nauraa hohotti isoäänistä nauruaan.

Oikein se nauru vihloi Annin korvia. Hän muisti äitiä ja äidin toisiltaisia puheita. — Jos oli tuolaiset pikku seikatkin äidistä ehkä ikäviltä tuntuneet, hän kun oli tottunut pappilan hiljaisuuteen ja niihin, jotka puhuivat toisella tavalla kuin isä. Ja jos hän olisi tahtonut neuvoa ja korjata, mutta isä ehkä ei suvainnut, suuttui vaan ja äityi pahemmaksi.

»Juo olutta, se lämmittää», sanoi isä ja tarjoili Annille. Anni ei olisi tahtonut, mutta isä vaan käski. Silloin hän maistoi, mutta suu vääntyi niin väärään, että isä rupesi nauramaan.

Kun he olivat syöneet ja lämmitelleet ja hevonkin oli levähtänyt, läksivät he jatkamaan. Myöhäiseen iltaan asti ajoivat. Annin tuli uni ja vilu, eikä matkustaminen enää tuntunut hauskalta.

Viimein yöpyivät he pieneen kievariin, mutta Anni oli niin unissaan, ett'ei siitä sen enempää muistanut kuin että uninen palvelustyttö tuli heille tilat tekemään.

»Unikeko, unikeko», huusi isä aamulla Annin korvaan. Anni kavahti pystyyn ja hieroi silmiänsä. Miten kumman näköistä kaikki ja entä missä äiti oli! »Isä», sanoi hän hätäisesti, »isä.» Mutta samassa muisti hän, ettei ollutkaan kotona vaan matkalla isän kanssa. Silloin tuli kiire, ettei isän vaan tarvitseisi häntä odottaa.

Yöllä oli kylmänyt ja oli aika pakkaneen, kun he läksivät. Anni peittäytyi hyvästi nahkasiin ja isä lohdutti häntä sillä, että nyt ei ajetakaan koko päivää. Poiketaan suureen taloon, jonne isällä on asiata ja jonne jäädään yöksi jos käsketään. Se oli Annista

hauskaa. Hän tahtoi niin mielellään nähdä uusia paikkoja ja uusia ihmisiä. Ja huomispäivänä taas odotti vielä suurempi ilo, kun saisi junan nähdä ja sillä oikein kulkeakin.

Annilla oli niin paljon ajattelemista ja kysymistä, että isää ihan nauratti. »Sittepäähän saat nähdä», vastasi hän tavallisesti tai rupesi hän kertomaan niin mahdottomia, että Anni selvään huomasi hänen tekevän pilaa hänestä. Silloin hän ei viitsinyt enää kysyä, vaan ajatteli että olkoon siksi, kun itse näkee.

Aurinko oli jo laskemassa metsän taakse, kun he saapuivat talolle, josta isä oli puhunut. Pihalla ei näkynyt muita kuin renkimies, joka hakkasi havuja tallin edustalla. Isä kysyi, oliko isäntä kotona ja renki sanoi olevan. Sitte jatkoi hän hakkaamista, ei vilaisutkaan vieraisiin eikä tullut hevosta ottamaan. Isä ja Anni nousivat reestä ja olivat juuri astumassa kartanolle päin kun talon isäntä tuli heitä vastaan. Heidät saatettiin sitte sisään, jossa kookas, punakka emäntä koväänisesti heitä tervehti ja pieni, pitkäkarvainen villakoira ulisten juoksi vastaan.

»Tövel, Tövel», huusi emäntä, mutta »Tövel» ei siitä välittänyt, hyppi vaan Annia vastaan ja vinkui minkä jaksoi. Annia rupesi naurattamaan, ja silloin emäntä huusi hänelle korvaan, että heillä oli asunut ruotsia puhuva herra joka oli tätä penikkaa Töveliksi sanonut. Siitä se nimensä oli saanut.

Mutta Annia vaan nauratti yhä enemmän. Häntä nauratti Töveli ja Tövelin nimi, kun ymmärsi, mistä se oli johtunut ja häntä nauratti emäntä, joka ei luullut toisten hiljaisempaa puhetta kuulevan, kun itse oli

vähäkuuloinen. Olisipa äiti ollut muassa nyt, kyllä hänkin olisi nauranut! Ja kyllä hän nauraisi sitte, kun Anni pääsisi kaikesta kertomaan!

Isä yhdessä talon isännän kanssa vetäytyi salin vieressä olevaan pieneen kamariin ja Anni jätettiin emännän huostaan. Kyllä sitte sen iltaa sai kuulla sitä kovaäänistä puhetta. Emäntä vuoroon tutki tietoja Annilta, vuoroon kertoi itse. Alussa se oli Annista hauskaa, mutta sitte hän väsyi.

Seinän takaa saattoi hän erottaa isän ja talon isännän äänet. Väliin oli puhe matalaa kuiskailemista, väliin taas he äänekkäästi laskivat komppiaan säestäen sukkeluuksiaan kovaäänisellä naurulla. Annista se tuntui pahalta, hän ei tiennyt miksi. Hän muisti taas äitiä ja ajatteli, että varmaan olisi se äitiinkin tehnyt vastenmielisen vaikutuksen, jos olisi äiti ollut kuulemassa. — Ehkä isä olikin ottanut äidin mukaansa matkoille silloin, kun ei vielä ollut lapsia talossa. Anni olisi tahtonut sitä kysyä äidiltä, ja sitte sitäkin, että mitä äiti oli matkustamisesta pitänyt. Oliko hän ollut huvitettu siitä niinkuin Anni, vai oliko silloinkin surrut ja kärsinyt.

Kun emäntä viimein tuli illalliselle kutsumaan, oli Anni jo niin väsyksissään, ett'ei ruoka maistunut. Hän toivoi vaan pääsevänsä nukkumaan, että sitte pian aamu joutuisi ja asemalle ajo.

Tövel juoksi haukkuen heidän perässään, kun he toisena päivänä aamiaisen syötyään läksivät, ja emäntä huusi vielä viimeiseksi kovaäänisen: »Muistakaa jälkiänne.»

Anni rupesi kohta isälle kertomaan, mistä Tövel

oli nimensä saanut, kertomaan emännästä, hänen ju-tuistaan ja hänen kysymyksistään. Mutta isäntä ei nä-kynyt puhetta kuulevan. Hänellä oli omat asiat mie-lessään, siksi rupesi Annikin omiaan ajattelemaan, miettimään junan kulkua ja sitä, mitä siitä kotolaisille kertoo, kunhan sen näkee.

Puolenpäivän tienoissa saapuivat he asemalle. Juna ei vielä ollut siellä ja isä sanoi, että »se hevo-nen usein odotuttaa itseään, mutta eipä koskaan odota, vaikka kuin tärkeätä olisi».

Oli vielä melkein tunti aikaa junan tuloon. Isä sanoi ajavansa kievariin lämmittelemään, mutta Anni tahtoi jäädä asemalle odottamaan junan tuloa. Hän ei malttanut mennä edes odotussaliinakaan vaikka isä käski. Hän tahtoi mieluummin odottaa ulkona oikein ennättäkseen katsella minkälaista sielläkin oli.

Hiljaa ja arastellen läheni hän rataa. Tuossa ne siis olivat ne, joita kiskoiksi sanottiin. Somanpa nä-köisiä olivat! Ja niitä pitkin ne vaunut sitte kulkea viiltelivät! Olisipa hauska tietää, miltä puolelta junaa odotettiin, että voisi oikein ajoissa katsoa. Kyllä se kyytiä mahtoi olla, kun isä sanoi, että talot vaan tanssi-vat silmien edessä. Kunpa vaan ei huimaamaan rupeaisi!

Anni laskeutui varovasti alas radalle ja kulki vä-hän matkaa kiskojen välissä. Sitte nousi hän toisen kiskon päälle ja koetti astua eteenpäin.

Hän ei huomannutkaan liikettä läheisyydessä en-nenkun kuuli ankan: »Ei siellä saa kävellä kiskon päällä!» Hän hypähti säikähtyneenä syrjään ja nousi kiireisesti pois radalta. Häntä pelotti kovasti, että jos vielä torutaan. Mutta se kiiltävänappisessa nutussa

oleva mies, joka oli häntä kieltänyt, ei sanonut enää mitään, vaan otti luudan seinävierustalta ja rupesi lunta lakaisemaan pois aseman kiviportailta. Sen tehtyään kurkisti hän ovesta sisään ja katsoi kelloa. Annista näytti silloin siltä, että sali siellä oli tyhjä ja hän päätti mennä sisään, sillä häntä paleli. Vähän arkaillen nousi hän portaita, peläten, että jos tuo mies taas kieltää, mutta kieltoa ei kuulunut, ja hän tarttui lukkoon. Hän piti lujasti oven rivasta ja työnsi, mutta ovipa ei auennut. Silloin tuli joku sisältäpäin auttamaan. Se oli nuori vaaleahko herra. Kohteliaasti kumartaen aukaisi hän oven ja väistyi itse samassa syrjään antaen tietä Annille.

»Kiitoksia», sai Anni soperretuksi ja niiasi hämillään.

»Ei kestä», sanoi taas herra iloisesti. »Siellä tulee kylmä ulkona. Hyvä kun tulitte sisään!»

»Minä odotin isää», selitti Anni, jonka rohkeus kasvoi, kun huomasi, ett'ei vieras ollut kovinkaan peloittava.

»Missä isänne on?» kysyi vieras läheten uunia, jonka vieressä Anni lämmitteli.

»Isä vei hevosen kievariin, mutta kai hän pian joutuu. Junakin tulee kohta.»

»Ei vielä. Vielä te ennätätte lämmitellä hyvän aikaa. Te olette ehkä ajaneet pitkän matkan?»

»Ei tänään», selitti Anni. »Mutta kyllä sitä on matkaa kotoa asti.»

Samassa muisti hän emännän ja Tövelin ja häntä rupesi naurattamaan. Vieraskin oli ollut siinä talossa ja hänkin oli nauranut Tövelille. Se teki tuon vieraan Annille heti kuin vanhaksi tutuksi. Hän ei muis-

tanut ensinkään ujostella, tuntui vaan niin hauskalta, kun tapasi jonkun, jolle oikein sai kertoa kaikesta ja joka ymmärsi sanotun juuri sillä tavoin kuin se oli tarkoitettu ja huomasi hauskaksi ja mukavaksi juuri saman, mikä Annistakin oli hauskaa ja mukavaa.

»Onko neiti ensi kertaa matkalla?» kysyi vieras hymyillen.

Se oli ensikerran, kun joku Annia neidiksi nimitti, ja hän tunsikin aivan punastuvansa.

»Ensi kertaa», sanoi hän ja rupesi samassa ujos-telemaan. Että hän sentään vieraalle oli niin vapaasti puhellut, ja niin paljon vielä! Mutta hän näytti niin vaatimattomalta ja hyväsydämiseltä, tuo vieras. Ei hän ensinkään ollut kaupunkilaisen eikä hyvin hienon herran näköinen. Ja nuori hän varmaan myöskin oli, ehkä Annia vaan vähän vanhempi.

»Minne nyt matka?» kysyi vieras taas ja Anni unohti ujoutensa samassa, kun kuuli tuon lauhkean, tutulta sointuvan äänen.

Anni ei muistanut aseman nimeä, mutta tiesi pitäjän, missä isän sukulaiset asuivat. Siitä arvasi nuori herra heti asemankin ja kertoi, että hänen oli erottava pari aseman väliä aikaisemmin, mutta toukokuussa tulisi hän maanmittaustoihin siihen samaan pitäjään, jossa Annin sukulaiset asuivat, tulisi jo aikaisemminkin lähitienoihin käymään.

»Vaan kun tulette Ilomäen läheisyyteen silloin minä jo olen kotona», huomautti Anni miettiväisenä.

»Jo kotona? Miksi te niin pian menette?»

»Minun täytyy lähteä silloin kun isäkin. Kotona alkaa pian rippikoulu.»

»Ja teidän pitää sinne?» Vieraan huulet vähän värähtivät ja veitikka pilkisti esiin silmäkulmasta.

»Niin», sanoi Anni ja punastui samassa, kun oli vieraalle puhunut rippikoulusta, vaikka jo oli näin pitkä tyttö.

Samassa kuuli hän isän rykimistä ja kovaäänistä puhetta pihalta.

»Isä tulee», sanoi hän ja livahti ovesta ulos.

»Ohojaa, siinäkö sinä?» Isä tuli vastaan parta ja kulmakarvat aivan kuurassa. »Hyvä, kun ymmärsit mennä sinne odotussaliin. Täällä on turkasen kylmää.»

»Isä, isä katso, juna tulee.» Anni tuskin uskalsi hengittää. Kaikki voima keskittyi vaan näkemiseen. Tuommoinenko se nyt oli, se, jota hän niin oli halunnut nähdä ja josta isä oli kertonut. Miten kovin erilainen se oli kuin se kuva, joka isän kertomuksen mukaan oli hänen aivoissaan muodostunut.

»Tämä hevonen ei odota», sanoi isä, nosti molemmat kopat vaunun astimelle ja käski Annin sukkelasti mennä sisälle.

»Joudu joudu», sanoi hän ja hyppäsi itsekin astimelle työntäen kopat tieltään.

Anni avasi arkaillen oven ja jäi siihen seisomaan kuin paikalleen kytkettynä. Se mitä hän näki, oli hänestä siksi ihmeellistä, että ei hän hämmästykseltä voinut paikaltaan liikahtaa. Hän vaan katsoi ja katsoi, kunnes jok'ainoa piirre kuvasta oli kuin syöpynyt hänen sieluunsa.

Molemmiin puolin ovelta johtavaa käytävää näki hän pehmeät, harmaalla vaatteella päällystetyt sohvut kaksi ja kaksi aina vastakkain muodostaen kuin pienen

muista erillään olevan osaston, ja näissä osastoissa matkustajia, jotka yhtä elävinä jäivät Annin mieleen kuin kuva hänen näkemästään ensimmäisestä junavaunun sisustasta.

Toisella puolella makasi lihava, punakka herrasmies. Hän oli pidentänyt sohvat niin, että reuna koski reunaan ja nukkui selällään äänekkäästi kuorsaten.

Kuin parina hänelle makasi samalla puolella käytävää, mutta saman vaunu-osaston vastakkaisessa päässä yhtä hyvin voipa herra, kuitenkin ei kuorsaten, vaan joka henkäyksellä hiljaa puhkien kuin tupakan savua puhallellen. Käytävän toisella puolella taas olivat molemmat, vastapäätä makaavia herroja olevat osastot tyhjä, mutta keskimmaisessä osastossa, juuri siinä, mikä vastaisella puolella oli tyhjä, istui nuori kalpeahko ja laiha tyttönen väsyneesti nojaten sohvan selustaa vasten.

»Anni», isä tuuppasi takaa selkään. »Älä siihen jää. Ei sitä niin herroiksi ajeta. Kyllä meidän kelpaa puupenkkiä painaa.»

Anni heräsi kuin unesta. »Mene eteenpäin, mene», käski isä, ja Anni läksi astumaan käytävää pitkin kunnes tuli osastoon, jossa oli keltaiseksi maalatut puiset istumasijat.

»Jäädään tähän», sanoi isä ja nosti tavarat laudakoille.

»Kah, tuttujakin täällä tapaa.» Isäntä puisti kättä penkillä istuvan miehen kanssa ja rupesi puheisiin. Anni etsi itselleen paikan akkunan lähellä ja katsoi ulos. Asemamies soitti samassa kelloa, virkapuvussa oleva herra vihelsi pilliä ja juna läksi.

Miten se jymisi ja jyskytti, nyki ja tempoil! Annia ensin vähän pelotti, mutta sitte rupesi naurattamaan. Olisipa ne kotolaiset nyt nähneet, miten olisivat ihmetelleet! Äiti se tämän kyllä tiesi, mutta toisille se oli tuntematonta. Heille kun hän sitte kotiin tultuaan toimittaisi, kertoileisi, kuvaileisi, niin että ihmetellä saisivat.

Annille oli kaikki niin uutta ja outoa jo tällä ensimmäisellä junamatkalla, että vaikutus toisensa perästä työnsi edelliset tieltään melkein samalla kyydillä kuin juna eteenpäin kulki.

Vasta kun Anni oli nähnyt useampia asemia ja ikkunasta pannut merkille, mitä näköalan suhteen oli huomattavaa, palasivat hänen ajatuksensa takaisin ensi vaikutuksiin. Hän rupesi ajattelemaan kaikkia niitä, joita oli nähnyt siinä ensimmäisessä vaunussa, johon astui. Se muistui hänen mieleensä, kun hän eräällä asemalla näki toisen noista pyylevistä herroista nousevan junasta. Silloin muisti hän ne toisetkin ja hän alkoi tapansa mukaan sommitella heistä yhtä toista mielessään. Tuo tapa oli jäänyt hänelle aina siitä asti, jolloin hän ajatuksissa leikki kuvien kanssa. Kun hän näki ihmisiä, joista ei mitään tiennyt, päätti hän mielessään, mitä olivat ja minkälaisissa oloissa elivät.

Ne nukkuvat herrat matkustivat molemmat »asioissa». Ne olivat aivan sen näköiset kumpikin kuin kaikki, joilla oli paljon ja tärkeitä asioita, semmoisia kuin hänen isälläänkin. Sillä toisella, joka oli kiltimän näköinen ja joka ei kuorsannut, hänellä on lapsia, toisella ei. Ja kun se kiltimpi tulee kotiin, arvuuttelee hän lapsillaan, mitä hänellä on tuliaisia. Hän patee lahjan toiseen käteen selän taakse, toinen on tyhjä.

Sitte hän arvuuttaa. Mikä käsi? Pikku sisko saa uuden kauniin nuken ja iso sisko kauniin satukirjan.

Sillä toisella, jolla ei ole lapsia, ei ole paljon iloakaan kodissaan. Siellä on kylmää ja pimeää. Vaimo keittää ruokaa. Mies tupakoi ja puhuu paljon.

Mutta entä se nuori tyttö junassa, joka oli niin kalpean ja sairaan näköinen? Hän on kauan ollut poissa kotoa ja — — —

Samassa keskeytyi Annin ajatusjuoksu.

»Täältäpä minä teidät viimeinkin tapasin», sanoi iloinen ääni ja Anni kääntyi päin puhujaa. Hämmästyneenä tunsu hän nuoren herran, jonka tuttavuutta oli tehnyt asemahuoneessa. Vaan nuori herra ei näyttänyt oudoksuvan Annin hämmästystä. Hänestä se oli aivan luonnollista, sillä tiesihän hän niin hyvin, miltä Annista nyt tuntui.

»Teillä on ollut niin paljon katsottavaa ja ajateltavaa, ett'ette minua enää muistakaan», sanoi hän ja asettui penkille Annin viereen.

»Kyllä muistan», sanoi Anni hymyillen. »Nyt muistan, vaikk'en ensin.»

»Niin, enkö arvannut. No mitä kaikkea olette nähneet?»

»Niin paljon», sanoi Anni ja hänen silmänsä oikein suurenivat, kun hän alkoi kertoa kaikkia näkemäänsä.

Hän kertoi avomielisesti, vapaasti ja vilkkaasti. Hän ei muistanut, että vieras, nuori herra hänen puheitaan kuunteli. Hän tiesi vaan sen, että rinnalla istui yksi, joka häntä ymmärsi, joka tunsu, mitä hän oli tuntenut ja ajatteli hänen ajatuksiaan. Ja siitä se

nuori herrakin sitte rupesi muistamaan monta samanlaista kokemusta omasta elämästään. Hänkin alkoi kertoa, ensin päivästä, jolloin hän vietiin kaupunkiin kouluun oikein kahdeksanluokkaiseen lyseoon ja sitte siitä eteenpäin kouluajoista ja sen ajan kokemista.

»Te olette ylioppilas?» sanoi Anni katsoen häneen kysyvästi.

»En», sanoi hän ja Anni tunsu, että hän sai sen vaivalla sanotuksi

»Minä en voinut lukea niin pitkälle, siksi rupe-
sin maanmittarioppilaaksi.»

»Ja nyt saatte nähdä niin paljon kaunista», sanoi Anni vaistomaisesti etsien asian valopuolia.

»Kaunista», sanoi hän naurahtaen, mutta se nauru ei ollut luontevaa ja iloista, vaan väkinäistä, vähä katkeruudella sekoitettua.

»Niin, kaunistahan aina on ulkona metsissä ja — ja — jokapaikassa», sanoi hän päättävästi.

»Onko teidän kotinnekin kaunis?» kysyi vieras kääntäen puheen toisaalle.

»Ei ole oikein. Se on niin kovin aukealla paikalla, peltojen keskellä. Mutta on se sittekin kaunis ainakin minusta, kun päivä paistaa ja lampi on tyyni.»

»Jos minä saisin työtä siellä päin, tulisin käymään, mutta ensin me tapaamme toisemme sukulais-
tenne luona.»

Anni pudisti päätään.

»Ei isä silloin enää ole siellä.»

Vieras nousi. »Minun täytyy nyt tältä asemalta nousta pois ja sanoa hyvästi, mutta odottakaa vaan kevääseen, kyllä me silloin vielä tapaamme.»

Hän kumarsi, nosti lakkiansa ja sanoi vielä ovelta:
 »Näkemään asti!»

»Näkemään asti!» vastasi Annikin, vaikka ei uskonut siihen, mitä sanoi. Mutta vieraan ääni oli niin iloinen ja luottava, että se väkisinkin herätti vastakätkua Anninkin sydämessä.

»Kuka se oli tuo vieras?» kysyi isä myöhemmin heitettyään puhetoverilleen hyvästi ja asettuen Annin rinnalle.

Kuka se oli? Niin siitä ei Annilla ollut tietoa.

»Mutta tähän tässä pakasitte yhdessä, vällän kuin kasvikumppalit.»

Anni myönsi niin olleen, mutta ei hän siltä tiennyt kuka tuo vieras oli. He olivat tehneet tuttavuutta jo Annin odottaessa asemahuoneessa ja nyt junassa oli hän taas tullut juttelemaan, mutta heillä oli ollut siksi paljo puhelemista, ett'eivät muistaneet nimiä ajatella.

»Eikö hankään sitte nimeäsi tiennyt?»

»Ei», selitti Anni. Nyt vasta hän senkin muisti.

»Jaa, jaa», sanoi isä pari kertaa miettivästi sivellen partaansa. »Sinä olet aina ollut kuin herraslapsi. Mutta muista sinä kuitenkin varoa tuntemattomia nuoria herroja. Ne voivat olla viattomat kuin kyyhköläiset ja kavallat kuin käärmeet.»

»Ei tämä ainakaan ollut mikään kavala, sen saatte isä uskoa.»

»Ei ole luottamista, lapsi kulta. Sinä et häntä tunne et hituistakaan.»

»Tunnenpa kuitenkin», sanoi Anni itsekseen, vaikk'ei tahtonut isän kanssa väitellä. Ja hän ajatteli, että paremmin hän voisi uskoa, että pettyy itsensä

suhteen kuin tuon toisen, niin varmasti hän häneen luotti. »Minä tunnen sen, tunnen sen», vakuutti hän itsekseen. Ja joka kerralta kun hän näin vakuutti, tuli hän yhä iloisemmaksi. Tuntui niin hyvältä uskoa toiseen ja uskoa itseensä, uskoa siihen, että sydämen sisäinen vaisto ohjaa oikeaan, vaikka toiset sitä epäilisivätkin.

»Tässä tulee asema kohta», sanoi isä »ja silloin nousemme junasta.»

Anni rupesi tavaroita kokoamaan silmäillen vielä kerran ympärilleen, että oikein muistaisi, miltä junassa näytti. Isä sanoi sitte, että heidän tänä iltana täytyi vielä ajaa yksi kievarinväli ennenkuin yöpymään pääsisivät. Sukulaiset Ilomäeltä olivat ehkä lähettäneet hevosen vastaan siihen kievariin, jonne isä aikoi ja siksi tahtoi hän sinne yöksi. Anni ei uskaltanut vastaan sanoa, vaikka mieli olisi tehnyt jäädä aseman läheisyyteen, kun niin väsytti. Täytyi vaan tyytyä ja sitte istua asemalla isää odotellen, kun tämä läksi hevosta hakemaan.

Kuinka isä viipyi! Annia torkutti niin, että pää monta kertaa retkahti pöydän laitaan hänen istuessaan penkillä, asemahuoneessa. Kello seinällä käydä rakutti tasaisesti, löi puoli, löi täyden ja taas puolen. Vihdoin tuli isä. Hän oli tavannut tuttaviaan ja siksi viipynyt, mutta lupasi, että nyt sitä suorinta tietä mennään ja oikein joutuun. Kyytimies neuvoi oikotietä ja niin läksivät painamaan jälle suoraan suuren selän poikki.

Oli pimeä ja lunta oli satanut. Kyytimieskään ei ollut tiestä varma ja niin sitä ajettiin järven selkää

ristiin rastiin, niin että sydän-yö oli käsissä, ennenkun kievarin pihaan päästiin. Isä nykäsi Annia nousemaan ja käski herättämään talon väkeä. Anni lähti kopuroimaan pimeässä porstuassa, haparoi, oli kompastua tyhjään tynnyriin, tapaili ja löysi vihdoin oven. Sisällä oli pilkkosen pimeä. Anni koetti sanoa jotain. Ei kukaan kuullut. Pimeästä pirtistä kuului vaan nukkuvien raskasta hengitystä.

»Minä kun autan.» Isä tuli ovelle, potkaisi ovi-
pieleen niin että läsähti ja ärjäsi: »Matkustavaisia, kuu-
letteko!» Pimeästä kuului liikettä ja karkea miehen
ääni päästi kirouksen, jota seurasi käsky piikatytölle
nousta vieraita auttamaan. Isä sulki pirtin oven ja
raapasi valkeata tikulla. »Täytyy tässä odottaa, kun-
nes pääsee huoneeseen», sanoi hän äreästi.

Annia värisytti. Yökylmä tuntui kaksinkertai-
selta, kun hän äsken oli unesta herännyt, ja koko
kievari teki vielä niin kammottavan vaikutuksen.

Tulitikku oli palanut loppuun. Isä raapaisi uuden.
Anni näki, että porstuan seinälle oli liimattu vanhoja
sanomia niinkuin heilläkin kotona, mutta täällä niitä
oli niin muutamia toinen siellä toinen täällä, ja näistä
muutamistakin riippuivat repaleet siekaleina seinää pit-
kin. Nurkassa makasi kolme tyhjää olutpulloa ja nii-
den vieressä kirves.

Taas uusi tikku! -- — Samassa tulikin tyttö ja
käski unisena sisään.

Huone, johon he astuivat, oli matala, mutta suuri.
Sen takana oli pienen pieni sopukka, jossa oli yksi
vuode. Vieraita ei ollut muita, siksi sai isä suurem-
man huoneen, Anni pienemmän. Isä ei välittänyt

kynttilästä, antoi Annin ottaa sen, ja sanoi hyvää yötä. Anni hiipi huoneeseensa, sulki oven ja rupesi riisutumaan. Häntä oli kovasti nukuttanut, mutta nyt oli uni kuin pois puhallettu. Hänen täytyi vaan ajatella tätä kummallista paikkaa ja sen kolkkoutta. Oli aivan kuin hän todellisuudesta olisi löytänyt jonkun sadun kuvaamista pahuuden pesistä. Vaan todellisuus ei ollut yhtä hauskaa kuin satu. Sadun hirmutkin vaan herättivät pelkoa, joka tuntui hauskalta. Mutta kun odotti silmästä silmään näkevänsä noita hirmuja, oli hauskuus kaukana.

»Uskallankohan sammuttaa kynttilän», ajatteli Anni. »Hyi kuinka ne miehet puhuivat rumasti ja kiroilivat! Pahoja mahtoivat olla. Ja entä, jos ne tietävät, että isä on rikas ja jos tulevat ja — ja — —

Ensi kerran muisti Anni kauhulla isän mainittuja rikkauksia.

Kuului läsähdys, sitte hiljaista kopinaa. Hän hyppähti pystyyn ja istui kauan joka hermo jännitettynä. Miten vaivaisesti tuo talikynttiläkin palaa kitkutti. Ei siitä paljo apua ollut. Näytti joka hetki siltä kuin sammuisi siihen paikkaan.

»Parasta on nukkua», ajatteli Anni viimein, kun ei pitkään aikaan mitään kuullut. Hän rohkaisi mielensä, sammutti kynttilän ja makasi sitte ison aikaa silmät selällään tarkaten joka napsausta. Vaan kun kaikki tuntui olevan rauhallista, alkoi hän ajatella tämän päivän ihmeellisiä tapahtumia. Olipa niitä ollutkin paljon, enemmän kuin monena muuna päivänä hänen elämässään; ensin lähtö sieltä Tövelin kodista, sitte junan näkeminen ja sillä kulku, tuttavuus ase-

malla ja puhelu, joka siitä junassa oli sukeutunut ja lopuksi tulo tähän peloittavan synkkään yökortteeriin.

Annia värisytti taas, kun ajattelemaan rupesi. Mutta sitte siirtyivät ajatukset päivän hauskuuteen ja Anni tunsu ensi kertaa eläessään, että jos vaan huomen aamuna saa herätä päivän kirkaaseen valoon, saa jatkaa alkamaansa matkaa, tavata sukulaisensa ja vielä hänet — hänet, jonka oli ensinäkemältä ystäväksi ymmärtänyt, niin kyllä elämä on suloista.

Hän ummisti silmänsä, luki Isämeidän ja nukkui.

Aamulla, heti herättyään, kuuli Anni palvelustytön ilmoittavan isälle, että renkipoika ja hevonen olivat täällä odottamassa Teiton isäntää.

»Vai ovat, vai.» Isä rupesi iloissaan viheltämään. »Oikein tehty, kun vastaan tulivat! Anni sinä, kuu-letko, ovat meitä vastassa. Ala jo joutua.»

Isä oli erinomaisen hyvällä päällä, kun he lähtivät matkalle. Renkipoikaa hän puhutteli tuon tuostakin, tiedustellen kuulumisia sukulaistalosta ja Annille hän esitteli koko talon väen. Paljon ei niissä muuten esittämistä ollut, sillä talon isäntä, Teittolan serkku, oli pari vuotta sitten kuollut, eikä lapsia ollut muuta kuin äsken isännyyteen astunut poika. Mutta jos oli esiteltäviä vähän, teki isäntä työnsä sitä tarkempaan. Hän kertoili Annille talon nuoresta isännästä, hänen arvostaan ja ansioistaan ja kehui rehti reiluksi pojaksi. Sitte puheli hän vanhasta emännästä, jonka kanssa kehui olleensa hyvä ystävä siitä asti kuin tuttaviksi tulivat. »Se on sellainen, pieni pyöreähkö tyllerö», sanoi hän, »hyväntahtoinen ja iloluontoinen. Ei koskaan kiivas-tukkaan ja äyski niinkuin välistä mejän mamma.»

Se sana pisti Annin sydämeen. Oli se häneen koskenut jo kun äidin puheesta ymmärsi, ett'ei äiti ollut niin isää rakastanut, kun olisi pitänyt. Mutta nyt koski vielä enemmän.

»Kyllä sinua hyvänä pidetään», puheli isä tyytyväisenä, »ihan kun tytärtä talossa, jos oikein arvaan. Mutta muista vaan, että teet kunniaa isälle siellä.»

Anni lupasi koettaa, ja niin isä taas jatkoi puhettaan, kehui ja kertoi, kunnes talo tuli näkyviin. Hevonen lähti aika kyydillä laukkaamaan mäkeä alas toista ylös, sitte pihaan, jossa vanhat riippakoivut kasvoivat portaitten toisella kupeella ja jossa musta, pitkäkarvainen koira juoksi haukkuen vastaan.

Hevonen pysähtyi. He olivat perillä.

»Helkkarin nätti tyttö, tuo Anni.» Ilomäen nuori isäntä sylkeä roiskautti tallin lattialle, pyyhkäsi sualla pari kertaa »Mustan» kiiltävää selkää ja kopisti sitte karvat pois suasta.

Kyllä kelpasi tällaisilla hevosilla kyyditä vieraita vaikka minkälaisia ja vaikka minne! — Tämä Ollin oma ori varsinkin se vasta pulska! Eihän ne muuta Ilomäen hevoset mitään koneja olleet, mutta tämä se sentään kaikista voiton vei. Ollin syöttämä, Ollin kasvattama ja hoitama se oli. Sen musta karva kiilsi kuin silkki, kaunis ja kaareva oli kaula ja uljas sen astunta.

Olli kaivoi povitaskustaan sokeripalasen ja tarjosi Mustalle, joka sen ahneesti suuhunsa nuolasi.

Tässä sitä hevosta oli, vaikka kosintamatkalle lähtisi! Ollia oikein nauratti. Oli Teiton isäntä tiennyt, mitä teki, kun toi tyttärensä Ilomäelle! Ei se ukko suotta ollut kauppoja hieronut siitä asti, kun kätkyestä konttaamaan läksi!

Olli pudisti hevosen karvat vaatteistaan, työnsi tallin oven säppiin ja lähti vihellellen kartanolle päin.

Sisällä oli äiti jo huolehtinut iltaruoaasta. Oli oikein parastaan pannut, laittanut »lootia» kahdenlaisia,

runsaskätisesti kylvänyt rusinoita imeläsoppaan ja pais-
tanut pannukakut. Puuhasta punakkana ja kasvot hiessä
tulla läähätti hän käskemään ruualle juuri Ollin tul-
lessa tallista.

»No, serkku mies, mitä sinä käsketät ja pyydätät
itseäsi! Ja entä tämä pikku neiti, joka on kaita kuin
kukan varsi! Käykää pois ruualle, käykää!» Emäntä
puhki ja puhalteli tyytyväisenä pyyhkäisten vesisherneet
leualtaan. Hänen tuli aina hiki, kun vaan vähänkin
liikkeessä oli ja hänen muuten verettömille kasvoil-
lensa kohosi silloin kiiltävä ruskeahko puna. Mutta
ei kuumuus eikä hengästyminen koskaan häirinnyt
hänen hyvää tuultaan. Sitä riitti aina ja kaikkien
osaksi ja puhettaan säesti hän mielellään iloisella, he-
lähtelevällä naurulla. Isäntämiesten ja nuorten kanssa
varsinkin laski hän aina leikkiä. Ja jota mieluisampi
vieras, sitä leikkisämpi oli emäntä.

Teiton isäntä oli aina ollut tervetullut vieras Ilo-
mäellä. Kun hän tuli, varattiin hänelle parhaat herkut
ja iloisimmat puheet. Ja nyt varsinkin, kun hän oli
tyttärensä mukaan tuonut, tahtoi emäntä hyvänä pitää.
Ei tiennyt, miten kestitä ja huvittaa, että viihtyisivät
ja näkisivät, että on sitä varaa ja ylellisyyttä Ilomäellä,
jos on Teitossakin.

Emäntä kehoitti, tarjoili ja piti puhetta vuoroon.
Mielisteli isäntää, kehui Annin kauneutta, laski leikkiä
omasta lihavuudestaan ja Annin hentoudesta.

»Jaa, jaa», päätteli Teiton isäntä popsissaan
junkkimuhennosta, minkä jaksoi, »laiha saakin tyttönä
olla, ett'eivät luule isännät kovin kalliiksi elättää.»

Emäntä nauraa heläytti. »Voi tuota serkkua,

mitä puhuu. On kai suuressa talossa aina varaa, eikäpä Teiton tytärtä mökkiläisiin anneta.»

»Ei toki, ei.» Isäntä säesti naurullaan emäntää, »kyllä minä siitä huolen pidän.»

Olli rykäsi ja koetti kohteliaana isäntänä tarjota Ilomäen parasta sahtia Annille. Emäntä pyyhkäsi taas leukaansa ja iski silmää isännälle. »Voi, voi kun on hauskaa» — — — yritti hän sanomaan, mutta joutui hämilleen ja sotkeutui sanoihinsa. »Kun on hauskaa, kun näitä sukulaisia harvoin näkee», tokasi hän päätävästi jatkoksi.

»Vai hauskaa, kun harvoin», ilvehti isäntä. »Pannaanpa mieleen.»

»No tuo serkku se osaa!» Emäntä löi kahta kämmentä. »Hauska, että edes joskus, niinhän minun piti sanoman.»

»Mutta ajatukset saivatkin vahingossa totuuden mukaisen muodon, niinkös!»

He nauroivat molemmat, löivät leikkiä ja sanoivat kohteliaisuuksia toisilleen. Anni yksin istui vaite-
liaana, ottamatta osaa puheeseen. Hänestä oli hauska tavata näitä uusia sukulaisia ja hänen tuli taas mieleen, että jos nyt vaan kotona näkisivät ja voisivat arvata, minkälaisessa seurassa Anni on.

Olisi äiti nauranut, jos Anni oikein olisi saanut hänelle kuvata tätä Ilomäen tättiä. Ei hän voisi vastustaa, vaikka sattuisi olemaan huonollakin tuulella. Alussa koettaisi vähän, mutta sitte täytyisi lopultakin nauraa. »Tuo lapsi, millainen olla pitää», sanoisi hän sitte niinkuin usein ennenkin ja siihen huono tuuli haihtuisi.

Olikohan äidillä nyt Annia ikävä ja ajatteliko paljon?

Jos Annilla vaan olisi ollut linnun siivet, niin olisipa nyt yks' kaks' pyörähtänyt kotiin, olisi karannut äidin kaulaan ja kertonut hänelle kaikkea matkalta. Mutta sitte hän taas palaisi, ei hennoisi tätä hauskaa matkaansa kesken jättää, tahtoisi vaan hetkeksi nähdä äidin, jota kesken hauskuudenkin oli ikävä.

Miten lie äiti käynytään Annille niin rakkaaksi juuri näinä viime aikoina. Aina hän oli rakastanut molempia vanhempiansa, oli välistä katkerasti itkenytkin, kun isä tai äiti olivat toisenlaiset kuin hän olisi suonut ja kun ei saanut ajatella, että kaikki, mitä he tekivät ja ajattelivat, oli hyvää. Mutta viime aikoina oli aivan erikoinen tunne häntä äitiin liittänyt. Oliko se siitä syntynyt, että äiti oli itsestään hänelle kertonut ja että Anni oli huomannut äidin paljon kärsineeksi. Tai oliko sen vaikuttaneet isän epähienot puheet äidistä tai se, että Annin sydän oli sääliä täynnä, kun ei äiti ollut koskaan saanut kokea tuota suurta, ihmeellistä, kaikkea muuttavaa ja uudeksi luovaa rakkauden onnea?

Annin mieleen johtuivat taas äidin puheet sinä iltana vähän ennen lähtöä ja hän rupesi arvelemaan sitä, että olikohan äiti joskus rakastanut vai eikö ollut. Kun uskaltaisi kysyä sitä kotiin tultua! Ja ehkäpä äiti sitä itsestäänkin kertoisi, kun Annista pian tulisi aikaihminen, rippikoulun käynyt ja seitsemäntoista vanha.

Viimein olivat illalliset lopussa, ja vieraat pääsivät levolle.

»Muista laskea ikkunaruudut», huusi emäntä Annille ovelta. Anni lupasi ja heti huoneeseen tultua hän ne laskei, ett'ei unohtuisi. Mutta sitte ajatteli hän, ett'ei se ehkä autakkaan, jos ei laske aivan ennenkuin nukkuu ja sitte laskei hän ne vuoteessa vielä kerran.

Kun hän aamusella heräsi, oli jo suuri päivä. Hän kavahti istumaan ja hieroi silmiään. Samassa muisti hän ikkunaruudut ja puna nousi poskille.

Kun Olli sitte aamiaispöydässä rupesi hänen untaan utelemaan punastui hän taas. Olli huomasi sen ja tuli hyvilleen, ja emäntä rupesi hännäilemään, että niin kohdalleenko se uni sattui. Mutta Anni vaan sellitti vältellen, että kyllä muuten kertoisi, vaan ei sovi, kun ei silloin toteen käy.

Ensimmäiset päivät Ilomäellä kuuluivat yhtenä ainoana humakkana. Vieraita syötettiin ja juotettiin, kestittiin ja huviteltiin. Mutta, kun siinä humakassa vielä oltiin, rupesi isä tekemään lähtöä. Ei sanonut enää joutavansa kauemmin laiskottelemaan, vaan aikoi jo huomenna lähteä.

Annin silmät suurenivat. »Huomenna?»

»Niin huomenna. Vieläkö sinä jäisit tänne?»

»Enhän minä — — en — mutta kun en luullut isän niin pian lähtevän.» Hän oli aivan ymmällä. Se tuli niin äkkiä. Ja hän kun oli ajatellut, että jos isä hyvinkin viipyy ja hän vielä sattuu tapaamaan hänet, jonka junassa oli nähnyt ja jonka pyyntö »odotakaa» vieläkin kaikui hänen korvissaan. Miten mielellään hän hänet olisi tavannut. Nyt vasta hän sen ymmärsi!

»Voithan sinä jäädä tänne», sanoi isä kuin ohimennen.

»Mitä minä», sanoi Anni punastuen. »Enhän minä. — Rippikoulukin alkaa huhtikuussa.»

»Voisithan sinä sen täälläkin käydä. Hyvät kuuluu papit olevan. Oikein käymätuttuja näiden Ilomäkeläisten kanssa.»

»En minä sentään», esteli Anni. Se oli hänestä niin mahdotonta. Ei olisi tehnyt mielikään jäädä Ilomäkeen kuukausimääräksi. Ja samalla kuului kuitenkin riemusanomana tuo: »jää tänne.»

»Almakin käy nyt rippikoulua», alkoi hän epäroiden.

»Osaa hän sinuttakin käydä. Mikä tässä muu kun lähetän sinulle papinkirjan kotoa.»

»Mutta eiköhän äidin tule ikävä. En minä oikein tahtoisikaan kovin pitkäksi aikaa.»

»Jonniin joutavia. Kyllä minä äidin ikävät haihdutan. Katso, se meidän mamma se on aina toivonut lapsistaan jotain suurta. Se on ylpeäluontoinen niinkuin isäsikin ja sitte, kun vielä on papillista sukua — —. Kyllä se tyytyy, kun kuulee, että olet hyvässä korjuussa ja opit jos jotain elämää varten.»

»Oikeinko minä todella jäisin?» Anni kiersi käntensä isän kaulaan.

»Jää nyt vaan tyttöseni.» Isä irroitti Annin kädet kaulastaan ja sanoi menevänsä puhumaan asiasta emännälle.

Oikeastaan oli kaikki jo puhuttu, mutta emäntä tuli kuitenkin syleilemään ja taputtelemaan Annia ja sanoi olevan hauskaa, että hän tahtoi jäädä heille.

Isäntä vakuutti ja muistutti, että he vaan pitäisivät Annia hyvänä. Ja emäntä sanoi että »niinkuin tytärtä, niinkuin tytärtä», otti Annia vyötäisiltä ja pyöräytti pikkusen.

Isä myhähti. »Kyllä se vetelee», sanoi hän itseksensä, kun kokosi tavaroitaan. »Hetihän tuo tyttö punastui, kun puhuin jäämisestä. Esteli vähän, mutta mieluista oli jääminen kuitenkin. Sen näki jokainen, joka niitä tyttöjen juonia ymmärtää.»

Anni vakuutti moneen kertaan, että isän piti muistaa sanoa tuhannet terveiset äidille ja kertoa, että kyllä Anni kotia muistaa, vaikka jäikin pois näin kauaksi aikaa. Antille, tytöille ja renki-Jussille piti sitä kertoa, että Anni nyt on ajanut junalla ja että hän, jakka tulee kotiin, kertoo heille kaikesta. Ja Al-malle pappilassa piti isän sanoa, että se Annista on hyvin ikävää, kun ei saa Alman kanssa käydä rippikoulua.

Isä lupasi muistaa ja niin hän läksi. Anni oli pihalla muiden kanssa saattamassa, mutta kun kyyti-poika otti ohjat käsiinsä ja käski hevosta menemään, hyppäsi Anni kannoille.

»Nouse pois», sanoi isä kun he tulivat mutkaan, josta maantielle käännettiin. Annin täytyi totella, mutta tienkäännteessä seiso i hän katseillaan seuraten re-keä, kunnes se mäen taakse oli kadonnut. Silloin kääntyi hän astumaan kartanolle päin ja hän tuns i ensi kertaa eläissään olevansa yksin, vieraitten jou-kossa, turvattomana kuin pesästä pudonnut linnun-poika.

Isän lähdettyä jatkettiin Ilomäellä huvitusten humakkaa. Emäntä sanoi, että kun isä kotoa lähettää sen Annin papintodistuksen ja rippikoulu alkaa, ei enää sovi huvituksia ajatella. Sentähden tehtiin nyt kiirettä. Menossa oli Anni yhtenänsä emännän ja Ollin kanssa, joskus kahdenkin Ollin kanssa, kun ei emäntä joutanut. Käytiin kylät, kokoukset ja huvipaikat ja kun ei vieraissa oltu, oli Ilmomäellä vieraita. Emäntä hommaili ahkeraan, leipoi, paistoi ja piti huolta siitä, ett'ei vieraanvarat talosta loppuneet. Anni yritti välistä auttamaan, mutta vähäistä se oli. »Eihän varsalla pidä kuormaa vedättää», sanoi emäntä nauraen, kun Anni päivitteli sitä, ett'ei paremmin pystynyt taloustoimiin. Mutta itsekseen hän arveli, että kyllä siellä kykenevää anoppia tarvitaan, minne Anni miniäksi joutuu.

»Etkö sinä kotonasi ole taloustoimiin puuttunut?» kysäsi hän kerran.

»En paljon. Autoin minä vähän, mutta meillä ei paljon vieraita käy, eikä muutenkaan isoa taloutta pidetä.»

»Mutta miten ihmeessä sait sinä ajan kulumaan? Et kylässä käynyt, et askarta tehnyt!»

»Minä kävin koulua ja sitte lueskelin usein sekä isälle että äidille milloin koulukirjoja, milloin kertomuksia tai satuja.»

Emäntä nauramaan. »Satuja, ha—ha—ha—haa. Niilläkösinä kerran talonväkeäsi syötät?»

»Enkä.» Annikin nauroi, vaikka vähän harmitti. »Aijon minä oppia ruokaa laittamaan, sittekun naimisiin menen.»

»Ja silläkö opilla sinä aijot toimeen tulla? Ei tule iso talo hoidetuksi sillä, että emäntä osaa puuroa keittää.»

»En minä isoon taloon emännäksi aijokkaan.» Anni lensi punaiseksi mutta katsoi emäntää samassa suoraan ja avomielisesti silmiin.

»Vai et?» Emäntäkin katsoi häneen ja katse oli terävä. Mutta sitte löi hän koko puheen leikiksi. »Voi noita lapsia», sanoi hän, otti Annia tapansa mukaan vyötäisiltä ja keikautti kerran ympäri.

Tapaus jätti kuitenkin jälkensä emännän mieleen. Hän alkoi arvella, että ehk'ei Anni ollutkaan niin sopiva Ilomäen emännäksi, kuin hän oli luullut. Lapsellisuuttahan se kaikki ehkä oli, mutta Anni oli kuitenkin toisenlainen kuin muut, niin erikoinen, tuntui hemmotetulta herrasneidiltä eikä rivakalta, työkykyiseltä talontyttäreltä. Mutta kaunis hän oli ja rikas, ja se painoi vaassa aika paljon. Kannatti sitä asiaa vielä ajatella, vaikka sillä oli nurjatkin puolensa ja vaikka Anni aina tuntui kumman jäykältä Ollille. Sekin saattoi kuitenkin olla vaan ujoutta — tai pahimmassa tapauksessa — joll'ei Anni ollutkaan niin lapsellinen, kuin hänestä luultiin — ylpeyttä ja keikailua vaan. Semmoisiahan ne monet pyydettävät aina olivat, väistyivät, karttoivat ja sitte kuitenkin aina antautuivat. Hän, Jumala paratkoon, ei koskaan sillä lailla ollut kujeillut. Heti kun Ilomäen isäntä tuli puhemiehineen, sanoi hän suoraan, että miks'ei hänen puolestaan ja sillä oli asia ratkaistu. Mutta mitäs, hän oli-kin toista maata kuin tuollainen tyttöhempeukka kuin Anni.

Vaan hyväsydäminen ja nöyrä Anni kuitenkin oli, ja olihan se ainakin anopin kannalta katsoen hyvä avu rikkauden ja kauneuden lisänä. Kunhan vaan Olli osaisi olla edukseen, ei nenästyisi eikä olisi huomaavinaanakaan Annin vastahakoisuutta ja jäykkyyttä, kyllä silloin kaikki ehkä hyvin päin kääntyisi.

Emäntä ihastui taas ajatellessaan tuumiensa toteutumista ja voiton toivossa suunnitteli hän uusia iloja nuorille. Mutta Annia eivät kyläilyt enää huvittaneet. Hän sanoi jo edeltäkäsintietävänsä, mitä missäkin kylässä puhuttiin ja mitäpä kyläilystä silloin. Emäntä taas nauroi ja sanoi lapselliseksi. Olli kysyi vähän harmistuneena eikö sen puolen ihmiset Annia huvittaneetkaan.

Silloin emäntä keksi keinon. Olihan heillä vielä yksi paikka käymättä, vieläpä sellainen, josta sanottiin että siellä kaikki hienotkin ihmiset huvikseen kävivät, katsomassa, ihmettelemässä ja ihailemassa. »Hoviksi» sitä sanottiin ja ihmiset pitivät sitä arvossa siksi, että siellä asui vanha, sairastava herra, jota maan kuuluksi kehuistiin ja joka maalaili suuria, kauniita tauluja.

»Maalariksi tai miksihän taitelijaksi sanonevat», selitti emäntä Annille.

»Ja sinnekö minä pääsen!» Anni oikein hypäsi koholle.

»Niin, jos Olli lähtee kyytiin», sanoi emäntä hyvilläin, että sai siitä huomauttaa.

»Hyvä Olli», Anni katsoi häneen rukoilevasti, »tahdotko tulla?»

»Saatanpahan lähteä. Vaan ei kai sinne hengen hätää?» Olli heitti huolettomasti sikaripätkän lattialle

ja tallasi sitä jalallaan. »Mennään huomenna», sanoi hän, sytytti uuden sikarin, otti pöydältä lainaamansa kirjan ja rupesi sitä selailemaan.

Kuinka se päivä oli pitkä Annista! Ulkona paisoi aurinko kirkkaasti ja sen säteet hyppelivät ikkunalaudalla kuiskaellen Annille: »tule, tule». Mutta hänen täytyi maltaa mielensä ja odottaa, odottaa toivoen että seuraavana päivänäkin olisi yhtä kirkas päiväpaiste ja yhtä hurmaava kevättunnelma kuin nyt.

Aamulla, kun hän heräsi, kavahti hän heti pysyy ja juoksi ikkunalle. Lupaavalta näytti. Taivas oli pilvetön ja aurinko nousi häikäisevän kirkkaana keränä metsän takaa. Mikä ihana päivä häntä odotti! Hän taputti ilosta käsiään ja rupesi sitte pukeutumaan.

Ei hänellä monenlaisia pukimia kotoaan ollut, eikä paljon vaatetustaan muistanut, mutta tänään pukeutui hän erityisellä huolella. Miksi, sitä hän ei ymmärtänyt itsekään jollei ehkä siksi, että päivä paistoi niin kirkkaasti, taivas siinti niin sinisenä ja hänen oma sydämensäkin iloitsi kuin kevään riemuja odottaessa?

Kiireesti pisti hän kotikutoisen, kirkkaan, ruis-kukkasinisen puvun päälleen, palmikoi tukkansa ja kiinnitti latvaan sinisen silkkinauhasilmukan. Sitte sitoi hän kaulaansa äidin antaman pienen valkoisen helminauhan.

Hän oli juuri ennättänyt pukeutua, kun tati käski ruualle ja sitte sitä heti lähdettiin.

Molemmat sekä Olli että Anni olivat erinomaisen hyvällä tuulella pitkin matkaa. Annista Ollikin

oli oikein hauska ja hyvä, kun niin ystävällisesti oli kyytiin lähtenyt, ja Olli ajatteli itsekseen, että hän ei ainoastaan osannut ohjata Mustaa mielensä mukaan, vaan välistä vastahakoisen tytönkin mieltä.

Kun he saapuivat perille, satoi Olli oriin tallin seinävierustalle, pani paraita kylvöheiniä eteen ja läksi tiedustelemaan saisivatko vieraat käydä huoneita katso-massa. Anni odotti ulkona, katsellen rakennuksen ulkoasua.

Talo oli vanhanaikaiseen tyyliin rakennettu, keskeltä kaksikerroksinen, molemmin puolin matalampi, yksikerroksinen. Toisella puolen rakennusta oli piha, toisella puolen suuri puutarha, jossa monenlaiset puut, joskin talven riisumina, todistivat korkeasta ijästään samoin kuin huolesta ja vaivannäöstä, jota niitten kasvat-tamiseksi oli uhrattu.

Anni käveli vähän matkaa puutarhaan päin ja näki silloin kahden puutarhan puoleisen ikkunan edessä kaksi lintulautaa, joihin oli jyväsiä ripustettu ja joissa par'aikaa tilhiparvi kestiä piti. Mahtoikohan se olla itse vanha maalari, joka pikku lintuja tahtoi syöttää, vai olivatko ne jonkun toisen toimesta siihen ase-tettuja?

Anni aikoi hiljaa hiipiä lähemmä, mutta samassa tulikin Olli yhdessä palvelijan kanssa, joka lähti opas-tamaan. He astuivat ensin valoisaan, suurehkoon ete-hiseen, jossa paitsi vaatenauloja ja laudakkoja oli ai-noastaan kasveja, pitkiä reheviä kasveja. Niille oli äs-ken annettu uutta multaa, tai oli niitä kasteltu, sillä kostean mullan haju lehahti vastaan ja ilma tuntui hi-kevän lämpimältä kuin kasvihuoneessa.

»Mennään tästä», palvelija osoitti oikeanpuoleista ovea.

Siellä oli pieni, kauniisti sisustettu huone, josta tultiin toiseen, vähän suurempaan, jota palvelija nimitti kirjastohuoneeksi. Katosta lattiaan oli siellä kirjahyllyjä, jotka täyttivät huoneen kaikki seinät. Keskellä oli pöytä, sen ympärillä istumapaikkoja.

Anni rupesi tarkastamaan huonetta. Teki mieli katsella kaikkea, kirjahyllyjä ja vanhaa kaunista uunia, uunin reunustalla seisovia metallisia kynttiläjalkoja ja vanhaa kelloa, joka käydä naksutti niin juhlallisesti. Mutta Olli ja opas kiirehtivät. He olivat jo Annista edellä, ja hänen täytyi juosta seuraavaan huoneeseen, jott'ei jällelle jäisi ja eksyisi.

Hän ei ehtinyt ympärilleen katsoa ennenkuin pysähtyi valon ja kauneuden häikäisemänä. Huone, johon hän oli joutunut oli suuri, avara sali. Huonekaluja oli siellä vähän ja niitä vähiäkin tuskin huomasi. Oli kuin ei siellä muuta olisi ollutkaan kuin tauluja ja kasveja, kasveja ja tauluja. Kolme suurta seinää oli tauluja täynnä, ja muuallakin oli tauluja kuin kylvetty sinne tänne palmujen ja sypressien keskelle. Salin neljännellä seinällä oli rinnan ikkuna ikkunan vieressä, neljä suurta ikkunaa, joista auringonpaiste tulvimalla virtasi saliin.

»Miten kaunista!» pääsi Annilta aivan tahtomattaan.

»Onhan se», myönsi Olli. Mutta Annia kiusasi hänen huoleton, kylmä äänensä, ja siksi kääntyi hän yksin tauluja lähemmin tarkastamaan.

Tuossa oli pienen pieni, mutta kaunis talvimai-

sema. Hanki kimalteli, taustassa hohti huurteinen metsä. Aurinkoa ei näkynyt, mutta se paistoi siltä, sillä sen valo virtaili maisemaan taulussa aivan kuin nyt tähän suureen valoisaan huoneeseen, jossa he olivat. Taempana metsässä näkyi mäntypuita ja koi-vuja, mutta metsän rajassa, joka oli etualaan joutunut, oli pienempiä puita, lepikkoa ja katajapensaita ja siinä aivan etumaisena huurteisella lepänoksalla istui punatulkku. Se oli pieni kuin hyttynen ja kuitenkin niin luonnollinen että Annin olisi tehnyt mieli käteen ottaa. Se lauleli, Anni näki sen selvään, lauleli niin, että säveleet kirposivat korkeuteen ja pikku rinta värähteli riemusta.

Miten hyvin Anni ymmärsi, mitä tuo pikku punatulkku tuns! Se oli saman ilon ja saman toivon elähdyttämä kuin Annikin matkalla tänne. Se vaan erotus, että laulaja leväten oksalla uskalsi laulaa ilmoille sydämensä suuren ja sulaisen kaipuun, sen keväiset onnen odotukset.

»Anni», huusi Olli ovelta. »Tule nyt! Ennä-tähän niitä katsoa vielä, kun tullaan takasin.»

Anni kiskaisihe irti ajatuksistaan ja riensi ovelle. Mutta samassa kun Olli sen aukaisi, huomasi Anni, ett'ei huone ollutkaan tyhjä. Nuori mies istui siellä työtä tehden, paletti toisessa ja pensseli toisessa kädessä. Hän istui selin heihin, mutta nousi ja kääntyi ovelle päin kuin kuuli liikettä.

Anni äännähti, ja veri syöksyi hänen kasvoilleensa.

»Sanoinhan minä, että me tapaisimme.» Vieras ojensi kätensä Annille ja kaunis hymyily kirkasti hänen kasvonsa.

»Minä en ensinkään voinut arvata.» Anni etsi sanoja.

»Niin, en minäkään, että me täällä tapaisimme.»

»Te taidatte olla tuttuja», huomautti Olli, jonka mielestä oli aika ilmoittaa, että hänkin kuului joukkoon.

»Niin, vähän. Minä en kuitenkaan — — —» Anni ymmärsi, että hänen piti jollain tavoin esittää heidät toisilleen. Mutta millä tavoin, kun ei nimeä tiennyt?

»Tämä on serkkuni, Ilomäen isäntä, ja herra — — Lehto», täydensi vieras.

Olli ja vieras katsoivat hetken toisiinsa mitellen toinen toisiaan kiireestä kantapäähän.

»Me tutustuimme junassa», selitti Anni, »mutta emme edes tienneet toistemme nimeä.»

»Sitte se tuttavuus ei ole kovin vanhaa.» Olli katsoi vieraaseen välinpitämättömästi. »Eikö jo aleta joutua, Anni. Musta käy vallattomaksi.»

»Älähän nyt vielä! Vastahan olen alkuun päässyt.»

»Minä rupean mielelläni oppaaksenne, jos tahdotte.» Herra Lehto laski siveltimensä pois ja kääntyi Anniin päin. »Voin vähän teille kertoakin, jos teitä huvittaa. Olen puoleksi kuin kotonani täällä.»

Anni katsoi kysyvästi häneen.

»Tämän talon vanha isäntä on ollut hyvin ystävällinen minulle. Hän on paljon auttanut minua ja antanut vähän opetusta ammatissaankin, kun olen joutanut olemaan täällä. Piirustaminen ja maalaaminen olivat paraita ilojani pikku poikana.»

»Miten te olette onnellinen.» Anni kumartui katsomaan tekeillä olevaa taulua.

»Jos sitä voi onneksi sanoa, että on polttava halu povessa, nälkä, joka kalvaa yöt päivät, eikä muuta saa kuin murusia silloin tällöin, murusia, jotka herain pöydältä putoavat, kun he istuvat kukkuroilleen katettujen pöytien ääressä ja syövät kylläkseen sielunsa himoruokaa.»

»Te ette saa sanoa niin!» Annille tuli vedet silmiin. »Te maalaatte jo niin kauniisti. Ja se hyvä, vanha herra auttaa teitä — ja — ja — sitte teistä tulee suuri taitava mestari.»

»Ei, sitä ei minusta tule koskaan. Minä olen saanut tarpeeksi nauttiakseni taiteesta ja ymmärtääkseni sitä vähän. Minä voin elää siitä, voin iloita siitä, mutta luovaa kykyä minulta puuttuu. Vaan ei nyt ajatella sitä. Puhukaamme muusta.»

Se kärsivä ilme, joka hetkeksi oli synkistytännyt hänen kasvojaan, katosi, ja hän jatkoi reippaasti. »Olen niin iloinen siitä, että tapasimme ja juuri täällä lisäksi, jossa olen onnellisimmat hetkeni viettänyt.»

»Te olitte niin varma siitä, että tapaisimme, että aivan tartutitte uskonne minuunkin.»

»Niin, minä todellakin odotin teitä.» Herra Lehto puhui iloisesti. »Ettekö luule, että löytyy niitä, jotka ovat luodut tapaamaan toisiaan. He ovat kasvaneet erilaisissa oloissa ja ovat erilaisia elämän kokemuksia saaneet, mutta kun tapaavat, ovat he ensi hetkestä tuttuja, sillä heidän sielunsa ovat sukua. Kun erosimme ajattelin tätä ja siksi olin varma siitä, että ta-

paisimme, sillä tuo hetki junassa oli liian lyhyt. Kailkella on tarkoituksensa. Siksi odotin enemmän.»

»Mutta nyt meidän taas täytyy erota.»

»Joko sitte lähдете kotianne?»

»En vielä, minä käyn rippikouluni täällä. Mutta Ilomäelle on kolmatta peninkulmaa.»

»Eivät välimatkat haittaa, mutta minä tulen paitse sitä pian muuttamaan aivan teidän läheisyyteenne. Olen luvannut maalata maiseman Ilomäen naapuritalosta ja se on tehtävä ennenkuin minun täytyy lähteä maanmittaustöilleni. Tällä viikolla jo muutan.»

»Miten hauskaa!»

»Mutta ei nyt olla jouten! Tulkaa, niin näytän teille näitä tauluja.»

Olli, joka oli tuntenut olevansa liikkariikkana rokassa oli lähtenyt ulos oritta katsomaan ja he saivat kulkea kahden läpi näitten suurien päiväpaisteisten huoneitten, joissa kasvit rehoittivat ja lukemattomat taideteokset loivat rikasta, uhkuvaa elämää heidän ympärilleen.

»Miten kaunista», sanoi Anni pysähtyen kipsikuvan eteen, joka seiso i suuren palmun varjossa. »Kuka tämä on?» Hän osoitti kuvaa, jossa itämaalaisessa puvussa oleva nuori nainen ihailee kädessään olevaa rannerengasta.

»Se on Rebekka, joka katselee Iisakin lähettämää lahjaa. Muistattehan Rebe kan raamatun historiasta?»

»Muistan toki. Mutta minä en koskaan ole tullut ajatelleeksi, että hän oli noin kaunis ja — — — noin onnellinen.»

»Ja katsokaa, tuossa on Aino heittäytymäisillään järveen. Oletteko lukenut Ainosta?»

»Olen.»

»Nämä ovat ainoat kuvanveistotuotteet täällä taulujen keskellä ja kun niitä katselen kasvien lehtien lomitse, koetan kuvitella mielessäni, että näen Kreikan marmoripatsaat myrtti- ja laakerilehdoissa.»

»Te olette varmaan lukenut paljon?» Anni katsoi kunnioittavasti toveriinsa.

»Ei, en suinkaan. Isäni kuoli, ennenkuin pääsin ylioppilaaksi ja leipähuolet keskeyttivät lukuni. Olen sitte vaan ominpäin koettanut lukea sellaista, joka minua on huvittanut.»

»Mutta te tiedätte kuitenkin niin kovin paljon enemmän kuin minä, sen huomasin heti junassa. Minä sitä oikeastaan olen ajatellut ja uneksunut enemmän kuin olen lukenut. Pienenä sain lukea paljon satuja. Satuja kuulin palvelijoilta, satuja äidiltä. Sitte rupesin niitä itsekin sepittämään ja kun oikein ajattelen, huomaan, että kaikki ne tiedot, mitä minulla on, ovat kuin sadunlangoista punottuja.»

»Mutta ne mielikuvat ovat ajattelevan ja puhtaan mielen synnyttämiä.» Vieras katsoi Anniin niin että puna nousi Annin poskille.

»Eikö täällä ole jo tarpeeksi tarkkaa tehty?» kysyi Olli samassa ovelta. »Mustalla on kiire kotiin, enkä minäkään enää jouda hukkaan aikaani antamaan.»

»Kyllä tulen! Hyvästi», sanoi Anni kiireisesti.

»Minä lähden saattamaan.» Herra Lehto peitti Annin hyvästi nahkasiin. »Näkemiin asti!» sanoi hän iloisesti.

Ollin piiska vingahti samassa ilmassa. Musta nousi takajaloilleen, sai piiskan läimäyksen selkäänsä ja läksi lintuna eteenpäin kiittämään. Reki liukui pois päin kuin voimalla viskattu sukkula. Pian katosi se näkyvistä ja silloin palasi Vilho Lehtokin takaisin työhönsä.

Mutta salin läpi kulkiessaan sattui hänen silmänsä vastaisella seinällä riippuvaan suureen tauluun. Siinä kaksi mahtavaa merikotkaa taisteli keskenään. He olivat kumpikin tähänneet samaa saalista, ja kun se oli omaksi otettava, syntyi tulinen taistelu. Kirkkaassa päivänpaisteisessa huoneessa vaikutti tämä tuskallisesti häneen. Hän ei ymmärtänyt itsekään miksi. Se sai eloa ja voimaa enemmän kuin ennen ja tunki kuin raatelevan petolinnun kynnet hänen sisimpäänsä. »Taistelua», mumisi hän itsekseen, »aina taistelua! Taistelua luonnossa, taistelua ihmiselämässä — taistelua omassa povessanikin. — Miten se raatelee» — Hän pyyhkäisi otsaansa. — »Mutta onhan sitä elämässä sellaista, jonka saavuttamiseksi kannattaakin taistella, onhan päivänpaistetta ja iloakin!»

Hän tarttui siveltimeensä ja ryhtyi työhön. Mutta työ ei enää sujunut. Täytyi tuon tuostakin silmäillä ulos aurinkoiselle tielle päin, jota pitkin ne kaksi, joita hän ajatteli, nyt aika kyytiä ajoivat kotiin Ilomäelle.

Annissa tapahtui »hovissa» käynnin jälkeen huomattava muutos. Hän oli iloisempi ja rohkeampi käytöksessään kuin ennen. Entinen ujous oli kadonnut. Melkein kaikki huvitti häntä. Hän otti innokkaammin kuin ennen osaa talouspuuhiin ja opetteli emännän ehdotuksesta kangastakin kutomaan. Mutta vaikka

nämä merkit tiesivät hyvää, ei emäntä sentään ollut selvillä siitä, oliko muutos, mikä Annissa oli tapahtunut, hyvä vai paha enne. Hän oli tosin entistä puhe-
liaampi ja iloisempi, mutta samalla itsepintaisempi ja itsenäisempi kuin ennen. Ollin suhteenkin oli tyttö aivan kuin toinen. Hän oli ennen välistä ollut arka ja vaivaantunut Ollin seurassa ja oli usein häntä karttanutkin. Nyt ei sellaisesta puhettakaan, Anni oli aina iloinen Ollinkin seurassa ja aina valmis suostumaan siihen mitä ehdotettiin. Mutta hänen rohkeutensa oli kasvanut kilvan hänen iloisuutensa kanssa ja hän saattoi kenen kuullen tahansa nenästää Ollia niin, että tämä harmissaan kiroili hampaittensa välissä.

Emäntä olisi ruvennut jo huolehtimaan asiain käänteestä, ell'ei häntä olisi rauhoittanut ajatus, että Annin rippikoulu pian oli alkava. Silloin loppuisivat nuorten yhteiset huvittelut ja rippikoulun päätyttyä matkustaisi Anni kotiin.

Vaan sitä ennen pidettiin vielä viimeiset ja kaikkia muita juhlallisemmat kemut Ilomäellä. Vanhan isännän nimi oli ollut Joonas ja kun Ollikin oli Joonaksi ristitty, oli näitä päiviä aina vietetty kesteillä. Tänä talvena, kun oli entistä enemmän kyläilty Annin tähden, oli entistä enemmän kutsuttaviakin kertynyt, joten emäntä päätti pitää oikein muhkeat pidot.

Monta päivää ennen jo alettiin valmistuksia, sillä vieraita piti sekä syöttää että juottaa, kahvitella ja ruokkia. Annista oli hauskaa nähdä näitä pitovalmistuksia, heillä kun ei koskaan sellaista ollut.

»Odotappa, jahka häitä tehdään, kyllä silloin», sanoi emäntä taikinaa hieroessaan.

Anni lensi punaiseksi eikä heti ollutkaan valmis vastaamaan. Se oli emännästä merkille pantava asia, eikä se ainakaan pahaa tietänyt.

»Katso, katso vaan opiksesi, osaat sitte itsekkin kerran pitoja valmistaa», arveli emäntä hyvillään.

»En minä näitä tämmöisiä», vastasi Anni hymyillen. Mutta emäntä ei joutanut kuulemaan, hieroi vaan taikinaa otsansa hiessä, tuontuostakin pyyhkäisten kasvojaan esiliinan nurkkaan tai työntäen nenäliinan kaulan ja kauluksen väliin, jott'ei aivan sulaisi kuumuudesta ja touhusta.

Kun viimein kaikki oli valmista, alkoi vieraitakin tulvia Ilomäelle. Enimmäkseen tuli nuorta kansaa, mutta tuli niitä vanhempiakin nuorten iloa katsomaan ja emännän monia herkkuja maistelemaan.

Kutsuvieraitten joukossa tuli eräs kutsumatonkin. Vilho Lehto oli pari päivää ennen Ilomäen kutsuja asettunut Ilomäen läheisyydessä olevaan taloon ja vanhan hyvän tavan mukaan otti talonväki vieraan mukaansa, kun kutsuihin läksivät. Häntä kyllä arvelutti lähteä, mutta kun mieli teki ja isäntäväki kehotti, suostui hän viimein.

Olli sattui ensimmäisenä vastaan, kun he saapuivat perille. Hänen kasvonsa synkistyivät ja hän rypisti huomaamattaan kulmakarvojaan. Vilhon isäntä kiiruhti kohta selittämään syytä vieraan tuloon ja emäntä, joka samassa paikalle saapui, kätteli hymyillen ja hyvällä mielin.

»Ei niin pieniä pitoja, ettei kuokkavierahia.» Olli koetti lyödä leikiksi.

»Vai niin.» Vilho Lehto loi läpätunkevan katseen Olliin. »Kyllä tästä pääsen kotiini suorinta tietä.»

»Ei suinkaan», ehätti emäntä sanomaan, aavistamatta syytä Ollin vastenmielisyyteen. »Parempi kunniallinen kuokkavieras, kun on huono kutsuttu.»

»Minä menen sittekin», kuiskasi Vilho isännälleen. Mutta emäntä esteli. Tiesihän sen jokainen minkälainen Ilomäen isäntä oli. Kaikki mitä toiset tekivät, oli moitittavaa ja hullusti päin, se vaan, mikä oli hänen omaa tekemäänsä, hänen omissa aivoissaan syntynyttä, se kelpasi.

Samassa astui Anni huoneeseen. Hän huomasi heti Vilho Lehdon ovensuussa ja hilpeä ilo välähti silmissä. Se ratkaisi asian, Vilho jäi.

Vieraitten kerääntyessä istuivat kaikki juhlallisina ja jäykkinä seiniä pitkin. Ei kukaan uskaltanut liikua tuskin senkään verran, että olisi uskaltanut lattian poikki kulkea. Ainoastaan Olli ja emäntä olivat menossa, toinen vieraita vastaanottaen, toinen pitäen huolta tarjoilusta. Vasta kun viimeisetkin vieraat olivat saaneet rauhassa kahvit kaikkine leipälajineen juoduksi ja syödyksi, alkoivat nuoret leikkiä. Sormus kulki, tulta lainattiin ja panttia lunastettiin. Sitte ehdotti Olli tanssia. Tuolit pinottiin seiniä pitkin ja parit rupesivat järjestymään.

Olli oli siirtynyt Annin viereen, kun näki hänen juttelemassa parin nuoren talollisen kanssa. »Tätä vierastani ei saa viedä», sanoi hän ojentaen kätensä suoraksi Annin eteen. »Hän on minun parini ja minä panen tanssin alkuun.»

Anni tunsii äkkiä, että joku häneen katsoi. »Se on Vilho Lehto», ajatteli hän, mutta ei uskaltanut silmiään sinne päin kääntää. »Et ole kysynytäkään, jos

tahdon», sanoi hän kiivaasti, työntäen Ollin käden syrjään. »Että viitsitkin leikkiä laskea!»

Toiset rupesivat nauramaan ja eräs heistä kuiskasi niin että kaikki sen kuulivat: »Ilomäkeläinen, älä nuolase ennenkuin tipahtaa.»

Olli puri hammasta. Mokokakin tytön tynkä! Kuukauden päivät oli heillä vieraana ollut ja ilkesi tuollaista peliä pitää!

»Vai et sinä tahdo», kuiskasi Olli hiljaa, »vaikka olet vieraani ja tämä on minulle juhlapäivä?»

»Kyllä jos pyydät, en jos aijot ottaa.»

»Tytöille on annettu oikeus oikkuilla!» Olli kohautti olkapäitään. »Tuletko tanssiin?»

Pelimanni vingautti samassa viulustaan ensi säveleet, parit valmistautuivat tanssiin, Olli laski kätensä Annin vyötäisille, astui muutaman askeleen eteenpäin keskelle lattiaa ja alkoi tanssia.

Pian oli lattia tanssivia täynnä. Anni sai tuskin huoahtaa. Kun toinen heitti, otti toinen. Hän oli kuin pyörteessä. Mutta sitä yhtä ainoata, jota hän pitkin iltaa ajatteli, ei hän vaan ottajien joukossa nähnyt. Hän istui syrjässä, erillään muista eikä ottanut osaa tanssiin.

»Ettekö tanssi ensinkään?» kysyi Anni läheten. — Hänen täytyi saada levähtää vähä ja hän istuutui tuolille Vilho Lehdon viereen.

»En», sanoi hän, »en osaa. Minä en ole ennen ollut tilaisuudessa oppia, eikä nyt tule vanhasta konkaria.»

»Vanhasta!»

»Niinpä niin! Ainakin teitä vanhempi.»

»Mutta te voisitte oppia vielä!»

»En siitä välitä. Onhan niitä parempiakin huvia.»

»Niin», myönsi Anni, »olisi se yhtä hauskaa nyt jutellakin. Tahtoisin puhua niin paljosta.»

»Mutta teidän täytyy nyt mennä.» Lehto hymyili hänelle, kun hänet taas vietiin tanssin pyörteisiin. Vaan Anni ajatteli tanssiessaan Vilhoa, joka istui hiljaisena ja puhumattomana toisten ilon kuohuessa korkeimmilleen. Miten toisenlainen oli hän ollut heidän ensikertaa tavatessaan asemahuoneessa! Niin hilpeän iloinen ja tuttavallinen silloin, nyt istui hän vaihteliaana, ujona, vieraana kaikille. Mikä oli hänen oikeaa luontoaan, iloko, joka puhkesi esiin heidän ollessa kahden, vaiko tuo arka, hiljainen käytös, jota Anni nyt hänessä huomasi? Molemmat tuntuivat yhtä luonteelta. Ei siinä ollut teeskentelyä, ei toisessa eikä toisessa tunteessa. Vaan mikä oli useammin vallalla, sitä olisi Anni tahtonut tietää. Olisi tahtonut saada varmuutta siitä tuliko ilo ehkä silloin, kun hänkin tuli?

Annin katse etsi Vilhoa. Viimein hän hänet löysi ja näki että Vilhokin katsoi häneen. He tulivat molemmat hämilleen ja Anni käänsi katseensa pois.

Vilhokin katsoi silloin toisaalle. Hän istui yksin, ilman tuttavaa ja puhetoveria. Emäntien puolelta kuului vilkas puheen porina. Nuoret tanssivat. Ei kukaan häntä muistanut. Hän sai nurkkaansa painautuneena rauhassa huvitella huomioita tehden. Ja olihan siinä katselemistakin, oli niin, että naurattamaan rupesi. Varsinkin kun viulun ääni hetkeksi lakkasi kuulumasta, näytti tuo pyöriminen niin hullunkuriselta ja mielettömältä. Ja siinä kuitenkin kaikki otsansa hiessä häärivät,

nykivät, tempoivat ja ponnistelivat kuumina ja hengästyneinä kuin kovassakin työssä. Oli se kummaa, miten viitsivät!

Vilhoa nauratti ja harmitti samalla. Tuollaiseen panivat aikaansa, kun olisi voinut muutenkin huvitella, puhella, leikkiä ja hauskaa pitää. Se ihan kiusasi ja sitte sekin, että olisi tehnyt mieli mukaan, vaikka toisille nauroi.

Hän rupesi tarkastamaan joka paria ja niitä itseksseen arvostelemaan, siten saadakseen edes ajan kulumaan.

Oli siinä nuorta kansaa kosolta, varakkaiden talollisten tyttäriä ja poikia, kansakoulun opettaja, kirjuri, molempien pappilain nuoret, pari puotilaista ja kauppiaan tyttäret. Ja kaikki olivat he yhtä innoissaan ja iloissaan ja vaikka tuon tuostakin parit törmäsivät yhteen ja toiset toisiaan tuuppivat milloin miltäkin puolelta, ei se iloa häirinnyt.

Vilhon katse etsi taas Annia. »Toisenlainen on hän sittekin kuin muut», ajatteli hän itseksensä. »Ei ole kasvanut valtateitten varrella eikä tomuisella tiellä. Salojen siimeksessä, kotikuusen juurella on hän ylennyt. Siksi on sydän puhtoinen, siksi katse niin kirkas.»

»Nyt vaihdetaan vuoroja.» Ollin ääni kaikui kuuluvana kaikesta hälinästä huolimatta. »Valitkoon tytöt nyt vuorostaan parinsa.»

Ehdotus hyväksyttiin nauraen, mutta sillä ehdolla, että annettaisiin pieni väliaika lepoa ja valintaa varten.

»Kai sinä kohteliaisuusvelkasi muistat», kuiskasi Olli Annin korvaan.

»Onko pakko muistaa vai saako valita?»

Ollin luonto nousi. »Valinta on vapaa», sanoi hän kovasti, että kaikki sen kuulivat. »Soisin vaan, että ymmärtäisit ottaa arvokkaimman ja pulskimman.»

»Petäjät paukkuen palavat, hullut kulkevat ke-huen.» Anni keikahti kantapäällään kerran ympäri, naurahti veitikkamaisuus silmäkulmassa ja kiiruhti huoneen vastaiselle seinälle. Siellä istui nuori, sairaan-näköinen poika, joka illan kuluessa tuskin ensinkään oli tanssinut. Hänellä oli hienot kasvopiirteet ja suuret surumieliset silmät, mutta vartalo oli pieni kääpiö-mäinen ja kasvot rokonarvissa. Pilkkakirvesten naurua peläten oli hän piilossa pysynyt. Ainoastaan kerran, kun tanssijoita oli niin paljon, että yksityiset aivan tungokseen peittyivät oli hänkin uskaltanut liikkeelle lähteä.

Hän istui surullisesti eteensä tuijottaen, kun Anni tuli juosten, niiasi ja pyysi häntä tanssimaan. Hämil-lään ja ilosta punastuen nousi hän ja asettui Annin rinnalle.

»Mukava kepponen», kuiskailtiin nuorten puo-lelta. »Viisas tyttö», arvelivat toiset. »Ylimielinen ja oikullinen», kuului emäntien joukosta. »Minun», sanoi etäisimmässä nurkassa Vilho itsekseen, »minun puhdas, puhdas pulmuseni.»

Mutta Ilomäen isäntä kulki pää pystyssä ja selkä suorana lattian poikki rinnallaan ihasilmäinen, lihava tytön löntykkä. Hän näytti vielä entisestäänkin ylpeäm-mältä, astui kuin olisi kuningattaren rinnalla kulkenut ja katsoi ympärilleen kuin olisi tahtonut kaikille näyt-tää, että »tässä kuljen minä, Ilomäen isäntä ja itse-valtias». — Mutta salaa puri hän huultaan ja mutisi

harmissaan kuin selittääkseen asiaa itselleen. »Lapsettaa, lapsettaa. Eihän hän vielä ole rippikouluakaan käynyt.»

Kun Ollin ehdottama tanssi loppui, tuli emäntä käskemään ruualle. Parit hajaantuivat, nuoret vetäntyivät syrjään ja emännät rupesivat käskemään toinen toistaan. Vasta kun kursailut olivat suoritettut, rupesivat kaikki rohkeasti karkaamaan ruuan kimppuun ja pian ei muuta kuulunut kuin lautasten ja lasien kilinä ja emännän hyväntahtoista kohtelua ja tarjoamista.

»Kiitos tästä illasta», kuiskasi Lehto Annille hyvästi jättäessään.

»Kiitätte minua», vastasi hän hiljaa ja ihmeissään.

»Niin, siitä mitä olette antanut.»

Anni pudisti päätään. »En ymmärrä nyt.»

»Sama se, vaikk'ette ymmärräkään. Mutta sano-kaa minulle mistä piditti enin siellä 'hovin' suuressa salissa. Minä maalaisin sen teille.»

»Punatulkusta lepän oksalla ja päivän paisteisista kinoksista», kuiskasi Anni kiireisesti.

»Toivokaa onnea siveltimelleni, niin saatte sen! Hyvästi!»

»Hyvästi!»

Joonaanpäivän pitoihin loppuivat Annilta hovit Ilomäellä. Emäntä sanoi, että nyt ei sovi enää sellaista ajatella, kun rippikoulu alkaa ja itsekseen hän ajatteli, että hyvä onkin, kun loppuu. Mutta Anni kietoi kädet tädin kaulaan ja kiitti säteilevin silmin ja

onnen hymy huulillaan kaikesta ilosta, jota täti oli hänelle valmistanut. Silloin emäntä vasta ymmälleen joutui. Kumma tyttö tuo Anni! Suututti Ollia, väistyi, vehkeili ja sitte puhui kuitenkin tuollaisia!

Mutta Anni nukkui sinä iltana Vilhoa ajatellen ja yöllä näki hän unta Vilhon taulusta, kimaltelevista kinoksista ja onnellisesta pikku punatulkusta, joka oksalaan odotti kevään rikasta riemua.

Kolmantena päivänä sen jälkeen, kun rippikoulu oli alkanut, tapasi Anni Vilhon. Hän seisoi nojautuneena aitoviereen Teiskon talon pihalla. »Minne matka?» kysyi hän lakkiaan nostaen.

»Rippikouluun.»

»Onnea matkalle!» Vilho sanoi sen vakavasti ja se tuntui Annista hyvältä. Vaan itsekseen hän ihmetteli, miksi kaikki niin vakavina puhuivat rippikoulusta. Kouluhan se oli niinkuin muutkin koulut, se vaan erona, että pappi siellä opetti eikä opettaja, ja että siellä luettiin vaan uskontoa, ei muuta. Siitä se ehkä johdukin sen vakavuus, tuli hänelle sitten mieleen ja se ajatus häntä tyydytti.

Vaan Vilho ei niin vähällä päässyt ajatuksistaan. »Rippikouluun», toisti hän itsekseen, »rippikouluun!» Miten paljon muistoja tuo sana mieleen palautti, miten se loihti esiin kuvan toisensa perästä! — Hän näki hengessä kamarin, jossa isä oli häntä ja hänen tovereitaan opettanut. Kuinka vakavasti hän oli puhunut kuin antaakseen pojalleen muiston, joka ei koskaan voisi hälvetä, varoituksen ja neuvon sanoja, jotka häntä voisivat oikealle ohjata läpi koko elämän. Isä antoi, mitä hänellä itsellään oli, esitti Jumalan vaatimukset

jyrkkinä ja ankarina, mutta muistutti samalla, että näitten vaatimusten alle taipumisesta riippuu ihmisen ajallinen ja ijankaikkinen onni. Läpi sydämen kävi se sana, jota hän puhui. Siihen täytyi uskoa, mutta sitä pelkäsi samalla, pelkäsi, että jos ei usko, perii kadotus, jos uskoo, täytyy nöyryyä, taipua ja totella tuota vaativaa, järkähtämätöntä Jumalan tahtoa. — — — —

Taistelu nousi mieleen, taistelu siitä, mille puolelle kääntyä, mitä tahtoa totella. Silloin — — — — — kerran keskellä opetustuntia, parahti isä äkkiä, pää painui avonaiselle raamatulle ja siihen jäi hän makaamaan. Kun he hänet viimein vuoteeseen saivat, oli hän puhumaton ja tajuton. Tajunta palasj, mutta puhua hän ei voinut. Käsi kohden taivasta katsoi hän heihin kaikkiin. Se oli hänen viimeinen pyyntönsä, viimeinen rukouksensa: »Tulkaa perässäni, astukaa askeleissani elämän tietä!» Se muisto vielä järisytti sydänjuuria.

Miksi poika siis ei ollut seurannut kehoitusta, miksi ei astunut isän viittaamaa tietä?

Hän vastasi tähän sydämensä kysymykseen vastakysymyksellä: Miksi ei vanhempi voinut uskoaan jättää perintönä lapselleen? Miksi täytyi jokaisen itse etsiä ja itse taistella ja miksi, oi miksi oli kaikki vajavaista ja ristiriitaa täynnä?

Tuo kysymys oli usein hänen rintaansa raadellut ja se tuli nytkin mieleen, kun hän muisti isäänsä ja hänen hengenheimolaisiaan. Hän kunnioitti heitä syvästi ja vilpittömästi, mutta samalla oli heissä jotain, joka peloitti ja työnsi pois. Oli kuin se ilmapiiri, jossa he elivät, häntä olisi jäykistytännyt ja tukahuttanut.

Enemmän valoa, enemmän vapautta janosi hänen sielunsa, mutta mistä ja miten sitä löytää?

»Sinä olet pyhäpäivän lapsi», oli äidillä tapana sanoa, »juhannuksena, valon juhvana syntynyt.» — Ehkäpä se siitä johtui, tuo hänen rajaton rakkautensa kaikkeen mikä kaunista oli ja valoisaa.

Hän hymyili itsekseen. Se se senkin oli vaikuttanut, että hänen huomionsa heti oli kiintynyt Anniin, tämä kun oli niin puhdaskatseinen, niin viaton ja luonnollinen. Hänellä oli kaunis sielu, sen oli hän heti tuntenut, ja se se oli, joka hänet oli kahlehtinut lujemmin kuin mikään muu.

»Mitähän hän tästä koulunkäynnistään arvelee», tuli Vilho ajatelleeksi, astuessaan aitoviertä kartanolle ottaakseen maalauskojeensa. »Tahtoisin mielelläni kuulla. En tiedä, miten paljon hän näitä asioita on ajatellut.»

Hän otti huoneestansa tarvitsemansa työtarpeet ja läksi mäentörmälle, josta oli päättänyt ruveta maalamaan. Työhön päästyään käsiksi unohti hän kaiken muun. Vasta kun puoliselle kutsuttiin, huomasi hän, että rippikoululaiset jo olivat palanneet kotiin. Hän ei tahtonut mennä Annia Ilomäeltä hakemaan, sentähden sai hän odottaa seuraavaan päivään. Mutta silloin hän olikin ajoissa Annia vastassa. Sen jälkeen kävelivät he usein yhdessä, Annin tullessa rippikoulusta tai mennessä sinne, miten paraiten sopi Vilholle hänen töissään. He keskustelivat paljon yhdessä milloin mistäkin ja Anni ajatteli, että hän näitten puhelujen kautta oppi enemmän, kuin rippikoulussa. Siellä oli niin painostavan kuuma, tytöt istuivat ahdettuina toinen

toisiinsa ja taimmaiset tavallisesti torkkuivat. Rovasti kävi jo kahdeksattakymmentä ja jaksoi harvoin itsekin virkeänä pysyä. Kun painostamaan rupesi, nosti hän aina silmälasejaan ylemmä nenälle ja katsoi katkismuksesta, mikä siellä oli seuraavana kysymyksenä. Muuten kysyi hän aina ulkoa, aina samassa järjestyksessä ja aina katkismuksen sanoilla. Eihän sitä siinä muuta oppinut kuin minkä jo kansakoulusta tiesi.

»Minkälaista se rippikoulu on?» kysyi Vilho keran, kun saattoi Annia koulusta kotiinpäin.

»Semmoista kuin muukin koulu.»

»Mutta toisenlaistahan sen pitäisi olla. Isäni tapana oli sanoa, että pikkulasten koulussa opetetaan opin-aakkosia, rippikoulussa elämän-aakkosia.»

»Oliko hän pappi?» kysyi Anni äkkiä.

»Oli.»

»Silloin minä tiedän sen varmaan, ihan varmaan. Me olemme tavanneet toisemme ennen.» Annin katse loisti kirkkaana ilosta. »Ettekö muista? Kotona Teitossa, kun pimeänä syksyiltana tulitte isänne kanssa aivan erehdyksestä luoksemme.»

»Ja tekö olette sama Anni? Ei ihme sitte, että tunnutte tutulta. Minä olin erehdyksissä kotipitäjänne suhteen enkä talonne nimeä ennen ole kuullut, siitä se johtui.»

»Miten hauskaa, miten kovin kovin hauskaa.»

Lehto katsoi häneen tutkiva, vakava ilme kasvoillaan. »Isä oli silloin muassani ja minä muistan, että hän oli hyvin totinen, kun teiltä lähdimme.»

»Hän oli varmaan hyvin hyvä mies.»

»Niin oli, mutta hän vaati paljon. Hän minua opetti ensimmäisen viikon rippikoulussa ja se viikko ei koskaan unohdu.»

»Minä olisin tahtonut olla hänen koulussaan.»

»Olisittekohan? Minä luulen, että te olisitte peljänneet.»

»Miksi?»

»Hän esitti Jumalan ankarana ja vaativana tuomarina.»

»Ja minä tahtoisin ajatella häntä hyvänä.»

»Kyllä hän on hyväkin, mutta hän on kuin se isä joka rakastaa lastaan ja siksi vaatii siltä paljon. Niin sanoi isäni.»

»Oliko hän —» Anni aikoi sanoa körttiläinen, mutta hän oli jo oppinut pelkäämään sitä sanaa. »Oliko hän herännyt?» kysyi hän hiljaa.

»Oli. Eivätkö ne ole hyviä?» Vilho katsoi kysyvästi ja hymyillen Anniin.

»Minä pelkään heitä!» sanoi Anni hiljaa. »Mutta minä tahtoisin olla hyvä ja tahtoisin rakastaa Jumalaa niinkuin hekin.»

»Ja minä tahtoisin saada perustuksen, joka kestää.» Vilho katsoi suoraan eteensä vakava, tutkiva katse silmissään. »Elämä on lyhyt, ja minä tahdon tietää, miksi olen täällä, miksi taisteluni taistelen, miksi ilojani nautin, mikä on elämän tarkoitus, mikä sen määräämä. — Luja, järkähtämätön vakuutus siitä on suurin onni maan päällä, ja sitä etsin.»

Anni katsoi häneen kasvoillaan ihaileva ja ihmettelevä ilme. Se tuntui hänestä niin hyvältä kun kuuli Vilhon puhuvan ja näki miten kauniina, vakavana,

hänen katseensa loisti. Mutta samalla oli kuin olisi puukkona rintaan pistänyt se tietoisuus: »Hän on minua ylempänä joka suhteessa, hän on kasvanut toisissa oloissa, hän on oppinut enemmän. Minä en voi häntä sinne seurata, en kohota sinne asti, minne hän.» Se oli se ajatus, joka Annia oli ahdistanut usein heidän yhdessä puhellessaan, ja joka nytkin tunki esiin.

»Minäkin tahtoisin etsiä», sanoi hän hiljaa, »mutta minä olen vaan ymmärtämätön ja tyhmä tyttö. Minä en osaa sanoa muuta, kuin että tahtoisin olla hyvä.»

»Kiitos niistäkin sanoista», sanoi Vilho puristaen hänen kättään.

He olivat tulleet tien polvekkeeseen ja siitä he erosivat.

Rippikoulun päättyessä odotti Anni isää tai äitiä Ilomäelle, mutta sen sijaan tulikin vaan kaksi kirjettä. Toinen oli isältä ja sisälsi rahaa uuteen mustaan pukuun, toinen äidiltä ja siinä oli pieni pumpuliin huolellisesti käärityt esine. Anni aukaisi varovasti käärön ja samassa putosi pieni, kiiltävä sormus hänen helmaansa. Kuinka äärettömän iloiseksi hän tuli! Käsi ihan vapisi, kun hän sormusta käänteli ja katseli. Kulta se ei tainnut olla, mutta kauniisti se kuitenkin kimalteli. Ja kun vielä oli oman äidin lahja. »Tämän sain, kun itse olin ensi kertaa ripillä», niin oli äiti kirjoittanut ja nyt tahtoi hän sen antaa Annille, ainoalle tyttärelleen. Annin tuli kyöneleet silmiin, kun hän sitä katseli. Tuli niin ikävä äitiä, isää ja koko kotia Teitossa. Tuntui siltä, että hän on niin äärettömän

kauan ollut pois kotoa, niin kauan erossa kodista ja kaikista rakkaista siellä.

Hän pisti sormuksen huolellisesti laatikkoonsa ja ajatteli, että ei ota esille ennenkuin pyhänä kirkkoon lähtiessään. Silloin pistää hän sen taskuunsa ja panee sormeensa, kun alttarille lähtee.

Juhlalta tuntui se päivä, sitte kun tuli. Kaikki Ilomäellä olivat niin ystävällisiä hänelle, täti varsinkin. Mutta kotiväkeä oli kuitenkin ikävä. Tuli monta kertaa mieleen, että kun saisi äitiä nähdä, saisi juosta luo ja syliinsä ottaa.

Ja sitte tuntui sekin ikävältä, kun ei Vilhoa näkynyt, ei sinä eikä seuraavana päivänä. Ehkä pelkää hän sitä, että häiritseisi, mutta eikö hän sitte sitä ajattellut, että nyt hänen olisi pitänyt tulla, nyt juuri, kun Anni ikävöi ja kaipasi niitä, joita rakasti.

Vasta kahden päivän perästä he tapasivat. Anni oli silloin lähtenyt kävelemään kirkolle päin ja Vilho tuli tiellä vastaan. Anni ojensi kätensä, kysyvä ilme kasvoillaan.

»Minä lähden pian», sanoi hän melkein surullisesti.

»Yksinkö?»

»Olli saattaa minua ensimmäiselle asemalle. Sieltä jatkan junassa ja isä lähettää sitte taas vastaan. Hän olisi itse tullut tänne, vaan ei nyt töiltään jouda.»

»Minunkin täytyy lähteä jo ennen teitä. Sain kutsun töihin. Ylihuomenna ne alkavat.»

»Niin pian.»

»Niin ja sitä ennen täytyy käydä vielä 'hovissakin' vanhan hyväntekijäni luona. Koko huomispäivä menee siihen. Tämä on oikeastaan viimeinen kerta

jolloin tapaamme. Etsin teitä juuri saadakseni sanoa hyvästit.»

»Hyvästit jo, ja meillä kun vielä olisi niin paljon puhelemista.»

»Niin olisi, paljon, paljon. Mutta odottakaa ensi kevättä, silloin tulen kotipuoleenne ja silloin puhelemme kaikesta, mitä vuoden varrella olemme oppineet ja mitä tältä kerralta on säästettyä vastaisen varaksi.» Hän hymyili.

He erosivat mäen alla, josta tie kääntyi Ilomäelle, mutta Anni päätti pitää varalta, milloin Vilho ajaisi ohi matkalle hoviin.

Hän seisoi pihalla ja tähysteli tielle päin. Siellä rattaat tulla rämisivät. Juuri, kun ne olivat kohdalla, otti Anni esiliinansa ja rupesi sillä huiskuttamaan. Toinen ajavista nosti valkoista kesälakkia ja huiskutteli, kunnes tien mutkassa katosivat näkyvistä. Silloin Anni palasi sisään.

Hän ei enää muuta toivonut kuin päästä kotiin, kotiin. —

Miten kummalle tuntui kotiintulo! Annista oli kuin hän ei ennen olisi tietänytkään, mitä *koti* on. Ja kuitenkin oli hän omaisiaan ja kotiaan rakastanut niin kauan, kun muisti ajatelleensa ja tunteneensa. Mutta nyt tuntui tuo rakkaus sittekin uudelta, muotonsa muuttaneelta. Lapsen rakkaus oli vaihtunut nuoren tytön tunteeksi. Se, mitä hän ennen oli tuntenut, oli varttunut ja kehittynyt. Ja rakkauden voima, odottava onni olivat sen aikaansaaneet.

Äiti itki, kun sulki Annin taas syliinsä. Miten hän oli kasvanut ja varttunut, vaikka oli ollut poissa ainoastaan neljättä kuukautta. Ja tuo pitkä, kaunis tyttö oli hänen omansa, hänen kauan kaivattu, ikävöity lapsensa, joka hänelle kerran oli suonut ensimmäiset ilohetket vuosikausien katkeran surun perästä. Jos oli hinta ollut kallis, kyllä oli äidin ilokin arvaamaton.

Isä oli Annin tultua erinomaisen hyvällä päällä, kiitteli ja kehui kaikkien kuullen ja vakuutti, että ei ollut kellään koko pitäjässä, ei papilla, ei tuomarilla, eikä hovien herroillakaan sellaista tytärtä kuin hänellä. Tuokootpa vaan rinnalle, jos uskaltavat. Teiton tytär se kuitenkin kaikista voiton vie.

Anni nauroi eikä ollut kuullakseen, kertoili vaan pirtin puolella kauan säästämiään uutisia junasta ja

vieraitten pitäjen tavoista. Sitte meni hän vanhalle vaarille päivää sanomaan. »Vaari on ollut tavattoman levoton tänä talvena», kertoi äiti heidän mennessään pihan poikki. »Anttia se varsinkin näkyy pelkäävän ja vihaavan.»

»Antti on kovin kasvanut», sanoi Anni, »iso poika jo.»

»Niin se on. Ja olen minäkin siitä huolissani, niin rajuluontoinen kun se on, kiivas ja itsepäinen kuin minäkin. Mutta kumma se on, että vaari noin viatonta lasta vihaa.»

»Olitko sinä kiivas ja itsepäinen, äiti?» Anni hymyili surunvoittoisesti.

»Olin.»

»Se oli vaan siksi, ett'et ollut onnellinen.»

Hän otti äitiä kaulasta ja äidin tuli vedet silmiin niin, että täytyi kääntyä pois päin. Kun hän taas kääntyi päin Anniin, oli tämä jo rientänyt vaarin luo. Äidin silmiin näytti Anni kevään notkealta koivulta siinä kun hän seiso i kumartuneena vaarin vuoteen yli.

»Hyvää päivää. Ettekö enää tunne, vaari?»

Vaari nosti verkalleen silmänsä ja mumisi jotain.

»Terveisiä Ilomäeltä», sanoi Anni.

»Ilomäeltä, vai olit sinä siellä.» Hän katsoi tylsästi eteensä. »Surun lapsi sinä olet silttekin.»

»Ei, vaan onnen, suuren onnen lapsi.» Anni hymyili.

»Usko minua, minä puhun totta», sanoi vaari ja kääntyi seinään päin.

»Kuinka Rajalassa jaksavat?» kysyi Anni, kun äidin kanssa läksivät vaarin luota.

»Hyvinhän ne siellä. Minä olen Marttaa usein pitänyt luonani. Kun se heidän tupansa on niin kylmä ja vetoinen ja sinä kun sitä tyttöä aina suosit, niin ajattelin, että otanpahan vähäksi aikaa meille, kun ei sinuakaan ollut. Antti se siitä oli niin ihastuksissaan. Leikki tytön kanssa aina illat pitkään, kun oli läksynsä lukenut. Muille saattoi olla äkänen kuin ampiainen, mutta olipa Martalle aina lammasta lauhkeampi. Se minua lohdutti. On siinä kuitenkin hyvää, ajattelin, kun näin, miten se sitä tyttöä totteli ja hyvänä piti.»

»Minä menen Rajalaan kohta», sanoi Anni, »ja sitte tahtoisin pian pappilaan, Alman luokse.»

»Alma laskettiin ripille samana sunnuntaina kuin sinäkin. Hän itki niin, että sääliksi kävi. Olin kirkossa silloin ja joka kerran kuin silmä häneen sattui, ajattelin minä sinua.»

»Mitähän se Alma niin kovin itki?» ajatteli Anni itsekseen. Mutta äidille hän ei mitään sanonut. Ajatteli, että kysyy Almalta itseltänsä, kun tapaa.

»Minä olen ajatellut, että sinä saisit asua täällä», sanoi äiti, kun he tulivat saliin ja hän avasi oven vierashuoneeseen. Tämä kun on meidän paras huoneemme ja vieraita varten varattu, ei täällä ole ketään asunut. Mutta minä ajattelin, että nyt sinä ehkä tahtoisit sen. Harvoinpa täällä yövieraita käy, ja jos sattuisi tulemaan, niin voithan silloin muuttaa pois. Nämä huonekalutkin kun ovat omasta lapsuuteni kodista, olen koettanut niitä säästää. Jos kerran tarvitset, saat ne omaan kotiisi.»

Hieno puna nousi Annin poskille ja hän kääntyi katsomaan ulos ikkunasta.

»Isä on paljon puhunut siitä Ollista, kehuu kovin ja tuntuu pitävän kaikin puolin.» Äiti katsoi Anniin sitä sanoessaan.

»Saattaa isä pitää.» Annin posket hehkuivat ja hän katsoi äitiä suoraan silmiin. »Mikä mistäkin pitää. Isä toisesta, äiti toisesta, eikö niin?»

»Kysyinpähän nyt vaan. Sinä olet niin paljon muuttunut ja sitte isä puhui siitä yhtenäin, alussa varsinkin ja nyt taas, kun olet kotiin tullut.»

»Isän täytyy saada puhua paljon, se on hänen tapansa», sanoi Anni ja rupesi hellävaroin järjestämään tavaroita, siirtelemään äidin huonekaluja ja asettamaan niin, että somalta näyttäisi.

Tämä huone oli hänestä aina lapsuudesta saakka ollut kuin pieni pyhäkkö, ja nyt saisi hän sen omakseen, saisi yksin siellä asua ja olla, yksin siellä kesäöinä onnenunelmiaan unelmoida, yksin ajatella ja toivoa. Miten hyvä äiti oli! Miten hän ymmärsi, mitä Anni toivoi ja ajatteli!

Olisi hänelle ehkä pitänyt kertoa vähä enemmän koko keväästä ja sen tuomasta onnesta. — Jos luuli vaikka mitä ja oli levoton, kun oli siitä Ollistakin tiedustellut. Mutta se puhuminen tuntui niin mahdottomalta, tuntui kuin olisi pitänyt kuoressa uinuvaa kukkanuppua äkkiä ja armottomasti auki repäistä. Ja sitä hän ei voinut. Rikos se olisi ollut, rikos vasta kehkeytymässä olevaa elämää kohden. —

Parin päivän perästä läksi Anni pappilaan Almaa tapaamaan. Rovasti tapasi hänet ensimmäiseksi. Hän

tervehti ja kysyi, mitä kuului. Sitte rupesi hän puhumaan siitä, että Anni oli käynyt rippikoulunsa tänä keväänä. Hän puhui ankaria varoituksen sanoja ja Annista tuntui siltä, että hän aivan lyyhistyi kokoon oman arvottomuutensa tunnossa. Kyllä hän tunsu, että ei ollut sellainen kuin rovasti sanoi, että olla piti. Oli hän sitä ainakin ajatellut, mutta nyt se vasta tuntuu tuntuu. Nyt hän myöskin ymmärsi, miksi Alma niin oli itkenyt ja hänen oli itsensäkin tehnyt mieli itkeä, kun tätä ajattelemaan rupesi.

Vaan samassa tuli Alma sisään. He istuivat kaikki vähän aikaa ruokasalissa, mutta sitte tuli rovas-tille asiamies ja silloin ehdotti Alma, että hän ja Anni menisivät puutarhaan.

Siellä vasta he oikein pääsivät puheen alkuun. Alma kertoi ensin. Hän kertoi rippikoulu-ajastaan, minkälaista silloin oli ollut ja miten levoton ja paha hänen usein oli ollut olla. Mutta sitte oli eräs harvinaisen tapahtuma tunkenut kaikki muut ajatukset tieltään. Eräs vanha, lapseton tati Helsingissä oli kirjoittanut ja kysynyt, eikö Alma syksyllä pääsisi käymään hänen luonaan. Almaa halutti niin kovasti että meno yöt päivät oli mielessä. Se vaan pelotti että jos ei vanhemmat laske.

Anni tuli siitä ihan haltioihinsa. Kun nyt vaan Alma pääsisi! Matkustaminen oli niin kovin hauskaa. Paljon uutta oli nähtävää, paljon opittavaa joka askeleella. Ja Anni rupesi kertomaan omasta matkasta, mitä oli nähnyt, mitä kuullut ja oppinut. Mutta siihen, mikä oli kauneinta ja vienointa kaikesta, siihen hän ei kajonnut.

Kun tytöt erosivat, päättivät he usein olla yhdessä kesän aikana. Toinen kulkisi puolen tietä toinen toisen puolen ja sitte he yhtyisivät Teittolan ja kirkonkylän välitienoilla.

Kun ensikertaa yhtyivät, määräsivät he seuraavan tapaamispäivän ja niin tekivät sitte pitkin kesää, kunnes Alma kerran tuli yhtymäpaikalle laulaen ja hyppien kuin laitumelle päästetty varsa. Hän oli saanut luvan lähteä tädin luo Helsinkiin ja matkapäivä oli määrätty syyskuun ensi päiväksi.

Silloin loppuivat Anninkin kesäkävelyt ja hän rupesi suunnittelemaan työtä talven varaksi. Hän tahtoi äitiä auttaa talousaskareissa ja sitte hän aikoi kutoakkin. Saisi äiti ihmetellä, että onhan Anni Ilo-mäellä jotain oppinut, kun on tullut noin toimelliseksi.

Anni laittoi itse kaikki valmiiksi alusta alkaen, kunnes kangas oli kutomista vaille. Äiti ei saanut pikku sormellaankaan työtä nykäistä. Anni tahtoi näyttää, että hänkin osaa jotain aikaansaada, osaa aivan ominpäin. Ja sitte kun hän kutomaan rupesi, miten hauskaa se oli ja miten makeasti hän nauroi, kun kaikki, isä, äiti, tytöt ja Antti, joukolla kokoontuivat hänen ympärilleen ihmettelemään ja päivittelemään.

Ja entä sitte kuin sukkula suikkien lensi läpi kankaan ja hän kutoa helskytteli, kuinka se säesti ajatuksia ja kuinka iloiseksi se teki mielen!

Annilla oli sitte vielä toinenkin ilonaihe lisänä. Hän oli pappilan Almalta saanut pienen kanarialinnun. Almalla niitä oli pari, joilla oli poikaset ja Anni oli

niistä aina kovin pitänyt. Nyt oli hänellä niistä vielä erityistäkin iloa, kun ne muistuttivat hänelle sitä pientä punatulkkua, joka huurteisella lepänoksalla viiserteli. Kun Alma Helsinkiin läksi, lahjoitti hän siitä syystä Annille yhden linnuistansa. Voi kuinka Anni siitä iloitsi. Isä kyllä murahteli, kun Anni toi lintunsa. Mitä hyötyä semmoisesta! Ei muninut syötäviä munia eikä muutakaan hyötyä tehnyt ja syödä sen siltä piti, senkin!

Anni koetti isää hyvillä ja lupasi vaikka myydä kutomaansa kangasta ja sillä itse ostaa linnulle ruokaa. Mutta silloin isä rähähti nauramaan ja sanoi, että kyllä hän nyt tuollaisen elukan toki ruokkia jaksaa.

Anni sai sitte renki-Jussin tekemään häkin linnulle. Ja kun häkki oli valmis ja Anni asettui kangastaan kutomaan, asetti hän lintunsa akkunalaudalle, kangaspuitten läheisyyteen. Miten se siinä lauleli! Jota nopeammin Anni pirtaa helskytteli, sitä kimakampina säveleet kirposivat sen kurkusta ja se lauloi, lauloi niin, että pieni keltarinta aivan vapisi innostuksesta.

Mutta sitte, kun päivä rupesi lyhenemään, valo väheni ja pimeys pääsi vallalle, lannistui laulajankin mieli. Se ei silloin muuten äännähdellyt kuin hiljaa piipitellen kiitokseksi sokerisirusesta tai siemenannoksesta, jonka Anni sille toi. Muuten istui se vaitelijaana vankilassaan, kylpi, kun sai vettä lautasella, puhdisteli pukuaan nokallaan, ajatteli aterioitaan ja nukkui pimeän tullen pää painuneena siiven alle.

Ja Annikin lepäili vuoden pimeimpänä aikana. Hän valmisti kankaansa jouluksi ja piti sitte pienen

loman. Hänellä oli niin paljon, jota hän tahtoi lu-
keakkin ja johon ei ollut aikaa riittänyt muitten puu-
hien ohessa syksyn kuluessa.

Anni olisi tahtonut joka suhteessa oppia oikein
paljon. »*Hän* tietää niin paljon, minä niin vähän»,
ajatteli hän itsekseen. »*Hän* on lukenut ja oppinut,
minä en. *Hän* on minua parempi kaikessa, mutta
minä tahtoisin kasvaa niin, että voisin häntä ymmär-
tää, hänen rinnallaan kulkea.» Se ajatus häntä eläh-
dytti ja kannusti.

Joulunpyhinä tuli Alma kotiin. Hän kävi Annia
Teitossa tervehtimässä ja kertoi, että hän menee taas
joulun jälestä Helsinkiin, sillä hän on ruvennut käy-
mään käsityökoulua siellä.

Se oli Annista hauskaa. Mutta vaihtaa hän ei
siltä olisi tahtonut. Olihan hän niin onnellinen, niin
sanomattoman onnellinen.

Alma rupesi innostuneena kertomaan Helsingin
elämästä. Hän oli nähnyt ja kuullut niin paljon.
Kerran oli hän ollut teatterissakin, mutta sitä hän ei
uskaltanut kotona kertoa. Hän oli heti aikonut siitä
Annille kirjoittaa, vaan oli sitten ajatellut, että paras
kun puhun, ett'ei vaan toisten tietoon tule.

Teatterissa oli hän koko ajan ajatellut Annia.
Hän oli muistanut heidän leikkiään lukkarinlesken tu-
vassa, Tuhkimo-näyttelyjä ja kaikkea muuta. Hauskaa
se oli sekin ollut aikanaan, kovasti hauskaa, mutta nyt
vasta Alma tiesi, minkälaista sen olla piti.

He innostuivat kumpikin puhellessaan niin, että
lapsuuden leikki yks' kaks' oli käymässä. Vuoroon
näyttelivät he näyteltäviä osia ja Alma kertoi, minkä-

laista oli ollut Helsingissä ja millä tavoin kaikki oli tehtävä. Sitte nauroivat he itse lapsellisuudelleen, mutta yhtä hauskaa se oli siltä.

Alma ennusti, että jos Anni vaan lähtisi Helsinkiin oppiin, tulisi hänestä pian hyväkin näyttelijätär. Ja sitte Alma rupesi kuvailemaan, minkälaista olisi, jos he yhdessä kävisivät sitä koulua ja koko elämänsä ajan jatkaisivat sitä leikkiä, jota lukkarin lesken luona olivat alkaneet. Mutta Anni vaan hymyili. Saattoihan Alma puhua ja tuumailla, kun hän ei paremmasta tiennyt, mutta Annia odotti tosi, ei kuvailtu elettävä, ei näyteltävä onnen osa.

Alman palattua Helsinkiin, kun päivät taas rupeivat pitenemään ja talvi-aurinko pilkisti pirtin ikkunasta, silloin Annin laulajakin alkoi livertää, ja Anni itse tarttui taas työhönsä. Hänellä oli uusi kangas kuteilla, vaaleansinistä pumpulikangasta puvuksi itselleen, ja sitä kutoessaan kutoutui kankaan rinnalle ajatuksesta toinen, jonka loimina olivat muistot ja toiveet kuteina.

Vuosi sitte oli hän saanut tietää, että isä aikoi viedä hänet mukaansa. Hän muisti päivänkin, kolmas Heikin päivästä.

Sitte olivat valmistukset alkaneet, ja sitte tuli lähtö.

»Äiti», sanoi hän eräänä päivänä, kun äiti puolaili hänen kutoessaan. »Etkö kertoisi minulle nuoruudestasi? Viime vuonna, ennenkuin matkalle lähdin, kerroit vähän, enkä voinut sitä unhottaa. Tahtoisin mielelläni kuulla enemmän, jos sinä vaan kertoisit.»

»Ilojaan iloksi kertoo, suruja sydänsäryksi.» Äiti heitti valmistuneen kääreen koppaan ja alkoi uutta. »Eipä tuota paljon olekkaan kerrottavaa.»

»Mutta äiti, sinä olet kuitenkin kerran rakastanut, etkö olekkin?» Anni pysäytti polkuset ja katsoi päin äitiin.

»Kaikkihan kerran potevat lasten tautia.»

»Miksi sinä sanot sitä lapsen taudiksi? Se on ruma sana, ja rakkaus on jotakin niin kaunista ja jaloa.»

»Silloin kun on. Ei kaikki kultaa, mikä kiiltää, ei hopeata mikä hohtaa.»

»Äiti, miksi sinä olet niin katkera?»

»Siksi, että elämä on katkeraksi tehnyt. Kerran minunkin sydämeni paloi, rakasti, hehkui ja toivoi, mutta se liekki sammutettiin pakolla ja kun leimua-viin liekkeihin viskaat vettä, jäävät kekäleet kitkerinä käryämään tulenkin sammuttua.»

»Miksi se sammui äiti?»

»Siksi, että toisesta meistä tuli herännyt eikä toinen heti ollut valmis esimerkkiä noudattamaan.»

»Hänkö tuli?» Annin suuret sinisilmät olivat ihmettelyä täynnä.

»Niin tuli. Minä en heti siihen taipunut, suutuin ja sanoin vastaan, sillä minusta oli elämän ilo silloin mennyttä. Silloin hän minut jätti ja otti toisen. Sen pituinen se. — — Nöyrät niskat sillä olla pitää, joka onnen kukkuloille tahtoo kiivetä.»

»Äiti äiti, kuinka sinä sen jaksoit kestää? — Minä kuolisin.»

»Minä olenkin lujempaa tekoa.» — Lanka kiristi käämettä ja äidin täytyi pysäyttää rukki.

»Mutta miksi sinä, äiti, et suostunut? Olisit käynyt kaikissa kokouksissa, olisit koettanut ajatella niin kuin hän!»

»Äitisi ei koskaan ole oppinut matelemaan. Selkä suorassa olen kulkenut, mutta siksipä elämä onkin niin kovasti kouristanut, jotta taipumaan saisi. — Ei, ei, minä en koskaan olisi sopinut heränneen papin kumppaliksi.» —

Anni herkesi kutomasta, katsoi äitiin, katsoi kuin sielu olisi silmissä värjäjänyt ja hyrähti sitte äkkiä itkuun. Hän itki, itki niin, että koko ruumis vapisi.

»Lapsi lapsi», lohdutteli äiti. »Älä nyt, johan se on ollutta ja mennyttä kaikki.» Mutta Anni vaan itki.

»Eipä hän ole luotu kovia kolauksia kestäämään», ajatteli äiti ja päätti, ett'ei puhu enää entisistä ajoista. Olihan se hänelle itselleenkin paras. Aina ne vanhat haavat vaan helposti verestävät.

Annikin rupesi tämän jälkeen karttamaan lähempää tiedusteluja. Hänet oli vallannut ajatus, jota hän ei päässyt pakoon, aavistus, jota väistyi, vaikkei siitä vapautua voinut. Ja pelko, että aavistus muuttuisi varmuudeksi, esti hänet äidiltä lisää kysymästä.

Kerran ainoastaan hän kesken kutomista äkkiä kysäsi: »Äiti, tahtoisitko olla hyvä hänelle, josta kerran puhuit?»

»Mitä sinä nyt!» Äiti ei ymmärtänyt.

»Etkö muista enää, kenestä kerroit kerran, yhden ainoan kerran vaan. Tahtoisitko olla hyvä hänelle?»

»Enkä. Minä tahdon unohtaa.»

»Mutta äiti, kuinka voi unohtaa sen, jota ker-
ran — —» Hän tunsu että ääni rupesi sortumaan.

»Minä olen antanut anteeksi kerran, ja nyt tah-
don unohtaa, unohtaa hänet, hänen omaisensa, kaiken
ja kaikki.»

»Kaiken ja kaikki», toisti Anni hiljaa ja siihen
puhe loppui. Mutta Anni oli viikkomääriä sen jäl-
keen alakuloinen ja surunvoittoinen. Lintu ikkunassa
viserteli ilovirsiään ja päivä paistoi painaen hankien
harjat alemmaksi. Mutta Anni kutoi kangastaan sy-
dän sairaana ja mieli lamassa.

Silloin tuli se päivä, jolloin Anni oli käynyt Ol-
lin kanssa hovin tauluja katsomassa. Se muisto vai-
kutti niin kummasti. Iloita täytyi, vaikka surukin sy-
dämeen hiipi.

Sen päivän iltapuolella oli Anni kutomassa kan-
gastaan, kun kuuli vieraan tulevan. Se oli turkkeihin
puettu mieshenkilö, joka arvellen pysähtyi oven suuhun.

Anni kysyi, mistä kaukaa vieras oli ja käski as-
tumaan peremmä.

Vieras ojensi kättä. »Tulenpahan pohjoisesta
päin.»

Anni käski istumaan.

»Tottahan tämä on Teiton talo? Käskettiin tuo-
maan tämä tyttäreille.»

Anni otti vastaan pienen, litteän puulaatikon.

»Kyllä se on minulle», sanoi hän arvellen osoi-
tetta katsottuaan. Hän pani sen kangaslaudalle ja ru-
pesi kahvipuuhaan.

Vieras istui penkillä ja lämmitteli, joi kahvit ja

kiitteli, mutta puhetta häneltä ei saanut, ei edes sen vertaa, että mistä oli tullut. Lämmiteltyään teki hän lähtöä, ja Anni rupesi laatikkoa avaamaan. Se oli hyvästi kiinni naulattu ja laatikon sisäpuolella oli ensin tappuroita, sitte palttinakangasta. Kun Anni nosti kangasta, näki hän kinoksia talvi-auringon valossa, näki huurteisen metsän ja punatulkun oksalla visertämässä.

Häneltä sumentui silmät ilokyyneleihin.

Koko talon väki kerääntyi sitte taulua katsomaan ja ihailemaan. Äiti oli iloissaan, isä nauroi. Vai laitettiin hänen tyttärelleen sellaisia lahjoja! Kelpasi vaikka kenenkä ottaa vastaan. Mutta myöhemmin pisteli hän Annille heidän kahden ollessaan, että »taitaa niitä herrojakin olla, jotka sinua hakkailevat».

»Annin silmät liekehtivät: »Isä, harvoin minä suutun, mutta sano vielä kerran — — —»

»So, so, kyyhkyläiseni, mitä pahaa siinä. Vaan mitä köyhistä herroista, kun on parempiakin ottajia.»

»Olliko noita on ilmoitellut?»

»Vähän se viittaili, mutta tuntui elävän hyvässä toivossa.»

»Toivokoon minun puolestani mitä toivoo, mutta Ilomäelle minä en ikänä enää lähde.»

»Vai et», sanoi isä nauraen. »Sepä nähdään kunhan huono tuuli asettuu.»

»Kuulitko!» huusi hän kun Anni rupesi juoksemaan pois. »Keväällä tulee Olli tänne.»

»Tulkoon», mumisi Anni ja sulki suuttuneena oven. Sitte painoi hän taulun rintaansa vasten, suuteli sen yksinkertaista ruskeaa puukehystä, suuteli huurteisia koivuja ja kinoksia maassa, mutta puna-

tulkkua ensin. »Ethän, ethän pieni punatulkku ke-
vään toiveita turhaan viserrä?»

Kun ei Annia iltaruualla näkynyt, tuli äiti kysymään mikä hänen oli. Hän valitti päänsärkyä ja sanoi paneutuvansa levolle. Äidin olisi tehnyt mieli kysellä taulun lähettäjistä, mutta kun hän näki, että Anni oli itkenyt, ei hän hennonut.

»Isä aina kiusaa puhumalla Ollista», sanoi Anni kuin selitellen, miksi oli itkenyt.

»Joko taas?»

»Jo.»

»Kyllä minäkin sinulle parempaa soisin», sanoi äiti ja huokasi.

»Minä en tahdo rahasta itseäni myydä enkä myykään.»

Taas äiti huokasi niin haikean raskaasti. »Sillä lailla minäkin ajattelin — — ennen — —. Olen aina toivonut, että saisit hyvän kodin ja hienotuntoisen miehen. Hyvää yötä nyt.» Hän siveli Annin tukkaa ja läksi.

Anni puristi kättä rintaansa vasten. Jos äiti tietäisi, jos aavistaisi — — Oli kauheata pettää omaa äitiään, äitiä, joka oli kärsinyt paljon ja joka aina oli ollut hyvä hänelle. Äitiä, joka oli toivonut itselleen ystävää lapsestaan, tuota äitiä hän nyt petti. Mutta hän ei *voinut* puhua. Pari kertaa oli hän yrittänyt, vaan kieli kytkeytyi kiini kuin olisi se ollut halpaantunut ja sanojen asemesta syntyi vaan muodottomia äännähdyksiä. Ja mitä hän sitte sanoisi? Sitäkö, että pelkäsi, niin, luuli melkein varmasti, että Vilhon isä ja se pappi, josta äiti oli puhunut, olivat yksi ja sama.

Sitäkö, että poika nyt pyysi isänsä hylkimän tytärtä. Ei, hän ei voinut. — — —

Talvi, jonka Anni iloisin toivein oli alkanut, oli muodostunut synkemmäksi, kuin hän oli saattanut aavistaa. Sen kerran jälkeen, jolloin äiti oli hänelle uskonut nuoruutensa suuren surun, oli suru hänenkin sydämessään sijaa saanut. Mutta kun kevään työ edistyi, kun routa suli maasta ja kevätpurot pulppusivat, kun valon voima kutsui nurmen nousemaan ja lehdet puihin puhkeamaan, silloin ei Annikaan enää voinut sydäntä ilosta sulkea. Se elpyi kuin kukkasat talven unesta, kasvoi ja yleni oraitten kanssa kilvan.

Kuinka kirkkaasti aurinko heloitti taivaalla, ja linnut, miten ne lauloivat! Annin pikku kanarialintu, vaikkakin oli häkissä, viserteli kilvan vapaitten kanssa. »Saanhän minäkin silloin iloita, saan ja voin», ajatteli Anni ja läksi laulaen astumaan pengertä pitkin. »Kun *hän* tulee», jatkoi hän ajatusjuoksuaan, »tulee hän kevätauringon voimalla. Katkeruus sulaa routana äidin rinnasta. Rahanhimo ja voitonpyynti pakenevat isän povesta, ja meidän rakkautemme nostattaa niitten sijaan kauniitten tunteitten ja hyvän aikeitten kukkasia. — Hän lupasi tulla, kun kevät tulee, eikä kukaan voi häntä vastustaa, sen tiedän.»

»Martta, pikku Martta, tule tänne.» Anni näki Rajalan Martan tulevan peltojen poikki. »Tule, niin leikitään!» Hän seisoi odottaessaan nojautuneena aitaan. »Täytyy leikkiä», sanoi hän itsekseen, »juosta huimasti kuin pikku tyttönä ja kiivetä oksilla kilvan oravien kanssa. Silloin unohtuu pelko ja odotuksen ikävä. Kun *hän* tulee, katsoo hän, onko poski pyö-

reä, onko silmä kirkas. Hän ei saa pettyä. Minä tahdon olla sellainen kuin hän, kestävä ja reipas, iloinen toisten iloksi, vaikka itselläni olisikin vähän ikävä. — — Mutta hän ei saa viipyä kauan, muuten en kestä.»

Samassa tulikin Marhta.

»Joko olet hypännyt pataa Rajalan pihassa?»

»Jo.»

»Joko lauttaa?»

»En.»

»Tule sitte meille, niin hypätään.»

Anni läksi juoksemaan kuin vallaton lapsi, ja Marhta laski perässä posket hehkuvina, silmät säteillen ilosta, kun pääsi leikkimään oikein Teiton ison Annin kanssa.

»Vielä se sentään osaa iloinen olla», sanoi emäntä itsekseen, kun näki Annin hyppäävän lauttaa pikku Martan kanssa. »Iloitkoon nyt, kyllä se surrakin ehtii.»

Kesäkuun alkupuolella sai Anni kortin postissa. Se oli suuri ja odottamaton tapahtuma, sillä Teittoon ei tullut usein kirjeitä. Kahdesti viikkoon tuli posti Kotajärven kirkonkylälle ja kun kirkolle muuten mentiin, haettiin Teiton posti konttorista. Isälle tuli joskus asiakirjeitä ja kolmasti viikkoon pieni paikkakunnan lehti. Siinä kaikki.

Anni oli Alman Helsinkiin lähdettyä saanut kaksi kirjettä, muulloin ei koskaan kotonaan ollessaan. Mutta nyt tuli kortti, kortti, jossa ei seisonut muuta kuin yksi ainoa sana: »Anni». Hän hämmästyi ensin kovin eikä ymmärtänyt, mistä se oli ja mitä merkitsi, mutta sitte hänen kasvonsa kirkastuivat ja hän kätki kortin povelleen. Se oli hyvän päivän tervehdys, sen hän aavisti ja pian tulisi hyvän päivän sanojakin. Iloinen odotus valtasi hänen mielensä ja tukahutti ainakin osaksi surun ja pelon, joka aika ajoin oli valtaan päässyt.

Vaan ennenkun odotettu tuli, tuli Olli. Hän ajaa karahutti pihaan, niin että tanner jymisi ja heitti huolettomasti ohjat pihalla olevalle rengille. Sitte hyppähti hän itse maahan.

»Kah terve, terve, Ilomäen uljas isäntä!» Teitolainen oli nähnyt vieraan tulevan ja kiiruhti vastaan.

»Terve tervehyttäjälle! Mitä taloon kuuluu?»

»Ei erinäistä. Hyvää vaan, kun kaivattu vieras viimein tulee.»

»Vai kaivattu? Onkohan sitä kukaan muistanut kaivata?» Olli oikasihe ja pöyhisti rintaansa.

»Mitenkä ei Ilomäkeläisiä kaikki ikävöisi. Ilojahan ne tullessaan tuovat. Mutta mennään katsomaan eikö vaimonpuolta meidän talossa löydykkään.»

»Meillähän niistä suurempi puute onkin», sanoi Olli nauraen.

»Vai tahtoisitko, että tasan jaettaisiin. Ha-ha-ha-haa.» Teittolainen pyyhkäsi partaansa. »No tuumataan, tuumataan — — — Mutta mamma hoi, missä sinä viivyt?»

»Tulen, tulen», kuului emännän ääni pirtin puolelta.

»Tässä se serkun poika nyt on, josta olen puhunut», esitti isäntä, kun Anna tuli saliin. »Pulskaa nuori mies, eikö totta?»

Emäntä tervehti ja käski istumaan. Oli hauskaa kerran nähdä, kun paljon oli kuullut puhuttavan. Vai oli isäntä nyt matkoilla, ehkä edemmäksikin aikoi? Emäntä koetti kysellä, pitääkseen puhetta vireillä.

»Missä Anni on?» Isäntä näytti tuskastuneelta. »Eikö ymmärrä tulla päivääkään sanomaan?»

»Tökköpa tuo tietänee, en ole nähnyt kotosalla. Pyörähdän katsomaan.» — Oikein helpoitti kun pääsi poistumaan.

»Anni», huusi äiti portailla, »Anni hoi!» Vaan ei se huuto kauaksi kuulunut.

Anni istui ullakolla kokoon kyyristyneenä aukon suulla, josta maantielle näki. Hän oli sattunut ole-

maan ullakolle menossa, kun kuuli Ollin äänen ja karkasi samassa portaita ylös. Siellä hän istui kyyristyneenä vanhan puulaatikon päällä ja kuvitteli mielessään, miten kävisi, jos Vilho sattuisi tulemaan juuri nyt, tulisi tuolta maantieltä päin, astuisi pihaan, sieltä porstuaan ja sitte suoraan saliin, jossa isä ja Olli yhdessä ystävyksinä istuivat. Se se jotain! Olisi ihan kuin sadussa. Ja entä sitä yhteentörmäystä, joka siitä syntyisi! —

Mutta vaikka Anni kuinka tähysteli tielle päin, ei hän siellä ketään nähnyt. Nurmettunut ja saviperäinen kylätie vaan liukerteli eteenpäin peltojen lomitse, kunnes yhtyi maantiehen, jossa hiekka paksuna pölypatsaana tupruili ilmaan, joka kerran kun ajaja tulla kitkutti tietä pitkin.

Kesäpäivä oli kirkas ja lämmin. Aurinko paistoi täydeltä terältä ja pilvetön taivas kuvastui niittyjen reunustamaan lampeen. Koko maisema teki kuitenkin niin aukean, alastoman ja ikävän vaikutuksen. Annin mieleen johtui taas arvelu, miksikähän ei puita istutettu edes kartanolle. Hän oli siitä joskus äidille puhunut, mutta äiti oli aina ankarasti kieltänyt, että ei saa sanoa mitään siitä, ja niin se oli jäänyt. Pitäisipä kuitenkin vielä koettaa, ottaa puheeksi kerran, niin saisi edes kuulla, että onko siihen erikoisempaa syytä, vai miksi ei saa istuttaa.

Samassa kiintyi Annin huomio Anttiin, joka seisoi rakennuksen päätypuolella juuri sen aukon alla, josta Anni maantielle tirkisti. Hän huitoi käsillään ja piti jonkinmoista puhetta, jota ei Anni kuullut.

Mitähän se poika siellä? Anni kurottautui eteenpäin ja pisti päänsä aukosta. Siellä istui Martta penkereellä sääret ristissä allaan, leuka käsien varassa, nauroi, taputti käsiään ja nauroi taas. Antti seisoi hänen edessään pokkuroiden ja puhetta pitäen. Hän nosti lakkiaan, pyyhkäisi rintamustaan, kaapi jalallaan, löi kantapäät yhteen, nosti leukaansa ja puhui, puhui hirmuisen paljon, vaikkei Anni kuullut mitä.

Mitä ihmettä se tuo oli? Ja liikkeet — kun olivat niin tutut! Samassa Annille selveni, että Antti matki Ollia.

»Antti», huusi Anni hiljaa, »Antti!»

Antti nosti päätään. Mistä se ääni kuului? Hän katseli ympärilleen oikealle, vasemmalle, nosti sitte päätään ja huomasi Annin pään ullakon aukosta. Anni viittasi häntä tulemaan ja painoi sormen samassa huulilleen, jotta Antti ymmärtäisi olla hiljaa. Antti lähti laukkaamaan. Sepäs hauskaa, kun oli salaisuus tai kepponen tekeillä. Hän tulla tömisteli portaita ylös, niin että Annin sydän ihan sykki pelosta.

»Kun et osaa olla hiljempää! Kuulevat vielä. Ketä sinä siellä matkit?»

»Sitä vierasta, Ilomäen Ollia.»

»Oletko sinä sitte nähnyt?»

»Olen. Hakivat tervehtimään. Ja sinua ovat etsineet kovasti.»

»Etkö sinä siitä Ollista pitänyt?»

»En. Kättä antoi ja nauroi. Kysyi sitte pilkka kielen käressä että 'tämäkö se nyt on nuorin vesa?' Hyi olkoon!» Antti sylkäsi.

»Mitä isä sanoo?» uteli Anni.

»Nauraa ja on hyvällä päällä.»

»Entä äiti?»

»Tavallinen on, tarjoo kahvia, puhelee vähän ja pyörähtää sitte katsomaan palaako puuro pohjaan.»

»Onko iloinen?»

»On kuin ainakin, tavallisen totinen. Mutta mitä sinä täällä istut?»

»En viitsi tulla, kun Olli on siellä.»

»Saat sinä sitte täällä kököttää viikon päivät. Ei tuo kuulu lähtevän moneen aikaan.»

»Ei moneen aikaan. Voi minua!»

»Mitä siitä. Älä ole tietäpannaksesikaan!»

»Sinä et sitä ymmärrä, Antti, vielä, mutta pian kyllä, kunhan vähän kasvat. Minä olisin pyytänyt sinua vähän auttamaan. Mutta taitaakin olla parasta, että itse menen.»

Jos nyt isä on tyytyväinen minuun, ajatteli Anni itsekseen, taipuu hän toisen kerran paremmin minun tahtooni.

»Sano sinä vaan, niin kyllä autan», lupasi Antti ritarillisesti ja sylkäsi innostuksissaan.

»Ole nyt täällä, etteivät kuule», pyysi Anni. »Tule sitte vasta yksin pois vähän ajan kuluttua, etteivät huomaa meidän yhdessä olleen.» Hän karisteli mullan pois hameensa helmoilta, hiipi hiljaa alas ja istui vähän ajan kuluttua salissa kysellen kuulumisia Ilomäeltä.

Parin, kolmen päivän kuluttua olivat kaikki, Anttia lukuunottamatta, Teitossa erinomaisen iloisella mielellä. Anni koetti parastaan kohteliaana seuran pitäjänä, kä-

veli isän ja Ollin kanssa, kun nämä katselivat viljelysmaita, antoi Ollin kyyditä itseään kirkolle ja koetti kaikessa olla myötäsukaa. Ja jota enemmän hän taipui, sen helpommaksi se kävi, sen lujemmaksi juurtui toivo hänen sydämessään, että kyllä isäkin kerran taipuu hänen mielensä mukaan, taipuu, kun täytyy tunnustaa, että Anni on ainakin koettanut olla hyvä ja kuuliainen tytär.

Äiti oli hyvillään siitä, ett'ei mitään ikävyyksiä syntynyt. Hän kyllä ymmärsi, ett'ei Annin mieli ollut muuttunut, vaikka syrjäinen sitä ehkä olisi uskonut. Mutta hänestä oli sitä parempi, että Anni siksi helposti osasi ulkonaisessa suhteessa mukautua. Önnelista ja hyvää se oli, hän vaan ei olisi voinut. Toisenlainen oli hän ollut.

Kun Olli kolmantena päivänä läksi isännän kanssa käymään kirkonkylän toisella puolella olevassa talossa, sai Anni oikein lupapäivän. Heti kun hän näki isän ja Ollin lähteneeksi ja kun vielä varmuudeksi oli odottanut kunnes olivat maantielle ehtineet, läksi hänkin. Hän kulki vastakkaiseen suuntaan, Rajalaan ja sieltä eteenpäin pitkin metsäpolkua, jota hän rakasti ja jota usein oli käyttänyt oikotienä kouluaikoina.

Vaikka päivä oli kuuma ja helteinen, oli metsässä kuitenkin vilpoista. Siellä siimeksessä oli kastekin vielä paikka paikoin maassa, niin että kukat, joita Anni kulkiessaan poimi, heristelivät helmiään hänen käsilleen. Se tuntui niin raittiilta kesäkuumassa ja kuitenkin tuli hän siitä melkein surulliseksi. »Ne ovat itkeneet, vaikka kesä on kauneimmillaan», ajatteli hän ja pyyhkäsi hellävaroin kostea kielonkukkaa.

Ison aikaa oli hän poimimisen touhussa, siksi kunnes muisti, että äiti pian rupeaa kaipaamaan, jos ei kotiin kuulu. Silloin kääntyi hän takasinpäin. Hän oli kiivennyt aidan yli ja kulki juuri niityn laitaa kohtiin päin, vielä taittaen kukan sieltä, toisen täältä, kun kuuli risahduksen takanaan ja kääntyi katsomaan, mitä se tiesi.

Joku hyppäsi yli aidan. Anni seisoj hiljaa tarkaten, sitte hän jo tunsij. Mutta hän ei vieläkään liikahantanut. Tulija oli tuntenut hänenkin. Muutamalla hyppäyksellä ennätti hän luo ja ojensi molemmat kätensä.

»Anni, Anni, kevät on tullut.»

»Kevät», toisti Anni hiljaa ja hänen silmänsä säteilivät.

»Nyt on se aika, jota olen odottanut siitä asti, kun viimeksi erosimme. Silloin sanoin, että paljon on jäänyt puhumatta ja lupasin puhua tullessani. Nyt sanon, nyt puhun kaikki. Anni rakas, tiedätkö mitä aijon sanoa?» Hän piti yhä Annin molempia käsiä ja katsoi suoraan silmiin.

»Tiedän», sanoi Anni hiljaa.

Silloin hän veti hänet puoleensa ja suuteli.

Annia ei ollut koskaan muut suudelleet kuin äiti. Ja tämä ensimmäinen suutelo se poltti kuin tuli. Hän sulki silmänsä. »Vilho», kuiskasi hän hiljaa, katsetaan kohottamatta. Silloin Vilho otti hänen päänsä käsiensä väliin ja suuteli, suuteli kerta toisen perästä. »Sinä ainoa, jota olen rakastanut», sanoi hän hiljaa ja silloin helähti soimaan Annin rinnassa kuin olisi kevään kaikki riemusäveleet hänen sydämessään syntyneet ja tulvilleen nousseet.

»Tule, istutaan tänne», sanoi Vilho ja veti hänet mättäälle viereensä.

»Sinä lupasit tulla keväällä», sanoi Anni hiljaa, melkein surunvoittoisesti, kun he vähän olivat ehtineet puheen alkuun päästä.

»Niin. Tarkoitatko, että olen sanani syönyt, kun tulen vasta kesällä? En voinut päästä ennen. Toivottavasti se ei ole myöhäistä nytkään?» Hän hymyili veitikkamaisesti.

»Joko liian myöhäistä tai liian aikaista, mutta otollista aikaa se ei ole.»

»Ja miksikä ei?» Vilho yhä hymyili rohkeana onnessansa.

»Minulla on ollut paljon suruja tänä talvena», sanoi Anni ja rupesi kertomaan kaikesta. Hän puhui ensin hiljaa ja surunvoittoisesti, mutta jota kauemmin hän puhui, sitä luottavammaksi ja iloisemmaksi kävi ääni. Huolet haihtuivat ystävän rinnalla, toivo ja uskalus puhkesivat esiin kuin kukkaset kesäauringon valossa.

Vilho piti hänen kättään omassaan ja kuunteli tarkkaavana. Hän rypisti kulmakarvojaan, kun Anni puhui Ollista ja tämän aikeista. Mutta pelkoa ei hän tuntenut hetkeäkään. Hän oli tullut rinta toivoa täynnä eikä hän aikonut väistyä ensi vaikeutta. Mutta kun Anni rupesi kertomaan isästään ja viimeksi vielä äidistään ja omista pahoista aavistuksistaan, silloin painui Vilhon pää. Voiton varmuus katosi hänen kasvoil-tansa ja tuskallinen, syvän surun ilme siirtyi sijaan.

»Jos se on vanhempiesi ja etenkin äitisi tahtoa vastaan, silloin on kohtalomme ratkaistu. Silloin en sinua koskaan omakseni saa.»

»Kuinka niin? Tahdothan sinä koettaa mitä voit?»

»En tahdo, enkä saa. Isä vainajani viimeinen pyyntö sitoo minut.»

»Isäsi?»

»Niin, isäni.»

»Mutta hänhän on vuosia sitte kuollut.»

»Niin on, vaan hän jätti jälkeensä paperin, jonka sain äidiltäni silloin, kun kotona käydessäni kerroin hänelle sinusta. Siinä isä kertoo meidän käynnistämme täällä Teitossa ja mitä hän sen johdosta ajatteli. Hän pyytää meitä, äitiä ja minua, jos joskus tapaisimme Teiton emäntää, tekemään minkä voimme sovittaaksemme sen, mitä hän oli rikkonut. Se pyyntö on tuomarini. Silläkö sovittaisin, että ottaisin tyttären vastoin äidin ja vanhempien tahtoa?»

»Mutta jos he suostuvat?»

»Silloin on meillä kesä, kirkas loistava kesä, jonka loppua ei kuulu!»

»Miten hyvä sinä olet.» Annin pää painui Vilhon olalle.

»Hyväkö? Hyväkö on lintu, joka livertää rintansa riemua, hyväkö kukka, joka päivän paisteessa puhkeaa?»

»Sinä löydät tuollaisia sanoja.» Hän nojasi Vilhoon kuin lapsi tukea pyytäen. »Minäkin tahtoisin, mutta minä olen niin tyhmä.»

»Sinäkö tyhmä! — Sinä et käytä samoja sanoja, mutta sinä itse mitä olet, mitä teet ja mitä ajattelet, on paljon, paljon parempaa ja kauniimpaa kuin parhaatkin sanat. Tiedätkö, kun näin sinut ensikerran,

olin juuri lukenut pienen runon, jonka muutamat säkeet heti johtuivat mieleeni. 'On kaunis, valkea kukkappuu, Se kummun rinnassa hohtaa; Se lintuin lauluhun havahtuu Ja päivän paistetta hohtaa. — Hyv' olla valkean puhtoisen, Kun kaikki antavat suojaa, Kun kukka tunne ei tuulien, Ei myrskypilvien tuojaa.' — — Arvelin itsekseni, että se sopii sinuun? — Näin sitte isäsi junassa. Silloin — anna anteeksi — ajattelin, että et kai sinä ole kasvanut kovinkaan suojatuissa oloissa. Mutta puhtoinen sinä olet sittekin.»

»Vilho, minä kasvaisin hyväksi sinun rinnallasi.»

»Ja minä sinun!»

»Sinä et saa minua jättää. Silloin kuoleutuu toivo, silloin sammuu elämä!»

»Me tahdomme toivoa ja tahdomme jos vaaditaan odottaa. — Jaksatko sinä?»

»Jaksan.»

»Minä luulen, että olet kasvanut.» Vilho hymyili. »Joka suhteessa», lisäsi hän sitte.

»Sitä olenkin ajatellut siitä asti, kun erosimme. Sinä olit oppinut niin paljon enemmän kuin minä, olit joka suhteessa minua ylempänä, siksi tahdoin kasvaa.»

»Minä ylempänä?»

»Niin, sinä et sitä näe siksi, että rakastat minua, mutta minä sen tunnen. Siksi koetan kasvaa, ett'en olisi sinulle esteeksi.»

»Sinä rakas», sanoi hän hiljaa. Mutta hän tunsikin, että kyyneleet samensivat silmän, ja käsi, joka piteli Annin kättä, vapisi. »Kuinka voisinkin elää ilman sinua!»

Kauan he istuivat niityn reunalla. Aurinko oli

jo korkealla taivaalla ennenkun muistivat ajatella ajan kulkua.

»Tule nyt kotiin meille», pyysi Anni. »Siellä ei ole muita kuin äiti kotona. Voimme heti hänelle puhua asiamme.» Samassa hän muisti pelonalaisena, ett'ei ennen ollut puhunut äidille suoraan. Jos äiti olisi tiennyt hänen ajatuksensa ja tuntenut hänen taistelunsa, olisi hänen mielensä ehkä muuttunut ystävällisemmäksi. Hän olisi silloin saanut ajatella asiaa ja punnita, miten päättää. Mutta nyt hänellä ei ollut aavistustakaan muusta, kuin kenties siitä, että Anni piti jostakin. Mitähän, jos äiti nyt suuttuisi? Jos kylmänä työntäisi luotaan, sen sijaan että heitä auttaisi? — Anni vavahti. Hänen oli niin paha olla. Tuli mieleen monet kerrat, jolloin olisi voinut puhua, jolloin äiti oli lähennellyt ja koettanut kuin raottaa sydämen ovea. Miksi, miksi oli hän sen silloin sulkenut?

»Vaan entä, jos ei äitisi tahdokkaan ottaa minua vastaan», sanoi Vilho. Ja ne sanat tulivat sanotuksi kuin vahingossa.

»Mennään vaan yhdessä», Anni vastasi kaartuen. »Onhan äitikin kerran rakastanut.» Mutta samassa, kun hän sen sanoi, muisti hän, että se rakkaus oli lempeyden sijaan tuonut katkeruutta sydämeen, sovinnollisuuden sijaan vihaa.

»Katso, nyt olemme perillä. Tule vaan!» Anni kulki edellä, Vilho jälessä. Vaan etehisessä pysähtyi Anni äkkiä ja kävi kalpeaksi. »He ovatkin jo kotona, isä ja Olli. Mitä tehdä?»

»Suorin tie paras, eikö niin?» Vilho oikasihe. »Tässä ei enää muu auta.»

Anni koetti rohkaista mieltään, kun saliin astui. »Päivää, isä! Vai olette jo kotona. Tuon teille enemmän vieraita. Herra Lehto», hän esitteli.

Olli tunsu tulijan kohta. »Vai olette tekin näillä mailla.»

»Siltä näyttää.»

»Taidatte olla vanha tuttu täällä talossa?» Ollin ääni oli pureva.

»Ei, olen ensi kertaa täällä.»

Samassa tuli emäntä huoneeseen. Hän säpsähti, kalpeni ja jäi puhumattomana eteensä tuijottamaan. Hän tuskin kuuli Annin esittelyäkään. Hän tunsu pojan isän näöstä ja silmänräpäyksessä hänelle selveni kaikki.

Vai tämä se nyt oli se salaisuus, jota Anni niin huolellisesti oli kätkenyt. Tämä se palkka, jonka äiti sai tyttäreltä, jota hän oli rakastanut ja hemmoitellut ja jolle hän nuoruutensa surun ja elämänsä taistelut oli uskonut. Tämä oli tyttären kiittollisuuden ja tyttären luottamuksen osoitus! Lahja, josta todella kannatti kiittää!

»Käykää istumaan», kehoitti Olli, kun ei kukaan virkkanut mitään. »Katsokaa, minä olen kuin omainen täällä talossa. Kyllä se täydestä käy, kun minä käsken.»

Vilho tunsu, että veri kuohahti, mutta hän ei vastannut, jäi vaan seisomaan ja kääntyi isännän puoleen. »Me olemme tavanneet toisemme ennenkin puolitoista vuotta sitte, kun matkustitte tyttärenne kanssa.»

»Vai silloin. En minä muista.»

»Emme me puhelleetkaan. Te olitte puheissa erään tuttavan kanssa. Minä olin toisessa vaunussa, sitte tulin puheisiin tyttärenne kanssa.»

»Jaa — jaa, saattaa olla. Muistan, että Anni oli puheissa nuoren herran kanssa.»

»Sitä puhetta sitte jatkoitte ahkeraan asetuttuanne Ilomäen naapuriksi.» Olli naurahti ivallisesti.

»Vai niin», sanoi isäntä ja katsoi pitkään.

»Niin», jatkoi Olli levollisesti. »Sehän se tekikin Annin niin vastahakoiseksi ja uppiniskaiseksi silloin, mutta tuleehan ihminen järkiinsä, kun vanhenee.»

Vilho ei vielääkään ottanut onkeen, vaikka viimeiset sanat olivat kuin kiusalla sanotut. Hän istuutui vaan tyynesti tuolille vastapäätä ikkunaa, jonka ääressä Anni seiso, ja loi pikaisen silmäyksen pors-tuaan, minne emäntä oli kadonnut.

Olli oli sytyttänyt sikarin ja puhalteli savuja. »Helkkarin pitkäksi käy aika, kun ei ruokaa anneta», sanoi hän vihdoon ja nousi. »Tökkohan minun tuleva anoppini tietää, ett'ei meille kylässä ruokaa annettu?»

»Eipä tiedä. Pitänee kysyä.» Isäntä nousi menäkseen katsomaan, missä emäntä oli. Silloin nousi Vilhokin ja kiiruhti hänen perässään.

»Suokaa anteeksi, että pysäytän, mutta minulla olisi asiaa.»

»Vai niin, raha-asioitako?»

»Ei, tahtoisin sanoa suoraan, että rakastan tyttä-tänne ja hän minua. Pyydän Annia.»

»Se on selvää puhetta.» Isäntä nosti kulmakar-vojaan ja katsoa muljautti luomien alta. »Vai Annia. No, mitä teillä on?»

»Kaksi tervettä kättä.»

»Entä muuta?»

»Tietoja siksi, että voin hankkia leipääni rehellisellä työllä.»

»Entä muuta.»

»Hyvää tahtoa, luottamusta tulevaisuuteen ja voimaa uhrautumiseen.»

»Siinäkö kaikki?»

»Siinä.»

»No, no, istukaahan. Tässä kuistin penkillä on tilaa. Puhutaan tässä. Katsokaa, se on niin hullusti, että tyttö jo on luvattu toiselle.»

»Mutta, ettehän väkisin antane? Ei hän itse ainakaan ole lupautunut.»

»Ei vielä, mutta taipumaan päin on.»

»Ei ole», sanoi Vilho. »Minä tiedän sen.»

»Niin, mutta katsokaa, hyvä herra, mittari vai mikä olettekaan, lupaus kuin lupaus. — — Ikävä asia! — — Kuulkaa, ettekö ole sen pappi Lehdon poika, joka kerran kävi täällä meillä, minä tunnustelen vähän ja sitte kuiskattiin korvaanikin? — —»

»Kyllä olen, mutta emmeköhän vielä jatkaisi tätä puhetta?»

»Kyllä, kyllä, sitä minäkin. Katsokaa, se isävainanne oli hengenmiehiä.»

»Niin oli.»

»Paljon me sanaa yhdessä tutkimme. Jaa — jaa —»

»Hän oli hyvä isä ja jos te tahdotte hänen poikaansa tehdä onnelliseksi, niin on se vallassanne.»

»Niin sitähan minun juuri piti valittaman, että miten ikävästi asiat väliin kääntyy. Lupaus kuin lu-

paus, ja niinhän se sanassakin seisoo: Maksa Herralle lupauksesi!»

»Tietääkseni ei sillä tarkoiteta sellaisia herroja kuin Ilomäen isäntää ja hänen laisiaan.»

»Ei, tietävästi ei, mutta katsokaas, lupaus on aina sentään pyhä.»

»Vaan entä lapsenne onni? Eikö se ole min-kään arvoinen?»

»Sehän se vasta onkin, katsokaa, heti kun teitte tarjouksenne, panin Annin ja hänen onnensa toiseen päähän vaakaa, toiseen vuoroon teidän ja vuoroon Ilomäkeläisen tarjouksen ja tiedättehän, mikä painoi enemmän?»

»Mitä maanmittarista isännän rinnalla!» Vilhon ääni värisi katkeruuttaan. »Siinä se syy onkin, ei lupauksen pyhydessä.»

»Jaa, kah, se oli juuri se lupaus, joka painoi toisella puolella.» Teittolainen katsoa luimisteli syrjin vieraaseensa.

»Juutas», sähähti Vilho hampaittensa välissä. »Jumalan sanaa sinä laskettelet, kun myyt toisen elämän ja onnen huutokaupalla.» — Mutta ääneen sanoi hän ainoastaan: »Onko tämä lopullinen päätöksenne?»

»Jaa, valitettavasti.»

»Kiellättekö vasta tänne tulemasta ja tytärtänne tapaamasta?»

»Niin tuota — enhän minä, mutta katsokaa.» — Hän viittasi saliin päin. »Jos tulee toinen vihoihinsa tai mustasukkaiseksi, saa Anni siitä kärsiä.»

»Isäntä, te olette viekas.» Vilhon silmä iski tulta. »Te ette ajattele Annin onnea, omaa etuanne vaan.»

Anni oli heti Vilhon seuratessa isäänsä tahtonut kiirehtiä perässä, mutta Olli pysäytti hänet.

»Älä mene, minulla on asiaa.»

»Puhu toisen kerran.»

»Se on puhuttava nyt juuri. Anni, me puhuimme isäsi kanssa kuuliaisistamme?»

»Kuuliaisista?»

»Niin, sinun ja minun kuuliaisista.»

»Sinun, on paras sanoa, sillä minun ja sinun ei kuuna kullan valkeana vietetä samana päivänä.»

»So, so, älähän nyt.» Hän otti Annia kädestä, Anni riuhtaisihe irti ja juoksi ovelle. Olli asettui eteen. Silloin Anni kääntyi ja juoksi ulos kamarin läpi ensin, sitte pirtistä pihalle. Hän toivoi löytävänsä äidin. Olihan hän sentään äiti ja hänellä äidin sydän. Hän ei voisi olla säälimättä.

Mutta äiti seiso i aitan ovella ja vetäytyi piiloon samassa kun näki Annin. Sitte hän kuitenkin rupesi katumaan. Hän tahtoi, hänen täytyi tietää, miten päin asia kääntyi, ja paras olisi ollut mennä Annin kanssa.

Hän pani voivakan kädestään, sulki aitan oven ja rupesi hiljalleen astumaan portaille päin, jossa näki miehensä yhdessä Annin ja vieraan kanssa. Anni, joka oli kerinnyt ennen äitiä portaille, näki Vilhon nousevan ja kuuli, että hän hitaasti ja painavasti sanoi: »Hyvästi.»

»Isä!» kirkasi Anni ja juoksi ulos.

»Älähän hätäile, tyttöseni! Kaikki asiat on puhuttu hyvin ja sovinnossa.»

»Isäntä tarkoittaa, että hän suuttumatta on saanut minut ulosajetuksi.» Lehto kumarsi.

Silloin Anni näki äidin. »Äiti, huudahti hän, »ethän sinä anna hänen mennä. Sano, ethän?»

»Tämä on isän päätettävä asia», sanoi äiti. Ääni oli kylmä ja soinnuton. »Ei minun ääntäni ole enenkään kuultu, silloin kun isä on asian päättänyt.»

»Te tapatte minut.» Veri syöksyi Annin kasvoihin. »Minä en voi elää.»

»Kyllä siihen oppii», sanoi äiti yksikantaan ja kääntyi takaisin aittaan päin.

Vilho nousi ja teki lähtöä. Hän oli ehtinyt vähän matkaa pihan poikki, kun Anni juoksi hänen jälkeensä.

»Voitko sinä todella mennä?»

»Minun täytyy», ääni oli murtunut.

»Täytyy? Ja miksi?»

»Vanhempiesi tahto ja isäni testamentti vaativat.»

Silloin Anni heittäysi hänen kaulaansa ja itki ääneen.

»Meidän täytyy tavata vielä kerran, viimeisen. Mutta missä? Sano pian! Isäsi tulee», kuiskasi Vilho.

»Pappilassa. Alma on ystäväni», ehätti Anni sanomaan.

»Hyvästi nyt.» Vilho ojensi kätensä.

»Ylihuomenna», kuiskasi Anni hiljaa.

Heti seuraavana päivänä kävi Vilho jo pappilassa. Papin poikana hän tiesi olevansa oikeutettu nauttimaan siitä vieraanvaraisuudesta, josta usein tuntemattomat yhtä hyvin kuin tutut pappiloissa saivat nauttia. Lisäksi olivat hänen isänsä ja rovasti olleet

hengenheimolaisia sen sanan täydessä merkityksessä ja sekin helpotti lähestymistä.

Ollessaan hetken kahden Alman kanssa käytti Vilho tilaisuutta hyväkseen ja esitti asiansa. Hän kertoi tuntevansa Annin ja että Anni seuraavana päivänä tulisi pappilaan häntä tapaamaan, mutta pyysi, ett'ei Alma siitä kenellekään mitään puhuisi, asettaisi vaan niin, että he vähän saisivat olla kahden.

Teitossa jatkui sillä välin yhä taistelua. Olli suuttui silmittömästi kun kuuli että asia jäisi kesken, muka siitä syystä että joku körttiläispapin poika — minkähän lie ollutkaan — oli kosimassa käynyt. Teiton isäntä koetti selvittää ja sovittaa. Hän oli luullut, että Anni olisi taipuisampi, oli ajatellut, että ehkä hyvinkin mielellään jo suostui, siitä syystä hän niin varmasti oli luvannut saattaa asian päätökseen juhannukseksi. Väkivaltaa hän ei kuitenkaan tahtonut käyttää, mutta ei hän siltä sanojaan söisi. Siirrettäisiin asian ratkaisu nyt vaan aluksi ja jätettäisiin Anni rauhaan. Sitte olisi isällä vastaisuudessa helpompi vaikuttaa häneen.

Monien hyvittelyjen ja vakuutusten perästä Olli suostui viimein ehdotukseen. Hän matkusti heti Juhannuspäivänä kirkolta eteenpäin Annin suureksi iloksi vielä hänelle hyvästiä sanomatta. Isä tuli sen jälkeen aivan entiselleen ja koetti nähtävästi saada asiaa heti unhotuksiin. Mutta äidin ja Annin ei ollut helppo olla. Heidän välinsä oli kuin särkynyt, eikä toinen puhunut toiselle paitsi silloin kun välttämättömyys vaati. Kukin kanto kuormaansa yksin, syyttäen toista sydämettömyydestä ja odotellen eikö toiselle tulisi oman-

tunnon vaivoja, pakko pyytää anteeksi ja halu auttaa kuorman kantamisessa.

Kun Anni maanantaiaamuna heti eineeltä noustuaan siistihe ja näytti aikovan kylään, katsoi äiti pitkään vaan ei sanonut mitään. Annikaan ei ensin mitään sanonut, vaikka näki, että äiti odotti. Mutta ovelta täytyi kääntyä takasin.

»Minä menen pappilaan», sanoi hän.

Ei kukaan vastannut mitään. Silloin hän sulki oven ja koetti rientää.

Hän oli aikonut mennä oikotietä, vaan ei jaksanut. Hän ei tahtonut sitä enää nähdä, ei nyt ainkaan. Ja mitä siitä joutumisesta, jos hän ennen ehtisikin perille, ei hän saisi sen pitemmän aikaa olla Vilhon seurassa. Sellaista se vieraissa tapaaminen oli! Mutta se oli ainoa keino, jota käyttää, sillä missään muualla kuin pappilassa he eivät olisi voineet olla turvassa.

Oli sitä paljon ajateltavaa nyt, kaikkea mitä sanotuksi tahtoi tänä viimeisenä kertana. Päätä huimasi ja polvet kävivät hervottomiksi. Mutta eteenpäin sitä täytyi. Viimeinen kerta! Mitä hän sanoi? Jumala! Jumala! Hän painoi kädet ohimoilleen. Viimeinen kerta! Ajatuksissaan hän vaan toisteli tuota sanaa. — Ja nyt näkyi jo pappila!

Oltiin kahvilla ruokasalissa, kun Anni tuli. Hänet esitettiin Vilholle, ja hän tervehti kuin unessa. Ruustinna moitti Annia heikkonäköiseksi ja käski paljon auttamaan äitiä talousaskareissa. Rovasti katsoi pitkään aikoen sanoa jotain, vaan ei sanonutkaan. Vihdoin ehdotti Alma, että menisivät puutarhaan.

»Tässä on», kuiskasi Vilho ja pisti Annin käteen paperikäärön. »Lue tarkkaan itse ja anna sitte äitisi lukea sen, mitä siinä on hänelle.» Anni nyökäytti päätään.

»Jaksatko odottaa ja toivoa?» Vilho katsoi hänen syvä sieluntuska kasvoillaan. »Koeta. Muista, kaikki voi muuttua.»

»Milloin?»

»Ehkä pikemmin kuin luuletkaan. Koeta kestää siihen asti — minun tähteni!»

Anni hymyili heikosti. »Entä sinä?»

»Minä teen työtä, teen työtä sinua ajatellen, sinua toivoen, sinun tähtesi taistellen.»

Puutarhan portti narahti. Rovasti tuli, astuen hiekkakäytävää pitkin. Hän rupesi puhumaan Annin kanssa puutarhanhoidosta, kukkien istuttamisesta ja ruokakasveista. Mutta Anni puhui kuin unessa siksi kunnes äkkiä sanoi täytyvänsä lähteä.

»Minäkin aijoin juuri lähteä», sanoi Vilho ja nousi. He läksivät yhdessä, kulkivat rinnan kirkonkylän läpi, ohi kansakoulun ja lukkarin muorin mökin. Muistoja oli joka kivellä, joka kannolla, mutta Anni ei jaksanut puhua niistä.

»Mennään oikotietä», sanoi hän, ja hänestä tuntui siltä, kuin hän hetkeksi olisi herännyt horrostilastaan.

»Mistä se eroaa?»

»Tuolta tien mutkasta, veräjän kohdalta.»

»Siellä saamme olla kahden», sanoi Vilho ja ääni värähti. Samassa kuului rattaiden räminää.

»Isä», sanoi Anni ja vavahti.

Isä se olikin. »Tule rattaille», sanoi hän. Ei ollut toista tuntevinaankaan.

Anni totteli. He ajoivat mäkeä alas, sitte tuli vastamäki. Silloin Anni nousi seisomaan, otti esille nenäliinansa ja huiskutti sitä. Hän seisoi näin niin kauan, kun silmä tieltä eroitti edes pienen tumman pilkun, sen paikan, jossa Vilho seiso. Kun sekin katosi näkyvistä, vaipui hän tunnottomana rattaille.

Kun Antti oli neljäntoista vuoden vanha, lopetti hän kansakoulunsa. Isä läksi tutkintoon ja toi pojan kotiin. Hän kehuskeli poikaa, joka kunnialla oli koulun läpi päässyt ja ennusti, että pian hänestä mies tulee. Mutta ei sitä päivää muuten juhlapäivänä pidetty niinkuin Annin loppututkintoa. Äiti varsinkin pelkäsi, että jos hyvin puhuu ja iloitsee, käy pian kuin Annin suhteen. Ei tule iloa, sydänsurua ja huolta vaan.

Teiton emäntä oli vuoden kuluessa paljon vanhentunut. Suru oli murtanut vakoja koko hänen olentoonsa. Selkä oli käynyt kumaraan, tukka harmahtavaksi ja kurttuja oli ilmaantunut, varsinkin otsaan ja silmien ympärille. Ne olivat siihen painuneet päivien huolista ja unettomista öistä.

Siitä päivästä alkaen, jolloin Anni toi Vilhon Teittoon ja jolloin heidän välinen suhteensa selveni emännälle, piti tämä itseään ainoan ystävänsä pettämänä. Hän ei voinut muuta ajatella, kuin että Anni oli tietänyt kaiken ja juuri siksi oli salannut asian äidiltään. Hän oli kai jo Ilomäellä ollessaan kuullut Vilhon isän ja äitinsä suhteista ja siellä yhdessä sulhasensa kanssa — joksi äiti kuuli Vilhoa jo siltä ajalta — päättänyt pitää asian salassa. Hän oli luottanut siihen,

että hän on onnen eikä surun lapsi niinkuin itsekin oli vaarille sanonut. Isä ja äiti olivat aina olleet hänelle hellempää ja parempia kuin muille. Kaikki olivat häntä hemmotelleet ja hyvänä pitäneet. Hän oli luottanut voimaansa ja onneensa, oli ajatellut, että kun hän vaan pyytää, kyllä sekä isä että äiti heti suostuvat.

Äidin mieli kävi katkeraksi, kun hän tätä ajatteli. Sellainen oli se, joka aina oli oppinut päivän puolella olemaan, aina ilon polkuja polkemaan. Toista oli hänen nuorena ollessaan. Kuka häntä hemmoitteli? Äitipuoliko, joka keksi työtä työn perästä tai isäkö, joka harvoin katsoikaan, jos ei palvelusta pyytänyt. Kuinka se sydäntä kirveli, tuo iloton, valoton lapsuus! Se vihloi ja särki vielä vuosikymmenien kuluttua. — Kokekoon nyt Anni vuorostaan ilottomuutta. Äiti oli koettanut häntä surulta suojata, häätää huolet häneltä, mutta hän ei ollut ymmärtänyt äidin rakkauden arvoa. Olkoon ilman nyt, ilman oli äitikin ollut. Kär-siköön, kärsiä oli äitikin saanut.

Mutta sitte rupesivat taas hellemmät tunteet kolkuttamaan, kun äiti muisti, että Anni nyt juuri oli samanikäinen kuin hän elämänsä suuren surun kohdatessa. Katkeroittaisiko tämä samoin Annin mieltä koko elämän ajaksi, kuolettaisiko sen, mikä oli hyvää ja lämmintä hänessä, muuttaen sydämen pehmeän peltomaan karuksi kivikoksi?

Ei, Anni ei ollut sen luontoinen. Mutta — jos hän murtuisi ennen aikojaan, kuolisi ja kuihtuisi pois heidän huomaamattaan?

Äiti tarkasti häntä salaa. Laihtunut hän todella oli. Silmät olivat tulleet kuopille ja olivat saaneet omi-

tuisen, himmeän loisteen. Iho oli entistäänkin läpi-kuultavampi.

»Mitä sinä kaiken päivää sisällä istut?» sanoi äiti äkkiä ja vilkaisi arasti Anniin.

»Enhän minä.» Hän nousi verkalleen ja väsyneesti.

»Katsoisit edes, mitä Antti toimittaa! Ei taida olla työssä isän kanssa. Vetelehtii vaan laiskana missä vetelehtii.»

Anni oli jo ovella lähteäkseen Anttia katsomaan. Hän kulki hitaasti kuin unessakävijä ensin pihan poikki, sitte pellonpiennarta pitkin, kunnes tuli paikalle, jossa oli oppinut pysähtymään. Tätä tietä oli hän nyt vuoden aikaa kulkenut melkein päivittäin, ja aina pysähtyi hän samaan paikkaan, sinne, josta näki niityn, jonka laidalla Vilho ja hän olivat istuneet keran, tuon yhden ainoan, jolloin he kotipolkuja yhdessä astelivat. Sitä hän nyt katseli ja oli katsellut ei ainoastaan kesäpäivinä, vaan usein sekä syysateitten vihmoessa vettä vasten silmiä että talven tuiskun tuprutessa.

»Antti», sanoi hän äkkiä, »Anttihan minun piti hakea.» Hän heräsi kuin unesta ja kääntyi talosta lammelle päin vievälle tielle. Lammen ympärillä oli vetistä niittymaata, josta vuosittain saatiin siksi paljon heinää, että sinne oli rakennettu pari latoa. Näitä latoja kohden hän kulki ajatellen, että Antti ehkä ladosta löytyisi. Toinen näistä oli aivan tyhjä, mutta toisessa oli vielä heiniä vähän.

»Antti», sanoi Anni, kun tuli ladon ovelle.
»Mitä sinä täällä teet?»

Antti sai sukkelasti jotain heinien alle pistetyksi ja kömpi ylös.

»Mitä sinä panit piiloon?» kysyi Anni lempeällä, surunvoittoisella äänellä.

Poika punastui. »Elä sinä huoli siitä», sanoi hän kuin anteeksi pyytäen.

»Sano sinä vaan, enhän minä sinua koskaan toru.»

»Et sinä, sinä olet ainoa hyvä meillä.»

»Älä sano, älä.» Anni oikein säikähti. »Isä ja äiti» — — — yritti hän sanomaan, mutta sitte salpautui ääni aivan.

»Isä ja äitikö? Ne ovat hyviä välistä, mutta tiedät sinä, että äidin kanssa ei ole hyvä puhua, kun sattuu huonolle tuulelle, ja isällä on aina sitä puhumisen porotusta, olipa hyvällä tai huonolla päällä.»

»Äidillä on ollut paljon suruja», sanoi Anni hiljaa.

»Suruahan sinullakin on ja kuitenkin olet kuin lammas.» Pojan ääni kävi lauhkeaksi ja kiivas katse katosi silmistä.

»Sano nyt, mitä teit», pyysi Anni. Mutta samassa hän painautui mättäälle itkemään.

»Älä itke.» Poika heittäytyi polvilleen hänen viereensä. »Minä kerron sinulle kaikki, kunhan et vaan itke etkä äidille sano.» Hän veti esiin vanhan korttipelin ja rupesi hätäisesti selittämään, että koetti vaan vähän opetella, kun muutkin kaikki osaavat ja hänkin olisi tahtonut oppia.

»Tule pois minun kanssani», pyyteli Anni. »Ei korttipelistä paremmaksi tule.»

»Pelaa isäkin.»

»Ehkä isä olisikin toisenlainen ja me kaikki onnellisemmat, jos ei isä olisi kortin ja kortinpelaajien ystävä.»

»Isä voittaa aina», kuiskasi Antti arasti. »Minäkin tahtoisin oppia yhtä hyväksi. — — Ja tiedätkö, mitä ihmiset sanovat? — Että isä voittaa paholaisen avulla. Sen kuulin kerran koulussa.»

»Mutta me olisimme onnellisempia kaikki, jos ei isä olisi oppinut rahaa rakastamaan. Älä sinäkään korteista huoli. Ei niistä hyvää koиду.»

»Pelaako Olli?» kysyi Antti arasti. Teki mieli tietää, mutta vähän arvelutti, uskaltaisiko Annilta itseltään kysyä.

»En tiedä.»

»Miksi sinä sitte häntä pelkää?» Antin rohkeus kasvoi.

»Kun isä tahtoo näyttää minua hänelle, vaikken voi häntä sietää. Kun sinä, Antti, kasvat, ymmärrät sinä sen paremmin. Silloin sinun pitää muistaa, ettet rahan tähden mene naimisiin, vaan otat sen, jota oikein sydämestäsi rakastat.»

»Niin otankin, ihan kenen itse tahdon.» Hän löi nyrkillä polveensa.

»Ja sittehän sinä jätät nuo kortit, etkö jätätkin?»

»Antti arveli. »Se on niin miehekästä ja sitte — sitte — minä luulen, että se on hauskaakin.»

»Jätä kuitenkin — minun tähteni! Minä en luule, että kauan enää elän. Sinä jäät sitte ainoaksi lapseksi. Sinusta pitäisi tulla hyvä poika.»

He olivat jo pihalla. »Kyllä sitäkin tahtoisin.» — Antti hypisteli lakkiansa. — »Vaan tahtoisin minä tulla oikein mieheksi kanssa. — — Mutta kuule, ethän sinä kerro äidille.»

»En, en.» Anni laski kätensä hänen olalleen kuin hyväillen, ja silloin tuntui Antista siltä, kuin pitäisi hän Annista enemmän kuin koskaan ennen. Aina Anni oli hiljainen ja lempeä, ja kun nuhteli, kävi se kuin hyväilemällä. Kyllä Antti häntä tahtoi totella ja hänen tähtensä pysyä kotona, vaikka pelihalu sormia syyhyttäisi ja mieli palaisi toisten poikien joukkoon.

Niin kauan kun kesätöitä kesti, oli Antille helponlaista pysyä päätöksessään. Isä piti häntä kovasti työssä, ja voimain ponnistus maantöissä kevensi mieltä. Mutta sitte tulivat pitkät syyspimeät ja ikävät iltapuhteet. Äiti oli harvasanainen ja umpimielinen. Isä taas, milloin oli kotona, laverteli niitä näitä pitäen puhetta tyhjistä, niin ettei toiset suunvuoroakaan saaneet. Hauskako siinä oli pojan istua illat pitkään?» —

Jos ei Anni niin rukoilevasti olisi katsonut, niin ei olisi viitsinyt, ei totisesti. Mutta Anni katsoi, katsoi niin, ettei Antti voinut lähteä. Tuo rukoileva, surumielinen katse häntä pidatti. »Älä mene», sanoi se hänelle. »Älä jätä minua yksin vanhempieni kanssa.»

Siitä katseesta Antti ymmärsi, että vaikka hän olikin vaan kunnoton poikavekara, oli Annista helppompaa olla vanhempien seurassa, kun hän oli muassa. Hän oli sisarensa apu ja turva, se ajatus paisutti hänen rintaansa.

Äidin ja Annin väli oli yhä vierasta ja kylmää. Sen oli käynyt kuin tien, jota ei luoda, vaikka talven

tuiskut sen umpeen ajavat. Isä taas oli käytöksessään hyvin epätasainen. Milloin hyvitteli Annia ja kun oli hyvitelty, alkoi puhua Ollista, milloin näykki ja pisteli jos mitä. Annin erityinen pieni huonekin, josta hän oli niin paljo iloinnut, jätettiin talven tullen kylmilleen. »Mitä sitä suotta lämmittää», sanoi isä. »Mokoma mamsseli, sopii sen muitten joukossa asua. Ei se ole meitä hienommaksi luotu, uppiniskaisemmaksi vaan.»

Silloin vihloi äidin sydäntä. »Olisin minä suonut sen helpotuksen sinulle», sanoi hän hiljaa.

Anni katsoi pitkään äitiin ja hänen silmänsä vettyivät. Mutta hän ei sanonut mitään, läksi vaan hitaasti tavaroitaan kokoamaan.

Hänellä oli nurkkahuoneessaan pieni, lukollinen kirstu, jossa hän oli säilyttänyt sellaista, jota ei muille tahtonut näyttää. Sen hän avasi ja rupesi sisältöä tarkastamaan. Päälimmäisenä oli vaaleahko, sininen pumpulikangas, se, jonka hän oli kutonut odottaessaan keväisiä onnen päiviä. Hän oli sen huolellisesti kätkenyt, jottei äiti tai isä näkisi ja vaatisi puvuksi valmistamaan. Hän tahtoi sen säilyttää koskemattomana muistona toivonsa ja kärsimystensä ajalta. Hän levitti kankaan eteensä ja etsi sen poimuista sinne kätkemäänsä kirjeitä. Siinä oli pari, jotka hän Alman kautta salaa oli saanut Vilholta, ja sitte Vilhon ensimmäinen kortti, joka oli tullut keväällä. Vielä oli siinä se paperikäärö, jonka Vilho pappilassa oli pistänyt hänen käteensä ja joka sisälsi kaksi Vilhon isän kirjoittamaa lehtistä, jotka hänen olisi pitänyt antaa äidille, mutta joista ei ollut hennonut luopua. Hän aina

puolustautui sillä, että saapihan äiti ne sitte. — Ei siihen pitkältä ole.

Hän haki laatikostaan pienen lyijykynän, otti vanhasta kouluvihosta paperiliuskan ja kirjoitti siihen vapisevin käsin päivämäärän. Sitte hän jatkoi: »Tänään jätän huoneeni. Äiti puhui minulle hyvin lempeästi. Olisin tahtonut kiittää, vaan en jaksanut. Sydämeni on sairas. En minä kauan tarvitse huonetta. Minä toivon, että teille tulee paljon iloa Antista, äidille varsinkin.» Sitte kääri hän paperin kokoon ja kirjoitti ulkopuoleiselle sivulle »äiti». Hän yhdisti Vilhon isän kirjoittamat kirjeet tämän kanssa ja pani paperin, johon kirjoitti osoitteen, niitten ympärille.

Sitte hän otti taulunsa seinästä ja katseli sitä hetken aikaa. »Hyvästi, pikku punatulkku», sanoi hän hiljaa, pani kirjeet taulun päälle ja kääri kaikki pumpulikankaan sisälle. Sitte hän pani ne kaikki kirstuun, väänsi lukon kiinni, otti avaimen suulta ja läksi vieämään ullakolle.

»Minulla on kirstussani vähän tavaroita», sanoi hän äidilleen ullakolta palatessaan. »Avain on minulla kaulassani. Ottakaa se sieltä, kun minä en sitä enää tarvitse. Ne tavarat ovat kaikki teille. — Ne ovat ainoa perintöni», lisäsi hän ja koetti hymyillä.

»Kyllä hän kuolee», ajatteli äiti. Ja hän tunsi sydämensä sulavan. Ehkä oli hän ollut liian ankara, ehkä arvostellut tyttöä väärin.

»Se minuun niin koski», rupesi hän illemmällä selittämään, »kun et minulle koskaan sanaakaan sanonut. Tiesit kaiken, etkä kuitenkaan puhunut.»

Anni nosti katseensa ompeluksesta. »En tiennyt

ennen kun Vilhon tultua. Aavistamaan rupesin heti, kun kerroit nuoruudestasi, mutta minä pelkäsin to-
tuutta — en sinua» — lisäsi hän äkkiä ja puna puh-
kesi hänen kalpeille poskillensa — »siksi en rohjen-
nut puhua.»

»Jos minä sen tiesin, jos sen tiesin!» Emäntä
huojutteli ruumistaan edestakaisin. Hänen tuli mie-
leensä kaikki katkerat sanat, kaikki kiusaavat ajatukset.
Kuinka hän oli saattanut melkein nauttia siitä surusta,
joka kalvoi kahden sydäntä. Kuinka hän oli mie-
leensä palauttanut kuvan Vilhosta, kun hän Teitosta
läksi kalpeana, masennuksissa, yhden ainoan iskun nu-
jertamana, ja miten se näky oli oikein sydäntä hivel-
lyt! »Mene, mene», oli hän toistanut itsekseen.
»Noin minäkin kerran kuljin.» — Ja hän oli unohta-
nut, että hän näki pojan, eikä isän edessään.

Nyt muistui se kaikki mieleen, muistui ja kol-
kutteli kalvavasti sydämen ovella. »Minä en tiennyt,
en aavistanut», sanoi hän itsekseen. — Mutta siitä
asti parani Annin ja hänen äitinsä väli.

Isä sitä vastoin kävi Annille yhä tylymmäksi.
Hänestä Anni nyt oli oikkuillut tarpeeksi. Nyt vaati
hän taipumista ja mukautumista.

»Minä en voi», sanoi Anni välistä isän ehdotuk-
siin. Toiste hän ei puhunut mitään, kuunteli vaan,
kuunteli vastustamatta, väistymättä, posken punoittu-
matta, silmän kyyneltyymättä.

»Tämä käy jo yli rajojen», pauhasi isä. »Tästä
on loppu tehtävä.»

»Millä sinä sen lopetat, jos et myöntymällä ty-
tön tahtoon», sanoi äiti kerran.

»Sillä, että hän myöntyy minun tahtooni.» Isäntä potkaisi rahin kumoon ja meni äreänä ulos huoneesta.

Kevätpuolella hän lähti matkoille. Anni arvasi hänen käyvän Ilomäelläkin ja odotti pelonalaisena isänsä palaamista. Mutta kun hän tuli, tuli hän hyvällä tuulella ja tyytyväisenä. Ei puhunut Ollistakaan paljon. Kerran vaan sanoi emännälle, että »ei sitä poikaa enää petkuttaa sovi». Emäntä ei siihen vastannut mitään, ja niin loppui puhe alkuunsa.

Kaksi viikkoa oli kulunut siitä, kun isäntä palasi kotiinsa, kun hän eräänä päivänä läksi kirkolle ja toi kotiin palatessaan sanomalehden. Hän heitti sen pirtin pöydälle hyvin näkyisälle paikalle ja siitä emäntä sen otti. Häneltä pääsi huudahdus samassa kun silmä lehteen sattui.

»Mitä se on?» kysyi Anni ja nousi levottomasti. Äiti peitti lehden kädellään. »Älä koske. Ei siinä mitään. Siinä on — Älä Jumalan tähden — Anni, kuule, älä ota! Minä kerron — — — —»

»Mitä siinä seisoo?»

»Kuka lie — — — olisiko Olli? Siinä kun ilmoitetaan että olette kihloissa.»

Anni parkasi pahasti ja nosti kädet silmilleen. Sitten läksi hän juoksemaan ulos pois päin pakoon minkä jaksoi.

»Mitä tämä on olevinaan?» Emäntä ojensi lehden miehelleen, joka tuli huoneeseen.

»Sitä, että olen hänet luvannut Ollille enkä saanaani syö. Ha—ha—ha—haa. Meidän onni se on, ettei ne naiset Ollia suvaitse, kyllä ei se muuten kai odottamaan olisi ruvennut. Mutta ovat tainneet muut-

kin hylkiä. Hohojaa, kuka niitten metkuja ymmärtää!»

»Oletko sinä järjilläsi! Tämä tappaa tytön.»

»Ei se henki niin hevillä lähde! Ole huoleti, mamma. Vielä sinä terveitä lapsenlapsia hoitelet.»

»Olisin tiennyt, kun otin.» Emäntä väänteli käsiään.

»Niin, sanos muuta», nauraa hohotti isäntä ulos lähtiessään. Mutta emäntä hoiperteli tuskissaan huoneesta huoneeseen. Hukka hänet perisi, Annin, hänet ja koko talon. Anni tästä ei ikinä toipuisi, se oli varmaa. Kunhan ei vaan itselleen edes pahaa tekisi. — Värisytti, kun sitä ajatteli. — Ja se lampikin, kun oli siinä niin lähellä, se syvä, salaperäinen lampi, jonka laineet niin surullisesti rantaan solisivat, kertoen vihasta, kirouksesta ja veljesmurhasta.

Kovin se Anni viipyi! Oli jo monta tuntia kulunut siitä kun hän läksi. Äitiä rupesi pelottamaan. Etsiä olisi pitänyt, mutta rohkeus petti. — Hän kierteli vähän pihalla ja palasi taas sisään.

Hyvä Jumala, kuinka hän uskaltaisi mennä hakemaan!

Silloin rupesi outoa ääntä kuulumaan pihalta. Emäntä meni ulos rappusille. Siellä tuli Anni tietä pitkin, tuli, Jumalan kiitos! Vaan miten se lauleli ja hoilotteli kuin humalainen! Ja mitä sillä oli päässä? Kukkia? Eihän vielä näin aikaiseen, mutta ruskettunutta talvenvanhaa heinää, jota oli repinyt pellon penkereeltä.

»Anni», sanoi äiti ja astui vastaan. Mutta Auni vaan lauleli.

»Tule sisään, ethän vielä ole syönytään.»

»Mitä minä, ei ne ole hääruokia vielä.»

»Älä nyt noin, tule pois.» Äiti otti kädestä. Silloin Anni sylkäsi silmille, riuhtaisihe irti ja juoksi laulaen Rajalaan päin. Emäntä yritti seuraamaan, vaan ei jaksanut, yritti uudestaan, mutta painui polvilleen, niin että pää kolahti portin pieleen.

Anni ei sitä huomannut, kulki vaan laulaen ja kirkuen Rajalaan päin, kunnes perille ehti ja löysi Leenan.

»Hyvä isä, mitä tämä on. Anni, mitä nyt?»

»Häitä, sanoi Anni ja nauroi ilkeästi.

»Laupias Jumala.» Leenalta pääsi itku.

»Mitä sinä itket, kun minä odotan sulhasta. Seppelekin on jo päässä.»

»Älä huoli sitä ajatella», pyysi Leena. »Tule sisään, että vähän saat levätä.»

»Ei ole aikaa, etkö ymmärrä, nyt on kiire.»

»Tule pois kuitenkin.»

Mutta Anni ei kuunnellut, läksi vaan laulaen taas kotia päin kulkemaan.

»Voi taivaan isä, sellaista surkeutta! Ja tämäkin tulee emännän kannettavaksi!» Leena painui tuvan penkille itkemään ja nyyhkytti niin, ettei tahtonut saada itkulta puhutuksi, kun miehensä tutki, mitä oli tapahtunut. Vähitellen ja pala palalta se vasta tuli kerrotuksi, että Teiton Anni oli tullut hourupäiseksi, kuihtunut ruohoseppele päässään kulki, laulaen ja rallattaen tietä pitkin.

»Siitä surua tuli», sanoi Rajalan Matti hitaasti ja taiseisesti kuin ainakin. »Ja ainoa tytär vielä!»

»Voi, voi sentään.» Leena huojutteli ruumistaan edestakaisin. »Olen minä monta saattanut nurmen alle nukkumaan, olen saattanut surulla ja katkerilla kyynelillä, vaan en minä tällaiseen vaihtaisi. Voi poloista äitiä sentään!»

He istuivat kumpikin äänettöminä hetken. »On kuin raskas kirous painaisi sitä kotia», sanoi Matti viimein. »Paljon oli ihmisillä sanomista silloin, kun isävainajani kadotti ne rahansa, ja jos niin, että rahat Teittoon on vääryydellä hankittu, niin ei kumma, ettei niillä siunausta ole.»

Matti huokasi syvään. — Ja vaikei olisi vaari niitä isäni hukkaamia rahoja ottanutkaan, niin vääryyt tähän se on sekin, että ymmärtämättömiä ja köyhiä kauppoissa nylkee, korkoa kiskoo, työtä teettää polkuhinnasta ja näännyttää nälkään työntekijät. Lain käsi ei siihen aina ulotu, mutta Jumalan kirjoissa ne kaikki on. Hän antaa kerran jokaiselle heidän tekojensa mukaan. Vaan tunnonrauhan saa jo täällä se, joka vilpittömästi vaeltaa.»

»Älä, hyvä Matti!» Leena väänsi käsiään ja itki. »Älä puhu ansiosta äläkä tuomiosta nyt! Etkö sinä kuule, kuinka se huutaa! — Minä pyörähdän katsomaan, tarvitsevatko apua.»

Leena lähti lippasemaan tietä pitkin, kunnes näki Annin seisovan nojautuneena aitaa vasten katse tähdätyynä niitylle päin. Tuon tuostakin nosti hän käsivarsiaan, huitoen niitä ilmassa ja nauroi. Sitte katsoi taas niitylle.

Leena läksi hiljaa astumaan lähemmä. Tuota paikkaa Anni nyt oli katsellut toista vuotta ja eiköpä

vaan lie siitäkin yltynyt. Voi poloista! Ja Teittolaisilla kun olisi ollut varaa antaa vaikka keppikerjäläiselle. Mutta semmoinen se oli ihmissydän, häijy ja pahanilkinen kappale!

Taas hyrähti Leena itkuun.

Teitossa ei ensi hetkinä edes huomattu, mitä oli tapahtunut. Isäntä, kun löysi emännän pää nojassa portinpieltä vastaan, yritti käsipuolesta nostamaan. »Mikäs mamman tähän on kaatanut?» kysyi hän nostessaan ja naurahti. Silloin emäntä katsoi häneen silmät raukeina ja katse murtuneena.

»Etkö sinä sitte tiedä, vai mitä vielä kyselet?»

»Tiedä mitä?»

»Mikä on seurauksena sinun omista teoistasi? Mene sitte katsomaan. Hae Anni ja katso, mitä on tullut ainoasta tyttärestäsi, isän ja äidin ylpeydestä.»

»Tuollahan se.» — Isäntä katsoi tielle päin — »ja Rajalan Leenakin.» Hän rupesi kulkemaan vastaan ja kun lähemmä tuli, selveni hänelle, mitä oli tapahtunut. Johan nyt! Kuka sitä olisi uskonut. Hän kun vaan oli ajatellut, että kun se tulee painetuksi ja kaikki saavat tiedon, ei Anni enää viitsi vastustaa. Ja sitte kun Ollikin oli syyttänyt, että hän syö sanansa ja Ilomäen emäntä kun oli puhellut, miten hän Annia oli pitänyt aivan kuin tytärtä talossa ja vastakin pitäisi. Eihän sitä muuta voinut ajatella, kuin että asia onnellisesti päättyisi.

»Hei, isä!» huusi Anni, sieppasi seppeleen kulumiltaan ja huitoi sitä ilmassa. »Katso kuinka tuulee! Noin vain, noin! Etkö sinä ymmärrä, että nyt tulee häitä!»

»Oletko sinä siivolla, huudat että maantielle kuuluu!» Isäntä potkasi jalkaa. Paras olla luja, eiköpä sitte saisi asettumaan. Mutta silloin Anni suuttui, syöksi päin ja olisi kynsinyt isältä silmät, jos ei isä olisi saanut hänestä kiinni ja mujertanut maahan alleen.

Melu oli pihalta päässyt tunkeutumaan vaarinkin komeroon. Puoleksi peloissaan, puoleksi uteliaana hän tulla hoiperteli ulos, katsomaan, mitä oli tekeillä. Hän ymmärsi heti asian ja viekas, ilkeä ilon ilme kuvastui samassa hänen kasvoillaan. Oli kuin hän tyytyväisenä olisi ajatellut, että eipä hän enää yksin tässä talossa ole toisenlainen kuin muut, on heitä samanlaisia ainakin kaksi.

»Ottipa se tuonkin», sopersi hän kuin itsekseen, kun nauraen mielettömän häijyä naurua hoiperteli lähemmä. Mutta äkkiä hänen kasvoinsa ilme muuttui. Hän nosti uhkaavana kätensä taivasta kohden ja seisoi hetken suorana, synkkänä kuin tuomiota julistava profeetta tuulen liehuttaessa hänen harvoja, lumivalkeita hapsiansa. »Voi voi», huusi hän ja ääni kaikui kauas ympäristöön. »Se kasvaa, kasvaa vaan, se suuri vuori, eikä kuulu voittajaa, ei mistään.» Sen sanottuaan kääntyi äkkiä ja läksi hoippuen kulkemaan takaisin huoneeseensa.

Ei kukaan liikahtanut paikaltaan, eivät ajatelleet, että olisi pitänyt mennä auttamaan, mennä tukemaan, ettei kompastuisi. He eivät muistaneet, että hän oli heikkopäinen seitsenkymmenvuotias, joka tuskin pysyissä pysyi. Hän oli heistä ainoastaan Jumalan sanansaattaja, Jumalan kovan ja ankaran tuomion julistaja.

Ja kun ääni taivaasta oli puhunut, kun Jumala oli tuomionsa julistanut, kuka uskaltaisi vastustaa?

Anni makasi yhä hiljaa maassa isän pidellessä hänen käsiään. Emäntä oli nojautunut kaivon kantta vasten, ja Rajalan Leena seiso i vesissä silmin, kätet ristiin kytkeytyneinä.

Emäntä tointui ensimmäisenä. »Meidän täytyy saada Anni levolle», sanoi hän, koettaen puhua tyyneästi ja käskevästi. »Isä, heitä irti! Tulethan sinä äidin kanssa?»

Anni ei vastannut. Hän vaan itki kasvot maata vasten. Sitte kuin hänen raivonsa oli asettunut, oli hän ruvennut itkemään hiljaa ja hillitysti kuin väsynyt lapsi.

»Tule nyt!»

Isä laski kätet vapaiksi, ja äiti yhdessä Leenan kanssa koetti kuljettaa häntä puoleksi taluttamalla puoleksi kantamalla. Hän ei vastustellut, kulki heidän tukemanaan kuin tahdoton.

»Viedään tänne!» Emäntä viittasi vierashuoneeseen päin. »Pannaan puita uuniin. Kyllä sitte tarke-
nee. Minä valvon täällä luona.»

Leena teki tilan ja emäntä rupesi riisumaan Annia. Silloin löysi hän avaimen, josta Anni oli puhunut. Hän aukaisi solmun varovasti ja vetäisi nauhan, johon avain oli kiinnitetty, äkkiä Annin huomaamatta käteensä. Sitte pisti hän sen taskuunsa ja jatkoi riisumista.

»Jäisin minä tänne yöksi, jos emäntä tahtoo», ehdotti Leena. Mutta Anna tahtoi olla kahden tyttärensä kanssa.

»Voihan joku piikatyöistä nukkua salissa, jos apua tarvittaisiin! Pyydän toiste, jos tätä jatkumaan rupeaa.»

»Tästä se vasta juttu tulee», sanoi isäntä illemmällä, kun tuli katsomaan, nukkuiko Anni.

»Niinhän se tulee.» Emäntä ei katsonut häneen. Mutta vähän ajan perästä hän jatkoi. »Minä olen ajatellut paljon tässä istuessani vuoteen laidalla. Jos tämmöistä jatkuu, täytyy sinun viedä hänet sairaalaan. Sillä hän parantuu, jos parantua voi, ja joll'ei, niin on ainakin kotoa poissa. Mitenkä hänet täällä pitäisimme. Sanoisivat pian ihmiset, että tämä on hourein laitos.»

»Entä sitte?»

»Vai et sinä siitä välittäisi? Ajattelisit nyt edes Anttia. Hänhän tämän kerran perii, perii talon ja talon maineenkin, olipa se sitte hyvä tai paha.»

»Ja mistä ne rahat sitte kaikkeen riittävät?»

»Rahaa sinulla kyllä on, mutta jos et henno omistasi ottaa, niin myy minun tavaroitani ja maksa niillä.»

»No, no, totta kai tässä jokin keino keksitään. Katsotaan nyt ensin rupeaako tästä asiat paremmalle puolelle kääntymään, vai miten.»

Vaan parannusta ei näyttänyt kuuluvan. Viikon päivät pidettiin Annia kotona ja odotettiin eikö rauhoittuisi. Mutta turhaan. Hän oli vuoroon hiljainen ja sävyisä, vuoroon niin hurjistunut, että täytyi väkivaltaa käyttää. Mutta oli hän kummassa tilassa hyvänsä, ei hän selvää ajatusta voinut ajatella, puhui aina puhuessaan kuin kuumehoureissa oleva ja yritteli

raivostuessaan karkaamaankin. Levollisena ollessaan hän taas makasi hiljaisena ja väsyneenä vuoteessa.

Äiti valvoi yöt päivät hänen luonaan. Pari kertaa auttoi Rajalan Leena häntä, mutta muuten oli hän yksin. Ensimmäisenä iltana Annin sairastumisesta oli hän käsenyt yhden palvelustyöistä saliin nukkumaan, jotta olisi saapuvilla, jos apua tarvittaisiin. Mutta kun hän aamusella tuli kamarista saliin, ei tyttöä näkynyt, Antti vaan makasi täysissä vaatteissa pui-sen sohvan kannella. Hänellä oli päällystakkinsa pään-alusena ja loimi peitteenä. Hän nukkui raskaasti huokuen kuin se, joka kauan valvottuaan on vaipunut syvään, rauhalliseen uneen.

Äiti jäi poikaa katselemaan. Vai oli se tuossa maannut, tullut salaa kenenkään tietämättä, jotta saisi olla apuna apua tarvittaessa. — Anna kääntyi pois päin ja sydäntä sulattava itku tyrskähti esiin. — Sen jälkeen ei hän enää tyttöjä saliin pyytänyt. Se paikka oli Antin.

»Ei tässä muu auta, kuin lähteä sairaalaan vie-mään», sanoi isäntä vihdoin. Hän laittoi kaikki kompeet kuntoon ja lupasi lähteä, kun vaan saisi Annin suostumaan.

Äiti koetti hyvitelten kertoa, että »isä vie matkalle niinkuin silloin kerran», ja Anni suostui nau-raen, sanoipa vielä »aina pitäneensä matkustamisesta». Aidin täytyi hymyillä, vaikka itku oli hymyn kuolet-taa. Miten nuo poloiset usein puhuivatkin asian ai- van niinkuin se oli! Matkustaminen, sehän Annille aina oli ollutkin niin ääretön ilo ja muistipa sitä vielä!

»Ehkä hän vielä siitä paranee», lohdutteli äiti itseään, kootessaan Annin tavaroita. Mutta raskasta työtä oli se sittekin.

Päivä, jolloin isä ja Anni tekivät lähtöä, oli kirkas ja keväinen. Lumikin oli jo siksi sulanut, että rattailla kulkeminen kävi tavallisen hyvin.

»Muista nyt toimittaa, että joku sieltä sairaalasta meille vastaa, kun kirjoitamme, ettei se sinne jää kuin elävänä haudattu, vaan että tietoja antavat», varotteli emäntä vielä pihalla. — — — — »Ja kulkekaa nyt kauniisti, muistathan, ja hellävaroin.»

»Kyllä, kyllä.» Isäntä otti ohjokset käteensä.

»Hyvästi, Anni!»

»Hyvästi.» Anni naurahti iloisesti.

Rattaat pyörähtivät pihasta. Antti sulki portin, ja emäntä meni sisälle. Häntä ei sitte näkynyt moneen tuntiin. Vasta iltapuolella hän taas ilmaantui keittiöön ja rupesi hätäisesti askareita toimittamaan kuin se, jonka tehtävät ovat myöhästyneet. Antti oli rengin kanssa ulkotöissä ja palvelijattaret askartelivat puhumattomina niinkuin emäntäkin. Ei kukaan uskaltaanut sanaakaan sanoa muuta kuin mitä työ ja toimet vaativat.

Vasta kun emäntä sanoi hyvää yötä ja sulki kamarin oven, pääsi kuin helpoituksen huokaus tyttöjen rinnasta. Ei se elämä ennenkään ollut kovin iloista Teitossa ollut, mutta ei sen paranemisesta nyt ainakaan toivoa ollut.

Kamarissa otti emäntä sillä aikaa laatikostaan esille pienen käärön, jonka hellävaroin aukaisi. Se sisälsi ne kirjeet, jotka Anni hänelle oman kirjeensä

ohessa oli jättänyt. Hän oli ullakolla yksinäisyydessä avannut Annin jättämän kirstun, oli sen tyhjentänyt ja taas pannut hellävaroin takaisin kaiken, taulun, pum-pulikankaat ja muut. Kirjeet yksin oli hän ottanut erikseen. Hän oli lukenut Annin kirjoittamat rivit uudelleen ja taas uudelleen, kunnes niitä ulkoa itsekseen toisteli. Ja joka kerralla ne milloin lempeydellä hivelivät hänen sairasta sydäntään, milloin vihloivat terävästi kuin veitsen kärki. — —

Että hän oli tyttarelleen ollut niin tyly, että oli voinut vihaa ja katkeruutta kantaa silloin, kun tyttö paraiten olisi ollut avun ja hellyyden tarpeessa!

»Äiti puhui minulle hyvin lempeästi. Olisin tahtonut kiittää, vaan en jaksanut», niin siinä seiso.

— Kai Anni usein oli ollut lempeyden ja hellyyden tarpeessa, mutta äidiltä ei hänelle sitä ollut riittänyt. Miten hän nyt sitä katui, miten soimasi itseään siitä! Mutta se oli kaikki tuon yhden ainoan syytä, hänen, joka kerran oli Annan nuoruudenonnen säpäleiksi särkenyt ja joka nyt poikansa kautta oli häneltä riistänyt vielä enemmän: äidin toiveet tyhjäksi tehnyt, äidin ilon murheeksi muuttanut!

Ja hän, tuo yksi ja sama, oli hengenmies olevinaan. Hän julisti toisille elämäntietä, neuvoi, varoiteli ja nuhteli. Mutta miten tunsii hän oman syyllisyytensä, hän, joka muille heidän syntisyyttään totteli?

Anna käänsi hitaasti auki toisen papereista. Se näytti päiväkirjasta revityltä lehdeltä ja ylälaidassa oli päivämäärä, josta Anna näki, että se oli kirjoitettu

pari viikkoa sen jälkeen kun Martti Lehto yhdessä Vilhon kanssa oli käynyt Teitossa.

Anna alkoi hitaasti lukea: — »Ihmeellinen Jumalan johdatus oli, että minä aivan 'sattumalta', kuten ihmiset sanovat, jouduin hänen kotiinsa, joka oli nuoruuteni paras ystävä ja ensimmäinen rakkauteni. Hänen pitäisi oikeastaan olla vaimoni nyt. Mutta miksi ei ole? Näin kysyn itseltäni. En ole ennen ajatellut, että olisin menetellyt väärin häntä kohtaan, mutta tavatessani hänet nyt parinkymmenen vuoden kuluttua tulin sitä ajatelleeksi. Hän tuntui olevan kova ja katkera, minun puhuessani hänelle elämäntiestä.»

Annan posket rupesivat hehkumaan ja hän puristi kirjettä hetken, aikoen repiä palasiksi, mutta sitte hän malttoi mielensä ja jatkoi:

»En voi olla syyttämättä itseäni siitä. Minä olin ollut hänen ystävänsä lapsuudesta saakka, ja olin nuorena ylioppilaana kylläkin selvään osoittanut, että rakastin häntä. Sitte Jumala herätti minut suruttomuuden unesta. Pysähdyin kulussani, käännyin etsimään elämän tietä ja tahdoin muitakin sille tielle palauttaa. Anna oli lujaluontoinen, ylpeä ja itsenäinen. Hän pani vastaan. Silloin jätin hänet. Jouduin perheeseen, jossa oli herttainen, lempeäluontoinen tytär. Ajattelin, että hän oli Jumalan lahja minulle, ja niin menimme naimisiin. Koetin kyllä sen jälkeen taas lähestyä kasvatusvanhempiani ja sisariani. Kirjoitin heille ensi kerran kun päätin taas uudelleen ryhtyä lukujani jatkamaan ja toisen kun tulin papiksi vihityksi. Mutta kirjeeni tulivat aukaisemattomina palautetuiksi — kenties Annan tietämättä ainoastaan kasvatusisäni tahdosta.

Siten vieraannuimme vähitellen kokonaan ja menneisyys haihtui kutakuinkin mielestäni.

Käyntini Teitossa, Annan nykyisessä kodissa, herätti sen eloon. Se herätti myöskin syyllisyyden tunteen. — Sattui niin kummasti, että pari päivää tuon käyntini jälkeen jouduin seuraan, jossa kaksi nuorta irvihammasta teki pilaa papista, muun muassa heidän naimakaupoistaan. Toinen heistä ivaili sitä, että papit muka aina naivat sen, »jonka Jumala heille antaa», vaikka se muista nähden sattuu olemaan joku, jonka he oman nokkansa mukaan valitsevat.

Teki mieleni antaa ilvehtijöitä korvalle, mutta käsi ei noussutkaan. Moitteen sanaa ei syntynyt. Tunsin mitä David tunsi, huudahtaessaan: »Herra on käsenyt hänen kiroilla».

Olin ollut valitsevinani Jumalan mielen mukaan, mutta enkö itse sittekin ollut ohjaamassa? Eikö se olisi ollut Jumalan tahdon mukaista, että olisin ollut uskollinen ja siten ehkä voittanut vastahakoisenkin mielen? Tämä kysymys minua ahdistaa ja kalvaa.

Rakas vaimoni, kun kerran luet tätä, niin muista, että sinä tai joku lapsistani, jos satutte tekemisiin Teittolaisten kanssa, koetatte Annalle tai hänen jälkeläisilleen korvata, mitä minä olen rikkonut. Mielelläni tahtoisin myöskin, että hänen tietoonsa tulisi, mitä olen ajatellut ja tuntenut. Hän silloin ehkä antaisi anteeksi eikä syyttäisi herännyttä tilaani siitä, mitä olen tehnyt, vaan näkisi, että tunnen ja tunnustan sen oman huonouteni syyksi. — Hänelle, niinkuin itselleni ja meille kaikille, rukoilen Jumalan armoa ja anteeksiantamusta.»

Kirje valahti Annan kädestä. Oli jo tullut pimeä, niin ettei lukea nähnyt, ja tuossa oli vielä toinen kirje, joka ehkä sisälsi yhtä paljon hänen olemuksensa sisimpää järisyttäviä tietoja. Mutta sitä hän ei nyt jaksanut ajatella. Hän vaan jäi eteensä tuijottamaan myrskyn käydessä kovana hänen sydämässään. — Kauan istuttuaan näin ajatuksiinsa vaipuneena ja yksin pimeässä, nousi Anna äkkiä, sytytti lampun ja meni keittiön läpi huoneeseen, jossa Antti nukkui. Hänen täytyi nähdä poika, olihan hän hänen ainokaisensa nyt.

»Toivon että teille tulee paljon iloa Antista», niin oli Anni kirjoittanut.

Vieläkö äiti uskaltaisi toivoa? Eivätkö toiveet olleet ainoastaan virvatulia, jotka syntyivät välkähtäen houkutellakseen puoleensa ja sitte sammuaakseen, jättäen pettyneen ja erehtyneen kulkijan yksin pimeään. Löytyikö toisenlasiakin, jotka loistivat, lämmittivät ja saattoivat kerran onnen satamaan? Saisiko *hän* koskaan elämässään sellaista kokea?

Antti nukkui sikeätä, levollista unta. Hengitys oli tyyntä ja tasaista, ja terveyden puna oli poskille kohonnut.

»Ethän meille vaan surua tee, ethän!» Äiti kumartui hänen puoleensa ja pyyhkäisi tukan silmiltä. Koko hänen ruumiinsa vapisi, mutta silmät pysyivät kostumatta. Lähde oli jo kuiviin vuotanut.

Niin, vielähän se toinen kirje oli lukematta, muisti hän palattuaan takaisin huoneeseensa. Hän otti sen tuolilta, johon sen oli viskannut ja istuutui vuoteen laidalle lukemaan. Paperi oli kääritty pie-

nemmäksi kuin edellinen ja oli nähtävästi myöhemmin pistetty toisen sisälle, jotta ne yhdessä tulisivat luetuiksi. Päivämäärästä huomasi Anna, että tämä oli kirjoitettu melkein puoli vuotta myöhemmin.

»Käydessäni Kotajärven pitäjässä Teiton talossa», alkoi kirjoitus, »jouduin aamulla ennen pois lähtöäni puheisiin talon vanhan vaarin kanssa, jota yleisesti pidetään heikkomielisenä. Outoa hänen puheensa oli, mutta kaikesta höperyydestään huolimatta tuntui hänellä olevan järkeä aika paljo. Hän näkyi olevan kovin arka ja säikkyvä. Luullakseni on hänen heikkomielisyytensä johtunut joko ahneudesta tai jostakin rikoksesta, jota hän salaa. Kovasti näkyi hän pelkäävän Annaa, talon nykyistä emäntää, ja usko minulle suurena salaisuutena, että hän ennen oli ollut kihloissa Annan kanssa, mutta tämä oli hänet muka jättänyt, saadessaan papin. En silloin tiennyt, miten asian laita oli, mutta todistin hänelle, ettei Anna ikänsäkään puolesta voinut olla se, joksi ukko häntä luuli. Arviokaupalla sanoin sitte päättävästi, että se oli hänen äitinsä, jota ukko ajatteli. Tämä selitys näkyi vanhusta tyydyttävän.

Myöhemmin olen asiaa tiedustellut Annan kotipitäjästä ja saanut selvän siitä, että arvasin oikein. Annan oma äiti, joka eli ainoastaan pari vuotta naimisiin mentyään, oli entinen palvelijatar ja sanotaan hänen olleen kihloissa ulkopitäjäläisen kanssa, jonka nimikin sopii vaariin. — Ihmeellistä on elämä, tytär joutui tietämättään sovittamaan äitinsä rikoksen naidessaan sen miehen pojan, jonka hänen äitinsä oli pettänyt. — Miten saanevat meidän lapsemme sovittaa rikoksemme, mitä kärsiä vanhempiensa erehdyksistä?»

Anna viskasi kirjeen kauaksi luotaan. Siinä oli vastaus kysymykseen, jota hän vuosikausia oli miettinyt, siinä selvitystä moneen kohtaan. Ja kuitenkin poltti tuo paperi kuin tuli.

Vai oli hänen äitinsä elämä ollut sellaista! Sikö hän, tytär, ehkä petettiin, että äiti kerran oli petänyt? Ja entä nuo kauheat sanat: »Miten saanevat meidän lapsemme sovittaa rikoksemme, mitä kärsiä vanhempiensa erehdyksistä?»

Hän kalpeni ja kiristi hammasta kuin kovassa ruumiillisessa tuskassa. Mielenliikutus oli seurannut mielenliikutusta. Nyt oli mitta täysi, voimat lopussa. Hän ei jaksanut ajatella, ei surra. Hän heittäytyi takaisin vuoteelle ja vaipui viimeinkin syvään levottomaan uneen.

Luonnonihanalla paikalla, sisävesien ympäröimänä, saarien, salmien ja niemekkeiden piirittämänä sijaitsi se laitos, johon Anni vietiin. Korkeat, moninkertaiset kivimuurit muhkeina, mutta synkän ja kasarmimaisen näköisinä avasivat ovensa hänelle. Ja Teiton isäntä ajatteli puoleksi piloillaan, puoleksi katkerana, että korkeapa oli se koti, johon hän tyttärensä saattoi.

Jo heidän pihaan ajaessaan kuului sisältäpäin outoa, eläimellistä ääntä, ja kuihtunut, luiseva käsi viittaili rautaristikolla varustetun akkunan takaa. Anni kävi levottomaksi. Hän oli pitkin matkaa ollut tyyni ja hyvällä suostunut isän ehdotuksiin. Mutta outo kirkuna ja ristikkoikkunat saivat hänet pahaa aavistamaan. Hän rupesi huitomaan käsillään, huutamaan ja laulamaan pyrkien karkaamaan isän käsistä. Mutta isälle tuli miehiä avuksi ja Annin täytyi ponnistuksistaan huolimatta vihdoinkin antautua. Vaan hänet valtasi silloin jäytävä pelko, että hänelle pahaa tehdään, että nämä korkeat muurit ovat vankilan seinä ja hän telkitään tänne rautoihin niinkuin rikoksen tekijä.

Vasta kun hänet viimein vietiin hoitajattaren turviin, tyyntyi hän äkkiä. Hän huomasi heti tällä olevan vaaleansinisen pumpulipuvun, samantapaisesta kankaasta jota hän itse kerran — kauan aikaa sitte — oli kutonut

ja hän pani merkille, että hoitajatar oli hyvän ja ystävällisen näköinen.

»Teillä on juhla nyt», sanoi Anni, otti häntä kaulasta ja hyrähti itkuun.

Hoitaja katsoi pitkään.

»Niin, teillä on tuo puku päällä, ja silloin on juhla.»

Hoitajatar siveli Annin päätä. Kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. »Niin, minulla on juhla, kun saan auttaa ja palvella ja pyyhkiä pois kyyneleet moneen silmistä.»

»Ei silloin saa itkeä, kun on juhla», sanoi Anni hiljaa. »Hän tulee, eikä hän pidä kyynelistä.»

»Tule nyt», sanoi hoitajatar, ottaen Annia kädestä. »Matka on ollut pitkä, sinä tarvitset lepoa.»

He läksivät kulkemaan; hoitajatar taluttaen Annia kädestä ensin pitkien käytävien läpi, sitte portaita ylös ja sitte taas käytäviä pitkin, jossa kulki paljon ihmisiä puhellen, nauraen ja uteliaina tirkistellen Anniin.

»Niillä on pahat silmät», sanoi Anni puristaen hoitajattaren kättä. »Minä tahdon mennä pois täältä.»

»He ovat hyvin kipeitä ja monella on ollut paljon surua. Mutta he ovat hyviä kaikki.»

»Onko heillä ollut surua? Minullakin on ollut paljon, oikein paljon kerran, siitä on nyt jo pitkä aika.» Hän rupesi taas hiljaa nyyhkyttämään.

»Tässä on vuode, pankaa nyt lepäämään.» Nuori hoitajatar riisui Annin. »Matka on ollut pitkä.»

»Hyvin pitkä», toisti Anni. »Tiedättekö», jatkoi hän kuiskaillen, »olen matkustellut siitä asti, kun hän läksi. Matkalla me tapasimme ensi kertaa, ja nyt matkustan aina vaan siksi kun hän löytyy.»

»Niin minäkin», sanoi hoitajatar ja nyökäytti päätään. Hän oli heti ensi näkemältä kiintynyt Anniin, ja myötätunto auttoi häntä pääsemään Annin ajatusjuoksun perille. »Niin me teemme kaikki», puheli hän, yhä hiljalleen ja huomaamatta jatkaen riisumista. »Me matkustamme paljo ja kauaksi, aina etsien sitä yhtä ja ainoata, jota sydän ikävöi.»

»Te ymmärrätte», sopersi Anni tyytyväisenä. »Te ymmärrätte, kun teillä on juhla.»

»Mutta nyt teidän pitää nukkua, muuten ette jaksu juhlaa odottaa.»

»Ei se minulle tule kuitenkaan.» Anni nousi istualleen vuoteessa ja näytti hetken siltä kuin hän olisi aikonut karata ylös. Mutta hoitajatar sai hänet rauhoitetuksi.

»Teidän pitää vielä matkustaa paljon ennenkun löydätte hänet. Mutta te väsytte kesken, jos ette nuku nyt.»

Silloin Anni paneutui takaisin vuoteeseen. Hän ei ollut nukkunut sitte kun kotona Teitossa. Matka oli väsyttänyt. Kaikki uudet vaikutukset olivat sielun voimia kysyneet. Maattuaan hiljaa hetken silmillään seuraten hoitajatarta, joka askarteli huoneessa, vaipui hän raskaaseen ja sikeään uneen.

Miten kuihtuneen ja kärsivän näköinen hän oli! Nuori hoitajatar nosti peitteen paremmin hänen hartioilleen. Ja miten erilainen kuin ylpeäluontoinen, kerskuva isänsä, joka hänet oli tuonut! Koko kummallinen tarina mahtoi piillä heidän historiassaan.

Käytävästä kuului melua. Siellä olivat toiset riitaantuneet töissäään, toiset töllistelivät ihmeissään vie-

raisiin, jotka ylihoitajattaren saattamina katselivat laitosta. Muuan keski-ikäinen neiti, kissa sylissään, tuli juosten vieraita vastaan ja heitti kissan vieraan silmille. Melua, riitaa, naurua, iloisia, säikähtyneitä ja ilkkuvia huudahtuksia kuulin vuoroon. Ne kutsuivat hoitajarta uneen vaipuneen luota toisiin askareihin; mutta hänen ajatuksensa seurasivat Annia yhtenäin.

Mitenhän hän olikin Anniin niin kiintynyt heti ensi näkemältä? Ihmeellistä se oli. Mutta niin se oli sielultaan sairaita hoidettaessa kuin muitakin, että sitä tahtomattaan kiintyi toisiin enemmän kuin toisiin. Ihmisiä ne olivat nämäkin raukat, ihmisiä, joitten luonteitten, taipumusten ja kehitysasteen erilaisuus oli yhtä silmään pistävää kuin terveittenkin. Tuntui se täälläkin tuo ihmeellinen sisäinen yhdysside, joka lujemmin kuin mikään muu liittää ihmissydämiä toisiinsa.

Hoitajatar oli huoneessa Annin herätessä ja tämä johti Annin ajatukset heti siihen, josta hän hoitajattaren kanssa oli aikaisemmin puhunut.

»Nyt minä taas jaksan lähteä», sanoi hän ja hypähti pystyyn.

»Odottakaa vähän», ehdotti hoitajatar. »Minä en vielä joutaisi täältä. Olisi niin paljon tekemistä. Odottattehan kunnes joudun?» Hän sai Annin houkuteluksi odottamaan kunnes oli aika syödä päivällistä.

Syödessä unohti Anni kiireensä ja rupesi suostumaan toisten seuraan, kun muisti hoitajattaren ker-toneen heillä olleen paljo surua.

Vasta toisena päivänä hänen nähdessään isän, joka tuli hyvästille, muistui taas matka hänen mieleensä. Hoitajatar oli selittänyt isälle, ett'ei saa puhua Annille

kodista, silloin hänelle tulee ikävä. Siksi isä vaan sanoi jatkavansa matkaa ja kehotti odottamaan, kunnes isä tulee hakemaan.

»Niin», sanoi Anni ja naurahti, »niinhän minä silloinkin jäin.»

Isä ei ensin ymmärtänyt, mistä oli puhe, mutta sitte huomasi hän Annin tarkoittavan ensimmäistä matkaansa isän seurassa. »Jaa — jaa, Olli sinut silloin takaisin toi, mutta kyllä minä itse nyt täältä haen!»

Isä oli tuskin saanut sanat sanotuksi, kun tunsikin kirvelevän tuskan kasvoissaan. Anni oli kuin kissa iskenyt kyntensä isän silmille, lyödä muksautti sitä nyrkillä vasten kasvoja ja läksi juoksemaan, minkä kerkesi. Vaivoin saivat he hänet kiinni, ja kun ei mikään saanut häntä rauhoittumaan, puettiin hän pakko-paitaan.

Kuinka hän siinä repi ja riuhtoi irti päästäkseen, kuinka sydäntä särkevästi valitti, vaikeroi ja pyysi armahdusta! Hänestä he kaikki olivat liittoutuneet häntä vastaan. Kaikki olivat isän kätyriä, jotka aikoivat pitää häntä sidottuna, ett'ei hän pääsisi matkustamaan, etsimään sitä jota kaipasi, vaan jäisi tänne Ollin otettavaksi.

Hänen valitushuutonsa kuuluivat kauas käytäviin ja toiset sairaut kerääntyivät osaaottavina oven edustalle. Heillä oli kaikilla kysymyksensä ja kaikki olivat tietävinään, mitä se kaunis tyttö itki.

»Ei sitä pidä itkettää», sanoi eräs joukosta. »Se on hyvä ja se on kuninkaan tytär.»

»Sulhaseni pitää hänestä», sanoi neiti, joka kantoi kissaa. »Minä olen varma siitä, että hän on aatelia,

muuten ei minun sulhaseni olisi hänelle selkäänsä köyristänyt ja hyrrännyt.»

»Ha-ha-ha-haa, sellainen karvanen, kynsivä sulhanen», nauroi vanha, väkäleukainen muija. »Kun minä teille povaisin paremman, silloin teillä sulhanen olisi.»

»Kaikki hänestä kuitenkin pitävät», ajatteli hoitajatar itsekseen. »Kyllä he tuntevat, kuka on hyvä heidän joukossaan.» Ja hän pyyhkäisi salaa kyyneleen silmästään, kuullessaan Annin sydäntävihlovaa valitusta.

Tämän raivopuuskan asetuttua oli Anni pitkät ajat rauhallinen ja kutakuinkin selvä. Ainoastaan muutamissa kohdissa ilmaantui, ett'ei hän terveen tavoin voinut ajatuksiaan hallita. Hänellä oli omituisia päähänpistoja, jotka ilmenivät aina kun sattui jotain, mikä tavalla tai toisella oli yhteydessä hänen surunsa kanssa. Silloin vuotivat hänen kyyneleensä viljalti, silloin oli hän murtua taakkansa alle.

Eräänä tällaisena päivänä, kun hän istui vuoteensa laidalla hiljaa itkien, avasi eräs hoidokkaista oven ja rääsynukke lennähti suoraan Annin syliin. Hän katsoi sitä hetken, nosti sen sitte korkealle, katsoi ja painoi viimein rintaansa vasten. »Älä itke, älä», viihdytteli hän kuivaten kyyneleensä. »Sinä pieni, kaunis lapseni, älä itke.» Hän sylkytteli nukkea sylissään ja joka kerta, kun omat kyyneleet pyrkivät esiin, luuli hän lapsen itkevän. Sillä keinoin rauhottui hän vähitellen, sillä hän ei mitenkään olisi suonut lapsen itkevän.

Hoitajatar hymähti. Viisaampia ne olivat, nuo poloiset, kuin saattoivat aavistaakaan. Itse avun tarpeessa auttoivat toisiaan.

Hän hymyili surunvoittoisesti katsoessaan Anniin, joka nyt iloisena ja rauhallisena tyyntytteli lastaan.

Siten se aika vähitellen eteenpäin vierii, kuukaudet kuluivat, vuodet vierivät umpeen tuossa suuren surkeuden kodissa, jossa oli paljon syvää, selittämätöntä surua, paljon tuskaa, jota ei tuskaksi tunnettu, mutta myöskin paljon, joka painoi ja muserti, vaikka sitä eivät syrjäiset ymmärtäneet, eikä kärsivät voineet kertoa.

Ilotonta oli elämä ja pitkät olivat päivät Teitosakin. Kun isäntä tuli kotiin Annia saattamasta, oli hän harvasanainen ja äreä. Poimimalla täytyi äidin hankkia tiedot, mitä tahtoi. Eikäpä noista paljon iloa ollut! Se vaan hyvä, että Anni oli saanut sopivan hoitajattaren ja mielellään tuntui jäävän laitokseen. Olihan siitä paranemisesta sitte ehkä toivoa. Vaikka eihän sitä siltä tiennyt, olisiko se sen onnellisempaa. Alkaisi ehkä entinen surkeus vaan uudelleen, joll'ei niin hyvin sattuisi, että Olli sitä ennen hankkisi emännän itselleen.

Isäntä oli paluumatkallaan käynyt Olliakin katso-massa kertoakseen, millä kannalla asiat olivat. Suuri nöyryytys se oli ollut ja vastahakoisesti hän matkastaan kertoikin vaimolleen. Se häntä varsinkin kaiveli, että oli täytynyt peruuttaa sanansa ja luopua tuumasta, jota vuosikausia oli sommitellut.

»Sen pituinen se», sanoi hän ja sylkeä rapsautti vihaisesti, kun oli kerrottavansa kertonut. »Kunpa nyt onnistaisi edes paremmin pojan suhteen.»

»Totta kai hän täällä hyväksikin oppii», Annan ääni värähteli.

»Niin, miksikä ei, kun vaan opetetaan, ei syötetä saduilla ja jonnin joutavilla, josta ihan järki menee, vaan opetetaan miesten työhön ja miesten tavoille.»

»Vai satujen syyksikö nyt Annin sairaus pannaan? Sekin vielä oli oppimatta.»

»Niin, nyt sitte opit.»

»Ehkä sinäkin tahtoisit oppia sen, että sinun suvussasi on ollut heikkopäisyyttä paljon.»

»Ja mistä sen tietää, jos ei sinun suvussasi?»

»Ole vaiti. — Että vielä viitsit! Eikö ole elämä jo tarpeeksi kiusannut ja kiduttanut.»

Anna sulki oven kiivaasti, kiersi keittiön kautta pihalle ja läksi astumaan tietä pitkin, tietämättä minne. Hän pysähtyi vasta, kun oli ehtinyt maantielle asti. Silloin hän kääntyi ja rupesi hitaasti kulkemaan kohtiin päin.

Tokkopa sitä ihmistä lie elävien kirjoissa ollut, jolla oli niin raskas tie takanapäin ja niin pimeä polku edessä kuin hänellä. Ja jota enemmän hän sitä ajatteli, sitä karvaammalta se tuntui. Miksi oli juuri hänen kohtalonsa näin kova? Miksi halla pani kaiken, mihin hän toivonsa kiinnitti? Ei siitä muuta kuin, että hänen sydämensä kovettui kovettumistaan ja kuoleutui kaikki, mikä hänessä oli hyvää ollut. Sitä vaikutti surujen ylenpalttisuus. Miksi Jumala ei sitte hänelle onnea antanut.

»Sinä olet kova», sanoi hän ja käsi puristautui nyrkkiin, »kova ja armoton. Sinä vaadit rakkautta,

mutta itse et sitä anna. Sinä annat sielun nääntyä surujen suuruuteen, et virvoita, et ilomaljalla vahvista.»

Hän oli kulkenut kiivaasti ja eteensä katsomatta. Äkkiä hän hätkähti, kun näki vaarin vastaan tulevan. Hän ei saanut sanaakaan hänelle sanotuksi, nyykäytti vaan päätään ja astui kiireisesti ohi. Mutta vaarista muistui hänen mieleensä hänen oma äitinsä. Minkälainen hänenkin oli olla, kun hän jätettyään sulhasensa papin rouvana herrasteli kotona ja pitopaikoissa? Olikohan hän ensinkään surrut ja ajatellut entisyyttä, vai oliko papinrouvaksi pääseminen häntä tyydyttänyt? Ja miksi hän tuon kääntein teki, rakkaudestako vai kunnian vuoksi? Oliko äidilläkin ollut sellainen voimakas, vastustamaton halu päästä eteenpäin elämässä, päästä arvossapidettyyn asemaan ja kunniaan, ja olikohan hänkin tullut masentuneeksi? Vai nytkö kahden polven ylpeys yhdellä iskulla maahan nujerrettiin?

Hän huojutti ruumistaan edestakaisin kovassa sie-luntuskassa. Mitä muusta, mutta kun varmaan vielä tulisi surua pojastakin. Ei siitä äidistä ollut kasvattajaksi, jonka sydäntä suru ja katkeruus raatelivat kuin pedot. Ja isältä, mitä poika siltä oppi? Olutta juomaan, kun ilmaiseksi annettiin, korttia pelaamaan, kun varmasti tiesi voittavansa, kaupoissa pettämään ja siinä välillä raamattua lukemaan!

Hän väänsi käsiään. »Se oli vaan unta, pettävää unta, se lyhyt aika, jolloin uskoin että lasteni kautta ilopäivät kerran koittaisivat minullekin.»

Hän meni sisälle ja rupesi askartelemaan pirtissä, joka oli tyhjä. Pitkin päivää karttoi hän sitten koti-väkeä. Anttia yksin hänen katseensa etsi ja joka ker-

ran, kun silmä sattui poikaan, tunsi hän pistoksen povessaan.

Oliko se turhaa luulottelua vai oliko se aavis-
tusta, mutta äidin mieli ei rauhoittunut Antin suhteen.
Päinvastoin kasvoi hänen huolensa kasvamistaan. Ei-
hän se ihme ensinkään ollutkaan, jos poika oppi huo-
noille tavoille, kun koti oli niin kolkko ja iloton että
täytyi viihdytystä hakea vaikka mistä.

»Saisinpa minä matkustaa niinkuin isä nuorena»,
sanoi Antti itse monet kerrat. Mutta isä pani jyrkästi
vastaan.

»Sitä tässä vielä tarvittaisiin, että ainoa poika
Ameriikkaan lähtisi, tai ties minne, juuri kun talossa
voimia tarvitaan.»

»Mutta sitä ei jaksa työtäkään tehdä, kun on
niin tulimmaisen ikävä», sanoa sähähti Antti vastaan.

»Vai ikävä! No kah, lähde sitte iloja takaa aja-
maan. Mutta älä vaan usko, että sinä Teiton perijäksi
pääset. Muista se.» Sillä lopetti isä aina puheensa.

Äiti kuunteli sitä huolissaan ja toivoi salaa, että
isä suostuisi Antin matkatuumiin. Ehkäpä niistä lopul-
takin jotain hyvää koituisi. Mutta isä ei vaan suostu-
nut. Ja Antti haki huvia kylästä, mistä löysi. Hän
oli jo muutaman kerran salaa lainaillut äidiltä mark-
koja maksaakseen pieniä pelivelkojaan ja äiti oli joka
kerran antaessaan varoitellut, ett'ei Antti vaan noita
velkoja vasta tekisi. Mutta itsekseen hän ajatteli, että
mitäpä hänellä muuta onkaan, jolla huvitella. Paha
siitä lopulta tulee, mutta pahojen sanomien saajaksi
hän oli luotukin.

Ainoa henkilö koko talossa, joka, joskin salaa, auttoi emäntää ja koetti hänen kuormaansa keventää, oli Rajalan pikku Martta. Hän oli Annin suosikkina pienestä pitäen oppinut olemaan Teitossa melkein kuin kotonaan. Näinä viimeisinä surun vuosina etenkin oli Leena koettanut edes Martan kautta auttaa emäntää ja keventää hänen kuormaansa.

Annin sairastumisen jälkeen ei emäntä kuitenkaan aluksi tahtonut Marttaa ensinkään nähdä. Koko hänen ulkomuotonsa ja sekin, että hän oli ollut Annin suosikki, oli emännälle liian katkera muistutus entisistä ajoista ja entisistä toiveista. Mutta vähitellen rupesi kuitenkin tuntumaan siltä kuin olisi ollut helpoitusta saada taloon edes joku, joka oli lempeä ja iloinen luonteeltaan ja joka mielellään tuli eikä sydämessään kantanut pelkoa ja karvautta Teiton asukkaita kohtaan.

Paraaseen aikaan sattui silloin tapaus, joka aiheutti Martan muuton Teittoon. Rajalan Liisu, joka oli ollut keuhkotautisen emännän palveluksessa, oli sieltä saanut taudin siemenen ja tuli nyt »kotiin kuolemaan», kuten Leena suoraan ja yksinkertaisesti sanoi. Hän itki, kun tästä kertoi, mutta se oli hiljaista, alistuvan ja iskun alle nöyrytävän itkua, ja se teki kumman vaikutuksen emäntään. Hän ei tiennyt, kävikö kateeksi vai suututtiko. Ehkä kumpiakin. Olihan se elämä helppoa, kun noin tasaisesti sai kaiken otetuksi, mutta ei suinkaan sitä noin vaan tarvinnut kulkea kohtalonsa taluttamana niinkuin mikähän lammas. Oikein kuohtahti mieli, kun ajatteli, että kärsiä piti ja sitte vielä aina vaan tyytyä ja tyytyä.

»Tuntuuhan se raskaalta tämäkin kuritus», sanoi Leena nöyrästi. »Mutta monella on suurempia ja katkerampia suruja. Miksi minä moittisin taivaan Isän töitä?»

Emäntä kääntyi pois päin. »Joutaisi Martta nyt vaikka meille», sanoi hän äkkiä. »Paras olisi tuoda tänne, ett'ei tauti häneenkin tartu.»

»Tervein hän on aina ollut lapsistamme. Soisihan säästyvän edes yhden.»

»Tuokaa vaan tänne», puheli emäntä. Eihän sillä ilon päiviä täällä ole, mutta sen kuitenkin tiedätte, että koetan minä silmällä pitää ja neuvoa parhaan ymmärrykseni mukaan.»

Leena kiitteli ja lupasi laittaa tytön Teittoon. Olihan se hyvä hänelle, että sai tulla parempiin oloihin ja paremmalle ruualle ja ehkäpä hän vähä voisi emännän kuormaakin keventää, toivoi Leena. Mutta emännälle hän ei sitä sanonut.

»Koeta olla hyödyksi ja iloksi heille siellä. Pidä Jumala silmäisi edessä ja muista, mitä kotoa on neuvottu.» Sillä evästyksellä lähetti Leena nuorimpansa kotoa.

Martta itse ei oikein tiennyt oliko hän hyvillään vai pahoillaan lähdöstä. Kotona vanhempien varassa oli elämä kyllä huolettomampaa ja rauhallisempaa, mutta olihan Teitossakin hänen hyvä olla. Parempi on ainakin joutua palvelukseen lähelle kotia kuin kauaksi. Hän oli kerran sitäkin maistanut ja silloin oli hän niin pahasti ikävöinyt. Nyt pääsisi hän ainakin silloin tällöin kotiin lippaamaan ja olihan Teiton väki kaikki niin tuttua. Anni oli häntä aina pitänyt aivan kuin

pientä sisarta ja Antti oli ollut niin hyvä leikkiveri. Mutta Anni oli nyt poissa ja Antti oli kasvanut siksi paljon, ett'ei hän enää Martan seurasta välittänyt. Mutta mitä siitä. »Tullaan, tullaan, kyllä toimeen tullaan», liverteli hän vanhalla kansan säveleellä, lipotellessaan mytty kainalossa Teittoon päin.

Siitä päivästä alkaen oli Martalla koti siellä. Kun Liisu riutumistaan riuduttuaan kuoli ja Leena miehiin jäänyt jäi lapsettomaksi, oli kyllä puhetta siitä, että Martta tulisi kotiin. Mutta olihan se hyvä tytölle kun sai olla Teitossa, että tottui työhön samalla kun vielä pysyi kodin lähellä. Eikä Leena muutenkaan olisi henonnut tyttöä pyytää pois. Tiesihän hän, että Martta, vaikka vasta oli viidennellätoista, oli talossa tarpeen emännän apuna ja vieläkin tarpeellisempi sen talon ainoana ilona ja elähdyttäjänä.

Anttikin, joka ei alussa paljon välittänyt entisestä leikkiveristaan, suostui pian hänen seuraansa ja huomasi, että saattoi tuollaisesta tytön tyngästäkin iloa olla. Se lisäksi herätti hänessä melkein hartauden tapaista tunnetta Marttaa kohtaan, kun tämä vähän muistutti Annia. Monet ikävät illat teki Martta iloisemmiksi ja saipa hän Antin välistä houkutelluksi kotiinkin jäämään, vaikka muuten olisi kylälle mennyt. Mutta toiste Antti taas meni vaan ja pysyi poissa äidin pyynnöistä ja Martan surullisen kysyvystä katseesta huolimatta.

Pari kertaa oli sattunut, että hän oli tullut kotiin juovuspäissään, mutta huolellisesti oli hän osannut karttaa Martan tapaamista. Vaan kolmannella kerralla se ei enää onnistunut. Silloin olivat sekä isäntä että

emäntä poissa ja Martta yksin kotona kartanoa vahtimassa. Häntä ihmetytti, ett'ei Anttia kuulunut kotiin ja vähä pelottikin pimeän tullen. Emäntä oli pitkillä matkoilla, oli monet kerrat ajottuaan vihdoinkin päässyt Annia katsomaan. Isäntä oli aamulla lähtenyt kirkolle ja luvannut puolipäiväksi tulla kotiin. Vaan ei kuulunut, ei häntä eikä Anttia.

Ollapa edes äiti nyt luona, ajatteli Martta. Äiti oli luvannut tulla yöksi emännän poissa ollessa, mutta eihän hän joutanut ennenkuin ilta-askareet olivat tehdyt ja isä oli valmis nukkumaan.

Martta polkea pyöräytti rukin pyörää kiivaasti, ett'ei joutaisi pelkäämään eikä tuntuisi niin autiolta, kun edes rukki hyrinällään seuraa piti. »Kumpikohan noista ensiksi tulee?» tuumi hän itsekseen. Samassa rupesi portailta kuulumaan outoa jyminä. Joku pyrki niitä nousemaan, mutta kuului kompastuvan ja sitte vihaisesti ärähtelevän itsekseen. — Kuka se oli? Isännän ääneltä ei se kuulunut eikä se Anttikaan voinut olla.

Martta juoksi ovelle. »Kuka se siellä?» kysyi hän lujalla äänellä, vaikka vapisuttamaan aivan rupesi.

»Mitä sen saakeli, — Martta hoi! Täällä kun on niin pimeää, ett'ei eteensä näe.»

»Antti, sinäkö?» Hän meni Antin luo ja aikoi auttaa.

»Kyllä minä itse.» Hän kulki horjahdellen pirtin ovelle.

»Sinä olet kipeä, Antti. Anna kun autan.»

»Sinä sitä kipeä olet, typeryuden tautia sairastat. Etkö sinä ymmärrä, ett'ei minulla kissan silmiä ole?»

Hän pauskautui pirtin penkille. Lakki valahti toiselle korvalle ja pää retkahti rintaa vasten.

Martta näki, että hänen kasvonsa oli tulipunaiset ja silmien kiilto oli himmeä ja tylsistynyt. Samassa selveni hänelle kaikki. Olihan hän juopuneista kuulut ja oli nähnytkin kylän raitilla joskus hoipertelevan, mutta että näkisi tuttavan sellaisessa tilassa, sitä hän ei olisi uskonut! — Ensi säikäystä seurasi polttava häpeäntunne. Ett'ei vaan kukaan näkisi, ett'eivät ehtisi tulla, ei isäntä eikä äiti, ennenkuin hän saisi Antin makuulle.

»Täällä ei ole ketään kotona», alkoi hän ääni vähän värähdellen. »Mutta äiti tulee tuossa paikassa.»

»Jaa, mitä varten? Minuako paimentamaan?»

»Älä ole ilkeä, Antti. Kyllä sinä tiedät, että minua pelottaa olla yksin. Tässä on tulitikut. Annappa kun sytytän, niin näet mennä kamariin.» Hän näytti valkeata. Antti nousi vitkastellen ja läksi perässä kopuroimaan. Mutta kamarin ovella, kun Martta pysähtyi, ojentaen kynttilän hänelle, näki hän miten tytön posket hehkuivat. Käsi, joka piti kynttilää, vapisi, mutta sen verran vaan, että Antti hyvästi ennätti nähdä miten lapsekkaan pyöreältä ja pehmeältä se näytti, tuo pieni vähän ruskettunut käsi.

»Mutta entä jos en mene?» Hän yritti äkkiä kietoa kätensä tytön vyötäisille, mutta Martta riuhtasi he irti. Kynttiläjalka putosi kolisten lattialle, ovi lennähti kiinni ja Martta pysähtyi vasta pirtin ovella, jossa äiti tuli vastaan.

»Äiti», häneltä pääsi itku.

»Mikä nyt?»

»Äiti, kun Antti tuli kotiin. Hän on varmaan kipeä tai on hän juonut liiaksi olutta.»

»Missä hän on?» Leenan kasvot kävivät levottoman ja synkän näköisiksi.

»Nukkumaan meni. Mutta minä niin säikähdin, kun olin aivan yksin.»

Leena kopisteli lunta jaloistaan, meni lähemmä uunia ja rupesi lämmittelemään. »Liian lapsi sinä oikeastaan olet tällaiseen paikkaan. Mutta minun käy niin emäntää sääli ja sitte kun olet tässä näin lähellä.» Hän näytti huolestuneelta ja pudisti päätään. »Onko se Antti ennenkin tullut kotiin semmoisessa tilassa?»

»Ei ole», vakuutti Martta hyvillään, että edes jotain sai puolustukseksi sanoa. »En minä ensin oikein ymmärtänytkään, säikähdin vaan niin kovasti.»

»Ikävä sen on poika paran tällaisessa yksinäisessä paikassa.»

»Ja Anniakin kun niin suree. Oli ihan vesissä silmin kun emäntä läksi, vaikk'ei näyttää tahtonut.»

»Vai oli. Kyllä minä aina olen hänestä hyvää toivonut.»

»Menisitpä äiti katsomaan, joko nukkuu», ehdotti Martta, jota pelotti miten Antti siellä pimeässä oli toimeentullut.

»Saatanpahan käydä», sanoi Leena, otti kynttilän ja läksi. Hän kuulosti oventakana, mutta sieltä ei kuulunut muuta kuin raskasta, tasaista hengitystä. Silloin hän vähän raotti ovea. Sisällä oli pilkkosen pimeää. Vasta kun hän kynttilällä huonetta valaisi, näki hän Antin, saappaat jalassa, täysissä vaatteissa, makaavan vuoteessaan, raskaasti ja äänekkäästi huokuen.

Leena ei uskaltanut koskea häneen, ett'ei heräisi, vaan sulki oven ja meni takaisin pirtin puolelle.

»Jo se nyt nukkuu», sanoi hän rauhoittavasti. »Pahoja ne on tällaiset kompastukset, mutta vielä hänestä mies voi tulla. — Älä sinä ole milläsikään. Minä tulen tänne joka ilta emännän poissa ollessa ja pyörähdän päivilläkin sinua askareissa auttamaan. Ei sinun tarvitse yksin olla.»

»Enhän minä pelkää», sanoi Martta ja rupesi tyyneästi tilaa tekemään äidille ja itselleen. Mutta vaikka hän ei pelännytkään, oli hänen kuitenkin niin outo olla. Oli ihan kuin olisi Antin puolesta hävettänyt, että kuinkahan hän voi päivää katsella iloisesti niinkuin ennen, ja kuinka taas ystävällisesti ihmisiä silmiin katsoa.

»Kyllä hänen nyt on vaikea olla», tuli taas aamu-sellakin Martan mieleen, kun huomasi, että Antti kenenkään näkemättä oli ulos hiipinyt. »Heinään on varmaan mennyt, koska häkki pihalta on poissa.»

»Jätän tähän piimän ja perunat pöydälle», arveli hän myöhemmin, mennessään navettaan. »Jos salaa tulee syömäänkin, niin syököön, ett'ei nälissään ole.»

Vaan eipä tullut. Ruoka oli koskematonna, kun Martta navetasta palasi. Häntä rupesi jo pelottamaan, että jos Antti on kylään lähtenyt ja tulee illalla kotiin samanlaisena kuin eilen. Eihän hän vaan Martan äitiä pelänne? Niin vihaisesti oli puhunut paimentamisesta eilen. Ja äiti, joka oli niin hyvä kaikille. Tietäisi vaan Antti miten hyvää äiti aina hänestäkin oli uskonut.

Iltapäivällä, kun äiti oli pyörähtänyt Rajalaan, ajatteli Martta, että paraiten sopisi nyt sentään, jos Antti

nyt tulisi, että näkisi ja saisi puhua niin, ett'ei uskoisi heidän olevan vihassa. Hän kuuli liikettä pihalta ja juoksi ikkunaan katsomaan. Olipa kuin olikin Antti! Heinähäkki seiso i pihassa ja Antti talutti juuri hevosta talliin.

Martalle tuli kiire. Perunat sankoon, vettä päälle ja sitte pesemään ja kuorimaan, että olisi työtä ja hommaa Antin tullessa sisään.

Kauan kopisteli Antti saappaitaan portailla. Martan sydän leipoi oikein läpättämällä. — Nyt avasi Antti hitaasti oven.

»Iltaa», sanoi hän kääntyen selin ripustaakseen lakkinsa naulaan.

»Hyvää iltaa», sanoi Martta, viskasi kuoritun perunan kädestään ja kumartui syvälle uutta ottaakseen. »Etkö tule syömään?»

»Vieläkö nyt ruokaa annetaan?» Hän siirsi he peräpenkille ja rupe si hitaasti kuorimaan kylmiä perunoita. »Aina sinä jaksat olla hommassa», sanoi hän jotain sanoakseen.

»Ahkeruus on ilomme.» Martta koetti nauraa. Hänen tapansa oli siepata sanansutkauksia milloin mistäkin ja käyttää kun tilaisuutta sai. Tämän oli hän oppinut vanhalta sotilaalta ja oli sitä ennenkin käyttänyt. Nyt kun se mieleen juolahti, tuntui helpoitukselta, että sai vähä leikkiä lasketuksi.

»Vai on se sinun ilojasi? Parempaa ainakin on kuin monen muun ilot.»

Martta ymmärsi, että se oli anteeksi pyyntöä, mutta hän ei siihen mitään virkkanut.

»Et usko, miten sitä saa hävetä itseään!» Antti ei katsonut häneen, ryyppäsi piimää tuopista ja oli katsovinaan ulos.

»Kyllä minä sen uskon.»

»Se on niin, ett'ei tahdo jaksaa olla!»

»Mutta kun sen kerran on tuntenut, silloinhan sitä ei enää — — — Martta punastui eikä tiennyt miten jatkaa.

»Helppo on sanoa sen, joka aina kotona istuu, mutta toista se on miesten.»

Martta nosti katseensa, ja loi sen suoraan Anttiin. Se oli puhtauttaan kirkas, melkein häikäisevä tuo katse, mutta niin surullisen kysyvä. Antti tunsu, että veret syöksyivät hänen kasvoilleensa.

»Anna anteeksi?» sopersi hän, nousi, otti lakkinsa ja kiiruhti ulos.

Sen kerran jälkeen oli hän kauan kuin toinen poika, iloisuus oli kyllä poissa tai oli ainakin hyvin hillittyä ja alavaa, mutta työtä hän teki kuin mies aamusta iltaan, koettaen pitää huolta kaikesta ja ilman käskemättä huomata, mitä milloinkin tarvittiin.

Viikon perästä tuli emäntä. Kaikki olivat sitä päivää odottaneet toivon ja pelon vaiheilla. Martta oli iloinnut siitä, että saisi kuulla jotain Annista. Hän tuskin ajatteli, että tiedot voisivat olla muuta kuin hyviä. Antti, jota suru lähemmin koski ja joka niin syvästi oli tuntenut sen katkeruutta Annin sairastuessa, ei paljon uskaltanut äidin tuomia tietoja toivoa.

Leena oli Teitossa, kun emäntä ajoi pihaan. »Vuoden luulisi poissa olleen, niin on vanhentunut», sanoi hän itsekseen.

Antti otti vastaan hevosen ja läksi riisumaan. Martta kantoi tavarat sisälle. Isäntä piti puhetta herkeämättä, kertoi tapansa mukaan monisanaisesti ja laajasti, mitä itse oli tehnyt ja miten jaksanut ja mitä muilla teettänyt sill'aikaa, kun emäntä oli ollut poissa. Ja sitte rupesi hän kehumaan, miten hyvin oli toimeen tullut.

»Eipä sillä ole kovin kiire tietoja saada lapses- taan», ajatteli Leena itsekseen. Mutta emäntä vaan koetti kysellä kotikuulumisia ja pidättää miestään ajat- telemasta sitä, mikä koski matkaa. Hän tuli harvasa- naiseksi, kun kysyttiin Annia ja Annin vointia. Lai- toksesta, jossa hän asui, kertoi hän kyllä tarkkaan, ku- vasi toimenpiteitten tarkkuutta ja hoitajien hyvyttä, kertoi, miten valoisat ja suuret kaikki huoneet olivat ja miten hyvänä siellä sairaita pidettiin. Sitte kertoi hän muutamista tuttavista, joita oli tavannut, kuvasi kaupungin, jonka läheisyydessä laitos oli ja antoi pie- net tuliaisensa kotiväelle. Mutta Annista ei hän ker- tonut. Siksi ei Antti, ei Leena eikä Marttakaan us- kaltanut häneltä mitään kysyä. He ymmärsivät, että hänellä oli ollut raskas ja vaikea matka, ja he tah- toivat edes vaikenemisella hänen kuormaansa ke- ventää.

Ison aikaa sen jälkeen kun äiti oli kotiin tullut, oli Antti samanlainen kuin hänen tullessaankin. Hän kävi ahkeraan työssä, karttoi kirkonkylälle lähtemistä ja koetti olla sekä äidin että isän apuna. Kun ilta- puhteet kävivät pitkiksi, etsi hän äidin ja Martan seu- raa, istui veistellen tai puhellen heidän luonaan tai luki heille kirjaa, jonka oli saanut lainaksi. Oli kuin

olisi hän pelännyt yksin jäämistä, etsinyt suojaa ikävältä ja huonon seuran houkutuksilta.

Äidin kanssa kahden ollessa puhui hän usein matkustamishalustaan. Hän vakuutti, ettei hänestä tule miestä, joll'ei pääse voimiaan koettamaan ja pyysi hartaasti lupaa matkalle lähtemiseen.

»Kyllä sinä minun mieleni tiedät», oli äidillä tapana vastata, »mutta ei isä sitä puhetta ota kuuleviin korviin».

»Vaan entä, jos minusta ei sitte miestä tulekaan, jos tulee vaan surua ja harmia pojasta.»

»On sitä surua saatu tarpeeksi yhdestäkin», vastasi äiti.

Silloin nousi Antti äkkiä ja läksi ulos, pani varsan valjaisiin ja läksi sitä aisoissa oloon opettamaan. Tuntui kuin se olisi mieltä keventänyt. Ja joka kerran kuin varsa äksynä seisahtui siihen paikkaan yrittäen aisoista pois, kun ei päässyt eteenpäin ryntäämään niinkuin olisi tahtonut, hiveli se hänen mieltään. Noin juuri teki hänenkin mielensä tehdä, äksyillä, potkaista esteet pois, ei välittää mistään, kun ei menemään päässyt. Mutta kun ei sopinut antaa varsan oikkuilla, miten se tahtoi, täytyi sitä opettaa; ja siinä samassa opetti hän omaa mieltään.

Kerran tällaisen puheen jälkeen, jolloin hän taas oli lähtenyt varsaa opettamaan, näki Antti palatessaan Martan saunassa vaatteita hieromassa. Hän raotti saunan ovea ja astui sisään.

»Täällä sinä vaan hierot ja virutat, että vesi räiskää.»

»Se on sitä paljo, ettei saa lähelle tulla.»

»Vai ei. Mutta sisälle sitä sentään uskaltanee?»

»Kyllä, joll'ei kovin kammo vettä ja suopaa.»
Martta nauroi niin, että valkea hammasrivi välähti ja posket tulivat kuopille.

»Minä pesisin mielelläni minäkin», sanoi Antti, »jos siitä tulisin yhtä iloiseksi kuin sinä. Sinä olet ainoa ihminen täällä meillä, jossa on vähänkin henkeä ja elämää.»

»Luuletko sinä sen pyykin pesusta lähtevän?»

»Lähtipä mistä hyvään. Minullakin on oikeastaan iloinen luonto, mutta täällä kotona sitä märkännee siihen paikkaan. Täällä sitä on kuin elävänä haudattu.»

»En ole minä ainakaan.»

»Sinä et olekkaan mikään Teiton tytär. Sinä olet toista maata. Mutta meitä painaa jokin kumma. En tiedä mikä, mutta iloituksi ei täällä saa. Se on kuin vereen imeytynyt. Liekö se äidiltä opittua vai keneltä.»

»Äiti meitä taas on opettanut iloiseksi», sanoi Martta ja tuli samassa ajatuksissaan äitiään verranneeksi Teiton emäntään.

»Ja kuitenkin on teillä ollut niin paljon suruja.»

»Se ei siitä riipu.» Martta ei sanonut sen enempää. Hän muisti, mitä äiti kerran oli hänelle sanonut ilon oikeasta lähteestä, mutta hän ei tahtonut jatkaa puhetta, ettei tulisi sellaista sanoneeksi, mikä Antista tuntuisi pahalta.

»Sinä sittekin täällä aina ilon alkuun panet», sanoi Antti, kun tarttui pärekopan korvaan auttaakseen Marttaa kantamaan märät vaatteet pois saunasta.

Emäntä sattui portaille, kun he tulivat. »Vai siellä sinä Antti olet ollutkin.»

»Niin, sitte kun ajailemasta tulin», vastasi Antti huolettomasti, vaikka vähän hätkähti äidin ääntä. Se ei tuntunut aivan tavalliselta ja luontevalta.

»Hyvä, että joku häntä täällä viihdyttää.» Äiti huokasi. Mutta voisi tuosta pian vaaraakin tulla. Toinen kahdeksantoista, toinen viidentoista vanha ja tunteet puhkeamaisillaan! Toisella ikävä, toinen iloinen kuin sirkkunen. — — Paras olisi oikeastaan, että Martta isännäksi sanoisi, niin muistaisi, mikä ero heillä on, mutta eihän sitä kärkeä kehdannut, kun toinen vielä oli niin poikamainen. Vaan silmällä heitä ehkä kuitenkin täytyy pitää, ett'eivät kovin usein kahden jäisi. Parempi aina oli vara kuin vahinko.

Äiti alkoi tämän jälkeen heidän yhdessä oloaan estää. Mutta sitte rupesi taas huolestuttamaan, että jos Antti ei sitte taas kotona viihdy. Jos ikävystyy, kun ei saa mielin määrin Martan kanssa kaarestaa ja jos sitte tuo matkustamisen ikävä voittaa. Siitä oli pelko senkin tähden, että pitäjääseen äsken oli tullut nuoria miehiä takaisin Ameriikasta. Heillä oli ollut paljon kerrottavaa sieltä, paljon näkemistään ja kokemistaan. Antti oli ainakin kerran heihin yhtynyt, sen tiesi äiti ja eihän se kumma, jos he häneen saisivat sen kiihkonsa tartutetuksi.

Kauan epäiltyään otti äiti asian kerran puheeksi Antin kanssa kahden ollessaan. Mutta silloin Antti vaan tulistui. »Aristavan näky», ajatteli äiti ja huokasi syvään. Mikäpä muu kuin ottaa vastaan. Tulla sen kai piti senkin surun.

Seuraavana aamuna varhain läksi Antti havuja hakemaan. Edellisen päivän suojaa oli seurannut ankara kylmä. Lumi, joka aikaisemmin jo oli vahvasti kuortunutta, oli nyt kovan hangen peittämä. Reki lipui eteenpäin kuin itsekseen, Antti jätti ohjokset valloilleen ja antoi tamman juosta hölkyttää tuttua tietä pitkin.

Itse antoi hän ajatuksiensa kuleksia kaukana. Se se vasta elämää olla mahtoi, tuo merellä olo, kun lakkapäälaineet lauloivat, tuuli tuuditti jykevää alusta kuin lasta kätkyessä, ja veden väki vihoissaan ärjyi. Pääsivät hän vaan sinne, saisi kerrankin voimiaan mitellä, kerrankin rohkeuttaan ja uljuuttaan osoittaa! Täällä kotona oli hän kuin häkkiin teljetty karhu, joka vaan sai tanssia joskus, kun taluttaja luvan antoi, ja jota kämmenestä syötettiin, sen sijaan että vapaana olisi saanut samota syviä saloja, itse etsiä marjat mättäiltä, itse riistaa voittosaaliina koota.

»Minä en kestä tätä enää, en», sanoi hän itsekseen ja säikäytti tammaa äkkiä läimäyttämällä piiskaa ilmassa.

Heti puolisen jälkeen näki äiti Antin lähtevän suksilla kirkolle päin. Se ei hyvää tietänyt, sen hän arvasi. Ja siitä illasta alkaen olikin Antti enimmäkseen poissa.

Vaan äiti ei ollut ainoa, joka suri ja huolehti Antin puolesta. Marttakin tunsu vaistomaisesti, että tässä käytiin taistelua elämästä ja kuolemasta ja hänkin otti siihen taisteluun osaa tavallaan. Hän luki illoin Antin puolesta kaikki parhaat rukoukset, jotka oli oppinut, ja aina hän Isämeidän rukouksessa muisti

toistaa kaksi viimeistä rukousta kahteen kertaan. Kun hän toiseen kertaan luki: »älä johdata meitä kiusaukseen, vaan päästä meitä pahasta», oli se aina yksinomaan Antin puolesta, ja kun hän sen oli lukenut, rauhoittui hänen mielensä aina, sillä hän tunsu että sellaista rukousta ei Jumala jätä kuulematta.

Huhtikuun loppupuolella, kun pellot eivät enää olleet pälvilläkään ja purot pulppusivat esiin, missä vaan vähänkin sijaa saivat, lähetti emäntä Martan asialle kirkonkylälle. Martta oli hyvillään, kun näin pääsi kevätkävelyille ja laulaen hän läksi lipottelemaan kirkolle päin suoraan metsän poikki. Metsässä ei kukaan kuullut, vaikka kuinka lauloikin. Ja jos olisi kuullutkin, niin mitä siitä? Lauloivat ne lintusetkin, miksi ei hänkin laulaisi? Kukapa nyt voisi ollakkaan laulamatta, kun kinokset painumistaan painuivat, muutuen iloisiksi, leikkiviksi puroiksi, jotka kevättä valmistivat, kun aurinko heloitti taivaalta täydeltä terältä ja linnut laulujaan virittivät.

Martta oli niin iloissaan metsässä kulkiessaan, että tuskin asiaansa muisti ennenkun puodin edustalla.

»Niin vainenkin, hiivaa en saa unohtaa», sanoi hän itsekseen nykäisten puodin oven auki.

Sisällä ei keväilmasta mitään tiedetty. Siellä olivat ostajat tupakan savua tuprutelleet niin, että ilma oli harmaana haikua, ja toiset vetelehtivät paraikaa tiskiä vasten nojautuneena piippu hampaassa, kortit kourassa. Martta ei heihin katsonutkaan, meni vaan suoraan puotilaisen luo, pyytämään pyydettäviänsä. Mutta hänen odottaessaan ostoksiaan, huomasi hän Antin.

»Kah Martta», sanoi Antti ja tuli lähemmä. Hän oli aivan selvä, mutta henki hajahti väkeviltä.

»Kyllä kai sinä tulet kotiin», sanoi Martta ja lensi samassa punaiseksi. Hän tunsi, että tässä nyt kysyttiin ei ainoastaan taistelua rukouksessa, vaan taistelua tahto tahtoa vastaan.

»Enhän minä nyt vielä aikonut.» Antti katsoi ympärilleen ja näki, että eräs miehistä tiskin vieressä — se, jolla oli kortit kourassa — nauroi hänelle.

»En minä nyt», sanoi hän, »on täällä vielä vähä asioitakin. Kyllä minä — — — —.»

»Jätä ajamatta ja tule pois kotiin.» Veitikkamaisuus välähti Martan silmissä. »Et usko, miten siellä metsässä on ikävä kulkea ihan yksin ilman puhetoveria.» Hän puhui hätäisesti ja hiljaa, silmät maahan luotuina, mutta kun hän huomasi, että Antti epäröi, kasvoi hänen rohkeutensa. Hän kääntyi myyjään päin, otti tavarat, maksoi ja sanoi sitä tehdessään selvään, niin että kaikki sen kuulivat: »En minä kotoa lähtiessä arvannut, että näin hyvin sattuisi. Kyllä kai sinä matkaan joudut, kun tarvittaisiin siellä kotona.»

»Pitäneehän sitte lähteä. Huomennahan minä taas voin jatkaa. Terve miehet.» Antti nyökkäsi päätään, painoi hatun silmilleen ja läksi kiireesti.

He kulkivat rivakasti eteenpäin toinen toisensa rinnalla. Martta piti huolta siitä, ettei puhe kesken loppunut. Antti aluksi vaan kuunteli salavihkaa tarkastaen Marttaa ja hänen kepeää astuntaansa. Mutta vähitellen tempasi Martan iloisuus hänetkin mukaansa.

He olivat jo kotiniityn kohdalla ja juuri menemäisillään aidan yli, kun Martan jalka hänen hypätesään luiskahti ja hän suistui päin mättäälle.

»Sillälaillla», sanoi Antti nauraen. Mutta Martalta, joka samassa nousi, pääsi itku.

»Sattuiko sinuun?»

»Ei, ei. — Mutta minä niin pelkäsin, että sinä et tulisi!»

»Mitä sinä siitä nyt enää itket.» Hän yritti lyödä leikiksi.

»Minä olen pitänyt vastaan pitkin matkaa, mutta nyt se itku kuitenkin pääsi valloilleen, kun säikähdin.» Hän nyhkytti niin, että ruumis vapisi.

»Älä siitä enää välitä. Tulinhan minä.» Antti oli käynyt vakavaksi hänkin ja hän tunsu äkkiä kuin olisi silmä ollut kostumaisillaan. »Sinä olet hyvä tyttö», sanoi hän. »Teit hyvän työn, paremman kuin voit arvata», lisäsi hän itsekseen.

Viikonpäivät pysyi Antti senjälkeen kotona. Hän karttoi kirkonkylää oikein pelokkaana. Ei ottanut sinne edes asiallekaan lähteäkseen. Vaan iloinen hän ei ollut. Oli kuin joku painajainen häntä yöt päivät olisi ahdistanut.

»Isä», sanoi hän vihdoon eräänä iltana, »etkö sinä vielä ottaisi ajatellaksesi niitä minun matkatuumiani?»

»Jo ne on ajateltuja. Lähde minne mieli tekee, mutta muista, että jos talon jätät silloin kun sinua täällä paraiten tarvittaisiin, niin ei sinusta Teiton perijätä tehdä, ei totisesti.»

»Kenelle sinä sitte antaisit?» arveli Antti nauraen.

»Kyllä ottajia on. Ollillekin pitäisi antaa, kun olen petkuttanut naimakaupoissa.»

Antin veri kuohahti. Hän ei kärsinyt, että An-nista sillä tavoin puhuttiin. »Tuon sanoitte kiusalla», sanoi hän kuivakiskoisesti.

»Ja miksikä en tosissani?»

Antti ei vastannut. Vähän ajan perästä alkoi hän puhetta toiseen suuntaan. »Jos kotiin jään, tarvitseisin vähän rahaa omiksikin tarpeikseni.»

»Vai omiksi tarpeiksi? Ehkä kuitenkin mainit-seisit minkälaisiin. Sinä et vielä ole oma herrasi, muista se.»

»Minä olen käynyt isäni jälkiä ja pelannut.»

»Vai pelannut? Sitte olet saanut hyvät rahat, koska olet isäsi jälkiä astunut.»

»Ei kukaan synny kirves kädessä. Minä olen menettänyt.»

»Sitte pitää maksaa.»

»Siksi pyytäisinkin rahaa.»

»En ole minä mitään pelivelkoja tehnyt.»

»Mutta poikanne on.»

»Siksi maksakoon poika.»

Äiti oli keskustelun alussa tullut huoneeseen. Heti, kun hän kuuli, mistä puhe oli, rupesi hän pa-hoja aavistamaan.

Vai siksikö sen lopultakin piti tulla? Eikä se edes loppua ollut, paremmin vaan onnettomuuden al-kua. Sen hän aavisti.

»Isä», Antti oli kalpean ja vakavan näköinen.

»Minä pyytäisin teiltä kahta asiaa. Myöntykää toiseen

tai toiseen, niin toivon, että voin olla teille mieliksi. Antakaa minun matkustaa. Antakaa rahaa minulle. Silloin tahdon tehdä työtä ja maksaa velkani sekä teille että muille. Mutta jos kotiin jään, ei minulla ole muuta, kuin minkä teiltä saan. Auttakaa minua nyt ja sitte luvatkaa, että kunhan vähän vanhenen, saan mennä naimisiin ja ottaa sen, jonka tahdon. Silloin luulen, että vielä voin teille iloa tehdä.»

»Vai niin, vai tällaiset ehdot ja ehdotukset sinulla on. Enkö minä saa panna sellaista vastahtoa, että se riippuu sen henkilön laadusta, jota suvaitset haluta.»

»Ei.»

»Vai ei. No sitte se jo mahtaa olla tiedossa?»

Antti ei vastannut. — »Minä en kestä tätä elämää», sanoi hän hetken vajettuaan. »Kun veri kiehuu kuumana, täytyy saada ponnistella voimiaan.»

Isäntä purskahti nauruun. »Olisit sellainen kuin minä nuorena niin antaisin mennä, mutta sinä vaan hurjastelisit, temmeltäisit ja kuluttaisit. Et osaisi tietä, niinkuin isäsi.»

»Onko sitte parempi, että poika kylän raitilla rentustelee oppimassa ruokottomuuksia, pelaamista ja juopottelua?»

Isäntä katsoi nurkkaan päin, jossa emäntä istui pimennossa muista syrjempänä. »Jaa, mamman tekisi ehkä mieli tässä jotain sanoa? Mutta sanos, mamma, ensin minulle, mistä se johtuu, ettei tahdo oikein onnistua lasten suhteen. Tytär houruinhuoneessa, poika Jumala ties miksi maankiertäjäksi tulemassa? Sekö siinä syynä mahtaa olla, että ovat pa-

pillista sukua? Ha—ha—ha—haa. Ja minä kun luulin niin hyvät kaupat tekeväni sinut naidessani.»

Antin nyrkki läsähti pöydän kulmaan. »Isä, mikä valkeuden enkeli sinä sitte olet ollut, koska tuollalailla syydät syyt äidin niskaan.»

»Suu kiinni, poika. — Tiedätkö missä Teiton ovi on?»

»Olen minä siitä ennen kulkenut, joll'en nyt lakanne kulkemasta.»

»Tee niinkuin hyväksi näkyy. Mutta minäkin olen puolestani sanonut ehtoni sinulle ja sen ehkä jaksat muistaa. Minulla ei ole niitä yhtä monta kuin sinulla.»

»Hyvä.» Antti puri hammasta. »Minä koetan muistaa, mutta talot ja tavarat eivät minua aisoihin opeta.» Hän meni hitaasti ulos, jättäen vanhemmat kahden kamariin.

»Hulluksiko hänkin on tulemaisillaan?»

»Tökkopa tuo muuta on kuin nuoruuden intoa.» Emäntä koetti puhua tyynesti ja välinpitämättömästi.

»Mutta mitä herranen aika hän tässä naimisesta puhui? Minä en tuon taivaallista siitä ymmärtänyt.»

Emäntä ei vastannut.

»Etkö sinä kuule, mamma? Mikä sinulta on korvat tukkinut.»

»Suru», oli hän sanomaisillaan. Mutta sen sijaan vastasi hän ainoastaan: »Mistä minä tiedän.»

»Sitä minä kysyn, mitä naima-aikeita Antilla on?»

»Mistä minä. Tökkopa tuo itsekään tietänee.»

»Jotain sillä oli. — — Eihän se vaan? — —

Isäntä rupesi nauramaan niin, että vatsaa täytyi pi-

dellä. »Kuules mamma, Martta on aika pulska tyttö. Eiköhän Antti sen verran ole häntä katsellut, että tuon tietää. Myötäänsähän ne yksissä ovat. Piikatyttö miniäksi, ha—ha—haa — ei, niin kauan kuin — —» Hän nosti kättään.

»Oletko sinä hiljaa! Eihän sitä tiedä, kuka kuulee.»

Pirtin ovi narahti ja emäntä nousi katsomaan, kuka tuli, mutta tupa oli tyhjä. Olisikohan sitte joku sisällä ollut ja hiipinyt ulos, kun huomasi, että puhe rupesi loppumaan? Jos Martta? Lapsihan se vielä oli, ei olisi tarvinnut kuulla. Mutta jos niin hullusti oli käynyt, niin ehkä oli sekin sallittua. Voisihan lapsen päähän pälkähtää jos jotain. Hyvä, että ajoissa kuulee ja oppii ajattelemaan asiaa semmoisena kuin se on. — —

Emännän mieli kävi kuitenkin levottomaksi. Täytyi ruveta Marttaa hakemaan joka paikasta. Eikä se sitte edes ollut löytyäkään. Navetasta viimein toki löytyi. Hän seisoj niin, että varjo lankesi kasvoille eikä emäntä voinut niitä nähdä, mutta tuntuihan tyttö puhuvan niinkuin ennenkin. Ei ollut itkua äänessä eikä sen erityisempää sävyä kuin muutenkaan.

»Vähän hiljaisempi taitaa kuitenkin olla», ajatteli emäntä illan kuluessa. Sääliksi rupesi jo käymään, jos tyttö suotta oli surua saanut. Emäntä oli siitä syystä tavallista ystävällisempi pitkin iltaa ja kun toivotti hyvää yötä, lisäsi hän: »Huomenna, jos olet sukkela töissäsi, pääset kotona käymään. — Nuku hyvin!»

»Nuku hyvin», toisti Martta ja ensi kertaa eläessään hymyili hän katkerasti. »Nuku hyvin»; juuri

kun häneltä oli riistetty kaikki nukkumisen mahdollisuus. Ei häntä ennen ilo eikä suru ollut valvottanut, mutta nyt tuntuivat nuo sanat ilkeimmältä pilalta, niin kaukana uni oli hänen silmistänsä.

Nukkuako? Hän, joka oli kuullut joka ainoan sanan. Hän oli ensin aivan vahingossa joutunut kuulemaan, kun isäntä ja Antti alkoivat puhella. Hänen olisi silloin pitänyt poistua, sen hän tiesi, mutta uteliaisuus ja osanotto olivat häntä pidättäneet. Hän tahtoi niin mielellään kuulla suostuisiko isäntä Antin pyyntöön vai miten kävisi. Antti oli aina hänestä ollut kuin veli. Veljenä oli hän häntä rakastanut, eikä hän muuta ollut ajatellutkaan. Mutta miksi sitte rupesi poskia äkkiä polttamaan kuin olisivat ne olleet tulessa, kun hän kuuli mitä Antti sanoi? Tuntui siltä kuin veri olisi ollut tipahtamaisillaan poskipäiltä, niin niitä kirveli ja kuumensi.

Ja sitte nuo isännän sanat: »Piika miniäksi, piika miniäksi?» Kuinka ne repivät ja raatoivat sydäntä, joka vielä aamulla ei surua tuntenut. Eihän hän niin pitkältä ollut ajatellut. Hän vaan oli Antista pitänyt ja tahtonut auttaa. Eikö sitä sitte saisi se, joka oli mökin lapsi ja palvelijantöitä teki?

Martta oli ensimmäisenä jalkeilla seuraavana aamuna. »Sinäpä olet valpas», kiitteli emäntä, »taitaa mielesi tehdä kotiin.» — Ja niin tekikin.

»Voit olla, jos tahdot, vaikka muutaman päivän. Kyllä minä nyt yksinänikin tulen toimeen, kun ei ole erityisempää», lupasi emäntä. Martta kiitti ja sanoi mielellään olevansa. Itsekseen ajatteli hän, että kummallekohan helpotus oli suurempi, hänellekö, joka

pääsi pois näkemästä — — vai emännälle, joka pääsi häntä näkemästä.

Antti ei tiennyt mitään Martan lähdöstä ja kun illalla kaipasi, sanoi emäntä, että Martta oli kotonaan. Toisenakaan päivänä ei Marttaa näkynyt ja silloin Antti arvasi, miten asia oli. Mutta kysyä hän ei tahtonut. Hänellä oli omat aikeensa toteutumaisillaan ja kun Martalle vaan saisi hyvästiä sanotuksi, ei hän muusta välittänyt.

Viidentenä päivänä senjälkeen kun Antti oli isälle esittänyt asiansa, teki hän lähtöä. Kaikki oli suostuttua ja suunniteltua. Eräs Ameriikassa ollut tuttava oli lähdössä merille ja oli luvannut opastaa Anttia ensin merille, sitte vaikka Ameriikkaan asti jos tahtoisi. Hän oli luvannut ajaa kotoaan niin, että auringon nousun aikana olisi Teiton ohi vievän maantien varrella korkealla mäellä. Siellä ottaisi hän Antin rattailleen. He ennättäisivät puolenpäivän ajaksi pienelle laivalaiturille, sieltä eräälle asemalle ja sitte joutuisasti eteenpäin, kunnes saavuttaisivat sen laivan, johon Antin toveri aikoi juuri ennen tämän lähtöä. Passistakin oli toveri luvannut huolta pitää. Antin ei tarvinnut muuta kuin lähteä.

Isäntä ja emäntä nukkuivat vielä, kun Antti ikkunan kautta hyppäsi ulos huoneestaan. Hänellä oli pieni tavarakäärö kainalossa, siinä kaikki hänen matkavarustuksensa.

Aamu oli kirkas ja ilma uhkui kevään raittiutta. Päivä ei vielä ollut noussut, mutta heikko sarastus näkyi jo taivaanrannalta, ja kaukaa metsän rinteestä kuului heräävän lintuparven aamulaulu.

Ei kukaan nähnyt eikä kukaan kuullut yksinäisen poislähtevän jäähyväisiä. Hän näytti hetken pettyneeltä, astui arvelleen muutaman askeleen tielle päin ja huomasi silloin tytön niityllä lähteen luona vettä ottamassa. Hän kiiruhti eteenpäin, hyppäsi yli aidan ja seisoi muutaman silmänräpäyksen kuluttua tytön vieressä.

»Martta», sanoi hän hiljaa. »Minä lähdän pitkille matkoille eikä kukaan tiedä, että lähdän. Tahdoin edes sinulle sanoa hyvästi.»

Martta ei tiennyt mitä vastata, hän oli kuin huumauksessa. »Miksi sinä lähdet?» sai hän viimein sanotuksi. »Emännälle tulee niin ikävä.»

»Eikö sinulle ensinkään!»

»Tulee vähä», sai hän kuiskatuksi.

Antti katsoi häneen hetken. Huivi oli valahtanut niskaan, joten se osaksi peitti paksun palmikon, joka riippui selkää pitkin. Posket punottivat, rinta kohoili nopeaan ja silmissä loisti puoleksi ujo, puoleksi lempeä surunvoittainen ilme. Hän oli raitis ja puhdas kuin koittava keväämu. Antti muisti taas Annia. Oli niillä molemmilla jotain yhteistä, mutta oli erokin silmänpistävä. Anni, semmoisena kuin Antti hänet muisti, oli aina ollut heikko ja heiveröinen, kuin kukka henolla varrellaan. Hän oli ollut aivan toisenlainen kuin muut, ei heitä eikä heidän elämäänsä varten luotu. Martan koko olento taas uhkui elämänvoimaa, raikasta, nuortevaa kuin kevään kerkkä, kuin nurmi, joka kinsten alta pyrkii esiin kohden taivaan sineä.

Antin valtasi äkkiä tunne, joka hänelle tähän asti oli ollut vieras. Hän kävi mielessään mieheksi siinä

silmänräpäyksessä. Se ei ollut enää ainoastaan valloilleen pyrkivä nuoruuden kuohu, joka pakoitti hänet lähtemään. Hän tunsi, että siihen oli syvempi syy ja että hän teki oikein.

»Martta, minun täytyy lähteä, että tulisin miehiksi, kunnolliseksi ja kelpo miehiksi. Jos semmoisena kerran palaan, saan ehkä sellaisen onnenkin osakseni, jota nyt en ansaitsisi.» Hän puhui hiljaa ja häätisesti. — »Jos jätät meille, niin ole hyvä äidille — ja isälle myöskin. — Hyvästi nyt, Martta. Täytyy lähteä. En minä tee sitä vihassa, mutta minun täytyy — — — Hyvästi — — — siksi kun tavataan.»

Hän läksi juoksujalkaa menemään, lakkiaan heilutellen vielä juostessaankin. Sitte katosi hän pitkin metsään vievää polkua.

Kun Teitossa huomattiin ettei Anttia kotiin kuulunut, rupesi äiti pahaa aavistamaan. Hän koetti kuitenkin rauhoittua eikä ollut tietääkseen mistään. Vasta kolmannen päivän iltana läksi hän Rajalaan. »Missä Martta?» kysyi hän Leenalta, joka tuli pihalla vastaan.

»Tuvan lattiata pesee», vastasi tämä tyynesti.

Emäntä astui eteenpäin sanaakaan virkkamatta. Hän vetäisi auki oven, pysähtyi kynnykselle ja kysyi tiukalla äänellä:

»Missä Antti on?»

Martta oli polvillaan, hame vyötäisille köytettynä ja hieroi voimiensa takaa lattiaa hiekalla ja huosiamalla. Posket olivat ponnistuksesta punaiset ja tukka riippui vallattomana kulmilla. Hän nousi kiireesti ylös, pyyhkäisi tukan silmiltä, päästi alas hameensa ja niijasi. »En minä sitä tiedä, matkoille sanoi lähtevänsä, mutta ei kertonut minne.»

Emäntä kiivastui, kun näki toisen niin tyynenä. Hänen mielestään Martta oli tehnyt kuin se, jolla oli sata lammasta ja vei toiselta hänen ainokaisensa.

Tuollainen iloinen, verevä tyttö letukka, jota eivät huolet ikinä olleet painaneet, hänkin oli osaltaan lisännyt sitä surujen kuormaa, jota toinen vaivainen oli ikänsä saanut kantaa.

»Koska sinä tiedät hänen lähteneen, tiedät kai myöskin enemmän asiasta.» Emäntä katsoi tuikeasti Marttaan. Mutta tämä ei hämmentynyt eikä säikähtynyt.

»Kun olin lähteellä toissa aamuna, tuli Antti ja kertoi lähtevänsä. Sanoi, että tahtoi edes yhdelle selittää, miksi lähti.»

»Ja sinulle sopi se paraiten.» Emännän ääni värisi. »Kai oli hänellä muutakin selitettävää?»

»Ei ollut, sanoi vaan, että tahtoo tulla mieheksi, siitä syystä täytyy lähteä. Kyllä kai hän kirjoittaa.»

»Sinulleko?»

»Ei kuin teille.»

»Vai niin. — Kuule, sinua ei Teitossa nyt tarvita.» Emäntä paiskasi oven kiinni ja läksi mieli kuhuksissaan kulkemaan kotiin.

Tuollaiselle tyttöpahaselle poika oli hyvästinsä sanonut, hänelle huolensa uskonut, ei vaan äidille. Kuinka katkeralta se tuntui, kun kuitenkin lapset olivat olleet hänen kaikkensa. Heidän hyväkseen oli hän raatanut, kärsinyt ja taistellut. Mutta millä palkitsivat he hänen rakkauttaan. Luottamuksellako? Rakkaudel-lako, joka etupäässä äitiin kohdistui? Oma onnean olivat kumpikin ajatelleet, omia toiveitaan takaa ajaneet ja siihen sai äiti tyytyä, että lopulta särkyi sekä hänen että lasten onni. Oliko se ihmettä, jos sydäntä karvasteli? Olisihan hänkin heidän etuaan ajatellut ja heidän onnean valvonut, jos hän olisi saanut lastensa puolesta huolehtia. Mutta paljoko hänellä oli sanottavaa omassa kodissaan? Isä oli suunnitellut Annin matkan ja vienyt hänet omien sukulaistensa luo. Siellä

kehkeytyi tuo tuttavuus, joka heille kaikille onnettomuuden toi. Isä oli itsepintaisesti ollut Antin matkaa vastaan ja siksi pakotti hän pojan karkaamalla tielle lähtemään, saattoipa asiat vielä sille kannalle, että poika ennen otti mitättömän mökin tytön uskotukseen kuin oman äitinsä. — — — Kaikki olivat he liittoutuneet häntä vastaan, siksi hän ajatteli heitä kaikkia katke-ruudella.

Ellei isäntää sairauden kohtaus olisi tavannut pari kuukautta Antin lähdettyä, olisi Martta enää tuskin Teittoon tullut. Mutta tauti muutti asiat. Emäntä hoiti kyllä aluksi itse askartensa ohessa sairastakin. Mutta kovin vaikeaksi kävi se ajan pitkään. Isännän tauti oli senlaista kuin ennenkin, että ei siitä oikein tietänyt, oliko se luuloteltua, mielenhäiriön oireita, vai ruumiillista vaivaa. Vaateliäs, kiukkuinen ja vaikeasti hoidettava potilas hän oli. Yökaudet valvotti hän emäntää, milloin luettamalla, puhuttamalla tai palvelusta vaatimalla. Raamatunlukukiihkokin pääsi taas oikein valtaansa. Se oli vähän väljähtynyt terveyden päivinä, kun oli kaupat, talot ja tavarat huolena, mutta nyt kun tauti ruumista rusensi ja vuoteella täytyi viirua viikkokaudet, oli emäntä hänen mielestään aivan omiansa hänelle raamattua lukemaan. Lukea piti luku luvulta usein tuntimääriä. Ei yhden ihmisen voimat siinä kauan riittäneet. Jostakin täytyi apua saada, mutta mistä?

Emäntä koetti tiedustella tyttöä avukseen, mutta palvelijan saanti oli tällä kertaa entistäkin vaikeampaa. Ja jos olisikin jonkun saanut, niin paljonko siitä apua oli, jos otti taloon vento vieraan, ajattelemattoman ja

kevytmielisen tyttö hupakon, joka keikaili ja kiemaili rengin kanssa emännän hoitaessa sairasta ja joka sitte, kun leikki tympästyttämään rupesi, otti eron ja taas jätti emännän entiseen pulaan ja entiseen palvelianhakupuuhaan.

Jota enemmän Anna tätä ajatteli, sitä enemmän lauhtui hänen suuttumuksensa Marttaa kohden. Ehkä tyttö olikin syytön. Mitenkäpä hän muuten olisi voinut niin rehellisesti ja punehtumatta silmiin katsoa. Eihän Antti tuntunut hänelle puhuneen mitään erityistä hyvästijättäessään, tuskinpa sitte sitä aikaisemminkaan. Mahdollisesti olikin kaikki erehdystä. Eihän Antti isälle ja äidillekään ollut mitään Martasta puhunut, oli vaan viitannut siihen päin, että tahtoi omin päin ottaa. Se Antilta oli odotettavissakin, ja saattoihan hän tarkoittaa toista ei Marttaa, jonka kanssa oli ollut aivan kuin veli sisaren seurassa.

Annan arvelut ja tuumailut päättyivät siten, että hän läksi Rajalaan pyytämään Marttaa takaisin. Elämä rupesi siitä pitäen Annastakin tuntumaan turvallisemmalta ja paremmalta. Eihän Martta ollut mikään vieras talossa, eikä mikään tavallinen palvelustyttö. Tunsihan hän Teiton ja sen olot, oli talossa ollut kuin kotonaan ja emäntä oli ollut hänelle kuin äiti. Ihmekkö siis, että hän nyt tunsii rakkautta ja kiittolisuutta heitä kohtaan ja koetti sitä teoillaan osoittaa? Siltä se näyttikin, sillä sen virkumpaa ja valppaampaa ei olisi voinut löytää kuin Martta oli. Öilläkin, kun isäntä oli levoton ja emäntää kovin alkoi väsyttää, ei tämän tarvinnut muuta kuin nyäistä Marttaa, niin oli tyttö jo pystyssä. Isäntäkin tuntui pitävän hänestä ja

hänen iloisesta avuliaisuudestaan semminkin, kun hän Antin lähdettyä ja itse jouduttuaan taudin kouriin aivan oli unohtanut arvelunsa Martan ja Antin suhteista.

Emäntä ei kuitenkaan ollut yhtä herkkä unohtamaan. Hän piti päinvastoin Marttaa alituisesti silmällä, koettaen kuin valpas vahtikoira vainuta, missä näkyisi pienimmänkin salajuonen jäljet, tai vähimmänsäkin vaaran uhkaavan.

Kun Antilta tuli ensimmäinen kirje, oli Martta juuri muuttanut takaisin Teittoon. Hän näki kirjeen pöydällä ja arvasi heti oudosta ulkomaan merkistäkin, mistä kirje oli.

»Kah, kirje meille», sanoi emäntä kuin ihmeissään. »Pitäpä katsoa mistäpäin on ja mitä sisältää.»

Hän meni isännän kamariin ja sulki huolellisesti oven eikä Martta sen jälkeen koko kirjeestä kuullut ei niin halaistua sanaa.

Mutta isännän vuoteen laidalla istui emäntä lukien kirjettä alusta loppuun asti, ja sitte taas alkaen alusta, kunnes kaikki oli mieleen kaivautunut juuri sillälaila ja yhtä selvästi kuin se paperille oli piirretty. Kirje alkoi anteeksipyynnöllä ja selityksillä, miksi Antti vanhemmilleen tämän surun teki. Sitte seurasi seikkaperäinen selonteko kaikesta, laivasta, sen väestöstä ja elämästä merellä, vieläpä Tanskan pääkaupungista, ainoasta, jossa he Suomesta lähdettyään olivat käyneet.

»Osaapa se poika kirjoittaa», arveli isä, »mutta en minä sittekään tiedä annanko enää periä, kun noin luvatta läksi ihan Jumalan sanaa ja katkismuksen käskyjä vastaan.»

»Mitä sinä nyt, jos siivona ja kelpomiehenä pa-
laa, sillähän se on sovitettu.»

»Jaa, jaa, mamma ei sitä tiedä. Kaikkien meidän
pitää rikostemme rangaistuksen kantaman; eikö niin?»

Emäntä ei vastannut. Hän piteli kirjettä yhä kä-
dessään ja seurasi tarkasti sanoja, joita jo moneen ker-
taan oli ääneen lukenut. Mutta nautinto oli sittekin
sama. Joka lehdellä lehahti häntä vastaan kuin tuu-
lahdus tuosta kaukaisesta, tuntemattomasta maasta,
jossa hänen poikansa nyt vaelsi. Joka lehdellä hän
myöskin tunsu itsensä nuoruuden päiviltä. Noin oli
hänenkin mielessään elämänilo ja elämänhalu uhku-
neet. Noin oli hänkin halunnut pois, kauaksi um-
mehtuneista arkioloista, kyntämään elämän suuria sel-
kiä, soutamaan oman voimansa viemänä sekä myötä-
että vastatuulella ja tuntemaan sekä ilossa että surussa
elämän suurta, valtavaa voimaa ja rikkautta. Mutta
syntiäkö lie ollut vai mitä, koska elämä aina vaan oli
pyrkinyt masentumaan ja murjomaan? Se oli kuin
rautakouralla taluttanut teille, joilla rohkeus raukeni ja
voima vaimentui.

Mutta olipa nyt hänen poikansa päässyt edes
tuota tuntemaan. Tuntui se pieneltä korvaukselta,
vaikka sekin oli katkeruudella sekoitettua. — — —
»Antti, Antti, miksi et sinä puhunut, miksi et äitiä ot-
tanut ainoaksi uskotuksesi?»

Hän kääri kirjeen kokoon ja pisti sen huohtaen
kuoreen. Jos ne lapset tietäisivät, minkä arvoinen hei-
dän rakkautensa ja luottamuksensa oli särjetylle äidin
sydämelle! Mutta mitä ne nuoret! Omat aikeet ja
ajatukset olivat heillä vaan mielessä.

»Minne sinä sen panit? Annappa tänne.» Isäntä kohottaui kyynäspäilleen ja kurotti kätensä kirjettä ottamaan.

Emäntä ojensi sen hänelle. »Pidä vaan niin, ett'eivät muut käsiinsä saa», sanoi hän ja läksi keittiöön.

Jonkun ajan kuluttua tuli Antilta taas kortti. Se oli kirjoitettu Englannista, sen suuresta pääkaupungista, joka »kihisee ihmisiä kuin muurahaiskeko», niin Antti kirjoitti. Senkin kortin pisti emäntä huolellisesti pöylöön, ja isäntä puhui siitä yhtä ylpeänä ja tyytyväisenä kuin kirjeestä.

Antin kirjeet ne olivatkin tästä puoleen sekä isän että äidin parhaimpana ilona. Niitä luettiin, niistä puhuttiin ja ne otettiin tuontuostakin kaikki taas katseltaviksi.

Kun isäntä kesän tultua parani taudistaan, ei hän enää niin Antin kirjeitä joutanut ajattelemaan kuin äiti, mutta seuraavana keväänä jolloin tauti taas rupesi ahdistamaan, muisti hän ikävöidä ja ajatella sekä kirjeitä että kirjeitten lähettäjä.

Vaikka isäntä tautivuoteella aina olikin vaateliias ja vaikeasti hoidettava sairas, vaivaksi ja vastukseksi ympäristölleen, oli kuitenkin kuin hänen paremmat puolensa silloin olisivat vähän valtaan päässeet. Emännälle oli hän hellä aina senjälkeen, kun oli taudissa tuskitellut ja kiukkuillut ja tuntui siltä kuin hänkin puolestaan olisi jonkinmoista hellyyttä osakseen ikävöinyt. Lapsistaankin sekä Antista että Annista puhui hän enemmän ja hellemmin kuin pitkiin aikoihin.

»Onkohan se Annikin vuoteenomana, näin pih-tiin pantuna kuin isäukko?» arveli hän kerran.

»Pahemmassakin lie kuin sinä, vaikka olisikin jalkeilla», vastasi emäntä ja huokasi. Hän ei voinut unohtaa kertaa, jolloin oli käynyt Annia katsomassa ja jolloin tämä mielenliikutuksesta aivan oli raivos-tunut.

»Eivätpä taas ole pitkiin aikoihin hänestä mitään kirjoittaneet», jatkoi isäntä. »Saisihan tuota vaikka kir-joittaa ja kysyä.»

»Jahka nyt jaksan ja ehdin», lupaili emäntä. Mutta itsekseen hän päätti kirjoittaa oikein pian.

Juuri samoihin aikoihin, jolloin vanhemmat An-nista puhelivat, tapahtui hänen tilassaan huomattava muutos. Hän oli sitte laitokseen tuloaan pitkän aikaa ollut vuoroin lapsimainen ja tyyni, vuoroin kokonaan raivo. Äidin toisen kerran käydessä oli häntä koh-dannut tällainen raivopuuska, mutta kun hän siitä rupesi asettumaan, oli kuin entisyys olisi siirtynyt häntä lähemmäksi. Ollessaan lapsellisen tyyni ja hil-jainen, oli hän ennen aivan kokonaan unohtanut ajan yhteyden, sotkien nykyisyyttä ja menneisyyttä, miten vaan milloinkin päähän pisti. Nyt tuntui kuin se raivo, johon muisto entisistä ajoista oli hänet saattanut, olisi selvittänyt hänen ajan käsitteitään. Hän rupesi vähi-tellen tajuamaan, mikä suuri juopa erotti entisyyden nykyisyydestä, ja haparoiden etsi hän ajatuksissaan kum-mankin eri ajanjakson päätä, jotta saisi sen langan yhteen solmituksi, joka kerran — — milloin ja mistä syystä — — sitä hän ei muistanut, oli häneltä kat-kennut.

Tässä tilassa oli hän juuri niihin aikoihin, jolloin isä rupesi häntä taas kaipaamaan. Kevät, joka oli ollut hyvällä alulla jo aikaisemmin, oli kehkeytymisessään kesken jäänyt ja hidastunut pitkälisten kevätkylmien kautta. Vasta kesäkuun keskipaikoilla pääsi lämmin oikein voitolle ja rupesi kuin taikavoimalla esiin loihtimaan umpussaan uinuvaa luonnon kukoistusta. Juhannukseksi kerkesi se paraiksi puhkeamaan. Tuomet kukkivat aivan valkoisenaan, täyttären ilman huumaavalla tuoksullaan. Pihlajat kiiruhtivat terttujansa terälle. Metsissä olivat mättäät kieloja, mesimarjankukkasia ja juhannuskukkia täynnä ja siellä täällä yritti joku vanamo päättään nostamaan sammalten ja puolukan varsien keskeltä.

Anni oli raivokohtauksensa jälkeen kauan pysytellyt sisällä, aluksi pakosta, myöhemmin siitä syystä, että häntä pidatti joku eriskummallinen pelko ulos lähtemästä. Kun hän pitkän sisälläolon perästä vihdoin uskalsihe kävelemään laitoksen pihalle, oli hän ensin ovessa säikähtyneenä peräytyä. Päivän säteet hyppelivät hietikolla ja nurmi loisti mehevänä ja kirkkaan vihertävänä. Kesän kukoistus oli tuoreimmillaan, sen hän tunsi. Mutta missä ja milloin ennen oli hän tätä samaa kokenut? Hän oli kerran ennenkin iloinnut tällaisesta kukoistusajasta, kerran ennenkin sykähtelevin sydämin kuunnellut käen keväistä ja kaihokasta kukuntaa, kerran ennenkin iloinnut siitä, että päivä paistoi ja luonto vihannoi. — Missä? Niin, missä ja milloin? — Siitä mahtoi olla hyvin pitkä aika, sillä hän tunsi, että ajatus uupui ennenkuin perille ehti.

Muutaman päivän kuluessa tottui Anni pihalla kävelemiseen. Hän vältti silloin seuraa eikä näkynyt mielellään puhuvankaan muiden kanssa. Hän kierteli vaan ympäri pihaa ajatellen ja etsien sitä, mitä oli kadottanut. Mutta viimein kyllästyi hän siihen.

»Minun täytyy lähteä eteenpäin», sanoi hän äkkiä ja hän tunsi, että ehkä se, jota hän etsii, löytyy etempää, kun ei sitä pihassa löydy, jossa puhutaan, huudetaan ja pidetään monenlaista ääntä.

Hoitajatar oli kohta valmis lähtemään hänen kanssaan. Hän tiesi kuten toisetkin, että Anni oli parantumaisillaan, ja hän odotti pelon ja ilon vaiheilla päivää, jolloin ehkä saisi antaa yhden holhokeistaan — ja vielä rakkaimmistaan — terveenä takaisin elämälle.

»Mennään tästä», sanoi Anni ja kulki edellä. »Täällä on niin kaunista», lisäsi hän ja hymyili.

Toisella puolen laitosta oli valtamaantie, sen takana korkea männikkömetsä, toisella taas vesiväylä saarineen, salmineen ja niemekkeineen. Suoraan eteenpäin laitoksesta metsän reunustaman tien ja järvenrantojen välillä oli pitkä jono niittyjä ja peltoja, varsinkin niittyjä. Näille niityille päin, metsän rinteestä järven rannalle päin vievälle pienelle polulle, kääntyi Anni kulkemaan, astuessaan tuontuostakin kumartuen poimimaan kukkia tien varrelta.

»Minä muistan erästä kertaa», sanoi hän äkkiä, »mutta siitä on hyvin pitkä aika. En jaksa oikein muistaa milloin.»

»Ehkä me vähän istumme tähän mättäälle», ehdotti hoitajatar. »Kesäkuuma väsyttää.»

He istuutuivat, ja Annin silmä sattui hoitajattaren siniseen pukuun, joka kirkkaana paistoi vihertävällä mättäällä. Sekin muistutti jotain, mutta mitä?

Samassa rupesi kuulumaan laulua. Alempana, lähellä järven rantaa kapealla niityn kaistaleella, kulki lehmikarja laitumella. Nuori paimentyttö istui mättäällä lähellä aitoviertä. Hän se oli, joka lauleli. Hän ei ollut enää pieni eikä kasvava tyttö, näytti paremmin olevan noin kahdenkymmenen vaiheilla. Hän oli painanut päänsä käden varaan ja lauleli hitaasti ja surunvoittoisesti katseen seuratessa karjaa, joka hiljakseen maleksi ympäri ja jonka joukosta kello tuon tuostakin kilahdi. Sävel, jota hän lauloi, oli tunnettu valssi, mutta se ei tuntunut tanssilta tytön sitä laulaessa.

»Hänellä on kaunis ja sointuva ääni», huomautti hoitajatar, katsoen Anniin. Tämä ei vastannut. Hänen katseensa oli kuin kiinni kytkeytynyt laulavaan tyttöön ja joka hermo oli jännittynyt. Sanat kuuluivat nyt selvään:

»Hiljaa, juurikuin lammen laine,
Syntyi lempeni ainoinen,
Syntyi lämmössä kevät päivän
Kera kaunisten kukkien.

Sitten versoen vienoisesti
Loi se syömmehen kukkiaan:
Sulotoiveita, unelmoita,
Ikionnea ihanaa.

Sinisilmät ne loistavaiset
Sydänkukille päivää soi —
Sielun aattehet jalot, suuret
Lemmenliekin mun poveen' loi.

— — — — —
 — — — — —

Hiljaa, juurikuin lammen laine
 Kuolee rantahan iltaisin,
 Kuoli syömmeni kukat kauniit,
 Iki-onneni ihanin.»

Hoitajatar katsoi nopeasti ja tutkivasti Anniin, jonka sinisilmiin kyyneleet hitaasti nousivat. Hän ei ollut itkenyt sitten ensimmäisen vuoden, jolloin laitokseen tuli. Kyynelten lähde oli kuivunut muiston sametessa. Nyt elpyi kaikki hänessä taas uuteen eloon, elpyi kuin luonto, joka talven unesta oli noussut.

»Nyt hän muistaa», ajatteli hoitajatar ja samassa käänsi Anni päätään.

»Se oli suuri suru», sanoi hän. »Mutta minä olen iloinen, että jaksan muistaa.»

»Surullisetkin muistot voivat olla meille iloksi.»

»Niin, kun ne ovat rakkaita ja hyvin kauniita.»

»Vieläkö istutaan tässä?»

»En tiedä. Minä tahtoisin niin mielelläni nähdä Teittoa ja äitiä kanssa.»

»Kirjoitetaan heille, että tulevat hakemaan», ehdotti hoitajatar. Ja he nousivat, ruvetakseen astumaan takaisin kartanolle päin.

Kun tieto Annin parantumisesta saapui Teittoon, oli isäntä juuri ruvennut liikuskelemaan huoneissa. Enimmäkseen hän kyllä makaili, mutta oli kuitenkin vaatteissaan ja pääsi omin neuvojin astumaan.

Utinen Annin parantumisesta vaikutti häneen edullisesti. Oliko se sitte ilo tyttären tervehtymisestä,

joka häntä vahvisti, vai oliko se sitä, että se rauhoitti hänen omaatuntoansa, joka hänen näennäisestä välinpitämättömyydestään huolimatta sittekin oli sairastanut sekä Annin että Antin kohtaloa, siitä ei edes emäntä selville päässyt. Isännän puheista päättäen saattoi uskoa sekä toista että toista. Mutta hyvillään oli hän joka tapauksessa siitä, mitä olivat Annista kirjoittaneet.

Kirjeessä sanottiin, että Annin hoitajatar, joka itse oli loma-ajalleen lähdössä, oli luvannut saattaa Annia osan matkasta, kunhan sitte äiti, jota Anni tuntui enin kaipaavan, tulisi häntä vastaan. Kirjoitettiin vastaus ja suostuttiin siitä, missä ja milloin tavata. Sitte laitautui äiti matkaan.

Hiljainen hän oli ja vähän hermostunut kun läksi. Nähdessään Annin pääsi häneltä itku. Anni itse oli aivan tyyni ja hyvin hiljainen. Hän ei paljon uskaltanut ajatellakaan niitä erilaisia tunteita, jotka tänä hetkenä kuin tulvavesi olivat yllättää hänen sielunsa. Vielä vähemmin uskalsi hän yrittää pukea ajatuksiaan sanoiksi.

Annin hoitajatar seurasi syrjästä tapaamista ja hän ajatteli itsekseen, että nähtyään perheen eri jäsenet, isän, äidin ja tyttären, ei hän voinut ihmetellä, että ristiriitaa ja sielun taisteluja saattoi syntyä heidän kodissaan.

»Hän on varmaan hyvä ihminen», sanoi äiti heidän erottuaan hoitajattaresta.

»Hän on ollut ainoa ystäväni ja oikea ystävä», sanoi Anni kiitollisena. Sitte rupesi hän kyselemään isästä, Antista ja kaikesta, mikä koski kotia ja tuttavია.

Entisyyttä, mikäli se koski häntä itseään, karttoi hän puheessaan.

Äiti pelkäsi sitä, miten käynee kotona, jos isä ei ymmärrä vaijeta silloin, kun vaijeta pitäisi, vaan jos repäsemällä koskettelee arpeutumassa olevia haavoja. Mutta se pelko oli turha. Tauti oli häntä totuttanut taikka se onnettomuus, johon hän tunsu osaksi olleensa syynä. — — — Hän sekä liikkui että puhui hiljaisemmin ja koko olento oli tavallista tasaisempaa. Anniin vaikutti tämä hyvää ja hän liittyi isään jonkinmoisella hellyydellä, kuten ennen lapsuuden päivinä. Isänkin mieltä se liikutti, elvyttäen hänessäkin eloon samantapaisia tunteita, joita hän muisti tunteneensa siihen aikaan, jolloin Anni oli pieni ja isä alkoi ylpeillä hänen ymmärryksestään ja kauneudesta.

Silmiin pistävän suuri oli kuitenkin se muutos, joka vuosien varrella tyttäressä oli tapahtunut. Isä ei voinut olla sitä huomaamatta ja se antoi hänelle paljon ajattelemista. Hän muisti miten Anni kerran pikkutyttönä oli puhaltanut saippuakuplia, miten hän oli riemuinnut, hypännyt korkealle ja taputtanut käsiään suurten auringon säteitten kirjaamien pallojen lentäessä ilmassa. Isä oli silloin leikillään ojentanut kätensä ja särkenyt yhden kauneimmista. Ja miten haikeasti se lapsi oli itkenyt! Hän oli ollut niin ylpeä pallostaan, oli niin lujasti uskonut sen kuvastamaan kauneuteen, että isä ihan oli nauranut. — — Vaan nyt oli isä itsenkin uskonut kuplaan joka särkyi, oli vahvasti luottanut siihen, ett'ei hänelle voi koitua muuta kuin kunniaa ja iloa lapsesta, joka on niin kaunis kasvoiltaan ja niin hyvälahjainen kuin Anni.

Vaan miten oli käynyt? Mitä oli kaikesta jällellä? Eikö se näyttänyt yhtä hauraalta ja pian tyhjiin haihtuvalta kuin siruset saippuakuplasta?

»Ei hän kauan elä, jos ei hän täällä kotona virkisty», päätti isä mielessään. Äiti ajatteli samaa, mutta hän sekä salasi että vastusti tätä ajatusta. Hän tahtoi uskoa, että pitkien ja kovien vuosien perästä ehkä onni vielä heille kaikille sarastaisi. Hän ei siitä uskostaan voinut eikä tahtonut luopua. Hänen täytyi siihen toivoonsa turvautua kuin hukkuva pelastushihnaan.

Heti Annin kotiin tultua kirjoitti äiti Antille, kertoi että koti taas on onnellisempi kuin ennen ja tiedusteli eikö Antti jo ollut matkalla kotiinpäin.

Kauan kesti ennenkuin vastaus saapui, eikä se sitte kun tuli, oikein tyydyttänyt. Antti oli kyllä iloisaan Annin kotiin tulosta ja kirjoitti kyllä, että mieli Annia nähdä, »minkälainen hän nyt on, kun minä jo olen aika mies», vaan kotiin ei Antti siltä luvannut tulla. »Rakas sisar», oli hän kirjoittanut kirjeen loppuun erityisesti Annille. »Älä ole pahoillasi siitä, että en tule. Kaikki, mitä minä sinusta muistan, on hyvää ja kaunista. Minäkin tahtoisin palata hyvänä veljenä. Älä siksi pitkästy, jos minä viivyn.»

»Kuinka kauniisti hän kirjoittaa. Eikö hän ole kovin hyvä poika?» Anni kääri hellävaroin kirjeen kokoon.

»Kyllä hän on», sanoi äiti, vaan ääni oli vähän epäröivä. Silloin Anni alkoi ahdistella äitiä kysymyksillään eikä hellittänyt, ennenkuin sai tiedon kaikesta. Vaan Marttaa äiti kuitenkin huolellisesti karttoi sekoittamasta puheisiinsa.

Kun Anni jonkun aikaa oli ollut kotona, rupesi äiti kysymään eikö hän tahtoisi käydä tuttavissa. Se ehkä virkistäisi. Vaan Anni ei sitä tahtonut. Minnepä menisikään muuta kuin Alman luo eikä hän sinnekään tahtonut, olisi paremmin suonut Alman tulevan hänen luokseen Teittoon.

Äiti kertoi silloin, että Alma oli anin harvoin enää kotona pappilassa. Se lapseton tati Helsingissä, jonka luokse hän Annin kotona ollessa oli lähtenyt, oli ottanut hänet melkein omakseen. Hän oli koulut ja muut siellä Helsingissä kustantanut Almalle ja nyt taisi Almalla olla jokin virka siellä, jota hoiti asuessaan tätinsä luona. Käymätieltä oli hän vaan viime vuosina kotona pistäytynyt.

»Jos ei oikein viihtyne, kun vanhemmat ovat niin ankaria», arveli äiti.

»Tai jos muuten tahtoo olla Helsingissä. Alma oli siellä oloonsa kovin ihastunut, kun viimein tavattiin.» Anni huokasi. Hän muisti miten innoissaan Alma oli ollut kuvaillessaan Helsingin elämää, ja miten hauskaa heillä yhdessä oli ollut. Silloin oli heillä ilon päivät. Sen jälkeen kuin suru oli tullut, olivat he tavanneet ainoastaan muutaman kerran: sinä päivänä pappilassa, jolloin Anni ja Vilho viimeisen kerran tapasivat ja sitte silloin, kun Alma toi Vilhon kirjoittamat kirjeet Annille.

»Olisiko sinulla asiata Almalle?» kysyi äiti, jonka mielessä heti heräsi aavistus, että Anni ehkä Alman kautta tahtoisi tietoja Vilhosta.

»Tahtoisin minä saada hänen osoitteensa», vastasi Anni kaartaen.

»Etkö vieläkään uskalla minulle sanoa, miksi», ajatteli äiti. Anni taas ei tiennyt, mitä sanoa, sillä hän ei oikein itsekään ymmärtänyt, miksi uskoi Almalta saavansa tietoja Vilhosta. Eiväthän he olleet tuttuja entisistä ajoista. Vasta Annin kautta ja Annin tähden olivat he tutuiksi tulleet.

Myöhemmin otti Anni asian puheeksi isän läsnäollessa. Hän kysyi tiesikö isä Alman osoitetta tai otiko pappilasta hankkiakseen kirkolla käydessään. Ja isä lupasi.

Heti kun Anni sen sai, kirjoitti hän. Vastaus tuli pian, vaan siitä ei Anni paljon paremmaksi tullut. Siinä Alma vaan lyhyesti ilmoitti maaliskuun ensipäivänä tulevansa kotiin pappilaan. Hänen vanhempansa aikoivat muuttaa sinä keväänä ja hän tuli heitä muuttossa auttamaan.

Annin täytyi tyytyä ja odottaa, mutta sille, joka kauan on odottanut, ovat hetket kallisarvoisia ja pieninkin odotuksenlisä tuskaa täynnä.

Anni ikävöi enemmän, kuin hän itse uskoikaan. Voimiltaan oli hän muutenkin heikko ja ikävä vielä hivutti. Hän oli saanut pahan yskän, joka yltyi yltymistään. Helmikuussa, vähä ennen Alman kotiintuloa, joutui hän vuoteeseen.

»Niin kauan hän viiptyy, ett'ei Anni enää jaksa hänen tulostaan iloita», ajatteli äiti katkerana. »Annilla on samat läksyt opittavana kuin minulla. Onni tulee silloin kun meissä ei enää ole sen ottajata.»

Vihdoinkin pysähtyi pappilan reki portaitten eteen, ja Alma kiiruhti sisään. Emäntä meni etehiseen vas-

taan ja kertoi kuiskaillen, että Anni on hyvin heikko ja vuoteessa. Ei pitäisi paljo puhua eikä rasittaa. Sitte saattoi hän Alman Annin luo, sulki kamarin oven ja vetäytyi itse pois. Mitä ystävykset siellä puhuivat, ei hän tiennyt, mutta Alman lähdettyä kutsui Anni äidin luokseen.

»Istu tähän vuoteen laidalle», pyysi hän, »lähelle oikein, että saan sinua katsella.» — »Äiti, Alma on välistä kirjoittanut Vilholle. Hän läksi Ameriikkaan puoli vuotta sen jälkeen kuin olin sairastunut. Hän sanoi tahtovansa tehdä työtä ja rikastua.»

Ensi kertaa näki äiti Annin suun vetäytyvän nauruun. Häntä näytti niin huvittavan ajatus, että Vilho tahtoi rikastua, Vilho, joka Annin mielestä omisti kaiken, jolla arvoa oli. Vaan olihan pyrkimys tavaran kokoamiseen pyrkimystä tulla sellaiseksi, että olisi ainakin osa esteistä Annin omistamiseen tieltä raivattu, sen Anni ymmärsi ja siksi se häntä ilahdutti.

»Ja Alma on välistä kirjoittanut Vilholle voinnistani», jatkoi Anni, »mutta hän ei vielä tiedä, että nyt olen terve». Anni siveli yhä äidin kättä. »Mitä Alma nyt saa kirjoittaa?»

»Eiköhän, että olet kotona. Kai hän itse sitte tietnee tulla lähemmäksi, jos tahtoo. Et sinä Ameriikkaan asti jaksa matkustaa.» Äiti vähän naurahti, pyyhkäistessään pienen keltakutrin Annin otsalta.

»Miten hyvä sinä olet, rakas, rakas äiti.» Anni otti äitiä kaulasta ja halaili. Sen jälkeen eivät he enää asiasta puhuneet, mutta äiti kertoi sen illalla isälle.

»Mitä sinä siihen sanot?» kysyi hän lopuksi.

»Mitäkö sanon? Että minun puolestani on yhden-
tekevää, mitä tässä tehdään. Näkeehän sen joka ihmi-
nen, ett'ei tyttö enää kauan elä.»

»Jos me suostumme, täytyy siitä jotain sanoa,
ehkä se hänet vielä terveeksi tekee.»

»Hyvä jos sulhanen Ameriikasta ehtii tänne hau-
tajaisiin, sen sanon minä, uskotpa tai et.»

»Älä nyt tuollaisia! Mitenkä siihen on sydäntä-
kään. Suostumus tässä on pääasia.»

»Suostutaan sitte», sanoi isäntä. Mutta itseksensä
hän mutisi, että sanansa syöjä ei hänestä tule sittekään.

»Äiti oli hyvillään asian onnellisesta ratkaisusta.
Hän oli puolestaan valmis vaikka mihin, kunhan saisi
Annin jälleen voimiin palautetuksi.

Jokin omituinen arkuus häntä kuitenkin esti otta-
masta asiaa puheeksi. Anni näytti olevan täysin iloinen
ja tyytyväinen sen johdosta, mitä äidiltä oli kuullut, ja
sehän pääasia, ett'ei tytär surua kantanut. Joskus, kun
hän itse panisi puheen alkuun, sopisi äidin lähemmin
selittää millä kannalla asiat nyt olivat ja mitä isä ajatteli.

Vaan Anni ei näkynyt tätä selitystä kaipaavan.
Ainoa, mitä hän ikävöi, oli Alman käyntiä.

»Tiedätkö, mitä kylässä kerrotaan?» sanoi äiti ker-
ran kotiin palattuaan, kun Anni taas kysyi Almaa.
»Sanovat että pappilan Alma aivan on muuttunut.
Liekö tullut vanhempiensa laiseksi vai mitä, mutta niin
puhutaan. Sanotaan, että hän on ollut kihloissa ja se
on purkautunut.»

»Alma ei kertonut itsestään vielä mitään», sanoi
Anni totisena ja arvellen. »Sanoi tuonnempana puhu-
vansa.»

»Tökkopa tuo enää tänne tulenee. Sillälaille ne tekevät, kun sanovat mielen muuttuneen jumaliseksi.»

Anni vavahti ja katseli pitkään äitiin. Tämä huomasi sen ja katui samassa sanojaan; mutta mitä tehdä, kun katkeruus aivan kuin itsestään taas oli sydäimestä purkautunut ja sanat olivat tulleet sanotuiksi ennenkun hän muisti, että ne nyt koskivat Anniinkin, joka tiesi ja tunsu mistä ja kenestä se katkeruus johtui.

»Kyllä Alma tulee», sanoi Anni hiljaa. Ja hän tulikin.

»Sinun täytyy nyt kertoa itsestäsi», sanoi Anni, pitäen ystävän kättä omassaan.

Alma kumartui lähemmä Annia. »Minä en voi», sanoi hän, »haava on kovin tuores. Viimein kun olin luonasi, en vielä itsekään tiennyt, miten asia päättyisi. Nyt on kaikki selvillä, mutta minä en jaksa siitä paljo puhua. Sen vaan sanon, että sinä Anni olet onnellinen. Sinulla on *puhdas* kuva siitä, jota olet rakastanut ja se kuva on kaiken maailman kultia kallisarvoisempi. Tuhat kertaa onnellisempi olen yksin kuin toverin kanssa, jota en voisi kunnioittaa yhtä paljo kuin rakastaa, johon en voisi katsoa kuin siihen, joka on minua parempi, on itseäni ylempänä — — tai ainakin hätätilassa tasallani.»

»Vilho oli minua parempi kaikessa.» Annin katse loisti kirkkaana.

»Niin, ja siksi sinä olet onnellinen. — — — Mutta on minullakin nyt onnea, jota en ennen ole omistanut. Jaksatko sinä kuulla?»

Anni nyykäytti päätään ja Alma jatkoi. »Luin näinä vaikeina aikoina erään runon, jonka pääsäveleenä

on selitys surujen tarkoituksesta. Sen totuus on tuottanut minulle paljon lohdutusta ja ennen kaikkea se, että olen saanut *kokea* mitä siinä sanotaan.»

Anni katseli Almaa herkeämättä kuin koettaen huomata ja ymmärtää, mitä liikkuu ystävän sielun syvyydessä hänen puhuessaan. »Kerro enemmän», pyysi hän hiljaa.

»Opin ymmärtämään, että taisteluilla on tarkoituksensa, surulla siunauksensa», jatkoi Alma, »ja kun sen on oppinut, saa ihminen rohkeutta elää, voimaa rakastaa. Minusta oli elämä yhteen aikaan mitätöntä ja arvotonta taistelua. Nyt on se minusta suurta, sillä näen heijastuksen Jumalan suuresta tarkoituksesta, kun hän loi meidät kuvakseen, pyhäksi ja puhtaaksi sukukunnaksi, joka hänen tahtoaan täyttäisi maan päällä. Olen surussani löytänyt ijäisen onnen ja autuuden, löytänyt hänet, joka on tie, totuus ja elämä.»

Anni ei vastannut mitään, ääni salpautui mielen liikutuksesta. Käsi vaan tavoitti ystävän kättä.

»Etkö sinä käy enää?» kysyi hän, kun Alma teki lähtöä.

»Käyn toki. Enhän minä paljo ehdi muutto-puuhissa, mutta hyvästille tulen ainakin, ehkä jo ennenkin.

Äiti näki, että ero Almasta koski Anniin enemmän kuin tämä voimiensa puolesta olisi sietänyt. Hän koetti sentähden tehdä minkä taisi, kääntääkseen Annin ajatukset toisaalle. »Piankohan pitkän matkan vieras tulenee», arveli hän Alman viime kerran lähdettyä Teitosta.

»En tiedä», sanoi Anni alakuloisesti. »Alma kyllä kirjoitti, mutta hän pelkää, että kirje on joutunut teille tietymättömille. Vastausta ei kuulunut.»

»Kyllä se tulee», lohdutti äiti. Mutta itsekin ajatteli hän huolissaan, miten pitää Annia hengen ja ruumiin puolesta voimissa, jos ei mitään vastausta tulisi.

Kun ei puhe Vilhon tulosta Annia ilahduttanut, rupesi äiti koettamaan virkistyttää häntä kertomalla Antista. Tässä sai hän avukseen kirjeen, joka kesän keskipoikoilla saapui Antilta. Siinä lupasi hän syyspuolella palata kotiin. Hän kertoi muuten matkoistaan entiseen hauskaan tapaansa. Monenlaisissa paikoissa oli hän ollut, monenlaista työtä tehnyt. »Ei ollut rikastunut, ei rakastunut», mutta hyvin toimeentullut, paljo oli nähnyt ja paljon oppinut. Niin hän kirjoitti.

Annia huvitti kirje kovasti ja hän rupesi senjälkeen usein puhumaan Antin kotiintulosta.

»Sinä näyt siitä enemmän iloitsevan kuin Ameriikasta tulijasta», sanoi äiti kerran piloillaan.

Anni katsoi äitiin, puhuiko tämä tosissaan. »Jonka rakkaampi tulija, sen vaikeampi odotus», sanoi hän ja käänsi puheen taas Anttiin.

»Minä luulen, että Martan täytyy muuttaa meiltä elokuun lopulla», sanoi emäntä illemmällä, kun he kahden Annin kanssa olivat kamarissa.

»Miksi niin?» Anni katsoi ihmeissään äitiin. »Anna hänen olla, hän on aina ollut minulle niin rakas.»

»Sehän se ikävää on, jos sinä rupeat kaipaamaan. Mutta minä en ymmärrä, miten muuten asettaa.»

»Ja miksi niin?»

Emäntä vähän epäröi, mutta sitte ajatteli hän, että paras kun sanoo niinkuin on. »Enhän minä tiedä, mutta Antti ja hän tuntuivat olevan kovin hyvissä väleissä. Siitä voisi pahempaakin tulla. Parempi vara kuin vahinko.»

Mutta Anni katsoi pitkään. »Äiti, jos Antista on tullut kunnan poika, niin eihän sinun tarvitse peljätä. Ja jos pitävät toisistaan — — —»

»Kyllä sinä tiedät, ett'ei isä siihen kuitenkaan suostu.»

Anni nousi istualleen vuoteessa. Helakka kuumeinen puna hehkui poskilla. »Isä vastustaa, sinä et sano mitään, suostut vaan sydämessäsi isän tahtoon. — Niin se on ollut ennenkin. — Kuinka teillä on sydäntä?»

»Lapsi, lapsi!»

»Eikö ollut niin sitte? Isän kiello ei ollut sinulle vastenmielinen?»

»Minä en silloin ymmärtänyt, en tiennyt, mutta nythän sekä isä että minä ajattelemme toisin.»

»Isäkin?»

»Niin isäkin.»

Anni vaipui takaisin vuoteeseen. »Jospa hän vaan joutuisi pian, oikein pian! Olenhan jo odottanut niin kauan.»

»Hän ehkä odottaa, kunnes tulet terveeksi.»

»Niin.» Anni taas ilostui niin että leimahti puna poskille. »Minun täytyy joutua, ett'ei hänen vuorostaan tarvitse minua odottaa.»

Emäntä toivoi, että Anni unohtaisi Martan, kun puhe kääntyi Annin omiin asioihin. Mutta se toivo

petti. Anni oli päättänyt, ett'ei hän sitä asiaa hevillä heittäisi, ja kohta kun tilaisuus tarjoutui, otti hän sen taas puheeksi.

»Miksi isä sitte vastaan olisi?»

»Etkö sinä kysymättä arvanne?»

»Arvo ja varallisuusko sitte kaiken määrää?»

»Niinhän se enimmäkseen on.»

»Ja sinäkin hennoisit olla vastaan?»

»Se on aina ollut vikojani, että minäkin olen teistä lapsistani liikoja toivonut.»

»Toivonut onneamme, eikö niin?»

»Niin, mutta arvokkaampaa kuin muilla.»

»Ja kuitenkin — — —.» Lause jäi Annilta kesken. Hän ei voinut jatkaa, ei voinut sanoa, että äiti oli heidän onnensa tielle asettunut, kun ei onni tullut aivan siinä muodossa, jota äiti toivoi. Mutta äiti ymmärsi, mitkä sanat olivat kesken katkenneet ja se pisti kuin puukko hänen sydämeensä.

»Jos he nyt rakastavat toisiaan», alkoi Anni hetken vaitiolon perästä.

»Eihän nyt sitäkään tiedä. He olivat kumpikin niin lapsia vielä silloin. Puolessa kolmatta vuodessa voi paljo muuttua. Toimittaisin nyt vaan varalta Martan jonnekin etemmä, ett'ei tästä taas uusi onnettomuus alkuansa saisi.»

»Entä Leena, mitä hän sanoo?»

»Hän kiittää, jos toimitan Martalle hyvän paikan. Eihän köyhän lapsi jouda työttömänä olemaan.»

»Ja siksi täytyy tyytyä vaikka mihin?»

»Kyllä minä hänelle hyvän paikan toimittaisin. Tiedät sinä, että aina olen hänestä pitänyt.»

Minä olen häntä rakastanut kuin sisarta. Mutta en sittekään saa pitää.» Anni sanoi sen melkein kuiskamalla, mutta äiti kuuli kuitenkin.

»Et sinä tuollaista puhuisi, jos tietäisit, miten raskas minun on olla. Kaikkihan minä sinulle antaisin — — — mutta voitko tunnillesi ottaa toisten onnettomuuden.»

Silloin Anni kohousi kyynäspäilleen ja katsoi kirkaasti äitiin: »Äiti, minä olen omaa onneani niin kauan saanut odottaa. Kyllä nyt voin heidänkin onneaan odottaa. Minä tiedän että se tulee — — —.»

»Joll'eivät tulene molemmat liian myöhään», sanoi äiti itsekseen.

Syksyllä, kun koivut olivat käyneet kellahtaviksi, ja pihlajat punoittivat metsän rinteessä, tuli Antti. Hän oli lähtenyt keväällä, palasi syksyllä. Hän oli lähtenyt poikana, josta ei tiennyt, mikä hänestä muodostuisi. Hän palasi miehenä, joka tiesi mitä teki ja tahtoi, tiesi mikä hänellä määränä oli ja miten siihen pyrkiä. Hän oli harteva ja kookas. Kasvonpiirteet olivat entistä säännöllisemmät, kasvot päivettyneet ja ruskeat, tukka tuuhea ja kihara. Tummat silmät säkenöivät voimaa ja elämän halua. Hänen uhkea olentonsa oli täydellinen vastakohta Annille, joka makasi vuoteellaan taudin kuihduttamana, hipiä hienona ja läpikuultavana kuin vahakuvalla, kuopilleen painuneet silmät suurina ja yliluonnollisen kirkkaina. Ei olisi kukaan uskonut sisareksi ja veljeksi kuin yhdessä näki. Vaihdoikkaaksi oli Annia pienenä sanottu, ja vaihdoikkaana hän pysyi, vieraana, joka vaan käymätieltä oli kylään poikennut.

Yhtä erilaisia kuin sisar ja veli olivat, yhtä hyvin sopivat he yhteen. Annia oli aina uutuus viehättänyt, ja veljen reippaat kuvaukset vieraista maista ja vieraitten kansojen tavoista toivat raittiin tuulahduksen hänen tautivuoteelleen. Ne lyhensivät odotuksen ikävää ja

vaikuttivat hänen riutuvan ruumiinsa voimiin kuin puhallus sammuvaan hiillockseen.

»Olisit tuonut Vilhon mukanasini», sanoi hän ker-
ran veljelle.

»Jos vaan olisi tuotavissa ollut, niin totta olisin
kantanut ihan rinnallesi.»

»Minä soisin, että teistä tulisi tuttavat. Minusta
oli aina kuin olisin oppinut ja tullut paremmaksi hä-
nen seurassaan.»

He olivat molemmat ääneti. »Ja sellaisen sen
aina olla pitääkin, jota rakastamme enemmän kuin
muita.» Anni sanoi sen hiljaa, uneksiva katse sil-
missään.

»Onko tämä olevinaan resepti?» Antti katsoi
veitikkamaisesti sisareen.

»On.»

»Lääke on annettava ajoissa, muuten se ei vaikuta.»

»Eihän sinun niin pahasti liene?»

»Pahasti on», sanoi hän nauraen.

»Älä nyt lähde pakoon luikertamaan. Puhuthan
minulle, ainoalle sisarellesi?»

»Että saisit antaa neuvoja, niinkö?»

»Kokenut kaikki tietää, vaivainen kaikki kokee.»

Anni hymyili surunvoittoisesti.

Silloin kävi Anttikin totiseksi. »Eihän tuosta
paljon puhumista ole. Minä olen tainnut sinun aske-
leissasi astua enemmän kuin hyvä onkaan.»

Anni oli jo melkein jälillä, mutta hän tahtoi
varmuutta. »Ethän ole matkoillasi — — —?»

»Mitäpä niistä — suomalaiselle. Se, jonka kanssa
leikit on lyöty ja kiistat kiistelty, on ainakin tuttu. Siitä

tietää minkä saa, tietää paheneeko vai paraneeko hänen rinnallaan. Mutta mökin tytär on, näet sä, halpa rikkaan talon tulevalle isännälle, vaikka olisi isäntää kymmentä kertaa parempi.»

»Kyllä rakkaus voittaa, jos se vaan oikeata on. Me tulemme molemmat onnellisiksi yht'aikaa, sen uskon.» Anni puhui nopeaan ja vaivalla.

Antti katsoi häneen ja tunsyi sydäntä kouristavan. Jos tulisi hänen onnensa samanlaiseksi kuin Annin, eipä sitä silloin kannattanut odottaa. Mutta kenellä olisi sydäntä kuolevalta riistää ainoata ajallista iloa, joka hänellä oli, hänen toivoansa. —

»Et sinä minua ehkä ymmärtänyt», jatkoi Anni, »mutta katso, ajattelin että, kun Vilho tulee, niin kaikki tulee hyväksi. Kun isä ja äiti näkevät, miten onnellisia me olemme, taipuu heidän mielensä ja sitte — — tekni — — Niin minä tiedän, että Vilho tekee kaiken hyväksi, mutta kun hän vaan joutuisi!»

Annia rupesi yskänkohtaus puistattamaan, niin että koko ruumis vapisi ja kylmä hiki kohosi kuumeiselle otsalle. Äiti kiiruhti sisään sairasta auttamaan, ja Antti hiipi hiljaa ulos. Hän ei jaksanut kuulla enempää. Se vihloi niin sydäntä.

Paitse suurta toivomustaan pian saada nähdä Vilho, oli Annilla muutamia pienempiäkin. Eräs niistä oli saada tavata Marttaa eikä äiti uskaltanut tätä toivomusta vastustaa. Martalle lähetettiin sana, että Anni ikävöi häntä ja hän lupasi käydä heti kun palveluspaikastaan saisi sen verran lomaa, että pääsisi kotona pistäytymään.

Kun Martta tuli, tapasivat hän ja Anttikin ensikerran toisensa — kahden he eivät hetkeäkään olleet, mutta näkeminen oli siltä suuri ilo. Martta tiesi hyvin, miksi hänet oli toiseen palveluspaikkaan toimitettu eikä hän hetkeäkään ajatellut sitä, että olisi luvatta tahtonut Anttia tavata. »Jos hänestä on tullut mies, ei hän sitä itsekään tahdo», ajatteli hän iloisena astuessaan Teittoon.

Mutta samassa tuli mieleen, että entä jos ei Antti enää muistakkaan, jos ei välitä, ei muista muuksi kuin lapsuuden ystäväksi? Eihän heidän välillään koskaan ollut mitään puhetta ollut ja kuitenkin — — — miksi se tuntui aivan siltä kuin olisi Antti pettänyt, jos hänen mielensä vaan oli muuttunut. »Ei hän mitään ole luvannut, eikä sanonut, ei mitään», vakuutti Martta itselleen ja koetti astua rohkeasti Teiton pihaan, vaikka sydän niin povessa pamppaili, että oikein henkeä rupesi ahdistamaan.

Emäntä tuli portailla vastaan ja saattoi suoraan Annin luo. »Kah, Antti», sanoi hän ja hätkähti ovea avatessaan, »luulin, että vielä olit metsässä.»

»Kerkesin juuri metsästä kotiin ja tulin tietysti tänne suoraa päätä.»

Martan täytyi moneen kertaan silmiään räväyttää. Niitä samensi ja häikäisi niin kummasti. — — Miten Antti oli pitkä ja päivettynyt ja pulska!

Martta tervehti ja asettui sitte Annin sängyn laidalle puhelemaan. Antti istui äidin rinnalla katsellen näitä molempia, joita hän ajatuksissaan oli toisiinsa verrannut ja jotka nyt istuivat tuossa vastatusten. Sitte

tuli äidille jotain asiata ulos ja silloin käytti Antti tilaisuutta hyväkseen.

»Muistatko Martta, että lupasin tulla miehenä kotiin?» kysyi hän.

»Muistan.» Hän ponnisti voimiaan, ett'ei vaan ääni väriseisi.

»Olenkohan tullut?»

»Olet.» Sitä riemua äänessä! Martta itsekin sen huomasi. Hän uskalsi ensikertaa katsoa Anttia suoraan silmiin, ja kuinka ne säteilivät!

»Mieheksihän sinä jo pienenä lupasit tulla, kun kehuit siksi pääseväsi, vaikk'ei minusta siihen olisi.» Anni hymyili heikosti.

»Jumalalle kiitos, ettei lapsen toivo turhaan mennyt.» Antti nousi, nyökkäsi päätään ja läksi huoneesta.

Jumalan kiitos! Martan sydän sykähti. Olisipa äiti ne sanat kuullut!

Emäntä huomasi vilkaistessaan ulos tuvan ikkunasta, että Antti läksi. Eipä välittänyt kovin Martan seurasta. Olivatkin siis kaikki äidin huolet turhaa mielikuvitusta vaan — — — Olkoon tytöt nyt kahden kesken. Eihän Annikaan puhune Martalle mitään erityisempää, kun näkee, ett'ei Antti semmoisia ajattele.

Emäntä rauhoittui ja tuli yht'äkkiä iloisemmalle mielelle. Marttakin oli hänestä niin hyvä, että jo rupesi ajattelemaan uskaltaisiko vielä joskus takaisin pyytää, kunhan nyt ensin näkisi, että Antin mieli oli vakaantunut ja jos mahdollista muuanne kääntynyt.

»Joko nyt lähdet? Mitä sinä semmoista kiirettä pidät», sanoi emäntä, kun Martta tuli tupaan hyvästille.

»Täytyy lähteä», sanoi Martta ja hyvästeli.

Emäntä huomasi, että hänen silmistään välähti kostea kiilto, mutta kukapa ei itkisi oltuaan Annin luona? Niinhän hän oli kuin taittunut kukka, joka kesken kukoistuksensa on maasta nyhtäisty ja sitte kuihtuu kuihtumistaan, vaikka kuinka koetettaisiin vaalia ja säilytellä.

»Kunpa se ilopäivä, jota hän odottaa, tulisi pikemmin», ajatteli äiti. »Ehkä sitte vielä olisi toivon sijaa. Iloistaanhan ihmiset kuuluvat elävän. Monen kuolemantaudinkin on ilo parantanut; eipä tiedä, vaikka se Anninkin vielä pelastaisi.» Kuinka se ajatus ja toivo äidin sydäntä hiveli! Hän sai kuin uutta voimaa, antaessaan sille valtaa. Hän oli murheen päiviä saanut kukkurapäisellä mitalla. Entä jos nyt oli onnen vuoro hänenkin ovelle kolkuttaa? Jos eksyisi se surun tyyssijaan kerran. — Nyhän kaikki näyttikin entistä lupaavammalta. Lapset olivat suuria, ja suuria surujakin olivat jo äidille tuottaneet, mutta nyt oli iloa heillä odotettavissa. Antti oli miehistynyt ja kehittynyt paremmin kuin äiti oli uskaltanut toivoakaan. Anni oli jälleen täydessä ymmärryksessään. Isäkin oli suostumuksensa antanut Annin rakkaudelle ja — — ja — — kun nyt Vilho vaan joutuisi!

Oli kuin aurinko taas olisi Teittoon paistanut, pilkistänyt sisään iloisemmin ja ystävällisemmin kuin vuosikausiin. Epäsoinnut alkoivat haihtua. Jokaisen sydän oli vireeseen saanut. Oltiin kuin juhlaa odottamassa, niin hiljaista ja rauhallista oli kaikki. Vaan aurinko, joka akkunoista sisään pilkisti, olikin ainoastaan syksyn vienovaloinen, mutta voimaton ja pian mailleen menevä päivä — — — — —

Eräs Annin muutamista toiveista kohdistui kirjeeseen, jota hän Almalta odotti. Kun se vihdoinkin tuli, oli Rajalan Leena juuri käymässä. Anni ahmi kirjeensä ja kertoi sitte äidille, että nyt vihdoinkin oli Vilho tulossa. Alman ensimmäinen kirje oli jäänyt jonnekin matkan varrella ja toinen oli harhaillut ties missä ennenkun viimein osui oikeaan. Heti sen saatuaan oli Vilho valmistautunut matkaan. Hän oli siitä Almalle kirjoittanut sanasen ja Alma luuli melkein, että hän olisi joutunut perille yhtä pian kuin kirje Annille.

»Eiköhän olisi paras vaan nyt toista ylkää odottaa», sanoi Leena ja hänen silmänsä vettyivät.

»Kuolemaako?» Anni vavahti. »En minä sitä enää pelkää.»

»Se on ottaja, joka ainakaan ei jätä tulematta.»

»Kyllä minä olen sitä ajatellut.» Annin ääni aleni kuiskaukseksi. »Almakin on siitä puhunut ja kirjoittanut minulle. En minä ole ollut hyvä niinkuin tahtoisin, mutta kyllä minä tiedän, että Jumala pitää minua lapsenaan.»

»Onnellista on lapsen uskolla mennä taivaaseen. Harva sitä voi. Mutta lapselle on kodin portit avoinna.» Leena pyyhki silmiään esiliinan nurkkaan.

»En minä kuitenkaan luule, että se vieras tulee ennen Vilhoa.» Anni hymyili onnellisena. »Ette usko Leena, miten paljon terveempi olen jo tiedosta että hän on matkalla.»

Leena ei voinut olla hymähtämättä. Semmoinen se oli nuori mieli, toivoa jaksoi vielä kuoleman kynnyksellä. —

Emäntä huomasi Leenan ajatuksen ja tunsu suutumuksen tapaista mielipahaa. Hyvä oli sellaisen kuin Leenan, joka aina alistui ja nöyrtyi ja sanoi, että kaikki tuli Jumalalta hänelle ja kaikille parhaaksi. Hätkö hänen nytkin oli sanoa. Lapsia oli hänellä ollut monta, terve oli elossa oleva ja hyvä oli hänellä mies. Se, jolle elämän onnea ja rauhaa kerrankin oli eheänä suotu, se jaksoi sitte surutkin vastaan ottaa. Mutta joka aina oli saanut otella kuin henkensä edestä, jota pettymykset ja taistelut ovat ahdistelleet nuoruuden ajoilta asti, sille ei lopulta jäänyt vastustusvoimaa rahustakaan. Sen täytyi joko sortua — antautua taistelutta ja sortua — tai pitää kiinni toivon viime kipinästä, uskoa siihen ja siitä voimaa ammentaa, muuten oli mennyttä kaikki.

Mistä sen Leena tiesi, ettei Anni voinut parantua? Ihme se tosin olisi, mutta ilo oli ennenkin ihmeitä tehnyt, ja jos koskaan oli sellaiseen aihetta ja syytä, niin eikö nyt?

Leenan puhe ehkä kuitenkin vaikutti Anniin tai oli se sitä, että hän tunsu voimiensa vähenevän — vai olikohan varokeino ainoastaan — mutta seuraavana iltana ollessaan kahden Antin kanssa, otti hän esille pienen paperiliuskan ja jätti sen veljelleen. »Säästä se Vilholle, jos sinä hänet tapaisit ennen minua», pyysi hän. Muuta ei sanonut.

»Etkö sinä enää muista omaisuuttasi takaisin vaatia?» kysyi samassa äiti leikillisesti, astuen huoneeseen.

Anni ei muistanut, mitä omaisuutta hänellä oli kaivattavana, mutta kun äiti näytti pienen kirstun lukkoa avaimineen, muisti hän pitkän ajatusharhailun pe-

rästä vihdoin äidille jättämänsä tavarat. Äiti kertoi silloin ensiaikoina kyllä muistaneensa noita tavaroita, mutta sitte unohtaneensa ne vallan, kun ei heti ollut uskaltanut niitä Annille näyttää. Vasta eilispäivänä oli hän sattumalta löytänyt avaimen ja siitä muistanut pientä kirstua, joka oli ullakolla niin hyvässä tallessa, ettei sitä kukaan muu kuin äiti sieltä löytänyt.

Heti muistettuaan tavaransa, muisti Anni punatulkunkin. Sitä ja kirjeitä hän kaipasi, muuta ei. Äiti haki taulun ja toi sen Annille.

Miten se näytti muuttuneen! Vai oliko muutos ehkä tapahtunut katsojassa? Niin oli kuin päivän kirkas kimmellys hankien harjalla olisi himmentynyt. Huurteiset metsät hohtivat kuin kaukaa, näkymättömän harson läpi, ja pieni punatulkku lauloi lepän oksalla hillittyä, vienoa virttänsä, kuin talttuneena vuosikausia kestäneestä vankeudesta.

»Ennen lauloi lintuni raikkaammin», sanoi Anni ja ääni värähti vähän.

»Eihän sitä aina jaksaa olla yhtä innostunut», lohdutteli äiti. »Jos lie lintusikin vähän väsähtänyt.»

Anni ei vastannut mitään. Hän vaan katseli tauluansa ja ajatteli, että vaikka hanki peitti maan ja kuolema näytti kahlehtineen kaiken, lauloi sittekin lintunen toivon laulua keväästä ja ylösnousemuksesta.

»Minä tahtoisin niin mielelläni nähdä tauluni siellä, missä se ennen riippui», sanoi Anni seuraavana päivänä.

»Voinhan sen viedä sinne», sanoi äiti, »mutta mitenkä sinä sitä sitte näet?»

»Jos te minuakin viitsisitte muuttaa. Kyllä Antti ehkä kantaisi?»

Äiti kääntyi äkkiä ikkunaan päin ja tuska tukahtui sanat. »Nytkö se siis oli tulossa, tuo vieras, joka ei kutsua kaivannut eikä käskystä takaisin kääntynyt, joka armottomasti ojensi kätensä nuortakin ottamaan, muuttamaan kodin ilon, pois siirtämään sijoil-tansa, toisille tuntemattomille, jonne ei ystävä voinut ystävätä seurata, ei omainen omaista!

»Mitä sinä muuttamaan rupeaisit?» Äiti koetti kaartaa ja väistyä. »Me teimme tilasi tänne juuri siksi, ettei kovin entiset ajat mieleesi muistuisi ja ikävä yllättäisi. Se on nyt Antin tuo toinen huone.»

»Kyllä hän vaihtaisi. Ethän äiti kieltäne?»

»En, en jahka nyt ennätämme.» Äiti aikoi vieläkin viivytellä kuin estääkseen sen tuloa, jota hän pelkäsi huoneen muuton ennustavan. Vaan Anni ei hellittänyt. Heti kun Antti tuli huoneeseen, puhui hän asiansa. Äidin täytyi tehdä tila valmiiksi, ja Antti nosti sisarensa tukeville käsivarsilleen.

»Kyllähän minäkin», sanoi isä, joka oli tullut huoneeseen tytärtään katsomaan.

»Kiiitoksia isä, mutta Antti on niin voimakas!» Anni sanoi sen melkein ylpeillen.

Kun hän sitte makasi huoneessaan, naulattiin taulu entiselle paikalleen. Vaan ei se kauan saanut siinä olla, ennenkun se taas oli tuotava lähemmä, aivan Annin viereen.

»Pian se laulaa minulle viimeisiä kertoja», sanoi hän, salaa pyyhkäisten kyyneleen silmästään. »Miksi ei Vilho tule?»

Äiti, isä ja Antti istuivat vuoteen ympärillä, mutta ei kukaan voinut vastata. Isä yritti, vaan kun hän näki miten vaivalla Anni huokui ja miten lähellä loppu näytti olevan, kuoleutuivat sanat hänenkin huulillaan.

»Ehkä hän tulee silloin kun kevätkin», lisäsi Anni itse. »Ja se tulee varmasti kerran, ijankaikkinen kevät, joka ei muuksi muutu.»

»Se tulee, kun Jumala sen suo», sanoi Antti tarttuen sisarensa kuihtuneeseen käteen.

Anni makasi silmät ummessa kuin uneen vaipumaisillaan, huokuen epätasaisesti ja tuskallisesti. Äkkiä avasi hän silmänsä, katsoen kirkkaasti heihin kaikkiin ja toisti kuuluvasti: »kun Jumala sen suo». Sitte lisäsi hän hiljaa: »kiitoksia». Silmät painuivat sitte umpeen ja elämän lehottava liekki heikkoni heikkonemistään, kunnes se sammui hiljaiseen huokaukseen.

Päivä, jolloin Annia haudattiin, oli kuulakas ja kirkas. Lehti oli jo enimmäkseen maassa ja metsä näytti kolkon riisutulta. Mutta siellä täällä oli vielä kellastuneita koivuja, jotka kirkkaina paistoivat mäntymetsän keskellä punamarjaisien pihlajaterttujen rinnalla.

Kutsuttuja oli pitäjätä pitkin saapunut ja Teiton piha, jonne niin harvoin muuten vieraita eksyi, oli nyt ajokaluja ja hevosia täynnä. Ei ollut muuta tyhjää sijaa siellä kuin portaitten kupeella pieni neliön muotoinen, kuusten ympäröimä puistikko, johon ruumisarkku oli nostettu.

Mustapukuisia vieraita oli sisällä huoneet täynnä. Niitä ei ennen koskaan siellä ollut sellainen joukko ollut koolla, ei edes Annin eikä Antin ristiäisissä, ainoat kerrat, jolloin Teitossa oli kutsuja ollut.

Kaikki puhuivat hiljaisella ja hillityllä äänellä, niinkuin hautajaisvieraat ainakin ja useat näyttivät surullisiltakin, sillä Annin elämäntarina oli siksi tunnettu, että se oli herättänyt osanottoa sekä tuttujen että tuntemattomain keskuudessa.

Kaikista läsnäolevista puhui itse talon isäntä ensin. Hän istui salin nurkassa pitäjän uuden rovastin vieressä, joka oli asettunut keinutuoliin, »pappien tavalliseen paikkaan», kuten isäntä istumaan käskiessään huomautti.

Rovasti kun äsken oli paikkakunnalle muuttanut, ei paljon puhunut ja kun ei rovastilla ollut sa-nottavaa, puhui isäntä. Hän kuvaili monisanaisesti ja juurta jaksain, millainen lapsi Anni oli ollut, miten kaunis, miten lahjakas ja hyväntapainen. »Se oli kuin toista rotua», vakuutti hän, voimakkaasti niistäen nenäänsä siniraitaiseen nenäliinaan, »aivan herrasrotua, hienompaa kun äitinsäkin, vaikka meidän mamma on pappilassa syntynyt ja kasvanut.»

Isäntä levitti nenäliinan polvellaan, hieroi silmiään kädellä ja kuivasi ne sitte nenäliinan nurkkaan. Mutta rovasti loi pikaisen, tutkivan katseen emäntään, joka kalpeana liikkui paikasta toiseen valvoen tarjoilua ja katsoen, ettei kukaan jäänyt osattomaksi hautajaisherkuista. Jos hän näki ja kuuli miehensä sanat, oli se hänelle ehkä okaana, joka haavoitti jo verillä olevaa jälkeä, särki jo särjettyä sydäntä. Mutta kenties oli

jo sydän turtana surusta, kenties säästyivät se pieniltä pistoilta, saatuaan suuren veristävän haavan. Siltä melkein näytti.

Rovasti kohautti silmälasiaan ja katsoi taas tarkemmasti. Emäntä kulki kuin unissaan kävijä. Joskus vaan, kun Annin nimeä mainittiin, värähti hän kuin haavoittunut ja arka metsäneläin, joka säikkyi joka risahdusta, värisee ja vapisee jokaista hiljaisintakin haavankosketusta.

Kun viiniä tarjottiin konvehtien kanssa, katosi emäntä hetkeksi ja rovasti päätti, että hän oli käynyt kuollutta katsomassa, sillä kun hän palasi, oli hän väsyneen näköinen kuin pitkältä matkalta tullut ja näytti jos mahdollista entistäkin kalpeammalta. Kun sitte viinin jälkeen oli kolmas kerta kahvia tarjottu, syntyi jonkun verran levottomuutta ja liikettä hautajaisvieraitten joukossa. Rovasti katsoi kelloaan ja kysyi eikö jo alettaisi lähteä hautausmaalle. Olihan matka Teitosta kirkolle pitkä. Isäntä myönsi, että parasta kai se on ja kävi kysymässä jotain emännältä, kuiskasi sanan Antille ja palasi sitte rovastin luo ilmoittamaan, että kaikki on kunnossa. Sitte rykäsi hän ja pyysi vieraita, kaikkia yhteisesti, että vielä hautausmaalta palaisivat takaisin Teittoon syömään yksinkertaisen päivälisaterian vainajan muistoksi.

Väki lappautui sitte pihalle, järjestyen kuusikon ympärille ruumisarkun viereen.

»Mä pääsen tyyneen rantahan, myrskyistä jotka pauhaa», alkoi lukkari ja kansanjoukko yhtyi veisuuseen, joka voimakkaana kaikui kirkaassa syysilmassa

kauas ympäristöön, yli lammen riittyneen pinnan aina kaukaiseen äänettömään metsään asti.

Virren veisattua nostettiin ruumisarkku lava-aisoille. Sen jälkeen rupesivat vieraat järjestymään. Isännät irroittivat hevosensa ja ajoivat lähemmä, vaimoväki nousi rattaille ja suojahuivit otettiin esille.

Maa oli pinnalta roudassa. Keli oli kova ja rä-misten läksi rattaitten jono liikkeelle. Antti ajoi ruumisarkkua eellimmäisenä. Häntä lähinnä tulivat isäntä ja emäntä. Pitkän jonon viimeisinä ajoi Leena miehi-neen talon hevosella, jonka olivat lainaksi saaneet.

Vasta kirkolla yhtyi Martta hiljaa ja huomaamatta heihin. Ainoastaan Antin silmä hänet myöhem-min löysi haudan partaalle kokoontuneitten joukosta.

Hitaasti läheni saattue kirkonkylää. Käyten oli ajettu koko matkan yksin myötämässäkin ja matkaa kun oli seitsemän virstaa, oli päivä jo painumassa päin, kun seurue pysähtyi kirkon juurelle. Kaikki jät-tivät hevosensa, kirstu nostettiin hautaushihnojen va-rassa nuorten miesten voimakkaille hartioille, ja niin jatkettiin matkaa jalan.

Juuri kun oltiin haudan partaalle järjestymässä, syntyi äkkiä tungos lujasti toisiinsa ahdettujen jou-kossa. Joku vieras pyrki taaimmaisten joukosta esiin. Kaikki katsoivat toisiinsa. Ei kukaan tuntenut vierasta, mutta he näkivät hänen kasvojensa ilmeestä, ettei hän ollut uteloiva katsoja, vaan joku, joka tahtoi ja jolla oli oikeutta seisoa ensimmäisenä avatun haudan par-taalla. Kaikki väistyivät kunnioittavasti syrjään. Vie-ras lähestyi ja pysähtyi vastapäätä Annin vanhempia ja Anttia suuren koivun juurelle, joka varjosti hautaa.

Ei kukaan omaisista huomannut vierasta. Virsi loppui ja rovasti alkoi puheensa. Hän kuvasi ajallisen elämän lyhyyttä ja sen vaivoja, jotka eivät säästä edes nuorta ja toivoa uhkuvaakaan. Hän kertoi, miten äkkiä oli keskeytynyt se kehitys, josta isä, äiti, omaiset ja ystävät paljon olivat toivoneet. Kysyen ja surren seisoivat kaikki tämän haudan äyräillä. »Me emme ymmärrä, miksi näin kävi. Mutta elämänlanka katkesi Jumalan tahdosta, ja se tahto katsoo meidän korkeinta ja ijäistä onneamme.»

Useimmat haudalla olevista itkivät. Teittolainen pyyhki ahkeraan silmiään. Martan kyyneleet vuotivat virtana. Emäntä vaan seisoi jäykkänä, kangistuneena, silmän kyyneltyttä miehensä vieressä. Ei itkenyt äiti, ei koivun juurella seisova vieras.

»Maasta olet sinä tullut. Maaksi pitää sinun jälleen tuleman» — — — — — »Jesus Kristus, Vapahtajamme, on sinut viimeisenä päivänä herättävä.» — — —

Mailleen painuvan päivän säteet tunkeutuivat juuri lehdettömien koivujen lomitse suoraan kummulle, jossa kansajoukko seiso. Antti kohotti katseensa. Hän muisti Annin viime sanoja, ja kyynel herähti silmiin.

Toimituksen päätyttyä rupesivat vieraat toinen toisensa perästä lähestymään hautaa, vielä kerran silmätäkseen sinne ja heittääkseen kourallisen multaa hautaan viime rakkauden palveluksena vainajalle. Kun se oli tehty, heilautti vanha suntio lakkiaan antaen soittajille tapulissa merkin. Kellot helähtivät soimaan, mutta yhä vielä viipyi väkijoukko kummulla. Silloin tarttui suntio ja Antti lapioihin luodakseen haudan umpeen.

Vieras koivun juurella liikahti: »Antakaa minulle». Hän läheni suntiota. Antti herkesi luomasta. Hän katsoi vieraaseen. He eivät puhuneet sanaakaan, mutta heidän katseensa kohtasivat toisiaan ja he tunsivat toinen toisensa.

Hitaasti ja hiljaa luotiin hauta umpeen. Kun viimeiset lapiolliset multaa olivat kummulle painuneet ja vieras, lapioidessaan, pysähtyi Antin rinnalle, alkoi joku kansanjoukosta virren. Koko kansan paljous yhtyi hartaana siihen.

»Mun kuolo viepi ijäiseen elohon autuaalliseen.»

Auringon säteet vielä välkähtivät koivun rungolla kertoen elämästä ja ylösnousemuksesta. Silloin katsoi Antti vieraaseen ja heidän katseensa sumeni kyyneliin.

Antti kulki auran perässä Teiton pellolla. Hän painoi auran kärkeä syvemmälle multaun, nosti, kun este tapasi ja painoi sitte taas takaisin syvälle kosteaan, saviperäiseen maahan, josta multa hienona levynä irtautui ja painui kynnetyn kupeelle. Aamupuolesta oli sadetta vihmonut, sitte se lakkasi. Päivä oli nyt pääsyt esiin pilvien takaa ja korkealla, sinne tänne hajaantuneitten hattarain alapuolella, kieppui leivonen, laulaen ja livertäen niin, että säveleet kirkkaina kuin helmet pudota helähtivät pilvistä päin.

Antti nosti auraa, käski hevosta, käänsi ja alkoi uuden vaon. Siinä astuessaan tuli hän ajatelleeksi, että hän tänä kevänä ensi kertaa oli alkanut ymmärtää, miksi kotipellot olivat paremmat perata kuin muut, miksi isänmaa parempi muita maita, kotikylä muita kyliä. Ensi kertaa tunsu hän iloa siitä, että nämä pellot olivat hänen omansa, olivat esi-isäin raatamia, hänen huostaansa uskottuja ja hänen lapsilleen kerran joutuvia.

Mutta tuo viimeinen ajatus toi huoletkin mieleen. Ei pitäisi ajatusten päästä niille aloille kevätpäivinä, kun kaikki uhkuu elämää ja voimaa, kun pensaikossa ja räystäitten alla alkaa pesän rakentamiset ja maa työntää povestaan mehevää, nuorta nurmea. Ei

pitäisi ajatella silloin, ei muutenkaan, mutta etenkin ei, jos tietää kenen omakseen ottaisi, kenen kuljettaisi kukkana kotiin, kenen istuttaisi kunniasijalle rinnalensa, — — — jos vaan saisi.

Antti koetti kääntää ajatukset mielestään ja palata siihen, mitä vast'ikään oli ajatellut.

Vasta kun sitä on vieraissa ollut ja tuntenut, miten sitä siellä on kuin juureton, vasta silloin oppii kodin arvoa tuntemaan.

Niin oli Antinkin käynyt. Kun hän kotoaan sa-
laa karkasi, tunsu hän, että muusta ei apua. Hänen voimassaan ei ollut kotiolojen muuttaminen. Ei hän voinut omaa mieltänsäkään muuttaa, mitä sitte muita. Monen monet kerrat oli hän tehnyt hyviä päätöksiä ja yhtä usein oli hän taas ne rikkonut. Hän oli halveksinut itseään kun tuli päihtyneenä kotiin tai kun oli pelaamisen kautta velkaan joutunut. Hän oli karttanut äidin tutkivaa katsetta ja arkaillut Marttaa tavata. Mutta mitä siitä? Kun rupesi taas ikävä tuntumaan eikä kotona sille viihdytystä saanut, silloin veti se häntä toveripiiriin, veti kuin virta, joka kuljettaa tahdotonta veneessä istujaa. Hänellä ei ollut voimaa tarttua airoon ja soutaa vastavirtaa, takaisin kohden lakeaa, ikävänharmaata kotirantaa. Olihan pyörteissä keikkumisella edes hetkellinen viehätyksensä, eikä hän siitä voinut luopua, kun ei ollut mitään vastaisella puolella, joka olisi vetänyt ja houkutelut parempaan päin. Sellainen vastapaino pahalle olisi voinut hänet pelastaa, mutta sitä ei kotoa löytynyt, siksi hän sitä hakemaan läksi.

Hän tunsu, ettei hän siinä tehnyt väärin, vaikka

se olikin kotoa karkaamista. Se oli tosin pakkomatka, mutta se pakko pelasti hänen paremman minänsä, pelasti kaiken, mikä hänessä oli hyvää, voimakasta ja elämää varten aijottua.

»Enkä minä sitä matkaa kadu, en ikänä», ajatteli hän painaessaan auran syvemmälle vakoon. Mutta monenlaista ja usein räikeän kirjavaa oli se elämä, jota hän oli matkallaan nähnyt. Ei siellä suinkaan tarjottu yksin sitä houkutusista hyvään, jota hän sisimmässään ikävöi. Mutta siellä tarjottiin kuitenkin *runsaasti* mitä annettiin, pahaa yhtä hyvin kuin hyvää ja enemmänkin, ja juuri tuo runsaus ja voima häntä viehätti. Toista se oli kuin elämä ummehtuneessa kotikylässä. Sanomaton ja voimakas elämänhalu huumasi hänet ja hän heittäytyi rentonaan sen valtaan, tuntien samaa käsittämätöntä tyydytystä kuin kotka, joka vihdoinkin pääsee vankilasta vapaaksi nauttimaan sitä vapautta, jota varten hän on luotukin.

Tätä ensimmäistä huumausta seurasi pian heräämisen aika. Se vaati häntä arvostelevaan sitä uutta elämää, johon hän oli joutunut, ja valitsemaan sen tarjoaman hyvän ja pahan välillä. Ja tuossa valitsemisen kiirastulessa kasvoi hän mieheksi. — — —

Näistä sisäisistä kokemuksistaan ei Antti koskaan ollut kirjoittanut kotiin. Mutta kun hän palasi, huomasi jokainen, ettei hän suotta ollut tehnyt matkaansa. Äidille hän joskus mainitsi, miten toiselta elämä nyt tuntui kuin ennen, vaan yksin Anni sai tietää, mitä kaikkea hän oli kokenut, miten kovaa koulua oli käynyt, ennenkun mieheksi oli tullut ja mitä hän nyt aikoi ja toivoi tulevaisuuden varalta.

»Sinä teet Teitosta onnen ja ilon pesäpaikan», oli Anni kerran sanonut. »Sitä minä en koskaan olisi voinut.»

Silloin puisti Antti päätään. »Sitä en uskalla ajatella vielä ainakaan, mutta minä tiedän nyt ainakin, mitä koti ja kotimaa ovat ja minä tiedän, että minulla juuri *täällä* on tehtäväni. Sitä tehtävääni ajattelen minä nyt mieluimmiten.»

Sitte oli hän ruvennut kertomaan Annille niitten maitten oloista, joissa oli käynyt. Hän oli kotoa lähdettyään ensin oleskellut eri paikoissa Amerikassa, sitte vähän Englannissa ja viimeksi Tanskassa. Olihan niissä kaikissa ollut paljon nähtävää ja opittavaa, mutta Tanska oli häntä enin miellyttänyt. Sen pienet kartat, joitten pelot ja niityt olivat hyvin viljellyt kuin puutarha ja joitten asukkaat tuntuivat turvatuilta ja onnellisilta, olivat ensikerran hänessä herättäneet kotikävyä. Ensikerran oli hän siellä tyytyväisenä muistanut, että Teitto on hänen omakseen tuleva. Sen pelot ovat hänen kynnettäviään ja kylvettäviään, sen niityiltä hän karjalleen heinää korjaa.

Juuri tällaisena kevätaamuna oli se ajatus herännyt ja oli tuonut sellaisen onnen tunteen tullessaan, että olisi tehnyt mieli puristaa pellolla kulkevan kyn-täjän kättä ja huutamalla huutaa hänelle, että »on minullakin pelot ja niityt ja koti on kaukana kotimaasani Suomessa».

Kuinka hän sitte oli ruvennut kotia ajattelemaan ja kaikkea sitä, mitä tahtois tehdä, kun saisi ohjokset omiin käsiinsä! Hän rupesi jo matkallaan kuulostamaan ja katsomaan, missä vaan voisi kodin hyväksi

jotain oppia. Hän rakensi ajatuksissaan kotitalon uudelleen, maalasi sen iloisen vaaleaksi ja valkonurkkaiseksi ja istutti puut ympärille. Ja kun se oli valmis, toisti hän itselleen: »Se on minun, minun omani.»

Hän muisti kaikkea tätä kyntäessään vaon toisensa perästä. Kun hän siitä oli Annille puhunut, oli tämä ihastunut ja kiittänyt häntä hänen aikeistaan. Se oli Annista ollut hauskaa ajatella, että Teitosta vielä tulisi kaunis talo kerran. Ja sitte oli hän vielä sitäkin ajatellut, että kun Antti sitä oikein rupeaa asumaan ja siihen juurtumaan, ei se häneltä joutuisi vieraille, ei ainakaan Ollille, niinkuin isä joskus oli uhkaillut.

»Vaan entä jos sittekin joutuisi», johtui Antille mieleen. — Hän käski hevosta. — Eihän sitä tiennyt, jos vielä niin kävisi, vaikka Anni olikin hyvin päin ennustanut. Olihan moni muukin asia mennyt toisin kuin Anni oli ajatellut. Jos menisi tämäkin? Eihän se ollut mahdotonta.

Antti tuli yht'äkkiä ajatelleeksi, että kummanko hän valitseisi, jos isä nyt sanoisi: »nai Metsäahon Viivi ja jää Teittoon, tai mene tiehesi ja ota omasi mistä tahdot». Oikein hän hätkähti sitä kysymystä, vaikka oli mies. Olisi siinä kova kohta. Luopua Martasta tai Teitosta, saada omakseen Martta ilman kotitaloa tai kotitalo ilman Marttaa ja lisänä Viivi, joka puhui nenäänsä ja katsoi kieroon aina kun miellyttää tahtoi ja joka vielä oli niin naimahaluinen, ettei sitä voinut salata, ei keinolla millään. Hyi, minkälainen ajatus! Oikein mieltä etoi.

Mutta olihan pitäjässä muitakin. Ei tiedä kuka sopisi?

Anttia rupesi yht'äkkiä naurattamaan, kun ajatteli ketä kaikkia isä voisi ehdolle panna. Olihan niitä montakin. Kun tiedettiin Teitossa löytyvän rahaa, uskalsi ajatella melkein ketä hyvänsä. Suovaaran rikas tytär olisi sen puolesta sopinut, että hänen lempityönsä oli korkojen laskeminen. Hänellä tiedettiin olevan rahaa pankissa kymmeniä tuhansia ja itse hän aina säästi ja laski, laski ja säästi, että vaan koroillekin vielä korkoa kasvaisi. — Ja olihan Heilalassakin iloinen tytär, joka osasi kaikki tanssit ja hyyt, mutta ei vaan uskaltanut navettaan mennä, ett'eivät hänen vaatteensa rupeaisi haisemaan! Olisi hänkin ehkä vaaliin sopinut.

Antti nauroi. Kuka ihmeessä osasikaan muuta kuin nauraa sellaista sieppanaa muistaessa, varsinkin näin kauniina kevätaamuna, jolloin väkisenkin täytyi ajatella kaikkea iloiselta kannalta.

Antti alkoi ajatuksissaan aivan huomaamattaan hyräillä. Mistä lie säveleenkin saanut. Niin tuli, ettei tiennyt mitä lauloikaan. Piirileikissä hän sen oli oppinut ja sitte unohtanut. Mutta nyt se sukelsi ummesta esiin.

Kun hän pariin kertaan oli laulanut säveltä, tulivat sanatkin. Ne tulivat nekin aivan itsestänsä ja kun hän huomasi, että muisti loppuun asti, raikautti hän laulun, niin että kaikui peltoa pitkin.

Ruuna höristeli korviansa, nykäsi auraa vähän ja rupesi astumaan rivakammin. Anttikin oikasihe, katsoi pilviin päin, missä leivonen näkyi pienenä mustana pisteenä ja kajautti taas laulun.

Samassa näki hän liikettä kotipihalta. Hän keskeytti laulunsa ja tähysteli. Hänellä oli hyvät silmät

ja vaikka oli matkaa pihalle, tunsi hän äidin. Äiti kävi aitassa, pyörähti sitte takaisin tupaan ja palasi taas aittaan.

Laulu jäi Antilta kesken. Kuinka äiti sentään oli vanhentunut, ajatteli hän itsekseen. Hän ei ollut sitä ennen niin ajatellut, mutta nyt se pisti silmään tänä kirkkaana kevätpäivänä, kun kaikki luonnossa oli niin nuortea ja voimakasta ja hänen oma povensa uhkui elämänhalua ja voimaa. Äiti vaan ei ollut nuortunut, sen näki hän siitäkin, että äiti kävi kumarassa ja astunta oli väsynyttä ja raskasta. Eikö vaan lie tukkakin ihan harmaa jo?

Hän koetti muistella. Kyllä se niin taisi olla, ja ryppyjäkin oli ruvennut ilmenemään kovin paljon suun ja silmien ympärille. Hän oli sitä kyllä nähnyt, mutta eipä ollut tullut oikein ajatelleeksi ennen kuin nyt. Miten sitä olikin niin huomaamaton, kun aina näki ja yhdessä oli. Ei silloin tullut tarkanneeksi, ei ajatelleeksi. Vasta sitte kun jokin herätti ja pani ajattelemaan, silloin sitä huomasi ja ymmärsi.

Ja mistäpä äiti olisikaan nuortunut? Eihän hänellä muuta ollut viime aikoina ollutkaan kuin surua. Sitte Annin kuoleman oli se häntä hivuttanut vähitellen, mutta varmasti kuin elon voimaa jäytävä tauti. Hän oli kuin puu, jonka kylkeen haava on isketty ja jonka neste pisara pirasalta valuu kuiville. Hän kiihtui ja kangistui sekä sisällisen että ulkonaisen ihmisenä puolesta eikä siinä mikään voima voinut sitä ehkäistä.

Hänellä pitäisi olla onnea, ajatteli Antti. Mutta mistä oli se onni otettavissa. Ei sitä kai äidin osalle

paljon elämässä ollut riittänytkään. Lapsistaan oli hän enin toivonut, ja kun sekin petti, ainakin Annin suhteen, silloin sammui viimeinenkin ilon kipinä. Hänen selkensä köyristyi työtaakan alle. Hänen sydämensä sortui surujen suuruuteen.

Antti oli monta kertaa talven kuluessa säälinyt äitiä. Hän oli nähnyt, miten äiti kärsi, ja oli koettanut lohduttaa. Olihan äidin suru hänenkin surunsa. Mutta äiti oli aina luotaan työntänyt, milloin karttavin, milloin katkerin sanoin. »Olenhan minäkin sinun lapsesi», teki hänen kerran mieli sanoa, mutta sitte hän muisti, että eihän poika voi olla äidilleen sitä, mitä tytär ja vielä sellainen tytär kuin Anni. Sanat jäivät sanomatta ja sen kerran jälkeen lähestyi Antti äitiä harvemmin.

Nyt, kun hän sen muisti, tunsikin hän pistoksen sydämessään. Mikä hänet panikaan vetäytymään pois? Hän oli äidin ainoa poika ja kai ainoa toivokin. Miksi hän väistyi ja vetäytyi pois, kun ei heti onnistunut? Niin oli äiti parka kuin kuihtumassa oleva havupuu, jonka neulat vihaisesti pistävät, mutta miksikä hän tarvitsi sitä pelätä? Olisi vaan koettanut haavaa tukkia, hoitaa ja hoivailia, niin että uuden elämän nesteet olisivat elpyneet, uusi toivo sydämeen syttynyt. Mutta hän oli väsynyt kesken ja vetäytynyt pois, ehkä siitäkin syystä, että tunsikin kerran joutuvansa lisäämään äidin surua. Hän tiesi, että jos hän vaan puhuisi Martasta, särkyisi sekin, mikä nyt oli ehyttä äidin ja hänen välillään ja sentähden tuntui niin toivottomalta rakentaa siltoja, jotka kuitenkin pian joutuisivat purettaviksi.

Äidin tähden olisi hänen kuitenkin pitänyt koettaa. Välttihan hän äidin tähden Marttaakin pitkin talvea, miksi hän ei sitte voinut aina olla rakastava ja lempeä äitiä kohtaan. Ehkä se sittekin olisi äidin mieltä keventänyt, vaikka hän ei saanut sitä näytetyksi ja ehkä se myöskin olisi voinut tasottaa Martalle tien Teittoon?

Antti katsoi kartanolle päin. Äiti oli jo aitan portailta poissa. Oli kai mennyt tupaan askaroimaan.

Isä kulki yksin pihamaalla, kulki hitaasti ja horjahdellen sauvan nojassa ja pysähtyi tuon tuostakin puhaltelemaan. Vanhentunut oli hänkin, vaikkakaan ei niin paljon kuin äiti. Hän oli taas pitänyt tautiaan joulusta kevätpuoleen asti ja kyllä oli jokainen saanut sitä tuntea, äiti tietävästi ensin.

Pitkä oli se totisesti ollut Antillekin, tämä ensimmäinen talvi kodissa matkan jälkeen. Isä oli sairastanut, äiti surrut. Hän oli koettanut tehdä työtä kuin mies ja työn lomassa ajatella, miten haihduttaa vanhusten ikävää. Hänellä oli sanomalehtiä ja kirjoja enemmän kuin koskaan ennen Teitossa niitä oli nähty ja niitä hän luki sekä vanhemmille että itseksensä. Isä kyllä murahteli niiden lehtien paljoudesta ja rahan-tuhlauksesta, mutta Antti ei siitä välittänyt. Hän oli ne omilla rahoillaan maksanut eikä enää ollut holhouksen alainen. Mitä siitä sitte, jos isä sanoikin.

»Pian perintösi menee», sanoi isä kerran, »jos aijot tämmöistä tapaa pitää.»

»Ei se raha ole kaivoon viskattu», sanoi Antti taisesti.

Mutta äiti nousi äkkiä. »Se raha, se raha ja se perintö, niitä sinä aina jaksat ajatella, vaikka ne meidät tappaisivat vielä kaikki tyyni.»

»So, so, mamma, mitä sinä nyt vastaanpanet. Kyllä sinäkin rahan arvon ymmärrät.»

»Ja sen kirouksen myöskin.»

Mutta silloin kavahti isäntä sängyssä pystyyn. »Oletko sinä suunniltasi. Mitä se tuo on merkitseviinään. Häh?»

»Onpahan vaan. Kai sinäkin vielä lastasi muistat.»

»Kai vähän paremmin kuin sinä, koska sinä lullet, että raha hänet tappoi.»

»Riita rahasta ja rakkaudesta.»

»Älä valehtele. Sinä olit ihan samaa mieltä, mutta niinhän se paratiisista asti on ollut, että te vaimo-ihmiset aina syydätte syyt miehen niskaan.»

»Ei minun aikani pipliassa sillä lailla seisonut», sanoi emäntä hiljaa, mutta isäntä ei kuullut hänen sanojaan. Hän oli niin suuttunut, että silmä iski tulta ja veri oli syöksynyt kasvoihin.

»Kun ette saisi miestä koskaan kidutettavaksenne», ähki hän.

»Hyvä kai se meille.» Emäntä huokasi.

Antti oli lukevinaan sanomalehtiä. Mutta vaikka hän olikin mies, olisi tämä sanakiista tuskin voinut naisen sydäntä sen pahemmin raadella kuin hänen tällä kertaa.

Äidin mentyä rupesi hän isälle lukemaan, kunnes sai tämän tyyntytetyksi. Sitte meni hän äitiä etsimään nähdäkseen eikö voisi häntä jollain tavoin auttaa.

Illemmällä, kun kaikki taas olivat yhdessä oli olo entisellään, mutta Antin mieleen jätti kohtausta kohtottavan muiston.

Nytkin se taas heräsi uudelleen, kun hän näki isän keppi kädessä köpittävän edestakaisin pihalla. »Semmoista siitä sitte taas tulee, kun minä rupean Martasta puhumaan, ajatteli hän. »Ei tahdo toinen eikä toinen, mutta syy on sittekin syydettävä omilta toisen niskoille.»

Antti nykäisi ohjasten periä, niin että ruuna pysähtyi tuohon paikkaan. Se ei ollut tottunut siihen, että nuori isäntä repi sen suupieliä. Sentähden hämmästytti se nykäystä niin, että oli työnsä kesken jättää.

»So so, astuhan», kehoitti Antti lauhkeasti. Hän häpesi sitä, että äkkipikaa oli suuttunut ja antanut ruunankin sitä tuntoa. Ruuna arveli hetken, päätti sitte, että nykäys oli sulaa erehdystä isännältä ja läksi sitte tasaisesti ja verkalleen taas astumaan.

Mutta Antin oli äkkiä vallannut ikävä Marttaa. He olivat harvoin nähneet toisiaan talven kuluessa ja silloinkin aina pikipäin vaan. Se oli usein tuntunut vaikealta, mutta rauhan vuoksi he pysyivät erillään ja ulkonaiset olosuhteetkin olivat heitä auttaneet, Martta kun sitte syksyn oli etäisessä herraskartanossa palveluksessa. Hän ei usein päässyt kotona käymään, eikä sattunut Antti aina silloinkaan näkemään. Pitkää oli ero ollut, mutta olihan sitä kuitenkin eteenpäin päästy. — Vaan nyt oli kevät — — —

»Minun täytyy saada tavata häntä», sanoi hän päättävästi. »Hän on ainoa, josta minä välitän, on ollut leikkitoiverini lapsesta asti ja ainoa, jonka seura

aina on tehnyt minut hyväksi. Minä olen jo odottanut kyllin kauan, nyt minun täytyy saada hänet.

Hän painoi auran pontevasti peltoon, mutta se ei liikahtanut. Kivikö lie vai kanto edessä ollut, vaan väistyä sen piti. Hän ei hellittänyt. Esteitten täytyi tieltä, hän oli sen vahvasti päättänyt. Ruumis oikein vapisi, kun hän pani kaikki voimansa liikkeelle.

— Auttoipas viimeinkin! Hän huoahhti ja antoi ruunankin huoahtaa, kun este vihdoin oli tieltä pois. Sitte rupesi hän miettimään, milloin ja miten saisi tavata Marttaa.

Jos hän menisi kirkkoon sunnuntaina? Mutta sen tuuman hän hylkäsi. Jos hän Martan tapaisikin siellä, ei se häntä auttaisi. Martta vietäisiin isäntäväkensä hevosella takaisin tai jos kotiin lähtisikin käymään, ei hän kuitenkaan ihmisjoukosta lähtisi Antin kanssa kahden kulkemaan.

Sitä vastoin päätti Antti mennä häntä metsäpolulle vastaan. Jos hän kirkolta tulisi kotiin, tulisi hän varmasti sitä tietä. Siellä saisivat he paremmin kahden puhella ja siellä olisi Martan vaikeampi häntä karttaa, kun ei näkisi ennenkun eteen astui.

Antin tuli oikein hyvä olla, kun oli päässyt päätökseen. Nyt hänen ei siis muuta tarvinnut kuin odottaa sunnuntaipäivää.

Ei kukaan sinä sunnuntaina lähtenyt Teitosta kirkkoon. Isäntä makaili enimmäkseen sängyllään ja äiti istui väsyneen ja kärsivän näköisenä pienessä keintuolissa, joka oli ollut Annin oma. Antti luki saarna heille.

»Tämän jälkeen he varmaan nukkuvat kumpikin», päätti hän itsekseen kesken saarnan lukua. Ei hänen ollut paha omatunto, mutta vähä oli kuitenkin levoton mieli siitä, että mitenkähän koko tuuma onnistuu. Tapaako hän ensinkään Martan ja jos tapaa, saako puhutuksi — —

Hän oli jo puolitiessä metsäpolulla, kun kuuli risahduksen. Hän pysähtyi ja kuulosti. Eiköhän vaan ollut joku tulossa?

Nyt hän saattoi erottaa lähenevät askeleetkin. Hän seiso i aivan hiljaa ja liikahtamatta, kunnes tien käänteessä näki tulijan. Se oli Martta. Muutamin harppauksin oli hän luona.

Martta pysähtyi paikalla, nähdessään Antin. Hän seiso i hetken kuin siihen paikkaan kytkettynä, sitte hän äkkiä kääntyi, aikoen kiiruhtaa takaisin päin. Mutta Antti ennätti eteen. »Martta, sinä et saa!»

»Minun täytyy.»

»Anna minun ensin puhua. Minä olen jo niin kauan odottanut ja väistynyt. Nyt täytyy saada puhua.»

»Ilman vanhempiesi lupaako?»

»Vielä minä sen luvan hankin.»

»Sinä et tunne heitä.» Martta kääntyi pois päin.

»Kuules Martta», Antin ääni värähti veitikkamaisuudesta. Hänet valtasi silmänräpäyksessä sanomaton ilo. Hänestä Martta oli niin kaunis tuossa seisoessaan, kun aurinko paistoi aivan hänen päällelleen ja haavan lehdet värähtivät ja vapisivat hänen takanaan kuin leikkien hänen kulmillaan.

»Tahdotko sinä jäädä vanhaksippiiksi?»

Martta kuuli että äänessä oli naurua. Hän käänsi

kasvonsa Anttiin ja nekin paistoivat ilosta ja veitikka-
maisuudesta. »En.»

»Et millään ehdolla?»

»Mieluummin kuin otan miehen, josta en pidä.»

Hän kävi vakavaksi siinä samassa.

Antti hypisteli haavan lehteä kädessään. Se ei ollut hänelle mieluinen vastaus. Hän oli jo ajatellut, mitä sanoisi jos Martta vielä jatkaisi leikkiä ja sanoisi että »en». Mutta nyt täytyi keksiä jotain muuta.

»Jos et sinä tahdo jäädä naimattomaksi, etkä huoli miehestä, jota et rakasta, täytyy sinun ottaa minut.» Hän koetti hymyillä vaikka tunsi, että jo itsekin rupesti käymään totiseksi.

»Ei ilman vanhempiesi suostumusta. Siitä ei koskaan tule hyvää. Vanhemman siunaus se lapsille kodin rakentaa.»

»Siunaus», toisti Antti ja hän tunsi, että ääneen tuli katkeruutta. »Entä jos heillä ei olekkaan siunausta, vaan kirousta antaa.»

»Älä puhu niin kauheita.»

»Joka sen on tuntenut, se niin puhuu. Sinä tunnet, minkä arvoinen vanhempien siunaus on. Minä miten tavaran kirous painaa.»

»Ei tavara ole pahaksi.» Martta tunsi vapisevansa, vaikka koetti pysyä tyynenä. »Sillä voi tehdä niin paljon hyvää.»

»Miksi et tule sitte tekemään? Miksi sinä pelkää?» Antin ääni oli kova.

»En minä pelkää taloa enkä tavaroita, mutta vanhempiasi. Eikö heillä jo ole ollut surua tarpeeksi. Ajattele heitä, ajattele Annia.»

»Siksi tahdon tuoda heille tyttären taloon.»

»Mökin lapsen, piikatytönsen.» Martan huulet rupesivat vapisemaan. Hän tunsu, miten hän Anttia rakasti ja tunsu, ett'ei kauan enää voi lujana pysyä. »Sinun täytyy antaa minun mennä», sanoi hän hätäisesti, »sinä et tiedä mitä teet.»

»Minä tiedän.» Antti tarttui kaksin käsin hänen käteensä. »Minä tahdon, että se mökin lapsi tuo siunauksen minun kotiini ja onnen minun sydämeeni.» Hänen äänensä sointu oli syvä ja lämmin.

Martta tunsu, että hän vapisi kuin haavan lehdet, jotka kohisivat tuulessa, vapisi voimain ponnistuksesta, jota vastaanpaneminen häneltä kysyi, vapisi suuresta, pyhästä ilosta, jota nuo Antin sanat hänen sydämeensä soittivat.

Antti piti yhä hänen käsiään omissaan, mutta ei kumpikaan saanut puhuttua. Vihdoin katkasi Antti äänettömyyden. »Minä tunnen, että sinä voit. Sinun täytyy saada mennä nyt. Mutta minäkin olen saanut puhua asiani. Muista sinä, että minä en väisty. Minä tulen takaisin heti, kun voin.» Hän laski Martan kädet irti ja väistyi tieltä. »Nyt olet vapaa», sanoi hän ja koetti naurahtaa, »vapaa menemään luotani.»

Silloin Martta äkkiä kohotti katseensa Anttiin, silmänräpäykseksi ainoastaan, mutta he tunsivat kumpikin, että he eivät olisi kestäneet enempiä.

»Hyvästi», kuiskasi Martta ja kääntyi juoksujalkaa lähtemään.

Antti jäi tielle katsomaan hänen jälkeensä. »Piika tyttö, mökin lapsi», toisti hän itsekseen ja tunsu rintansa ylpeydestä ja onnesta paisuvan, sillä se mökin

lapsi oli hänestä kuningattaria korkeampi ja jalosukuisia jalompi.

Siitä pitäen, kun Antti oli tavannut Martan metsäpolulla, ei tämä enää Anttia pakoillut. Usein he eivät yhdessä olleet, mutta kun olivat, olivat he vapaasti, tuntien, että kaikki oli molemmin puolin selvillä. Martta tunsu, ett'ei Antti kuitenkaan väisty; mitä siitä sitte hyötyä, että hän panee vastaan. Valhe se olisi ollut, jos hän olisi kieltänyt rakastavansa Anttia, eikä valheesta apua, vaikka se olisikin hyvässä tarkoituksessa sanottu. Paras tunnustaa asia niinkuin se oli ja valmistautua vastaanottamaan, mitä siitä tulisi.

Antti oli kohta tavattuaan Martan metsässä aikonut ilmaista mielensä vanhemmille, mutta kun hän tuli kotiin, virui isä ähkien vuoteella ja äiti luki taas postillaa. Antti näki, että äidin silmäluomet punoittivat ja poskipäillä hehkui helakan punaiset pilkut. Kaikei oli vanhempien välillä taas ollut kiivas sananvaihto, sitä ainakin tiesi se, että isä tautiaan valitteli ja äidin täytyi lukea saarna uudelleen.

Antin mieli muuttui samassa, kun hän näki tämän. Ruveta nyt puhumaan siitä mitä hänellä oli sydämellään, uskoa pyhimmät toiveensa ja parhaat aikeensa äidille, jonka mieli oli epäsointujen katkeroitama, ja isälle, joka ei ajatellut muuta kuin itseään, omaa sairauttaan ja omaa suuttumustaan, sitä hän ei voinut. Oli niitä ristiriitaisuuksia tarpeeksi muutenkin. Miksi uusia tuoda esiin. Olkoot peitossa niin kauan kuin pysyvät. Tasoitelkoot isä ja äiti välejäan, koetkoot päästä sopusointuisammalle mielelle ja surkoot Annia vielä rauhassa vähän aikaa. Sitte kun Antti ei

enää muuta voi, silloin hän puhuu, sanoo että »onhan teillä vielä lapsi elossa, ajatelkaa häntäkin. Antakaa minun ottaa osani, jota jo kauan olen odottanut, niin tuon teille tyttären, josta tulee vanhuutenne ilo ja turva.»

Äidillä ei ollut vähäistäkään aavistusta näistä Antin aikeista. Hän oli Annin kuoleman jälkeen siksi murtunut, ett'ei kyennyt nykyisyyttä eikä tulevaisuutta ajattelemaan. Tulevaisuutta ei ollut hänelle olemassakaan. Nykyhetken työt ja tehtävät täytti hän konemaisesti. Menneisyys yksin oli hänelle elävä todellisuus ja siinä hän eli. Pala palalta kertoi hän mielessään sekä Annin että oman elämänsä. Hän poimi erilleen kaikki hyvät ja valoisat muistot ja kokosi yhteen samoin kuin surullisetkin. Hän hautoi mielessään kaikkea sitä, mikä oli ollut katkeraa ja vaikeata, koetti löytää syyn ja selityksen siihen, miksi kaikki onnikin hänen tiellään oli onnettomuudeksi muuttunut, ja se kevensi samalla kuin katkerointi, kun hän löysi jonkun, jota syyttää siitä, mitä oli tapahtunut.

Ja kun katkerat muistot oli läpikäyty, tuli valoisain ja kauniitten muistojen vuoro. Niitäkin hän hartaasti keräsi kokoon, taisteli mielessään ja katseli samanlaisella haikealla hellyydellä kuin Annin jättämiä pieniä muistoja. »Jos vaan silloin olisin ymmärtänyt, jos vaan silloin olisin tiennyt.» Se ajatus tunki väkistenkin mieleen.

Suru Annin tähden teki äidin araksi hänen suhteessaan Anttiin. Miksi hän lähestyi, miksi osottaisi hellyyttä ja kiinnittäisi sydämensä poikaan? Ei siitä muuta kuitenkaan ollut kuin katkeruutta ja surua lo-

puksi. Jos hän jotakin toivoi elämältä tai ihmisiltä, oli tuo toivo jo takeena pettymyksestä. Niinkuin hyinen halla hiipi juuri sinne missä ensin vaivaa on uhattu, ensin työtä tehty ja missä satoa ensin toivottiin, niin kajosi surukin siihen, mikä hänestä oli mahdollonta jättää, iski suoraan ja varmasti kuin olisi hänen rakkautensa ja toivonsa leimannut juuri sen kohdan, johon olisi iskettävä — —. Hän oli tätä siksi paljon jo kokenut, ett'ei enää tarvinnut todistuksia. Siksi sulki hän sydämensä oven varmasti ja lujasti kuin se, joka tietää yksin lukkojen takana löytävän ainoan turvapaikkansa.

Äiti ei ollut nähnyt Anttia Martan seurassa kertaakaan Annin kuoleman jälkeen. Sekin vaikutti sen, ett'ei hän omaa suruaan hautoessaan tullut ajatelleksiakaan, että Antti ajatteli muuta kuin Teiton viljelyksien parantamista ja niitä sanomalehtiä, joita hän yhtenäen lueskeli.

Jonkun kerran, kun Antti talven kuluessa oli ollut nuorisoseuran kokouksissa tai kutsuvieraana isommassa perhejuhlassa, oli isä kyllä hänelle pistellyt, että eikö sieltä emäntää löydy. Mutta Antti oli aina lyönyt leikiksi. Kerrankin rupesi hän ilvehtien kertomaan, että »oli niitä kymmenen vaalissa», mutta ei tiennyt kenen ottaa. Hän esitti kaikki kymmenen isälle höystäten kuvauksensa heistä sellaisilla sukkeluuksilla, että kaikkien täytyi nauraa.

»Ei Antti kotipuolesta löydä sopivaa», ajatteli äiti silloin. »Kunhan hän nyt Martan unohtaa kokonaan, hakee hän omakseen paremman ja kauempaa kuin muut.»

Äidin tuli jo hyvä mieli siitä, että oli osannut niin taitavasti järjestää kaikki. Ei hän ollut Antille koskaan ollut kova. Oli vaan osannut toimittaa Martan pois talosta oikeaan aikaan. Antti oli siksi hyvä, että kannatti hänen saada hyvä toverikin. Hän oli matkallaan oppinut paljon ja sitte kotiin tultuaankin lueskellut kaikki maailman kirjat, niin että keskusteli kuin mikähän lukumies sekä papin että muitten herrojen kanssa. Ja kuinka hyvä hän pitkin talveakin oli ollut, tasainen ja auttavainen, vaikka näkihän sen jokainen, ettei hänellä Teitossa mitään iloa ollut.

Oli kuin koko talon arvo olisi kohonnut sitte, kun Antti tuli kotiin ja otti asiat ohjatakseen. Vieraitakin kävi enemmän kuin koskaan ennen, isäntämiehiä, jotka tulivat juttuamaan Antin kanssa ja emäntiä, jotka tulivat yksin tai tyttärineen kuulostamaan, miten Teitossa voitiin.

Emäntä otti heitä jäykänlaisesti vastaan. Eihän noita ennen usein oltu nähty, mikä erinomainen osanotto heitä nyt käytti talossa? Hän heitä ei ainakaan tarvinnut enemmän kuin ennenkään, mutta täytyi hänen Antin tähden heitä ottaa vastaan. — Ja se ajatus hiveli sydäntä, että täytyipä vieraitten vaan tulla, tekeytyä ystävälliseksi ja köyristää selkäänsä, vaikka ennen niin olivat halveksineet.

Kun Antti joskus lähti kotoa pois, kysyi äiti harvoin minne hän oli menossa. Ell'ei hän itsestään sitä ilmaissut, sai se jäädä. Mutta kerran elokuun alkupäivinä nähdessään, että Antti oli lähdössä jonnekin, sattui äiti kysymään minne matka. Häntä hämmästytti se, että Antti oli kuin työhön lähdössä, vaikka olikin

erityisesti siistiytynyt. Hänellä oli leveä, suuri vyö päällään, vaalea kotikutoinen puku ja alla kirjava kaulukseton paita.

»Lähden tuonne Mäntyvaaran talkooseen.» Antti vetäsi vyön lujemmalle ja rupesi etsimään lakkia.

»Mitä ihmettä sinä talkooseen?» Äiti katsoi pitkään.

»Leikkaamaan ruista niinkuin muutkin. Meillä kun on jo korjattu, joudan kyläntöihinkin.»

»Sinä?» Äiti katsoi taas pitkään. »Sopisi sinun paremmin muuta tehdä.»

»Ettäkö minä muka en kelpaisi ruista katkomaan Mäntyvaaran pelloilta?»

»Sinä olet siihen liiankin hyvä.»

»Niin hyväksi minä toivottavasti en koskaan tule, että maatyö olisi minulle häpeäksi!» Hän oli jo ovella menossa, mutta kääntyi takaisin. »Sitä mieltä ollaan paljon nykyaikana. Moni pitää työtä huonona ja itseään hyvänä, mutta semmoista poikaa et minusta saa. Ethän sinä tahtoisikaan, äiti?» Hänen äänensä kävi helläksi, vaikka samalla kajastui kuin pelkoa viime sanojen väreessä.

»Sinä olet lukenut niin paljon.» Äiti vältti hänen katsettaan.

»Sentähden ymmärrän vähän työn arvoa.»

»Voisit ehkä toisellaistakin työtä tehdä. Sinä tiedät, että minä kasvoin toisissa oloissa, ehkä se teihinkin on vaikuttanut.»

»Sinä olet antanut meille halua pyrkiä eteenpäin elämässä ja sinä olet opettanut meitä rakastamaan hyvyttä, puhtautta ja sydämen jaloutta. Se halu ei

kuole maatöissä.» Taas kävi Antin ääni niin pehmeäksi ja helläksi.

»Niin, niin, mene vaan.» Äiti kääntyi kiireesti pois päin. Mutta kun Antti oli sulkenut oven, kiiruhti hän ikkunaan nähdäkseen hänet vielä vilahdukselta. Tuo poika, tuo poika, kuinka hän kolkutti sydämen ovella, kun näytti tuon lämpimän kauniin puolensa, kuinka silloin toivo väkisinkin tahtoi herätä ja huutaa että »tuosta tulee vielä vanhusten ilo ja turva». Mutta korva oli tukittava ja ovi salvattava kiinni, sillä toivoa ei ollut elämässä muuta kuin pettymysten edelläkävijänä, eikä iloa muuta kuin surun sanansaattajana. »Tiedänhän minä sen, kun oma onni kolkuttaa hänen ovellaan, silloin hän sen ottaa, vaikka se olisikin minun surmani.»

Emäntä vetäytyi hätäisesti pois ikkunasta, ett'ei Antti ohi ajaessaan näkisi. Mutta Antti oli jo nähnyt ja nyökkäsi iloisesti päätään. Silloin toivo taas kolkuttamaan, että jos kuitenkin, jos säästyisi kerran särkymättä, se mikä oli kaunista ja hyvää — — — — —

Mäntyvaaran talo sijaitsi vähän matkaa kirkolta, järven toisella puolen samanne päin kuin herraskartano, jossa Martta palveli. Ajettuaan kirkolta vielä vähän matkaa, jätti Antti hevosensa läheiseen taloon, pyysi venettä lainaksi ja souti selän poikki. Rantaan laskeutuaan juolahti hänelle heti mieleen tarkastaa veneitä että voisiko niistä arvata, oliko Martta tullut talkooseen vai ei. Herraskartanon venettä ei siellä näkynyt, mutta saattoihan olla väkeä lähitienoolta, joitten kanssa Martta oli tullut.

Antti korjasi aivot tuhdon alle, veti veneen maalle ja pisti nutun, jonka soutaessaan oli riisunut, taas päälle. Sitten rupesi hän astumaan ylös pitkin pengertä suoraan pellolle, joka erotti talon rannasta.

Väkeä näkyi olevan paljon koolla. Kaikesta päättäen oli heillä määränä saada sinä iltana koko pelto leikatuksi, sillä he tekivät työtä kaikki kuin kilvan. Miehet olivat lakittomin päin ja paitahihhasillaan. Naisien huivit paistoivat kirjavina kuhilaitten laella. Pellon laitaan, jo leikatulle sarakkeelle, oli nostettu pöytä ja siihen kannettu kahvit ja vehnäset, joilla leikkuuväkeä kestettiin. Talon nuoret tyttäret kulkivat paikasta toiseen tarjoellen työntekijöille voileipiä, pitkiä, paksuja leipäviipaleita, joille oli voita sivuttu, ja joita sitte oli ladottu toinen toisensa päälle korit kukkuroilleen.

Kun Antti rannastapäin nousi pellolle, erotti isännän silmä hänet kohta. Ihmeissään katseli hän hetken, oliko oikeassa vai erehtyikö, mutta sitte läksi hän astua kipittämään vierasta vastaan.

Mäntyvaaran isäntä oli oikein vanhankansan mies, hidas, harvasanainen ja yksinkertainen tavoiltaan. Hän oli kooltaan lyhyenlätä, mutta tanakkatekoinen. Tukka joka oli keskeltä jakauksella, oli pitkänpuoleinen ja sileä kuin olisi sileäksi nuoltu. Kun hän tuli Antin kohdalle ojensi hän kättä, kohottaen toisen pyyhkäisemään ohimoa, kun ei ollut lakkia, jota nostaa.

»Kiitoksia. Mitä isännälle kuuluu?»

»Eipä erinäistä. Ei ole vaan meillä ehditty niin kuin Teitossa. Siellä kai on jo rukiit kuhilaille?»

»Johan ne tuli. Sattui kaunis talkooilma teille. Kyllä nyt kelpaa leikata.»

»Eihän nuori isäntä sentään mahda?» — Ukko hymähti ja katsoa luimisti kulmainsa alta.

»No eipähän miten. Kuka kehtaisi talkooseen tulla laiskottelemaan. Mennään vaan työhön. Vielä isäntä taitaa jaksaa?»

»Tottakai minä. Minä olen niitä entisajan ihmisiä. Mutta eihän ne nuoret nykyään, jotka ovat saaneet kirjaa oppia.»

»Sittehän se oppi oikein ojaan kaataisikin, kun ei sirppiä osaisi heiluttaa se, joka kirjaa on pidellyt.»

Ukko katsoi vaan Anttiin ja naureskeli salaviihkaa. »Niinhän ne mainitsevat, että nuori isäntä on vankka työntekijä.»

Antti punehtui pikkuisen. Olihan se lapsellista, mutta se tuntui niin mukavalta, kun isännäksi sanoivat. Tiesihän sen kaikki, että talo oli isän, mutta kun isännäksi sanoivat, oli se kuitenkin tunnustus siitä, että hänelläkin oli siinä osaa. Ja olihan hän jo isännyyden edesvastuutakin saanut tuntea, kun oli kotiin tultuaan hoitanut melkein kaikki asiat.

Mäntyvaaran isäntä vei vieraansa suoraan kahvipöydän luo, ja vasta kun kahdet kupit oli juotu, pääsi Antti leikkaamaan.

Jo kahvia juodessaan oli hän vilkaissut ympärilleen peltoa pitkin erottaakseen oliko Martta joukossa. Hän oli tuntevinaan hänet etäisimpien parvessa ja huomasi kohta, ett'ei hän huomiota herättämättä voisi siirtyä sinne asti.

»Tuossa on kappale kesken jätettyä sarkaa, sen minä otan osakseni», huomautti hän isännälle, ottaessaan sirppinsä. Isäntä läksi matkaan ja rupesi rinnan

leikkaamaan, mutta pian tuli taas toisia vastaanotettavia ja kahviteltavia ja siihen se isännän leikkuu jäi. Antin laskuihin sopi se hyvästi, sillä hän oli heti ajatellut, että kunhan hän saa sarkansa leikatuksi menee hän juomaan pellon keskelle asetetun suuren sahtitynnörin luo, ja sieltä hän, jos vaan saa mennä yksin, helposti voi liittyä Martan ja hänen läheisyydessä leikkaavien joukkoon.

Martta nosti vähän päätään, kun kuuli Antin äänen. Hän lensi punaiseksi ilosta ja Antti ilostui sitä nähdessään. He leikkasivat rinnan, mutta paljo he eivät puhuneet. Jonkun sanan vaan sanoivat toisilleen silloin tällöin tavallisista jokapäiväisistä asioista. Mutta niilläkin sanoilla oli arvonsa, kun he saivat ne sanoa toinen toisilleen. — Eihän sitä heille usein suotu.

Leikkuuväen kiire kasvoi kasvamistaan, jota pitemmälle päästiin. Toivo siitä, että pelto tulee leikatuksi, vahvistui ja lisäsi vauhtia. Idästä nouseva musta pilvenlonka taas uhkaili sadetta, ja sekin hätisteli kuin piiska kintereillä.

»Kunhan ei vaan tulisi ukonilma», arveli muuan leikkuumiehistä.

»Hikevätä onkin ollut tänään», säesti toiset.

»Mitenkä minä silloin pääsen kotiin?» kuiskasi Martta puoliääneen.

»Odotat täällä.» Antti katsoi häneen veitikka suupielessä.

»Ei, sitä minä en voi. Lupasin rouvalle olla kotona kello kymmenen.»

»Mikä ihmeen hätä heillä tänä iltana?»

»Herrasväki itse lähti kylään ja rouva luottaa minuun. Sanoi, että on turvallisempi, jos tietää että olen kotona.»

Antti avasi huulensa kuin jotakin sanoakseen, mutta samassa nielasi hän sen sanottavan ja vastasi vaan: »Kyllä minä siinä tapauksessa siitä huolen pidän.»

»Ei nyt sovi lähteä», esteli isäntä, kun Antti teki lähtöä. »Nythän paraiksi ovat saaneet ruoan pöytään ja tuolta nousee aika jumalanilma. Ruoatkin olivat pöytineen päivineen pihalta korjattavat takaisin tupaan. — Tottakai isäntä nyt ruoalle jää?»

»Kyllä minun nyt on lähteminen.» Antti piteli lakkia toisessa kädessään ojentaen toisen isännälle. »Vanhukset siellä kotona ehkä ovat peloissaan tämmöisellä ilmalla ja sitte voin auttaa tätä naapurinkin tyttäätä, joka palvelee Vik'in kartanossa. Isäntäväki taitaa olla poissa ja hän oli luvannut tulla kotiin kymmeneksi.»

Isäntä katsoi veräjälle, jonka suulla Martta seisoi. Mutta Martta oli kääntynyt selin puhujiin eikä isäntä saanut katsotuksi, minkä näköinen hän oli. Eihän se niin tähellistä ollutkaan, mutta olisi vaan muuten ollut mukavaa nähdä, ketä nuori isäntä oli niin halukas saattelemaan.

»Voisihan täältä meiltäkin», ehdotteli hän silmiään vilkutellen, »panisin jonkun miehen tuota tyttöä saatamaan.»

»Kiitoksia, no jos isäntä on niin hyvä», Antin ääni oli huoleton. »Mutta kyllä minun kuitenkin on lähdeävä vanhusten luo.»

»Vai on, vai on, ei sitte taida pyytämiset auttaa?»

»Ei auta. Hyvästi vaan. Ja käykää talossa.»

Antti astui pari sylvä pois päin. Silloin tuli isännälle häätä. Perässä täytyi hypätä. »Isäntä hoi, kuulkaa! Kyllähän tuo tyttö kai odottaa. Kun ei ne miehet taida tällaiseen tuuleen ja jumalanilmaan lähteä.»

»Tuskinpa voi odottaa, kun lupasi olla kotona kymmeneksi. Kyllähän täällä saattomiehiä kai on?»

Isäntä raapasi korvallistaan. »Mutta tuolta kun nousee oikein paha pilvi ja sitte on juuri iltasen aika — — —.» Isäntä koetti puhuessaan turhaan tähystellä Marttaa. Tyttö seiso i seipintaisesti selin katsellen järvelle, jossa tuuli jo oli pieksänyt laineita lakkapäiksi. Hänen vieressään, veräjän suulla seiso i pitkäkarvainen koira, joka menossaan huiskutteli häntäänsä ja tuon tuostakin levottomasti ulvahti.

»Jos isäntä kuitenkin ottaisi viedäkseen?» Mäntyvaaran isäntä ei tietänyt, miten luikerrella päästäkseen irti omasta satimestaan. »Kyllähän se vaivaksi on, mutta jos nyt kuitenkin, kun isäntä kerran jo taisi luvatakin.»

»Miks'en minä», Antti puhui huolettomasti, vaikka kovasti pakkasi naurattamaan. »Samassahan se menee.»

»Mutta kyllä siellä käsivoimia koetellaan.» Isäntä puisti päätään.

»Olen minä suurempia selkiäkin kyntänyt. Hyvästi isäntä vaan.»

Ehdittyään veräjän kohdalle pysähtyi Antti ja sanoi kovalla äänellä niin että isäntäkin sen vielä kuuli: »No kiireesti nyt.» Sitte lisäsi hän nopeaan ja hiljemmin: »Tule jälessä, minä astun vähä edellä. Tuo ukko kai pitää meitä silmällä.»

Antti kiirehti edellä veneelle päin ja Martta Toverin kanssa tuli hiljalleen perässä. Rinnettä laskiesaan kääntyi hän kerran taakse päin ja näki silloin vanhan isännän vielä paikoillaan silmin heitä seuraten. Häntä nauratti vähän, mutta samalla oli hyvä mieli siitä, että Antti oli häntä varoittanut. — Jos muutenkin oli ilkeätä joutua ihmisten hampaisiin, olisi se Antin vanhempain ja Antin itsensäkin tähden ollut kovin ikävää nyt juuri kuin Teiton arvo oli kohoamassa ja Antti kaikkien mielestä pitäjän paraimpia poikia. Onni se oli että Teitto oli siksi syrjässä ja Martta itse tänä viime vuonna kotoa poissa. Muuten kai sitä ei olisi edes nähin asti saanut olla rauhassa.

Toveri, joka ensin oli haukkuen ja hyppien juosut Martan rinnalla, jätti hänet samassa, kun näki Antin työntävän veneen vesille. Koira ymmärsi heti, että se vene oli heitä varten ja iloisesti haukahdellen loikkasi se rantaan, hyppäsi suoraan veneeseen ja nousi pystyyn Anttia vastaan. »Kuules sinä», sanoi Antti, sivellen koiran tuuheata turkkia, »mitenkähän me tässä toimeen tulemme?» Hän katsoi huolestuneena järvelle päin. Koira ymmärsi hänen ajatuksensa ja ulvahti haikeasti.

»Jos tämä koira meille vielä tuhon tekee?» Antti katsoi kysyvästi Marttaan, joka paraiksi rantaan ehti.

»Ei se, se tottelee, kun siihen vaan katsoo.»

»Mennään sitte Jumalan nimessä.» Hän työnsi veneen vesille, käski Martan perään ja tarttui airoihin. Samassa jyrähti ukkonen ensikertaa ja kun he olivat pari sylvä rannasta, valkaisi salama mustuneen taivaan.

»Tästä tulee kova ottelu.» Martta ponnisteli voimiaan pitääkseen veneen suorassa.

»Peloittaako sinua?» kysyi Antti.

»Ei.»

»Eikö ensinkään?»

»Vähän vaan.»

Sade oli yht'äkkiä hienosta pisartelemisesta muuttunut rankaksi kuuraksi, joka pieksi laineita, niin että vesipisarat veden pinnalla kimposivat korkealle pystyyn kuin terävät piikit. Taivas oli mustanpuhuva, tuuli velloi vihastunutta vettä ja ukkosen kumeat jyrähdykset säestivät aaltojen ärjyntää.

»Hiljaa, Toveri, hiljaa!» Martta painoi koiran takaisin veneen pohjalle. Salama toisensa perästä valkaisi taivaan ja joka kerralta ulvahti Toveri.

»Se on ilkeätä tuo!» Antti tunsi, että koiran valitushuudot vihloivat hänen sydäntään.

»Älä sano, se on niin uskollinen eläin!»

»On tämä vene vaan niin kevyt ja kiipperä kuin herneen palko.»

»Silläpä se laineille nouseekin.»

He eivät paljon voineet puhua. Kummallakin oli täysi työ suoritettavana. Vasta kun olivat tunnin soutaneet olivat kutakuinkin lähellä rantaa.

»Tässä se vielä pahin!» Martta nosti melan veneeseen ja puhalteli. »Juuri tuossa salmessa käy aina ristiaallot.»

Anttikin puhalsi hetken, voimaa kootakseen. »Ainahan se satamaan laskeminen on vaikeata. Sen olen minä kyllä jo oppinut.» Hän tunsi, että kädet jo rupesivat vapisemaan ja hän mitteli silmillään välimatkaa,

jaksaisiko uida ja voisiko pelastaa Martan, jos vene sattuisi kaatumaan.

»Nyt tulee tuulen puuska!» Martta pani melan veteen ja Antti tarttui taas airoihin.

Kuinka se vene kallistui ja keikkui, painui aallon pohjaan kuin uppoamaisillaan ja heitettiin samassa harjanteelle, jossa vaahtopää laineet kahden puolen syöksyivät veneeseen. Ja samassa, kun sitä oltiin alas painumassa, tuli taas uusi musta vihainen jättiläislaine vyöryen.

Martta tunsu hengityksen rinnassa salpautuvan ja silmissä sulsi kaikki yhdeksi ainoaksi mustaksi vihaiseksi laineeksi, joka oli hänet upottaa.

Antista tuntui siltä kuin hän olisi aironsa ilmaan vajottanut. Hän ei huomannut miten raskasta oli sou-
taa, ei että voimainsa takaa painoi jalkansa veneen pohjaa vastaan tukea saadakseen, ei että puristi airoja niin, että kynnen alukset kävivät valkoisiksi ja suonet pullistuivat kuin ratketakseen.

Tuulispää asettui hetkeksi, vielä voimakas aironveto ja vene kiiti kuin käden viskaamana niemen kärkeen.

Läpimärkinä hyppäsivät molemmat rannalle. Vene jäi maalle vetämättä. Laineet pieksivät kiukkuisasti sen laitoja ja kokka kalkutti kiveä vasten. Mutta Antti ei sitä huomannut. Hän ei saanut sanaakaan sanotuksi, seisoi vaan ilmaa särpien keuhkoihinsa kuin olisi hän ollut läkähtymäisillään.

»Miehellä mela kädessä, Jumala venettä viepi.» Viimein sai hän puhuttua ja se helpotti.

Martta tunsu, että hän vapisi. »Kiitoksia», sanoi hän hiljaa, »kiitoksia.»

Kun vene viimein oli maihin vedetty ja vesi ajettu veneestä, läksivät he astumaan yhdessä maantielle päin. Toveri juoksi läpimärkinä, mutta iloisena heidän edellään haukkuen minkä jaksoi ja tuontuostakin piehtaroiden tiepuolessa niin että musta, märkä turkkinsa kävi harmaaksi saviperäisestä hietikosta. Sade oli yht'äkkiä asettunut ja ukkonenkin kuului vaan etäisenä jyminä.

Martta ja Antti ajattelivat molemmat, että tämä matka oli heille kuva heidän tulevasta elämästään. Rajuilmaa ja tuulta tiesivät he odottaa, mutta kun saivat toivoa tällaista onnellista ja hyvää loppuakin, jaksaisihan sitä silloin.

»Ei sitä tämänkään loppua näin hyväksi kaiken aikaa tiedetty.» Antti huokasi. Hän tunsu, että matka oli kysynyt sekä sielun että ruumiin ponnistusta.

Martta sulki silmänsä niinkuin veneessäkin keskellä pahinta pyörrettä ja hän tunsu miten kylmä väre karmi selkäpiitä. Jos olisivatkin uponneet, jos hautauneet tuon jättiläislaineen alle, jolla jo oli kita avoinna, vaahtoharjanteet valmiina syleilyyn. Olisihan se vienyt heidät molemmat samalla. Mutta Martta tunsu, ett'ei se olisi ollut hyvä sittekään, ei nyt juuri, kun Antti odotti ja elämä odotti — — —.

Hänen tuli yht'äkkiä niin sanomattoman hyvä olla. Hän tunsu että hän oli kalman kidasta päässyt pakoon rauhan ja onnen satamaan. Antti oli häntä auttanut, itse oli hän parastaan koettanut ja Jumala oli venettä vienyt. Kuinka hyvä Jumala oli ja miten

hyvä oli uskoa hänen rakkauteensa niinkuin äitikin uskoi!

»Nyt minä aijon puhua isälle ja äidille», sanoi Antti, kun he tienkäänteessä olivat valmiit eroamaan.

»Vaan pitäisi minun ensin kertoa tästä isälle ja äidille Rajalassa», huomautti Martta.

»Tule sinä sitte sunnuntaina kotiisi puhumaan.»

»Ja sinä puhut sitte vasta myöhemmin, niinkö?»

»Niin, heti sitte, jos vaan uskallat tulla — — vaikka aallot ärjyisivätkin.» Antti hymyili, mutta se hymyily oli vakavata.

»Jos sinä uskallat pyytää, vaikka tiedät — —» Hän ei saanut viime sanoja sanotuksi.

Silloin täytti suuri ilo Antin sydämen. Tiesihän hän, että he pääsisivät satamaan: »Jumala venettä viepi», sanoi hän ja tarttui Martan käteen. Silloin loistivat Martankin silmät, vaikka puna oli poskilta poissa.

Ja Antti tunsi, että kun myrsky tulee ja taivas jylisee, silloin se lankee hänen osakseen ponnistaa ja taistella, suojatakseen sitä, jota on rinnalleen pyytänyt. — Vaan eikö hän sitä tahtoisi?

Hän tunsi onnen ja voiman virtana valuvan jäseniinsä.

»Rakkaus nuorten, vaikkapa vuorten ylikin kulkea taitaa», sanoi hän, ja ne sanat ne raikuivat.

Kun Martta sunnuntaina tuli Rajalaan vanhempiin katsomaan, oli isä vuoteessa. Hän oli aina ollut heikko terveydeltään. Pitkin talvea oli hän kitunut, elpynyt kevään tullessa, mutta taas kääntynyt kipeäksi vilustuttuaan työstä tullessaan.

Martta istui hänen vuoteensa laidalla ja kertoi kuulumisiaan. Isä ja äiti tahtoivat tietoa kaikesta, miten herrasväki kartanossa jaksoivat, olivatko yhtä tyytyväisiä Marttaan, kävikö paljon vieraita ja oliko työtä enemmän kuin oli jaksanut tehdä?

»Vieläkö muuta kuuluu?» sanoi äiti kuin leikillä, korjatessaan isän päänalusta.

»Vielähän pikkuisen.»

Äiti katsoi pitkään, sillä hän kuuli äänestä, että se oli jotain erikoista. Samassa alkoi Martta kertoa leikkuutalkoosta ja Antista. Kyllähän vanhemmat sen jo kauan olivat tienneet, että he olivat olleet hyvät keskenään Antti ja hän, mutta nyt se oli lopullisesti puhuttu ja ratkaistu. Se oli jo heidän välillään tullut selväksi silloin, kun metsäpolulla tapasivat, mutta nyt oli Antti päättänyt puhua vanhemmilleenkin.

»Ei siitä mitään tule», sanoi isä yksikantaan.

»Miks'ei, isä?»

»Minä tunnen sen suvun.»

»Mutta minä tunnen Antin.» Martan sanoissa helähti rakkauden täysi luottamus.

»Sinä et tunne maailmaa etkä elämää siltä. Antti saattaa olla hyvä poika, mutta ei hän voi vanhempiansa mieltä muuttaa.»

Äitiä rupesi itkettämään. Että sen pitikin tulla, tällaisen surun hänen ainokaisellensa. Ei tässä ollut helppoa vanhemmankaan, mitä sitte lapsen! Raskas kieltää siitä, mihin sydän käski, raskas myöntääkin, kun tiesi että kohtalo, johon he sillälaililla antaisivat suostumuksensa, kävisi tyttärelle ehkä liiankin raskaaksi.

»Et sinä tiedä, mitä sinä pyydät, lapsi parka!» Leena kuivasi silmiään esiliinan nurkkaan. »Siellä on särmäiset kivet ja pistävät piikit jalkaisi alla, jos mökistä joudut isoon taloon miniäksi.»

»Kyllä tiedän, mutta minua ei pelota.»

Isä ei sanonut vähään aikaan mitään. Hän makasi vaan selällään ja huokui raskaasti. Hikiherneet nousivat kasvoille ja otsa meni ryppyyn. Hän taisteli kovan taistelun luvatako vai ei, sanoako vai vaijeta. Viimein kääntyi hän kyljelleen, pyyhkäisi kädellä otsaansa ja rupesi puhumaan hiljaa ja kuiskaamalla kuin Martalle yksin.

Se ei ollut ainoastaan sitä, että toinen oli varakkaan talon poika, toinen mökin köyhä lapsi, joka tässä oli esteenä. Se oli vielä sekin, että perheiden välillä oli vanhaa riitaa ja eripuraisuutta.

Ennen vanhaan, kun vaari vielä oli nuori ja tervejärkinen, oli Martan isänisä asunut suurta taloa naapuripitäjässä. Se oli ollut kaunis, muhkea talo, jonka piha kasvoi vanhoja riippakoivuja ja jonka ikku-

nain alla kalaisen, saarikkaan järven laineet iloisesti lipplottelivat rantakiviä vastaan. Isä muisti sen paikan vielä hyvin ja miten hauskaa oli ollut kaarnavenettä uittaa rannassa ja laiturilta onkia pikku kaloja, joita keväisin vilisi rannassa kuin sääskiä ilmassa suvi-illoin.

Mutta äiti ei ollut yhtä iloinen siellä suuressa kodissa. Hän oli enimmäkseen itkeytyneenä, varsinkin silloin aina, kun isä tuli kotiin ja jo pihalta rupesi kuulumaan outoa rähinää. Äiti silloin toimitti pojan pois ja kun tämä kerran uteli, mikä isän oli, kertoi äiti, että isä ei ollut terve. Mutta kerran tällaisen kotiin tulon perästä tuli äiti ääneen nyyhkyttäen sisään. Hän ei voinut puhuakaan isoon aikaan, itki vaan. Sitte kun viimein sai sanotuksi, kertoi hän nyyhkytysten lomassa, että isä oli myynyt heidän talonsa. Hän oli luvannut ostaa pienemmän paikan toisessa pitäjässä ja siellä ruveta työtä tekemään ja pysyä raittiina. Mutta tehtyään kaupat ja saatuaan rahat olivat toiset houkutelleet juomaan ja isä oli päissään lähtenyt kotiin ajamaan. — Äiti ei enää muistanut sairauksikaan sanoa. — Tiellä oli isä hukannut rahat, hukannut kerrassaan kaiken, mitä hänellä oli, paitse taloa, joka nyt jo olikin toisen oma. Rahoja koetettiin kyllä saada takaisin, mutta turhaan. Ainoa, jota epäiltiin, oli Teiton nykyinen vanha vaari. Hän oli tietä ajanut niihin aikoihin; mutta hän kielsi jyrkästi löytäneensä rahat eikä asiata saatu todistetuksi. Köyhäinhuoneella, juopposairaana kuoli sitte talostaan joutunut isäntä ja sinne kuoli suruunsa Martan mummonkin. Isää kasvatettiin huutolaislapsena pitäjällä. Heikko ja kituvainen kun hän aina oli ollut, olisi hän tuskin

mökkiläiseksikään päässyt, jos ei Teittolainen olisi hänelle Rajalan ränstynyttä mökkiä tarjonnut mitätöntä vuokraa vastaan, kunhan vaan sai mökkinsä asutuksi. —

Isää rupesti ryvittämään, niin että ruumis vapisi. »Semmoiset ne on meidän välimme», sai hän vaivalla sanotuksi.

»Mutta ethän sinä sitä Antille viaksi lukene?»

»En, mutta minä en sinua sinne antaisi heidän poljettavakseen ja halveksittavakseen. Isäni, äitini ja kotoni ovat he vieneet. Vieläkö antaisin ainoan lapseni? Jumala armahtakoon, jos se on ylpeyttä, mutta minä en voi.» —

»Isä, isä!» Martta otti isän kädestä kiinni. Se oli kylmänkosteaa tuskanhiestä.

»Anteeksi antakaa, niin teillekin anteeksi annetaan, tehkää niille hyvää, jotka teitä vihaavat ja vainoovat.» Leenan kädet kytkeytyivät ristiin. »Ei sillä, ettei voisi sopia ja unohtaa. Sovussahan vuosia jo olemme eläneet yhdessä. Mutta se tie tulisi sinulle, lapsi, niin raskaaksi.»

»Äiti, minä olen nuori ja minä rakastan Anttia.» Martta tunsu, että nyt hän häntä vasta rakastaakin, nyt, kun on tuhannet esteet tiellä ja kaikki vaan pyrkivät heitä erottamaan. Nyt, kun hän kuulee, miten rumia huhuja Antin lapsuudenkodista kerrotaan ja miten paljon sanomista ihmisillä on ollut, nyt tahtoo hänkin osan siitä häpeästä, tahtoo taistella ja tehdä työtä siksi, kunnes kaikki sen näkevät, ettei kirous enää paina Antin kotia, vaan onni ja siunaus siellä asustavat.

»Kyllähän kaikki nuoren mielessä helpoksi kääntyy.» Äiti huokasi syvään.

»Minä en voi, minä en voi», mutisi isä.

Silloin painui Martta polvilleen vuoteen viereen. »Isä, ethän sinä minulta sitä kiellä. Anna minun mennä, minä en pelkää.»

Isä ei vastannut.

»Eihän äitikään peljännyt eikä väistynyt, vaikka sinä olit köyhä.»

Silloin isän käsi vavahti. »Jos se niin olla pitää — — —»

»Ja jos sinä uskallat, lapsi.» Äiti kumartui Martan puoleen. Silloin Martta painoi päänsä äidin polvelle niinkuin ennen pienenä ollessaan ja sanoi hiljaa: »Uskallan, kun sinä neuvot ja rukoilet.»

Antin puhe Teitossa päättyi lyhempään. Isä rupesi nauramaan ja kysyi, eikö Antti sitä tiennyt, että piikatytön varalta oli isä hänet kasvattanutkin. Äiti ei sanonut mitään, kuunteli vaan ja nousi sitte poistuakseen. Mutta Antti pysäytti hänet. »Ette saa mennä, äiti. Minä olen puhunut asiani eikä se minun puolestani muutu. Jos tahdotte miniän, otan Martan. Jos ette siihen suostu, ette ainakaan mieltäni saa muuttumaan enemmän kuin Anninkaan mieli muuttui.»

Äiti kalpeni. Osasipa poika armottomasti iskeä, tähdätä juuri kipeimpään kohtaan ja niin kylmäverisesti, niin uhmaavasti kuin ei hänellä tunnetta olisi ollutkaan.

Niin oli kuin äiti oli ajatellut. Kun tulee oma tahto ja omat toiveet mieleen, silloin ei se mitään maksa, vaikka äiti olisikin sydänverensä lapsen tähden vuodattanut.

Antti nousi ja lähti huoneesta. Hän oli sanonut

sanottavansa eikä enää tahtonut puhetta jatkaa. Isä ja äitikään eivät siitä sen pitemmälle puhuneet, mutta painostavaksi kävi siitä puoleen taas elämä Teitossa. Työt tehtiin, askareet toimitettiin niinkuin ennen, mutta iloista sanaa ei usein kuultu. Isäntä käydä kompuroi sauvansa nojassa, tarkasteli kaikkea, moitti ja riiteli, kun vaan aihetta sai vaikka neulan silmästä, ja asettui vasta, kun Antti ehti selittämään, miksi nyt oli tehty toisinpäin kuin isän ollessa käskijänä.

Kykenevä ja rivakka se oli tuo Antti. Välistä ihan isää harmitti, että poika aina oli oikeassa. Ei se ihme sitte, että hän oli niin itsetietoinen. Koko hänen olentonsa toisti sitä yhtä ja samaa: »Tämä on oikein, näin se on tehtävä, ja näin minä sen teen.» — — Mutta toisen kerran taas, kun isäntä olisi suonut pojan osottavan mahtiaan, oli hän kuin ei sitä olisi ollutkaan. Annas vaan, kun tupaan tuli työn hakija tahi avunkerjääjä, silloin istui nuori isäntä penkillä ja puhutteli kuin parasta ystäväänsä, katsoi silmiin, kuin puhki nähdäkseen ja voidakseen päättää, mitä miehiä tuo avunpyytjä oli, oliko tositarpeessa vai ei, ja miten olisi autettava. Ja sitte sitä pantiin keitot ja puurot pöydälle ja autettiin ruualla, jos ei muulla sopinut auttaa.

»Hunningolle se vie tällainen komento», vakuuteli isäntä kymmeniä kertoja, mutta Antti vaan sanoi, että kun hän tekee työt ja pitää huolen kaikesta, tahtoo hän oikeuden menetelläkin niinkuin hyväksi näkee.

»Se on kuin äksy hevonen, ei siihen mitkään ohjokset pysty», murisi isä. Mutta sitte taas täytyi tyytyä ja leppyä, kun kaikki näytti menevän hyvin.

Syyskiireitä yhä jatkui Teitossa. Vainiot korjattiin puhtaiksi, riidet puitiin ja hinkalot täyttyivät. Kaikilla oli työtä ja touhua ja joutua piti. Mutta emäntä laski itsekseen, miten lähellä Annin kuolin- ja hautauspäivä jo oli.

Raskasta oli elämä hänelle. Suru kalvoi mieltä ja sitte vielä tuo kolottava, kolkuttava kysymys: Joko taas tuhoat oman ja lapsesi onnen, joko työnnät luotasi sen mistä viimeinkin ilosi valmistuisi?

Jospa hän vaan olisi ymmärtänyt, mitä tehdä? Mutta se oli aina ollut sellaista, että se hänelle selveni vasta jälestäpäin, silloin kun jo oli myöhä korvata ja parantaa. Silloin tuli kohtalo kuin ilkkuen vastaan, vilkutellen kadonnutta onnea kuin sanoakseen: »Tämä, katso tämä olisi nyt sinun, jos ajallaan olisit ymmärtänyt omaksesi ottaa.»

Jos olisi nyt kuitenkin pitänyt puhua Antin puolesta isälle? Jos olisi pitänyt koettaa taivuttaa ja sovittaa, ettei vaan kävisi kuin Annille tai vielä huonomasti. Jos pitäisi edes Annin muiston tähden?

»Ethän sinä äiti voi vastaan olla, jos he rakastavat toisiaan» oli Anni sanonut, hän, tuo lempeä, rakastava lapsi! Häneltä oli rakkautta riittänyt äidille silloinkin, kun äiti oli ollut kova hänelle ja katkeruudessa sitä miestä kohtaan, jota tytär rakasti, kuolettaanut pyhimvät ja paraimmat tunteensa. Hän ei koskaan olisi käynyt vieraaksi äidille. Ei mikään mahti maailmassa olisi voinut heitä eroittaa. Mutta miten kävisi Antin? Eikö toinen tullessaan työntäisi äidin aivan syrjään? Eihän äiti ollutkaan koskaan saanut yhtä suurta sijaa pojan sydämessä kuin Annin. Eikö

se vähäkin häneltä riistettäisi nyt? — — Ja kuitenkin, jos se oli oikein, jos Annin tähden — —?

Annin kuolinpäivänä kävi äiti haudalla vieden muassaan oman sitomansa seppeleen puolukan varsista ja myrtin oksista. Antti tahtoi lähteä kyytiin, mutta äiti kielsi. Hän tahtoi olla yksin, yksin suruineen ja sydäntaisteluineen.

Kun hän palasi haudalta, meni hän suoraan peräkammariin, jossa isäntä makasi. »Vuosi sitte näihin aikoihin oli hän juuri jättänyt meidät», sanoi hän siirtäen myrttiä ikkunalla ja katsoen ulos lammelle päin.

»Niinhän se taisi olla.»

»Oletko sinä ajatellut Anttia?» kysyi emäntä äkkiä.

»Mitä minä tuosta?»

»Hän on ainoa lapsemme. Jos pitäisi suostua?»

»Sen piikatyön ottamiseenko?»

»Niin, Martan.»

Isäntä nousi istumaan ja sylkeä roiskautti pitkään. »Siinäpä se. Milloinka vaimoväki olisi mieltään muuttamatta. Ensin pannaan vastaan, niin ettei tinkimisen varaa hiuskarvan vertaa ja sitte yks' kaks' käännetään kelkka.»

»Ei se niin yks' kaks' ole tullut käännetyksi. Monen yön unet ja päivän voimat siihen on mennyt.»

»No, mitä sitä sitte ajattelee?»

»Täytyyhän sitä, jos se hyväksi olisi. Ei äiti voi olla ajattelematta lastaan. Tämä asia ei ole minulle rauhaa suonut.»

»Ja sentähden et sinäkään sitä minulle soisi», sanoa tokasi isäntä ja kääntyi kyljelleen seinään päin.

Puhe päättyi siihen, mutta se jäi kuitenkin kytemään isännän mieleen. Se heräsi eloon joka kerta, kun sattui asioita, jotka olivat välillisessä tai välittömässä yhteydessä Antin naima-aikeitten kanssa. Kun uudet palvelijat tulivat taloon, muisti isäntä, ettei niitä tarvittaisi enemmän vaan paremmin vähemmän, jos emäntä olisi ihminen, joka itse on oppinut käymään käsiksi kaikkeen. Kun hän sanomalehdestä luki ilmoituksen talon tyttärestä, joka oli joutunut kihloihin maisterimiehen kanssa, pani sekin häntä ajattelemaan, ja joka kerta kun luuvalo ahdisti ja hän turhaan vaikeoi vaivojaan emännälle, ajatteli hän, että joutaisi jo lauhkeampiluontoinen tulemaan taloon, jota saisi käskä ja hyppyyttää ilman, että se nenestäisi ja kiukkuleisi. — —

Varmasti, niinkuin toinen toistaan seuraava vesipisara vähitellen uurtautuu kallionkin halki, uurtivat nämä ajatukset jälkensä isännän mieleen. Sopisihan hänen vaikka mukautuakin. Eihän siitä tosin kunniaa talolle koitunut, mutta Antti oli jo siksi arvossapidetty ja talo siksi hyvässä kunnossa, että pysyisi sen kunnia pystyssä vaikka miniäksi tulisi köyhä mökkiläisen tytär. Itsehän isäntä oli häntä eteenpäin auttanut ja luunaan pitänyt, niin että tyttö oli koulut käynyt ja opit oppinut rinnan Annin ja Antin kanssa. Kiitollisuuden velassahan tyttö oli joka suhteessa. Ei hänen sopisi vaatia eikä määrällä, kun taloon tulisi. Tuntisi heti alussa, että armosta hän tänne on otettu ja koettaisi nöyrällä palvelevaisuudellaan sovittaa köyhyyttään. Sellainen jumalisten vanhempien lapsi tässä olisikin hyvä olemassa. Ei toisi turhaa koreilemista eikä kaik-

kia uudenaikaisia tapoja, vaatimuksia ja hullutuksia tullessaan. Ehkäpä Antti oli huomannut senkin asian laidan ja siitäkin syystä pysyi niin lujana. Kyllä vaan se poika tiesi, mitä teki. Ei se suotta ollut isänsä poika.

»Vieläkö sinä sitä piikatyttöä ajattelet?» kysäsi isä äkkiä Antilta eräänä iltana vähää ennen joulua. Antille nousi tumma puna kasvoihin ja levisi hiusrajaan asti.

»Jos isä aijotte puhua Martasta, niin puhukaa oikein; ei pilkalla eikä ivalla.»

»Enhän minä, kysyin vaan, että vieläkö ottaisit?»

»Turha on sitä kysyä. Ei minun mieleni muutu.»

»Kah, pitänee se sitte ottaa tänne», sanoi isäntä ja koetti nauraa. »Aika käy niin pitkäksi, kun sinäkin vaan olla jurotat kuin mikäkin erakko.»

Antti kääntyi ovelle päin. Hän oli avauksesta kuullut, että äiti oli tullut sisään. Hän kääntyi äitiin päin. »Mitä äiti sanoo?»

»Eipä minulla tässä sanomista.» Ääni oli kolea. Mutta samassa se murtui ja rupesi värisemään. »Kun vaan olisi sinulle onneksi», sai hän sanotuksi niin hiljaa, että Antti sen yksin kuuli.

»Kiitoksia, isä, kiitoksia, äiti! Nyt vasta hyvän teitte.» Hän ponnahti pystyyn kuin ilonsa nostamana. »Uudesta vuodesta alkaen uusi elämä täällä, eikös niin?»

Isä ja poika rupesivat puhumaan ulkonaisista asioista ja niitten järjestämisestä. Äiti pujahti yksin pirttiin, heitti siellä ison huivin hartioilleen ja hiipi ulos.

Kuu kumotti pilvettömällä taivaalla ja ulkona oli valkoista kun päivällä. Mutta se oli sellaista jäytävän kylmää, kuollutta kaikki. Lumipeite paistoi valkoisena kuin käärinliina ja kuu kumotti kelmeänä kuin kuolleen kasvot.

Emäntä käärası huivin paremmin ympärilleen. Kuinka sydän velloi verta hänen suonissaan, kuinka se tykytti ja löi, takoi ja jyskytti! — — — —

Nyt se oli tehty, nyt päätetty ja sanottu. Se kevensi mieltä, että hän oli saanut sanotuksi, minkä sanoi, että pojan onni sittekin oli hänelle rakas. Hän tunsu, että niin se kuitenkin oli, ja hän tahtoi, että Anttikin sen tuntisi. Mutta katkeralta se tuntui samalla. Se oli kuin viimeisen toivon hituisen poisantamista toiselle. Se tuntui siltä kuin olisi hän poveltaan ottanut murusen, jota nälissäänkin vielä oli säästänyt, ottanut ja antanut toiselle ja sanonut: »Syö, se antaa voimaa ja elämää, minä tiedän sen, mutta se ei ole minua varten. Minä olen monta sellaista säästänyt, mutta ne ovat kaikki minulta riistetyt. Ota, ota, minä voin kuolla ilman sitä niinkuin olen ilman elänytkin.»

Emäntä oli kulkenut kiivaasti eteenpäin katso-matta minne kulki. Hän pysähtyi vasta, kun näki Rajalan. Silloin jäi hän tielle seisomaan kuin siihen paikkaan naulittuna. Näin oli hän kerran ennenkin kulkenut, hän muisti sen samassa kun pysähtyi, näin tus-kansa ajamana kulkenut tietämättä minne, kunnes joutui Rajalaan. Siitä oli vuosia jo kolmattakymmentä ja kuitenkin astui se nyt eteen selvempänä kuin muisto eilisestä päivästä. Silloinkin oli häneltä toivo kuollut. Hän oli hetken aikaa uneksinut onnesta, joskaan ei

keväisestä ja kauniista, niin kuitenkin tyydyttävästä arkionnosta, jota kannatti muillekin näytellä ja jolla voisi mieltänsä rauhoittaa muistojen kalvaessa. Tuohon arkionneen oli hän toivonsa kiinnittänyt ja kun se särkyi, näki hän tulevaisuutensa paareille pantuna, kuoleena ja hengettömänä niinkuin se menneisyys, jota hän ei jaksanut muistella. Hän oli silloin luullut haudanneensa kaiken, mikä elämälle arvoa antaa, kuoletaneensa viimeisenkin sydämensä toiveen. — Mutta toivo, mikä ihmeellinen elinvoima sillä olikaan, aivan kuin keväälläkin! Kun talvi on saanut kaiken elämän surmatuksi, kas jo alkaa kuolinkääreen alla uusi elämä sykkimään. Uudet voimat luovat uuden elämän, uuden kevään, uuden toivon ihmisrintaan. Niin se oli Annankin elämä ollut taistelua, tuskallista, näännyttävää taistelua elämästä ja kuolemasta. Joka versovan toiveen oli talvi tappanut, mutta joka lämmin valon tuike hänen tiellään oli herättänyt uuden eloon. Nytkö hän kerrankin hautasi viimeisensä, riisti sen juurineen rinnasta, luopui kerran kaikkiaan siitä, mitä hän elämältä oli toivonut ja tahtonut.

Hän muisti miten Liisun kätkyen vieressä hänen sielussaan oli herännyt aavistus siitä, että lapsi voisi tuoda uuden toivon ja uuden elämän sillekin, jonka oma onni oli mennyttä. Ja kun se lapsi sitte tuli — — Hän värisi — vilustako vai sieluntuskasta?

Ei hän sitte Annin kuoleman ollut luullut enää toivovansa eikä tahtovansa mitään: Mutta oliko siellä sittekin taas uuden toivon elämä salassa versonut, koska nyt tuntui siltä, että viimeinen taas viedään.

Hän oli sentään ollut niin hyvä poika äidilleen, tuo Antti! Monta lauhkeaa sanaa oli hän sanonut, monta pientä palvelusta tehnyt, joiden arvoa yksin äiti ymmärsi. Mutta kun Martasta tuli puhe, silloin hän sanoa sinkautti kovia sanoja vasten silmiä. Ja mitä hyvää oli Martta tehnyt Antille siihen verraten mitä äiti! Oliko hän valvonut yöt ja uhrannut päiviensä voiman! Oliko hän askel askeleelta rinnalla kulkenut, hoivannut, hoitanut, kasvattanut? Ja sitte tulee hän ottamaan kuin oikeutettua osaansa, ottaa vaan, vaikka äiti olisikin pojalle osannut paremmin valita. — Ja sitte kun hän on ottanut pojan, sitte ottaa hän tietysti emännyyden, ottaa sijan kaikkien sydämissä, ottaa kaiken, turhimmasta tärkeimpään.

Ja tuossa pienessä mökissä, tuossa metsän rajassa oli hän kasvanut, hän, joka tuon kaiken tekisi! Häntä oli siellä elätetty ja kasvatettu Teiton varoilla kuin kyytä povella. Ja tämä se oli kaiken palkka!

Vielä kerran katsoi emäntä Rajalaan päin. Sitte rupesi hän kiivaasti astumaan kotiin. Miten hän kadehti noita mökin ihmisiä, kadehti ja miltei vihasi. Sielläkin oli kuolema käynyt eloa korjaamassa, siellä oli puute ja köyhyys kynnyksellä vaaninut, mutta ne eivät olleet saaneet rauhaa sieltä pois hädetyksi eikä kasvojen kirkkautta sumennetuksi. Siellä ei sydämet nääntyneet onnen nälkäänsä, siellä oli puutteenkin päivinä sopusointua ja rauhaa. Heiltä heidän köyhyydessään riitti antaa hänellekin, antaa hänen ainoalle pojalleen sellaista, jolle poika enemmän arvoa antoi kuin äidin rakkaudelle.

Joku kulki Teiton pihan poikki. Anna painautui

nurkan taakse piiloon. Hänestä se oli kuin Antti eikä hän tahtonut Anttia tavata. Vasta kun hän näki, että pihalla ei enää liikkunut ketään, hiipi hän huomaamatta sisään. Mutta päästyään kamariin, jossa rupesi tilaa tekemään, katui hän. Kun olisikin Antti nähnyt. — Hän olisi varmaan tullut luo, ottanut kädestä ja puhunut lempeitä, lauhkeita sanoja. Sillä olisi kaikki ollut hyvin. Äiti olisi nähnyt, että sama on Antti hänelle kuin ennenkin ja Antti olisi ymmärtänyt, ett'ei äiti ole niin kova kuin miltä näyttää, hän vaan on kiusaantunut siitä, että hänellä aina on ollut jäytävä sielun nälkä eikä hän siihen nälkäänsä ole saanut kuin pienen vaivaisen murusen.

Kauan heittelihe Anna iltayöstä vuoteellaan. Aamupuoleen hän nukahti, herätäkseen väsyneenä päänsärkyyn ja huoliin. Hän toimitti askareensa tavalliseen tapaansa, mutta oli tavallistakin harvasanaisempi. Ja kun hän jotain sanoi, oli ääni kylmän kalsea. Mutta Antilla oli niin paljon ajattelemista, ett'ei hän sitä huomannut. Hän valjasti heti aamiaisen jälkeen hevosensa ja ajoi kartanolle, jossa Martta palveli. »Kynnys on alennettu, tie tasoitettu», sanoi hän. »Tule.»

»Milloin?» kysyi Martta.

»Uuden vuoden ensimmäisenä pyhänä haetaan kuu-
lutukset, jos tahdot.»

»Tahdon.» Äänessä ei ollut epäröimisen väretäkään ja sillä oli asia ratkaistu.

Teiton isännällä oli paljon huolta hääpidoista. Millaiset ne olla piti, se pulma oli pahin. Nämä nyt olivat ensimmäiset häät Teitossa ja viimeiset samalla, jotka tämän isännän puolesta toimeen pantiin. Olisi-

han ainoan pojan häitä kannattanut pitää niin, että niistä olisi pitäjiä pitkin puhuttu, ja olisihan siihen varaakin ollut, mutta kun morsian ei ollut mitään arvoltaan, oli se ihmisten tähden ilkeätä. He olivat ehkä useat nähneet hänet vasta palveluspaikassaan toimittavan askareitaan, ja nyt hän seisoi morsiamena Antin rinnalla.

Isäntää tuppasi suututtamaan, kun hän rupesi tätä mielessään hautomaan ja äreänä hän päätti, että jääkööt pitämättä kutsut. Hän itse on sairastanut ja mamma vanhenee. Menköön sen höykällä. Säästyöhän sitte nekin sataset.

Antin mieltä ei näissä asioissa kysytty eikä hän sitä kaivannutkaan. Yhdentekevää oli hänelle oliko vieraita paljon, vähän tai ei ollenkaan. Juhla oli sama juhla kuitenkin. Mutta vaikka hän ei puuttunut häähommiin, ei hän siltä ollut toimeton. Hän oli kuin kiihkossa saada kaikki hyvään kuntoon siksi kuin Martta tulisi. Hän osti salaa lisäkaluja keittiön puolelle, tarkasti kaikki vanhat ja uudisti mitä oli uudistuksen tarpeessa. Ja samaa komentoa piti hän navetan ja tallinkin puolella. Oli kuin hän olisi tuntenut, että koti ei ole uusi eikä kaunis, ei sellainen, johon nuori emäntä ilolla ja kepein askelin astuu. Ja kun olot eivät olleet hänen korjattavissaan, korjasi hän sen, mikä hänen huostaansa oli uskottu.

Rengit ja piijat oikein nauroivat nuorelle isännälle, mutta itse hän vaan työssään vihelteli ja pisti lauluksi milloin vaan jouti.

»Ilona käki metsässä, hyvä vaimo kartanossa»,

sanoi hän kerran kuin selitykseksi äidille, joka syrjästä häneen vilkasi.

»Monen toivo on tyhjäksi käynyt.» Äiti katsoi terävästi häneen.

»Ei tämä käy», vastasi Antti tyynesti. »Minä tunnen sen!»

Sitte ei kumpikaan puhetta jatkanut, mutta Antti ajatteli, että vähät niistä pikku korjauksista, jos ei korjaudu ihmisten mielet. Tukalaksi käy silloin elämä, vaikka olisi kultaa joka kapine ja helmistä joka huone.

Tammikuun loppupuolella pidettiin häät. Kutsuttuja ei siellä ollut muita kuin herrasväki, jonka luona Martta oli palvellut ja pappilan sekä Rajalan väki. Heti kun kahvit oli juotu, valmistihe rovasti vihkimään. Silloin vasta tuli Leena miehineen saliin, renkien ja piikojen järjestyessä oven suuhun.

Kun morsian sulhasen rinnalla astui huoneeseen, katsoivat vieraat hämmästyneinä toisiinsa. Sulhasen olivat he heti tullessaan nähneet ja hän oli sama kuin ennenkin, ainoastaan tavallista vakavampi ilme kasvoillaan. Mutta morsian hänen rinnallaan oli valkoinen kuin vaate, ja ennen niin pyöreä poski oli miltei kuopalla. Hän ei katsonut ympärilleen eikä vieraisiin, ei edes äitiinsä, joka vettynein silmin nojasi ovipieleen. Vasta kun hänen oli vastattava papin kysymykseen, kiinnitti hän katseensa häneen ja silmiin tuli silloin nöyrä, rukoileva ilme, kuin olisi hän pyytänyt anteeksi sitä, että seisoi siinä sen miehen rinnalla, jota hän rakasti.

Pappi hätkähti kesken toimitusta. Miten ihmeellisen puhuvat nuo silmät, kun ne häneen kiintyivät kimmeltäen kirkkaina läpi kyynelten!

»Minä kysyn sinulta — — — — tahdotko ottaa — — — —?»

Vastaus tuli selvään ja painolla, vaikka käsi, joka piteli sormusta, vapisi tuntuvasti. Samassa kuului parahdus, jota seurasi rytinä ja lopulta särkyvän astian kilahdus. Vielä toinen parahdus.

Antti hätkähti, kun kuuli sen. Hän tunsii äänen. Mutta toiset eivät parahdusta huomanneet. Heistä oli toiset nostamassa kaatunutta kukkaa, toiset häätämässä pois kissaa, joka hypätessään ikkunalle oli aikaan saanut tämän häiriön.

»Huono enne», kuiskasi karjakko renki-Matille, ajettuaan kissan pois.

»Vaiti», vastasi Matti tyynesti.

Pappi, joka levottomuuden aikana oli keskeyttänyt lukunsa, jatkoi taas. Mutta kaikkien mieli oli käynyt rauhattomaksi. Vasta kun pappi, joka oli hyvä laulaja, alkoi messuta, virtaili sävelistä tyynnyttävä, leppoinen henkäys yli kokoontuneitten.

Vihkimyksen päätyttyä kätтели vihkijä morsiusparia ja toivotti heille onnea ja siunausta Jumalalta. Sitte tulivat vanhemmat kättelemään. Mutta tuskin oli Leena, joka tuli viimeisenä, saanut puristetuksi Martan kättä, kun huoneen perältä kuului liikettä, joka sai kaikki katseet kääntymään sinnepäin. Antti leimahti punaiseksi. Hän oli jo kukan kaatuessa erottanut vaarin äänen muista. Hoippuen, harvat hiushaivenet pystyssä pääläella, astua kyykytteli vanhus lattian poikki.

Silmät pyörivät päässä ja katse leimusi kuumasti. Mutta säihkyvä pelokas ilme oli silmistä poissa. Hän kohotti laihan vapisevan kätensä suoraan Marttaa kohden ja huudahti äänellä, jonka soinnussa oli ennustajan juh-
lallisuutta: »Hän sen teki. Ettekö te kuulleet, kun se kaatui, se suuri, raskas vuori, joka oli kasvanut kauan!» Vaari painoi käden sydämelleen ja päästi taas haikean valituksen.

Isäntä riensi luo ja koetti vetää vaaria syrjään. »Sinä senkin — —», hänen silmänsä kipinöivät.

»Vaari», sanoi Martta hiljaa.

Silloin kirkastuivat taas vanhuksen kasvot. Hän ojensi molemmat kätensä suoraan morsianta kohden, kohotti katseen ylöspäin ja huusi äänellä, jossa purkautui tuskasta vapautetun koko kiitollisuus: »Siunattu, siunattu sinä, joka sen teit!»

»Oudot häät», sanoivat vieraat, kun olivat päässeet vähän matkaa Teitosta.

»Jumala häntä varjeltakoon ja auttakoon», nyhytti Leena painautuen penkille Rajalassa. Mutta Antti otti Martan käden ja sanoi vakavasti, vaikka ääni pyrki vapisemaan: »Tästä puoleen kuljemme kaksin.»

Vihkiäisiä seuraavina päivinä nähtiin vaari tavallista useammin talon puolella. Hän tulla hiipi hiljaa kenenkään huomaamatta sisään, painautui johonkin nurkkaan ja istui siinä, sopottaen itsekseen, siksi kun hänet huomattiin tai siksi kun hän näki Martan. Silloin hän heti tyyntyi, hykersi käsiään, naurahti puoliääneen ja siirtyi ovelle päin, josta sitte livahti pihalle.

Mutta kolmantena päivänä ei vaaria enää näkynyt. Tyttö, joka vei ruokaa hänelle kertoi, että ukko oli

vuoteessa eikä sanonut jaksavansa nousta, oli vaan sopottaen kertonut, että pappi on hänelle kovat sanat sanonut eikä tule niitä pyörtämään, vaikka vaari pyytää ja rukoilee.

»Mitähän tuo sillä tarkoittanee?» Emäntä heitti huivin hartioilleen ja läksi katsomaan. Vaari makasi nahkastensa peitossa tutisten ja ymähdellen. Hampaidon suu liikkui lakkaamatta ja rinta korahтели joka hengenvedolla.

Kun emäntä aukasi oven, raotti vaari silmiään, mutta tunnettuaan tulijan kääntyi hän tyytymättömänä pois päin vetäen nahkaset korvilleen.

Emäntä koetti kysyä ja puhutella, vaan vaari ei ollut kuullakseen. Vasta kun emäntä mainitsi pappia, vetäisi hän nahkaset korviltaan, maiskautti kuivaa suutaan kuin saadakseen sanat paremmin syntymään ja tapaili sanaa »pappi, pappi.»

»Haetaanko teille pappia?»

Vaari huokasi taas niin, että rinta rytisi alas painuessaan. »Se sanoi kovat sanat», sopotti hän.

»Eihän täällä ole pappia käytetty. Vaari on nyt erehdyksessä.»

Mutta vaari naurahti halveksivasti. »Ettepä muista muut, mutta minä tunsin, vaikka oli harmaata sarkaa kauhtana.»

Silloin heräsi Annan mielessä muisto Martti Lehdon käynnistä vaarin luona. »Haetaan nyt parempi», sanoi hän jotain sanoakseen. Sitte läksi hän toimittamaan isännälle, että vaarisi tahtoi pappia. Mutta isäntä ei tahtonut siitä kuulla puhuttavankaan. Mielipuoli ei pappia tarvinnut. Ei se siitä voisi selveta eikä sen

parempaan ymmärryksen alkuun päästä. Oli hänen hevosillaan muutakin tehtävää. Ei niitä tarvinnut turhan päiten pappilassa juoksettaa.

Martta sattui kuulemaan puheen keittiöön. Että isäntä sentään uskalsi! Paljonko oli vaarin tähden hevosia juoksetettu, ja jos nyt kerran tahtoi — viimeisen ehkä — ennenkun laudoilla lepäsi, niin oma poika ei tahdo antaa. — Hänelle tuli oikein hätä. Missä se Antikin oli, kun ei näkynyt. Martta juoksi ulos, haki ja huusi, vaikka pelotti, että jos kuulevat, isäntä ja emäntä jo suuttuvat siitä.

»Kyllä pian on pappi täällä», sanoi Antti kohta kuultuaan asian, meni talliin, otti paraan juoksijan ja lähti ajamaan.

Isäntä ällistyi, kun reki pyörähti pihaan ja pappi kirja kädessä astui portaille.

»Mamma hoi, keitätkös hyvät kahvit!» Isäntä vetäsi kamarin oven lukkoon ja kiiruhti vierasta vastaan saliin. Mennessään hän vielä ajatteli, että kun hyvänä pidetään ja puhutetaan niin ehkä ei tulekkaan ilmi, että vaari sairastaa. Mitä se sillä tiedolla teekkään, pappi. Ei se kuitenkaan vaaria tunne entuudesta eikä heikkopäisen puheita ymmärrä.

Mutta pappipa tiesikin jo koko asian. Ei hän kahvistakaan huolinut, ennenkun sai sairasta puhutella. Isäntä läksi saattamaan vaarin luo ja aikoi jäädäkin, mutta rovasti sanoi tahtovansa aina olla kahden sairaa kanssa. Ei siinä auttanut vastaansanomiset, vaikka oikein sapetti. Ja sitte oli vielä levoton mieli siitäkin, että mitä vaariukko papille höpisee.

Isännän teki mieli edes ikkunasta kurkistaa, mutta

luo hiippiessään tuli hänelle mieleen, että pappi varmaan istuu vuoteen laidalla kasvot aivan ikkunaan päin. Saisi siitä vielä mitä epäilyksiä jos näkisi, että isäntä salassa väijyy ja vakoilee.

Kauan rovasti viipyi sairaan luona. Isäntä odotti, tuskaili ja hyppäsi vuoroon ikkunasta salin ovelle ja taas ovelta keittiön puolelle.

Kunpa ne vaan osaisivat pitää sen kahvin lämpimänä! Ja kai niillä vielä oli vihkiäisvehnäsiäkin tarjota. Kumma miten vaimoväki oli rauhassa ihan kuin pappi ei olisikaan mikään harvinainen vieras Teitossa. Ja niin hitaasti ja välinpitämättömästi se mamman liikkuu. Oikein kiusotti!

Vihdoin näkyi rovasti astuvan pihan poikki. Isäntä kiepsahti kohteliaasti ovelle. »Paljon rovastilla nyt on ollut vaivaa, isä parka kun jo on niin pois järiltään.»

»Pääsee sitä usein järjettömänkin puheitten perille.»

»Niin kun Jumalan sanalla on oppinut henkiä koettelemaan», liukasteli isäntä. »Sellaista se on elämä. Vasta rovasti kävi meillä vihkimässä. Nyt kolkuttaa jo kuolema.»

»Niin, ei sitä ihminen koskaan tulevaa päivää tunne. Valmiina pitäisi olla, ett'ei tilintekopäivä yllättäisi kuin varas yöllä.»

»Jaa, jaa, niin oikein rovasti puhuu. — — No, tyttö, etkö ymmärrä tulla lähemmäksi? Rovasti on nyt hyvä ja ottaa kahvia. Onhan tässä näitä hääleivoksiäkin vielä, ihan kuin rovastin varalle säästyneitä.»

Rovasti otti, joi kahvinsa ja kiitteli. Sitte teki hän lähtöä vaikka isäntä pyysi jäämään, että vielä olisi

ehditty puhua ja sanaa yhdessä tutkia. Mutta rovasti sanoi olevan kiireen eikä nyt joutavansa keskustelemaan. Käski pappilaan, jos isännällä oli puhuttavia.

Isäntä saattoi rekeen liehakoiden viimeiseen asti, minkä ehti. Mutta kun reki oli näkyvistä kadonnut, liivahti hän vaarin luo. Tämä makasi liikkumattomana, huokuen raskaasti ja tasaisesti. Siinä maatessaan näytti hän väsyneeltä matkalaiselta, joka on kulkenut pitkät matkat levähtämättä, harhaillut sinne tänne, samonnut eksyksissä, tiettömässä korvessa ja voimansa kuluttanut etsien polkua, joka sokkeloista pois johtaisi — matkalaiselta, joka sitte, kun sen kerrankin on löytänyt, ensikertaa on uskaltanut painua levolle, nukkumaan tyyntä, tasaista unta, jota ei enää häiritse muisto entisestä harhailusta eikä pelko jälellä olevasta taipaleesta.

»Isä», Teittolainen puisti nukkuvaa hartioista, »isä, ettekö herää?»

Vanhus ynähti unissaan, nosti väsyneesti silmäluomiaan, samassa painaakseen ne taas kiinni.

»Isä, te olette viekas, vanha kettu, mutta te ette minua petä. Antakaa pois nyt ne rahat, ennenkun menette hautaan.»

Ei mitään vastausta. Ainoastaan raskas kuorsauksen tapainen hegenveto. Silloin otti isäntä kaksin käsin ukkoa hartioista ja puisti niin, että pää retkahti sängyn laitaan ja silmät rävähtivät auki. Mutta ne painuivat kiinni melkein samassa.

Isäntä katsoi levottomasti ympärilleen. Yksin oli hän huoneessa ja ukko taisi tehdä lähtöä. Silmätkin kun auetessaan olivat niin sameat, ja katse murtunut. Taisi olla paras hakea vaimoihmisiä saapuville, nehän

ne osaisivat sairasta hoitaa ja kuolettaa. Ei se mieheltä käynyt, ei ainakaan tällaiselta huonovoimaiselta kuin hän.

Kaikki säikähtivät, kun kuulivat, että vaari niin äkkiä rupesi lähtöä tekemään. He kerääntyivät hänen vuoteensa ympärille ja siinä sitte odotettiin, että sammuisi elämän liekki. Mutta eipä ottanutkaan sammukseen nyt, kun sitä odotettiin. Vaari oli aina ollut itsepintainen ja aina hän oli kiusallakin tehnyt päinvastoin kuin hänen olisi pitänyt tehdä. Sen tavan piti hän kuollessaankin. Hän meni puhumattomaksi silloin, kun hänen olisi pitänyt puhua, ja kun odotettiin hengenlähtöä, ei se lähtenytäkään.

Kun koko päivä ja vielä yökin oli kulutettu turhaan kuolemaa odoteltaessa, rupesi vaari ihan kuin kiusalla taas virkumaan. Senkin hän ymmärsi tehdä juuri silloin kun ei olisi pitänyt, silloin kun ei muut sattuneet luona olemaan kuin Antti ja Martta, joita isäntä monet kerrat oli ukon luota häätänyt pois, mutta jotka silloin juuri sattuiivat olemaan saapuvilla.

Ukko oli maannut puhumattomana kaiken aikaa ja isäntä, joka oli yön valvonut, oli väsynyt odotukseen. Häntä rupesi raukasemaan niin, että täytyi lähteä vähä jalottelemaan ja jättää vaari Antin kanssa kahden. Mutta eikö osannut Martta heti pujahtaa sinne! Vuoteen vieressä seisossaan näki hän vaarin kasvojen vääntyvän kuin tuskasta ja huomasi hänen kielellään tavoittelevan kuivia käpristyneitä huuliansa. Silloin Martta laski kätensä vanhuksen pään alle ja nosti vesiastian hänen huulilleen. Samassa aukaisi vaari silmänsä. Vaivaantunut ilme hävisi, kuolemankelmeät

kasvot kirkastuivat kuin hymyyn ja huulet sopersivat hitaasti: »Siunattu, siunattu.» Ne olivat vaarin viimeiset sanat. Yöllä hän sitte läksi, puhumatta ja hyvästi heittämättä, vaikka isäntä ja emäntä valvoivat koko yön hänen vuoteensa vieressä. Ja kuin viime kiusaksi lähti hän niin hiljaa, ett'eivät edes huomanneet, ennenkun jo olivat valvoneet pari tuntia hengettömän ruumiin ääressä. He olivat häntä tarkastaneet, olivat kuulleet hänen huokuvan vaikka hiljakseen ja olivat jännityksellä odottaneet, että jos vielä virkoaisi ja puhuisi. Mutta sen sijaan sammui elämän lekottava liekki hiljaa ja huomaamatta.

»Hän on kuollut», sanoi isäntä kumartuessaan vaaria katsomaan. Anna läheni ja kosketti vanhuksen kättä. Se oli kylmä. Silloin hän kirkasi kuin tuskasta, ja siinä huudossa purkautui se pelko, jota vaarin onneton olemassaolo hänessä aina oli herättänyt, alkaen illasta, jolloin hän Teittoon tuotiin.

Vasta kun vaari laudoille laskettiin, tuntui siltä, että nyt ei tarvitse pelätä. Nyt kai on loppunut ainakin kaikki ne huolet, joihin hän on ollut syypää, kammo, jota ihmiset ovat tunteneet heikkomielisen kotia kohtaan ja ne säikäykset, joita aina kotiväkikin sai kärsiä.

Martta oli ainoa, joka itki vaaria. Hän itki vaarin elämän ilottomuutta ja sen äkillistä loppua, itki sen ihmisen poislähtöä, joka, paitsi Anttia, oli ollut ainoa talon asukkaista, joka, hänen juhlapäivänään oli hänelle hyvän sanan sanonut. Ja vaikka se sana olikin mielipuolen houreita, oli se kuitenkin suuriarvoinen sille, jolle se sanottiin.

Tämän uskoi Martta Antille, mutta hän ei lisännyt, mikä ajatus myöskin oli saanut hänet kyyneliin. Hän ei tahtonut kertoa tunteneensa, että niinkauan kun vaari elää, on heitä kaksi, jotka ovat liikaa talossa, kaksi vanhuksille vastenmielistä, kaksi armoleivän syöjää. — — —

Heti, kun vaari oli aittaan kannettu, käytiin hänen huonettaan raivaamaan ja siivoamaan. Isäntä tahtoi kaikkein ensimmäiseksi ottaa vaarin jättämät tavarat huostaansa ja sitte kun oli valikoinut, tarkastanut ja eroitellut kaikki ne vähät, mitä vaarin luota löytyi, oli hän siivouksessa mukana, koko ajan seuraten palvelustytön työtä. Joka vaatekappale purettiin, puistettiin ja pestiin. Makuuvaatteet ratkottiin ja tutkittiin sauma saumalta ja olki oljelta. Yksin vaarin pieni kirstu otettiin irti liitteistään ja tutkittiin pala palalta. Kun kaikki täten oli tutkittu eikä sittekään mitään löytynyt, puki isäntä mustat vaatteet päälleen, valjasti pitkästä ajasta itse hevosensa ja ajoi pappilaan. Hän tunsu, että hänellä oli voimaa ja sen voimansa näyttäisi hän vaikka kenelle.

Vasta monen tunnin kuluttua palasi isäntä. Hän heitti hevosen riisumatta pihalle, huusi rengille, että korjatkoot talliin ja meni itse suoraa päätä kamariin, jossa paiskautui sängylle.

Senkin papin ketale, joka siihen oli hänen kiusakseen ennättänyt! Kyllä hän vielä sitä kurittaisi ja näyttäisi, että kenellä on laki ja oikeus puolellaan! Vie häneltä ihan nenän edestä rahat, joita hän on koko ikänsä odottanut ja sitte kehtaa sanoa, että vaari on ne rahat hänelle antanut, on tunnustanut, että ne

ovat vääryydellä hankitut ja ett'ei hän rauhaa saa, ennenkun ne papille antaa ja tämä kunniasanallaan muka lupaa, että hän ne rahat antaa Martalle ja hänen jälkeläisilleen, käyttää ne heidän hyväkseen ja sovittaa sillä vaarin tekemän vääryyden.

Semmoisiin sekaantuu, vaikka on pappi ja sie- lunpaimeneksi pantu ja vaikka pitäisi pappina sen ver- ran ymmärtää, että mitä niistä mielettömän puheista! Mutta sellaiseen petkutukseen ei Teiton isäntä suostu. Ei häntä saa papit eikä paimenet nenästä vetää! Kyllä hän ne toisille tavoille opettaa, kyllä näyttää, että osaa Teittolainen vielä käräjäkin käydä ja osaa voittaa niin kuin ennenkin.

Ja entä Martta sitte! Mokoma miniä! Isäntä oikein ponnahti pystyyn sängystä, kun rupesi ajattele- maan. Mökkiläisen lapsi, köyhä kuin kirkonrotta. Häntä on elätetty ja kasvatettu Teitossa, ja armosta sinne vielä otettu paikalle, jota olisi kelvannut tarjota mahtavillekin. Ja sitte, minkä tekee heti ensityökseen? Panee vanhan heikkopäisen ukkoretvanan ihan mie- lettömäksi, pälyää ympärilleen otusta pyydystäen ja saa kaunein, lempein katsahduksin ukon pauloihinsa. — Hurskas, tekopyhä tai taikuri mikä liekkään, kun saa tuollaista tehdyksi heti taloon tultuaan!

Isäntä nousi ylös, potkaisi oven keittiöön auk ja huusi emäntää. Kun ei se mammakaan osannut olla saapuvilla silloin, kun sitä tarvittiin. Niin oli elämä koetuksia täynnä, että sitä siihen harmiinsa ihan oli pakahtua.

Vihdoin tuli emäntä.

»Kun et sinä edes ymmärrä tulla, että saisin sydäntäni keventää.»

»Mikä minulle aina korvaan huutaa, milloin sinä sydäntäsi keventää tahdot?»

»So, so, mamma, pitäähän sitä aviorakkautta olla sen verran.»

»Rakkautta.» Emäntä nauroi niin, että säikähti omaa ääntänsä. Rakkautta! Paljonkohan sitä hänen osakseen oli tullut elämässä?

»Älä nyt!» Isäntä rupesi taas kiivastumaan. »Ei tässä nyt loruilla rakkaudesta. Rahoista on puhe, kuuletko, rahoista!»

Ivan ilme katosi Annan kasvoilta ja ne kävivät taas tavallisen tunteettoman kylmiksi ja kalseiksi. Hän otti sukkakutimen pöydältä, istuutui keinutuoliin ja rupesi siinä kuuntelemaan miehensä selityksiä.

»Riita-asia siitä tulee.» Isäntä potkasi sängynlaitaa.

»Vai riita-asia.» Emäntä puhui kuin asia ei olisi koskenut häntä ensinkään.

»Niin mikäs muu. Enkö minä sitte ole oikeassa?»

»Ainahan sinä olet oikeassa.»

Isäntä vilkasi salavihkaa vaimoonsa. Mitähän tuo nyt oli? Puhuiko hän tosissaan vai tekikö pilkkaa? Mutta emäntä ei huomannut katsetta. Hän vaan kutoi.

»Mikä hiton kiire sillä nyt on tuolla sukalla?»

»Kudonpahan kuunnellessani.»

»Jos tuota kuunteletkaan!»

»Kyllähän minä.»

Emäntä laski pois kutimen ja meni keittiöön. Kyllä hän oli kuullut koko jutun. Hän tiesi tarkalleen mitä mikin oli sanonut, mitä vaari, mitä rovasti ja mitä isäntä itse. Mutta mitä se sittekään koko juttu maksoi? Mitä niistä rahoista, kun ei muutakaan elämässä ollut! Rahat olivat kyllä hyvät olemassa ja oli hänkin osannut niitä säästää ja kartuttaa ja niitä ajatella, mutta kun oli kaikki muu mennyttä, mitä niistäkään sitte enää? Miks'ei niitäkin Martalle annettaisi, olihan hän vienyt muunkin. Hän oli ensi iltana saanut siunauksen siltä, jonka koko olemassa-olo oli ollut Annalle kuin kirouksen julistamista. Hän oli voittanut vanhan mielipuolen rakkauden, joka sama vanhus koko elämänsä ajan oli pelottanut ja vihanut poikansa vaimoa. Hän, tuo tyttö, jonka silmä oli kirkas ja otsa pilvetön, jonka koko olento uhkui nuoruuden toivoa ja voimaa, oli voittanut sellaisen miehen rakkauden, josta olisi kannattanut vaikka kenenkä ylpeillä. Hän oli sen omistanut luonnollisena hänelle tulevana osana ja sen onnensa vahvistamana astui hän tyynenä ja tasaisena tietään eteenpäin. Hän ei ajatellut äitiä. Hän tuli vaan kuin katetun pöydän ääreen kotiin, jossa äiti oli ollut nälkään kuolemaisillaan, tuli elämään ja iloitsemaan jalon ja uskollisen miehen rakkaudesta työntäen tieltään äidin, joka raa'an miehen rinnalla oli kärsinyt ja taistellut lastensa tähden ja jonka ainoana ilona ja toivona lapset olivat olleet. — — Eikö se, joka vuosikymmeniä oli onnen nälkää nähnyt, ollut oikeutettu vihaamaan jokaista tällaista onnensuosikkia, joka anasti itselleen nekin viime murut, jotka nälkäiselle olivat säästyneet.

Kaikki nämä ajatukset ne heräsivät emännän mielessä, kun hän näki, miten Antti rakasti Marttaa. Joka kerran, kun Antin silmä sanoi Martalle, »älä ole huolissasi, minä olen tässä rinnallasi», kirkuivat ne hänen korvaansa kuin mustat, hänen päänsä päällä vaakkuvat linnut. Joka kerran, kun Antti puolusti Marttaa, jota isäntä vaarin rahain tähden oli ruvennut vihaamaan, humautti musta kateen lintu siipiään ja kalkutti korvaan: »Kaikki on unohdettu, ei muista oma poikasi, ei muista mökin lapsi, jota eläit ja kasvatit, että heidän on sinua kiittäminen kaikesta. Toisilleen he vaan elävät. Sinulta on kaikki riistetty. Sinä heidän puolestaan puhuit, sinä sovitit. Kiitokseksi syrjäyttivät sinut sydämistään.»

Jota useammin nämä ajatukset saivat valtaa, sitä kireämmiksi kävivät välit Teitossa. Annin muisto oli ainoa, joka vaikutti sovinnollisesti äidin mieleen, mutta sekin vieroitti häntä paremmin Martasta kuin lähensi. Martta oli ollut Annin erityinen suosikki, ja että Martta senkin hyvän maksoi tuottamalla surua Annin äidille, se oli paras todistus siitä, ett'ei hänellä ollut kiitollisuudesta tietoaakaan.

Isäntä oli heti ryhtynyt puuhiin oikeuden kautta saadakseen vaarin papille antamat rahat käsiinsä, mutta juuri paraassa puuhassa ollessaan sairastui hän taas. Se oli kova kolaus hänelle, varsinkin kun vielä olisi ollut muitakin tärkeitä asioita ajettavana. Antti, joka aina oli pysynyt erillään isän asioista ja yksinomaan pitänyt huolta talosta ja sen töistä, ei tällä kertaa päässyt eroon ennenkun lupasi ajaa isän kauppa-asiat toisessa pitäjässä. Hänestä oli ikävää luvata, varsinkin

kun ei olisi koti-olojen ollessa niin ikäviä tahtonut jättää Marttaa yksin vanhempien kanssa. Mutta Martta itse pyysi lähtemään, pyysi, ett'ei Antti hänen tähtensä olisi lähtemättä, vaan paremmin näyttäisi, ett'ei Martta ainakaan estä häntä vanhempien mieltä noudattamasta.

Antti myöntyi viimein ja lähti. Mutta raskas oli hänen mielensä, eikä Marttakaan jaksanut paljon leikkiä laskea, vaikka muuten olikin siihen sukkela. Pitkät olivat hänellä päivät Antin mentyä, mutta työ auttoi. Jumalalle kiitos, että sitä työtä riitti ja että oli ihmisille se siunattu työpakko annettu. Nyt Martta vasta mielestään oikein senkin lahjan arvoa ymmärsi, nyt, kun se tuli niin hyvään tarpeeseen.

Tekemistä oli Martalla paljon. Isäntä sairasti ja emännältä meni aika hänen hoitamiseensa. Martalle jäi kaikki muu ja olihan sitä siksi suuressa talossa sekä katsomista että tehtävää. Vaan miksi sittekin hiipi mieleen ajatus, että kun olisi ollut velvollisuuksia vielä enemmän, kun olisi saanut vähän sairasta katsoa ja vähän keventää emännän kuormaa, tehdä toiselle tai toiselle pienintä, vähäisintä palvelusta. Hehän olivat Antin isä ja äiti. Miksi ei kummaltakaan liiennyt hänelle ystävällistä sanaa, ei edes täytettävää velvollisuutta eikä vaatimusta.

»Hyvä Jumala, jos sinä kuitenkin antaisit sen ilon minulle!» Hän painoi käden sydämelleen. Sitä kivisti niin. Surua oli hänellä Teitossa, kun ei ollut rakkautta Antin vanhempain ja hänen välillään, surua isänkin tähden, joka sairasti kotona Rajalassa.

Mutta pimeäkin päivä päättyy kerran. Martta laski, ett'ei muuta kun kaksi päivää, niin tulee jo Antti kotiin. Hän tuli sitä ajatellessa niin iloiseksi, että rupesi hiljaa hyräilemään pirtissä. Mutta samassa hän muisti, että jos kuuluu kamariin sairaan luo. Hän lakkasi laulamasta ja otti ikkunalta verenpisaran, joka oli paraillaan kukkaa tekemässä. Kovinpa sen oli lehdet tomussa. Nyt kun päivä paistoi ikkunaan, pisti se oikein silmään.

Hän otti määrän rievun ja rupesi pyyhkimään.

»Mitä tuo on olevinaan.» Emäntä tuli tupaan.

»Puhdistan vaan vähän, että paremmin jaksaisi kukkia.»

Emäntä ei vastannut mitään.

Samassa paistoi päivä kirkkaasti tuvan ikkunasta. Se vaikutti aivan vastustamattoman ilahduttavasti, niin että Marttakin aivan unohti arkuutensa emännän seurassa. »Meilläkin oli ennen kotona sellainen kaunis punakukkainen kasvi, joka aina rupesi syksyllä kukkiin. Äiti sanoi, että se kukkii isälle Santerin päiväksi, mutta isä vastusti ja sanoi, että Liisallepa se on puhkeamassa. Isä kun on Santeri ja äiti Liisakin nimeltään.»

»Vai semmoisia teillä puhuttiin.» Ääni oli pu-reva. Emäntä meni kamariin nykäisten oven mensesään kiinni. Ja ne mustat linnut kalkuttivat taas hänelle korvaan: »Kuulitko, kuulitko? Semmoista se mökin mies sanoi vaimolleen, niin rakasti, niin hyvänä piti. Mutta mitä sinä olet mieheltäsi, mitä lapsiltasi saanut. Kaikki on muille. Sinulta on riistetty viimeinenkin siru.»

»Aijoin pyörähtää isää katsomaan», sanoi Martta noustessaan iltaruualta.

»Eikö hän jaksane odottaa huomiseen.» Emännän ääni oli tyly.

»Kyllä kai.» — Vastaus tuli vitkalleen.

»Olisihan se minusta parempi.» Emäntä ei katsonutkaan Marttaan. »En minä uskalla luottaa näihin tyttöihin, jos tarvitseisin apua. — Ja onhan jo pimeäkin.»

Martan apua ei koskaan oltu kysytty, tuskin kysyttäisiin nytkään. Kiusamieli pikemmin kuin turvatomuuden tunne oli ehkä ne sanat sepittänyt, mutta se oli sittekin ensimmäinen kerta, jolloin emäntä viittaili siihen, että voisi Marttaa käyttää apunaan ja sitähän Martta vast'ikään oli rukoillutkin. Nytkö, kun rukouksen kuulemus oli tullut, hän väistyisi ja työntäisi sen luotaan vaan siitä syystä, että hänen mielensä niin kovin teki isän luo?

»Ehdinhän minä huomennakin», sanoi hän ruveten korjaamaan astioita pöydältä. Mutta sydäntä kirveli.

Emäntä sanoi samassa hyvää yötä ja vetäytyi isännän kamariin. Martta joutui oikein kiusaukseen. Hänen teki niin kovin mieli pujahtaa kotiin, vaan nyt varsinkin, kun hän jo oli sanonut jättävänsä menon sinne, olisi se ollut väärin.

Kuinka tuo sydän sentään oli pahanilkinen ja kumma kappale! Ensin hartaasti toivoo ja rukoilee jotain, mutta annas olla, kun sen sitte saa, vaan kysytään, että mitä maksat väliä, millä lunastat, silloin ei antaisi mitään. Semmoista se nyt oli emännänkin puhe

auttamisesta, ja isän luo meno. Martta oikein häpesi omaa huonouttaan. Olisi isä ja äiti vaan tietneet, eivät nekään olisi kiittäneet. Tai ehkä ne vaan olisivat sanoneet: »se on vielä lapsi, se meidän Marttamme ja se rakastaa meitä niin.»

Näihin ajatuksiinsa nukkui Martta, mutta, kun hän heräsi oli isä heti mielessä. Hän puki hiljaa ja kiireisesti päälleen ja hiipi ulos.

Keittiössä näki hän, että kello vasta oli kolme ja tuvassa nukkuivat vielä kaikki. Mutta hänen täytyi vaan lähteä. Ehkä isä, joka sairasti, valvoi ja odotti häntä. Siltä se hänestä tuntui.

Aamu oli raitis ja kylmähkö. Hanki kanto. Martta kulki kepeästi ja kiireisesti kotiin päin. Kun läheni, kuuli hän, että tuvan ovi narahti, ja äiti astui samassa portaille. Hän rupesi juoksemaan ja juoksi vähän matkaa, mutta pysähtyi sitte. Rupesi äkkiä pelottamaan, sillä hän näki, että äiti oli juhllaisen ja hartaan näköinen.

»Äiti», pääsi häneltä hätäisesti. »Mitenkä isä voi?»

»Se tuli niin äkkiä», vastasi äiti hiljaa. Samassa otti hän Marttaa kaulasta ja hyrähti itkuun. Silloin Martta ymmärsi, että isä oli kuollut.

Siitä ajasta alkaen, jolloin Antti palasi matkoiltaan kotiin ja rupesi Teittoa asumaan, alkoi muuallakin pitäjässä edistys ja vaurastuminen, joka vuosi vuodelta pääsi yhä suurempaan vauhtiin. Kotajärvi oli syrjäisen asemansa vuoksi jäänyt monessa suhteessa takapajulle. Mutta kun uuden ajan aallot kerkesivät senkin rannoille, toivat ne tullessaan sitä nopeamman edistyksen kaikille eri aloille. Kansakouluja rakennettiin. Pitäjän vanha ja köyhänpuoleinen kirjasto uudistettiin ja eri kulmakunnille perustettiin pieniä haaraosastoja. Postinkulku vilkastui. Sanomalehtiä ja aikakauskirjoja sekä tilattiin että luettiin, ja vanhoissa taloissa, joissa ohjaketset annettiin nuorten käsiin, ruvettiin uusia periaatteita noudattamaan ja uuden ajan rientoja edistämään.

Kaiken uutuuden ja edistyksen huippuna oli kuitenkin se, kun pitäjääseen saatiin rautatie. Kun se jyskyttäen ja jymisten vyöryi läpi metsän, höristelivät sydänmaan hevoset säikähtyneenä korviaan ja ajajakin katsoi melkein yhtä ihmeissään tuota puhkuvaa höyryhevosta. Kaikki pitivät sitä kummana ja monet pelkäsivät sitä. Mutta kun se aikansa oli kummana kulkenut, oppivat yhä useammat sen arvoa ymmärtämään. Liike vilkastui. Tavaroita ostettiin helpommalla ja maatalouden tuotteet saatiin mukavammin rahaksi muuttumaan.

Isäntämiehet ja kauppiaat ne tämän ensiksi oivalsivat, mutta vähitellen oppi köyhempikin kansa hyötymään uudesta kulkuneuvosta. Monella oli yksi tie ja kaksi asiaa, kun he ensikertoja läksivät Kotajärven asemalle. Rautatie höyryhevosineen oli nähtävä ja sitte sopi sitäkin koetella, saiko siellä tavaransa kaupaksi yhtä mukavasti kuin toiset olivat sen saaneet.

Pitkin ensimmäistä vuotta siitä, kun rautatie tuli Kotajärvelle, kesti lakkaamatonta vaellusta asemalle. Katsojia ja kaupustelijoita kulki sinne kaksi sen vertaa kuin matkustavia, niin että varsinkin sunnuntaisin eivät tabtoneet päästä junasta tulevat liikkeelle kaikkien niitten ohi, jotka olivat tulleet heitä ja junaa ihmettelemään.

Vilkastunut liike ja liikkuvaisuus oli vaikuttanut paljon pitäjän henkisiin rientoihin. Seuroja oli perustettu ja kokouksia oli ruvettu pitämään muunkinlaisia kuin hengellisiä. Isännät olivat perustaneet maa-miesseuran, ja uuden papin rouva, joka oli homma-ihmisiä, oli ryhtynyt käsityöseuraa johtamaan.

Teitonkin väki, joka ennen oli pysynyt muista erotettuna, joutui uuden ajan ja uusien pyrintöjen alkaessa lähempään yhteyteen ympäristönsä kanssa. Antti otti tehokkaasti osaa kaikkiin pitäjän yhteisiin rientoihin, ja äiti joutui papin rouvan toimesta yhdistykseen, joka työskenteli merimiesten hyväksi.

Ainoa, joka pysyi erillään näistä yhteisharrastuksista, oli Martta. Eihän häneltä halua puuttunut, mutta hän tunsi, ett'ei heidän kumpaisenkin sopinut niissä olla, hänen ja vanhan emännän. Toisen heistä täytyi väistyä, jotta toinen saisi sijaa, ja emännän silmä sanoi

hänelle: »Anna minun olla rauhassa edes tällä alalla. Älä tässäkin tuppaudu tielleni.»

Oli, kuin viime aikoina alkanut vilkkaampi seurustelu pitäjäläisten kanssa jossain määrin olisi korvanut emännälle sen, minkä hän muissa suhteissa oli menettänyt. Ison talon emännälle tuleva kunnioitus, jota hän oli ajatellut jo naimisiin mennessään ja jonka suhteen hän niin katkerasti oli pettynyt, oli vihdoin viimeinkin tullut hänen osakseen. Antin kautta oli Teiton arvo kohonnut ja Antin äidillekin lankesi osa, eikä suinkaan pieni, siitä arvonannosta — sillä tiesihän jokainen sen, ett'eivät Teiton lapset ainakaan isältään olleet perineet sitä, mikä heille hankki myötätuntoisuutta ja arvonantoa kaikkien puolelta.

Teiton seurapiiriin kuuluivat nyt papit ja opettajat, säätyläiset ja mahtavimmat talolliset. Ja kun kylään lähdettiin, lähti vanha emäntä yhdessä Antin kanssa. Se oli kuin suostuttu asia. Antti kyllä oli yrittänyt ottaa Marttaa matkaan, mutta tämä pyysi niin hartaasti, ett'ei Antti siitä puhuisi. Se vaan olisi pahentanut eikä parantanut asiaa.

Ainoastaan joskus, kun Antti yksin lähti iltamaan tai kokoukseen, sai hän Martan toverikseen. Mutta jo ne muutamat kerratkin vaikuttivat sen, että emäntä ajatteli, että jos vaan mieli pidättää itselleen sijaa seurapiirissä ja ihmisten ajatuksissa, oli Martta pidettävä loitompana. Hän oli niin kummallinen, se Martta, sellainen kaunis kirkassilmä, jonka ei tarvinnut mitään tehdä eikä sanoa ennenkun jo kaikki hänestä pitivät. Olisi hän vaan ollut mukana joka paikassa, ei kohta kukaan olisi muistanut ajatellakaan Antin äitiä. Entistä

latua olisi taas poljettu. Se, joka ei ollut mitään tehnyt eikä uhrannut, joka aina oli elänyt onnen päivänpaisteessa ja ilojen lellilapsena, syrjäyttäisi sen, joka tuskan ja taistelun tietä taivallettuaan kerrankin luuli löytäneensä vaivojensa palkan.

Tämän ehkäisemiseksi taisteli emäntä.

Teittolaisten hyvät välit ympäristöön nähden olivat rikkoutumaisillaan riidan kautta, jota isäntä aikoi alkaa vaarin rahojen johdosta. Pitäjän uusi rovasti oli hyvissä väleissä seurakuntalaistensa kanssa ja riitajuttu häntä vastaan olisi tietänyt riitaa heidänkin kanssaan. Tämä asia emäntää huolestutti enin koko jutussa. Monet yöt se häntä valvotti ja monta katkeraa ajatusta se synnytti Marttaa kohtaan, joka oli tämänkin alku-syynä. Mutta juuri kun asia oli alkuunpantava, sairastui isäntä, ja siihen se sillä kertaa jäi. Hän ei sairaana ollessaan jaksanut ajatella muuta, kuin miten päivän päähän päästä. Ja sitä emäntäkin sai ajatella, hypätessään aamusta iltaan isännän mielihohteita täyttäkseen.

Isännän parannuttua oli riita-asia häneltä ajaksi unohtunut, kun oli tullut muita ajateltavia väliin. Sitte se uudestaan johtui mieleen, mutta ei tullut heti ajetuksi, kun käräjät vielä olivat kaukana, ja kun ne lähenivät, nujersi tauti taas Teittolaisen vuoteelle.

Se siunattu tauti! Emäntä oli sinä päivänä valan kuin toinen ihminen. Kyllä hän niitä taudin puuskaa oli saanut pelätä ja surra. Ne olivat häneltä riistäneet monen yön unet ja monen päivän rauhat, mutta osasipa kerran tulla oikeaan aikaan, tulla kuin taivaasta siirtämään ikävät taas tuonnemmaksi. —

Huonoksi oli todella Teittolainen käynyt. Paljon oli ennen hänen sairaudestaan sanottu ja ilveilty. Oli puhuttu, että kun hän on ihmisiltä nylkenyt määräsumat, ei omatunto kestä sen enempää. Silloin paneutuu hän kipeäksi, sairastaa aikansa ja luettaa postillaa, kunnes taas jaksaa entistä ammattiaan jatkaa. Niin olivat ihmiset arvelleet, mutta minkä verran siinä puheessa perää oli, sitä ei kukaan tahtonut taata. Varma se vaan oli, että isäntä viime vuosina oli ollut todella sairas. Sen näki jo päältäpäin. Hänellä oli usein sellainen kolotus ruumiissa, että sitä oli hirveä katsella. Kasvot väentyivät ja tuskanhiki helmeili otsalla, kun tauti oikein murjoi ennen niin voimakasta ja vankkaa miestä. Monet kiroukset hän silloin nielasi ja luetti monet luvut raamatusta, että tuska helpottaisi. Mutta kun siitä kerrakseen oli päässyt, uusi se pian taas.

Lääkäri oli sanonut, että isäntä sairasti pahinta luuvaloa, ja jos se sydämeen iskisi, lopettaisi se siinä samassa. Isäntä hätkähti. Aikaista olisi, jos kuolema korjaisi miehen sellaisen kun hänet. Jokainen sen näki, että vielä hänessä oli sekä työntekijätä että — teettäjätä. Ei hän niinkään joutaisi vielä manalle, ei kiusallakaan.

Mutta emäntä painoi käden sydämelleen. Miten se takoi ja läpätti. — Loppu — saattoi tulla milloin tahansa. Se pitkä tie, jota hän kerran oli alkanut astua sen miehen rinnalla, joka nyt virui tautivuoteellaan, päättyisi — kenties pian ja äkkiä. Se huojuksen ja helpotuksen päivä, jota hän ei ollut muistanut odottaakaan, tulisi ehkä, ja hänellä olisi vielä voimaa siitä iloita ja rohkeutta toivoa.

Taas painoi hän käden povelleen. — Niitä syntisiä ajatuksia, että ne yllättämään pääsivät! Hän, vanha ihminen, saattoi sellaisia ajatella! Mutta sellaiseksi sitä käy kun on kärsinyt paljon ja kun sydän on kauan sairastanut kuolemantautia. Silloin ei enää jaksa olla varuillaankaan.

Hän otti sukkelaan vesikupin sairaan vierestä ja haki raitista, vasta lähteestä tuotua juomavettä. Sitte siirsi hän tuolin peitteineen suojaksi sairaan silmille, ett'ei auringon paiste tekisi kipeää, ja rupesi sen tehtyään tomuuttamaan muutamia ikkunalla olevia kirjoja.

Kun vaan olisi työtä ja tekemistä, kun sairas edes taas käskisi ja kiukkuileisi, että palveluksella saisi sovittaa sen syntisen ajatuksen!

Emännästä tuntui, että nyt olisi *se* helpotukseksi, mikä ennen oli rasittanut, *se* rauhoittaisi, mikä ennen oli rauhan häneltä riistänyt. Mutta se oli hänelle kuin määrätty kerran kaikkiaan, että jos hän jotakin toivoi, olipa se kuinka pientä tahansa, niin toinen vei sen häneltä. Se oli hänellä ainoastaan niin kauan kuin se oli arvotonta tai rasittavaa hänestä. Sitte kun se kävi toivotuksi, riistettiin se pois. Ja se, joka sen otti, oli aina sellainen, jolle hän ei sitä hinnasta mistään olisi suonut.

Martta se nyt oli, joka emännältä vei hänen tähänastisen virkansa sairaanhoitajana. Isäntä ei hänestä ennen ollut huolinut, mutta eikös osannut nyt miniä liukastella niin, että siihenkin paikkaan pyydettiin. Hän tietystikin oli kuullut, että tauti saattoi kääntyä vaaralliseksi, ja hän näki, mitä emäntä ajatteli, ymmärsi, että nyt hän tahtoo sovittaa ja parantaa sen, mitä

hänkin puolestaan on vuosien kuluessa laiminlyönyt. Hän tahtoo kovat sanansa peittää lauhkeilla, katkeran mielensä pehmittää palvelevaisuudella ja koota särkyneen välin sirpaleet, ett'ei mikään niistä kanteeksi nousisi eikä syyttäjäksi syntyisi silloin, kun kaikki sovitus oli myöhäistä. —

Silloin juuri Martan aavistaessa mitä emäntä tunsii tunkeutui hän väliin ja vielä niin taidolla, ett'ei siitä voinut häntä syyttääkään. Hän vaan pistäikse välikamariin juuri kun emäntä hetkeksi on pyörähtänyt pois. Silloin tietysti isäntä sattui apua tarvitsemaan ja Martta oli heti saapuvilla.

»Sinäkö siellä oletkin?» Isäntä näytti hämmästyvän. »No, olkoon, paremman puutteessa. Auta nyt.»

Martta auttoi, tottuneesti ja tasaisesti kuin olisi hän siihen hyvinkin oppinut. Isäntä katseli häntä kun hän äänettömänä liikuskeli huoneessa. Niin nousi jalka kepeästi kuin lapsen ja niin hempeä, viaton oli katse, kuin äsken auennut kukan umppu.

Oli se Antti osannut ottaakin! Isäntää rupesi ihan naurattamaan. Kyllä kai hänkin nuorena olisi ymmärtänyt valikoida, mutta hän kun aina oli ollut niitä järki-ihmisiä, ei ollut tyytynyt vaan silmänruokaan. — Järkipärisesti hän oli naima-asiakin harkinnut, eikähän hänen ollut syytä sitä katuakkaan, vaikka ei kotielämä aina ollut niin hauskaa ollutkaan.

»Joko sinä menet?» kysyi isäntä, kun näki Martan kääntyvän ovelle päin.

»Jos ei minua tarvita.»

»Saisit edes lukea minulle vähän.»

Martta otti sanomalehden. Hän oli par'aikaa lukemassa, kun emäntä tuli, pysähtyi kynnykselle ja katsoi pitkään, vuoroon isäntään, vuoroon Marttaan. Sitte vetäisi hän keinutuolinsa nurkkaan päin ja asetui siihen katsomaan. Hän katsoi ensin Marttaan, niin että tämä lukiessaankin tunsu sen, tunsu, miten nuo mustat silmät häneen vihassa iskeytyivät, painautuen syvälle kuin terävät, haavoittavat kynnet. Kirjaimet hyppelivät sanomalehdellä sinne tänne ja Martan käsiä rupesi painamaan kuin olisivat ne käyneet hervottomiksi. — — Silloin siirsi emäntä katseen mieheensä. Tämä makasi huomaamatta vaimoan, silmät Marttaan tähdättyinä. Emäntä katseli läpituonkevasti ja tuikeana vähän aikaa. Sitte oli hän selvillä asiasta. Nyt se on tehty. Nyt hän on syrjäytetty tautivuoteenkin äärestä. Parempi on hempeä lapsi hoitamassa, liukasteleva, nöyräniskainen ja tekopyhä palvelija, kuin oma vaimo, joka on kantanut päivän kuorman ja helteen ja siinä raskaassa työssä kulkenut sydämensä saifaaksi ja jalkansa verille.

»Juomista», sanoi sairas ja maiskautti suutaan.

Emäntä nosti kiireisesti vesikupin hänen huulilleen. Käsi ihan vapisi ja toinen, jolla hän yritti sairaan päätä nostaa, oli kuin hervoton. Silloin vesi läikähti maahan kastellen sairaan paitaa.

»Siinä se nyt oli. Meidän mamma on jo vanha. Martta, miks'et sinä tule?»

Martta meni luo ja auttoi. Hänen katseensa etsi rukoilevasti emäntää, mutta tämä oli jo kääntynyt selin, ja kun Martta kumartui kaatamaan vettä kuppiin, paiskattiin ovi kiinni.

Emäntää ei sinä iltana näkynyt ennenkun illalista syödessä. Silmätessään pikimältään Marttaan näki hän, että tämän silmät olivat itkeytyneet. Mikähän sitäkin itkettää, tuli hänelle mieleen. Useinhan sen silmät viime aikoina olivat olleet punaisina, eikä luulisi kuitenkaan hänellä hätäpäiviä olevan. Mies on hänellä sellainen, että kannattaa kadehtia vaikka kenenkä. Ei ole leipähuolet painamassa, eikä suru siitä, ett'ei olisi eteenpäin päässyt elämässä. Päinvastoin, kaikkien kunnioittamana ja rakastamana hän nyt Teitossa asuu, vaikka arvoltaan sopisi paremmin karjan paimeneksi. Ja sitte vielä itkee. Mitäpä häneltä puuttuisi, joll'ei sitä surre, ett'ei ole lapsia.

Kerrankin tiesi Luoja minkä teki! Ei toiselle anna kaikkea eikä toiselta kaikkea riistä. — Sydäntä oikein hiveli, kun emäntä sitä ajatteli. Siinä suhteessa ainakin hän vielä oli Martasta edellä, että hän oli nauttinut äidin iloa ja äidin ylpeyttä, ja sitä Martta ehkä juuri ikävöikin. — — Odottiko ja ikävöiköhän tuo ehkä niinkuin hän itsekin kerran. Ajatteliko hän joka surun sattuessa ja joka ilosta nauttiessaan, että kun tulisi se toivottu, silloin olisi elämä toista, se lepertelevä, viaton lapsi, jonka kädet ovat pienet ja pehmoiset ja joka on niin heikko ja avuton, ett'ei tule toimeen ilman äitiä, mutta joka juuri siksi voi sydämet niin kovasti kahlita ja tehdä elämän niin rikkaaksi ja onnelliseksi. — —

Sydän sätkähti, kun emäntä tuli tätä ajatelleeksi. Oliko hän julma, hirmuinen ihminen, joka ei olisi suonut isän ja äidin iloa omille lapsilleen? Mikä äiti hän oli? Hirviöhän hän oli kerrassaan! Vai oliko se

ehkä ainoastaan rakkautta siihen, mikä kohtuullista ja oikeaa oli, ett'ei hän olisi suonut onnenmittaa kukkura-päisenä toiselle, kun toiset näkivät ainaista nälkää?

Martan luontainen iloisuus oli hänellä hyvänä apuna siinä jokapäiväisessä salaisessa taistelussa, jota hän kotonaan sai käydä. Mutta vähitellen se rupesi ehtymään. Tuntui siltä kuin olisivat voimat pisara pisaralta vuotaneet kuiviin. Ainainen nalkuttaminen, pisteliäät sanat ja kateelliset katseet tekivät hänet lopulta niin araksi, ett'ei hän tiennyt mitä sanoa ja tehdä. Hän tahtoi olla luonnollinen ja vapaa, hän tahtoi kantaa kuormaansa kärsivällisesti ja nöyränä ja voittaa vastahakoisuudet rakkaudella. Mutta taistellesaan sitä tehdäkseen kadotti hän vapautensa ja luonnollisuutensa. Hän oli odottanut appivanhemmiltaan kovaa kohtaloa senvuoksi, että hän oli köyhä tyttö eikä niin arvokas miniäksi kuin he olisivat suoneet. Mutta salaista vihaa ja kateutta ei hän olisi arvannut odottaa. Sentähden oli hän murtua taakan alle, joka päivä päivältä kävi yhä raskaammaksi.

Sen hän tunsii silloinkin, kun neulomaseura merimiesten hyväksi oli koolla heillä. Hän oli sitä päivää pelännyt jo edeltäkäsän ja sitte, kun se tuli, oli se raskas.

Emäntä leipoi ja paistoi vieraitten varalta. Martta kysyi tarvittiinko apua ja emäntä vastasi, että »kenties ne leivokset vieraille kelpaavat, vaikk'ei miniä niitä olekkaan laittanut».

Sitte rupesivat vieraat vähitellen kokoontumaan. Emäntä oli vastaanottamassa portailta ja saatteli sisään. Vasta kun kahvit olivat juodut ja papin rouva ehdotti

virren aluksi, tuli Martta sisään. Hänen täytyi tervehtiä kaikkia kädestä, mutta sitte hiipi hän oven suuhun. Virsi alettiin ja kaikki rupesivat veisaamaan. Emäntäkin veisasi kuin kirkossa. Hänen ohuet huulensa olivat päättävästi suppuun kipristetyt ja silmät seurasivat tiukasti sanoja.

Martta ei voinut olla häneen katsomatta, ja jota kauemmin hän katsoi, sen raskaammaksi kävi mieli. Sydäntä etoi ja tympäsytti. Koko virrenveisuu tuntui inhottavalta. Mitä siitä paranivat merimiehet tai muut? Eikö se vaan ollut narripeliä ja pilkkaa niinkuin seurustelukin usein? Yhdessä oltiin, tarjoiltiin, kestittiin ja oltiin hurskaita olevinaan siitä syystä, että muka tehtiin työtä lähimmäisten hyväksi. Mutta anna olla, kun hajaantumaa päästiin, niin sitte kielet käymään lähimmäisen parhaamiseksi.

Niinhän emäntäkin oli aamupäivällä puhellut ja nyt hymyili ja oli kohtelias niille, joista vasta oli ker-tonut, että toinen juoruaa eikä pysy totuudessa, toinen kuluttaa kuukaudessa enemmän kuin vuodessa ansaitsee, ja toiset kiusaavat palvelijoitaan huonolla ruualla.

Ja sitte se virsi, jota ne hartaina yhdessä veisasivat!

»Äiti, äiti», se purkautui kuin tuskanhuuto Marttan povesta. Kun olisi äiti täällä, silloin hänen sydämensä sulaisi, silloin hän taas jaksaisi hyvää uskoa ihmisistä ja antaa heille anteeksi, että he olivat puuttuvaisia niinkuin hän itsekin. —

Papin rouva otti kirjan laukustaan ja rupesi lukemaan. Silloin raotti karjakko ovea ja kysyi nuorta emäntää. Martta pääsi livahtamaan ulos. Tuvan ikku-

nasta näki hän Antin takapihalla. Hän ei voinut vastustaa haluaan, vaan juoksi luo. »Antti», hän oli aivan hengästynyt, »tahdotko sinä auttaa minua?»

Antti katsoi häneen ja se katse sanoi: »Vielä sinä kysyt?»

»Ne lukevat ja laulavat siellä sisällä.» Martta tuskin sai sanat suustaan, hänellä oli sellainen hätä. — »Vaan minä en voi olla siellä. Minun täytyy päästä äidin luo. Asetatko sinä niin, ett'ei siitä tule pahennusta?»

»Kyllä pidän huolta, mene sinä vaan.» Hän nosti kädet silmilleen kun Martta oli lähtenyt ja pyyhkäisi pois jotain.

Että sen piti olla niin vaikeata ja ett'ei hän mitään sille voinut! Kovasti oli Martta laihtunutkin. Se oli viime aikoina pistänyt hänen silmäänsä ja hän oli sanonut kuin lapsena: »minä olen mies, minä sanon heille, että hän on vaimoni ja että vaadin hänelle parempaa kohtelua». Mutta silloin oli Martta tarttunut käteen ja rukoillut, ett'ei hän mitään sanoisi, ett'ei kovilla sanoilla särkisi sitä, mikä vielä oli eheää. »Anna minun taistella taisteluni. Vielä Jumala meille parempia päiviä suo.» Niin oli hän sanonut.

Antti ripusti valjaat tallin naulaan ja meni sisään siistiytymään, mennäkseen sitte vieraitten luo. Mutta itseksensä hän ajatteli, että Jumala oli suonut hänelle hyvän ja rohkean vaimon.

Sillä välin istui Martta kotona Rajalassa äidin luona. Hän oli matkalla ajatellut, että kun tulee perille niin itkee, itkee kerrankin sulaksi sydämensä, itkee kaiken edestä, jota ei ole uskaltanut — eikä Antin

tähden tahtonutkaan — Teitossa itkeä. Mutta perille päästyään ei enää itkettänytkään. Tuli vaan niin levollinen ja hyvä olla heti, kun näki äidin.

Äiti istui villoja karttaamassa ja Marttakin asetui heti työhön.

»Äiti», kysyi hän vähän ajan perästä, »etkö sinä koskaan meidän lasten pienenä ollessa surrut sitä, että me olimme köyhyyteen ja puutteeseen syntyneet?»

»Kyllähän se monet kerrat raskaalta tuntui.» Leena teki kauniin pehmeän lepeen ja pudotti sen koppaan toisten päälle. Sitte vilkaisi hän nopeasti Marttaan. Mitähän sillä oli mielessä, kun ajatukset sinnepäin kääntyivät?

»Köyhyyttä sittekin taitaa olla helpompaa, mutta kun ei ole rauhaa eikä sopua.» Hän kiihtyi niin, ettei itsekään huomannut. Posket hehkuivat ja silmät paloiivat. »Ei siellä lasta tarvita eikä saakaan olla. Epäsopu ja elämän kirous ei pitäisi koskaan lasta painaa. Tuollaisen pienen viattoman olennon pitäisi syntyä onneen.»

»Ei niitä sitte paljon syntyisi.» Äiti hymyili, vaikka se oli surunvoittoista. »Sinä olet vielä aika lapsi, vaikka olet kolmatta vuotta naimisissa.»

Mutta silloin hyrähti Martta itkuun. »Äiti, sinä et saa sanoa niin. Jos sinä tietäisit kuinka minä ikävöin ja kuitenkin minä olen taistellut ja rukoillut, ettei Jumala antaisi ennenkuin elämä meillä muuttuu. Minä en jaksaisi sitä ajatella, että se vielä saisi siitä kärsiä.»

Vaan äiti pyöräytti lepeen koppaan. »Niin se on kuin virressä veisataan: 'Kaikk' Herra parhain toimittaa'. Mutta kun ihminen väsyä, niin sitä ajattelee

paljon, jota ei muuten ajattelisi.» Äiti käänsi puheen toisaalle, ja kun Martta läksi, tunsu hän virkistyneensä.

Antti oli häntä portailla vastassa, ja hän oli sen illan jälkeen Martalle vielä entistäkin hellempi. Hän koetti pysytellä Martan läheisyydessä silloin, kun oli sisällä ja keksi milloin mitäkin toimittamista, että näkisi missä Martta oli ja mitä teki. Yhtenä iltana tekasi hän itselleen asiaa asemallekin, ja kun sinne oli niin mukava kävelymatka, tahtoi hän Martan mukaansa.

Martta vähän esteli, mutta ei se auttanut. Antti kun oli saanut jotain päähänsä, ei hän siitä peräytynyt, jos ei vaan järkisyillä saatu toiseen vakuutukseen.

Oli se sitte Martasta hauskaakin, kun kerran oli tullut lähdeyksi. Eipä he usein Antin kanssa käyneetkään kävelemässä. Ja kun he noin rinnan astuivat tietä pitkin, tuntui taas että he kuuluvat toisilleen, he kulkevat yhdessä, rinnan ja käsi kädessä silloinkin, kun ei kukaan sitä näe, ei ajattele eikä itsekään sanoa uskalla.

»Paraiksi me tulimmekin», sanoi Antti, kun juna ehti asemalle juuri heidänkin sinne tullessa.

Junalla oli vielä koko uutuuden viehäytys, sillä se jyskytteli ensimmäistä vuottaan Kotajärven poikki.

»Niin laskee kuin orava puuhun.» Martta nauroi. »Ei se ole ihme, jos vanhoja ihmisiä pelottaa.»

He seisoivat vähän syrjässä niistä, jotka junaan menivät ja junasta tulivat ja tekivät siinä seisoessaan huomioitaan. Antti selitteli Martalle veturin rakenteesta, kertoi ja kuvasi, mutta kesken selittämisensä nykäsi hän Marttaa käsipuolesta: »Katso tuota kuinka hän meitä katselee.»

Martta katsoi ikkunaan päin, jossa nuori mies ja nainen rinnan seisoivat.

Samassa, kun Martan katse sattui heihin, nykäsi nainen miehistä toveriaan, sanoi jotain ja kiiruhti sitte ulos. Ennenkuin Martta ennätti sanoa mitään, oli hän jo hypännyt junasta ja kiiruhtanut heitä vastaan. Hänen miehinen toverinsa seurasi järempänä.

»Ettekö te tunne minua enää? Minä epäilin ensin, mutta sitte tunsin Martan silmät. Ne muistuttavat Annia.»

»Annia.» Antti rupesi hämärästi aavistamaan, kenen kanssa oli puheissa.

Martta oli pikemmin tuntenut vieraan. »Pappilan entinen Alma neiti», sanoi hän iloisesti.

»Niin, ja tässä on mieheni. Ettekö tunne toisianne?»

Molemmat miehet katsoivat toisiinsa. Väri vaihtui kummankin kasvoilla, katse kostui.

»Me tapasimme toisemme viimeksi haudalla.» Antti ojensi kätensä vieraille.

»Niin, minä en ole unohtanut teitä. Te olitte hyvä veli hänelle.»

»Ja hän hyvä sisar minulle.»

»Älkää luulko, että olen hänet unohtanut.» Lehto otti vaimonsa käden.

»Hänen muistonsa on meille molemmille rakas ja Anni se oli, joka meidät yhteen vei.» Alma ojensi kätensä Antille. »Anni ja se surun tie, jolla Jumala meidät luokseen johti.»

»Vieläkö vanhempanne elävät?» kysyi Lehto.

Antti myönsi.

»En minä ole välinpitämättömyydestä pysytellyt poissa, mutta ensin en jaksanut tulla, sitte ajattelin, että he kai tahtovat olla erossa minusta.» Hänen katseensa oli raskas ja surunvoittoinen. Antti ajatteli itseksensä, että johtuikohan se siitä, että he puhuivat Annista, vai oliko Vilho Lehto niitä, joille elämä aina oli surunsekaista, jotka aina parempaa ikävöivät ja joitten sielussa kaipuu siitä syystä soi perussäveleenä.

»Olisi niin paljon kysyttävää ja puhuttavaa.» Alma piti Martan kättä omassaan. Se käsi oli laiha ja pieni, vaikka oli ruskea ja työssä kovettunut. — Mah-toikohan Martta olla onnellinen, ajatteli Alma. Olisi tehnyt mieli kysyä, mutta hän ei uskaltanut. Samassa soitettiin kolmas kerta. Silloin otti hän Marttaa kau-lasta ja suuteli. »Surujen tie on raskas kulkea», sa-noi hän hiljaa, »mutta se on siunattu ja hyvä tie. Kyllä se vie perille.»

»Siunattu ja hyvä tie!» Ne sanat kaikuivat monta päivää Martan korvissa. Ja hän ajatteli, että se oli hyvä ja siunattu se tie silloinkin, kun eivät elä-män suuret kärsimykset kuiluina eteen avautuneet, vaan jokapäiväiset koettelemukset piikkinä jalkaa pistiyät.

Hän oli vähän aikaa sitte ajatellut, että nyt hän ei kestä enää. Katkeruuden ja kateuden painostama henki hänet tukahuttaa; hän näantyy siihen paikkaan, ei jaksakaan nousta, vaan uppoo toivottomuuden suohon ja kuolee, ei elämän suurten surujen tukahuttamana, vaan pienten jokapäiväisyyksien kuoliaaksi kidutta-mana. Mutta sitte palasi taas toivo. Kyllä hän sitä

tietä jaksoi kulkea, koska se oli hyvä ja siunattu ja koska sillä perille päästiin. Tuli ne pienet tai suuret surut, hän tahtoi ottaa ne vastaan ja ne uskalluksella ja toivolla voittaa. Niin olivat toisetkin tehneet ja niin voittaneet. Hän tahtoi tehdä samoin. Anni, Alma, äiti, kaikki olivat he kuormansa kantaneet. Kaikki kulivat edellä häntä kehottaen.

Hänessä heräsi aavistus siitä, ettei hän yksin eikä yksityisenä käynyt tätä taistelua, vaan että hän kävi sitä myöskin osana koko taistelevasta ihmiskunnasta. Se tietoisuus vahvisti ja antoi voimaa.

Kauan ei Martan kuitenkaan tarvinnut kestää yksitoikkoista, kiduttavaa taisteluun pikkuseikkoja vastaan. Elämän suuret tapahtumat ja suuret surutkin voivat usein pelastaa tällaisesta kidutuksesta, ja niin kävi Martankin.

Juhannuksen tienoissa sairastui taas isäntä. Kohtaus oli ankara ja loppu tuli pikemmin, kuin sitä arvattiin odottaa. Kova oli kuolemantaistelu. Se ei ollut elämän voiman hiljaista ehtymistä, ei unta, joka vapautti väsynyttä vaivoista. Pala palalta mursi tauti vielä vastaan ponnistelevat elinvoimat ja taistelua kesti viime hetkeen asti, tuskallista, kammottavaa sielun ja ruumiin taistelua vihollista vastaan, joka kylmin, rauhtaisin kourin, kuin ilkkuen uhrinsa toivotonta ponnistelua, mujersi sen maahan.

Sitte taukosivat tuskan huudot kuulumasta. Rukous- ja kiroussanat vaikenivat. Taistelu loppui. Syvä, kammottava hiljaisuus seurasi — Teiton isännän päivät olivat päättyneet.

Hautajaiset pidettiin komeat. Vainaja oli sitä toi-

vonut. Nämä ne olivat ensimmäiset suuren suuret kutsut Teitossa, ja toiset arvelivat, että ehkä ne ovat sen merkinä, että vanha aika pahoine päivineen on haudattu ja uusi, iloisempi on koittamassa. Mutta toiset taas sanoivat, että ei kaksi kolmannelta. Annin hautajaiset olivat ensimmäiset isot pidot Teitossa, isännän olivat niitäkin isommat ja kolmannet hautajaiset täytyi pitää, ennenkun tässä talossa muita juhlia toimeen pantaisiin.

»Eipä ne etäällä lienekään, uudet hautajaiset», arvelivat jotkut nähdessään emännän.

Toiset taas arvelivat Marttaan vilaisten, että nuori korjataan ennen vanhaa.

Teiton vanha emäntä oli todella käynyt huonoksi. Hänen kasvoissaan oli vaivaantunut, säikkyvä ilme ja joka kerralta, kun joku häneen katsoi, näytti hän tuntevan tuskaa kuin ammuttu eläin, joka haavaansa aristelee.

Ne päivät ja ne yöt, jotka hän oli valvonut miehensä kuolinvuoteen ääressä, voi minkälaisia ne olivat olleet! Kumma oli, että hän oli jaksanut ne kestää! — Ja entä se tilinteko sitte, kun oli täytynyt pala palalta elää elämä uudelleen ja tehdä siitä tiliä itselleen, lahjomatonta, rehellistä tiliä, kuin olisi hän itse ollut kuoleman kynnyksellä. — — Hänen sieluaan särki, kun hän sitä ajatteli. Siinä ei ollut eheää kohtaa, ei paikkaa, jota ei olisi veristänyt, kun hän sitä kosketti.

Niin kauan kuin ulkonaiset huolet ja tehtävät sitä vaativat, piti tahdonvoima emäntää kuitenkin pysyvässä, mutta hautajaisten jälkeisenä päivänä ei hän enää tilaltaan noussut. Hän ei valittanut kipua mitään

eikä sanonut apua tarvitsevansa. Hän makasi vaan väsyneenä, puhumattomana, kärsivän arkuus kasvoissaan.

Martta valvoi useat yöt hänen tietämättään viereisessä huoneessa, ollakseen valmis auttamaan. Hän kuuli silloin raskaita, sydäntä vihlovia huokauksia ja välistä hiljaista valitustakin. Kerran meni hän kysymään voisiko auttaa.

Emäntä nousi koholle. »Kuka? Mitä? Sinäkö? Ei, ei. Mene nukkumaan vaan.»

Martta kuuli, että ääni oli säikähtynyt, vaan samalla lauhkea. Hän meni takasin viereiseen huoneeseen ja pani maata. Mutta nukkua hän ei voinut. Kaikki oli ensin hiljaista, mutta sitte ne taas uudistui-
vat, nuo syvät, haikeat huokaukset ja nuo pidätetyt valitukset.

Kaikki katkeruus suli Martan mielestä. Hän tuskin muisti, että sitä oli ollutkaan. Siitä hän vaan kärsi, että Antin äiti kärsi, sitä toivoi, että olisi saanut häntä auttaa ja lohduttaa.

Mutta vaikka sekä Antti että Martta koettivat parastaan, näytti vaan siltä kuin se olisi hänelle enemmän vaivaa kuin iloa tuottanut.

Kuudentena päivänä hautajaisista näki Antti ihmeekseen rovastin ajavan pihaan. Ei häntä oltu haettu eikä hän nyt kyläilemään voinut tulla. Joku asia hänet tänne toi, sen näki hänen vakavuudestaankin. Mutta mikä?

Rovasti saatettiin sisään ja kun hän oli saanut tervehdityksi, puhui hän asiansa. Hän tuli tuomaan ne rahat, jotka vaari kerran oli antanut pyytäen ro-

vastia valallaan lupaamaan, ettei antaisi niitä muille kuin Martalle tai hänen lapsilleen. Siinä oli koko se omaisuus, joka kerran oli ollut Martan iso-isän omaa ja jonka vaari oli löytänyt ja salannut.

Rovasti kertoi, miten hän vaarin sekavista sanoista oli ymmärtänyt, että vaari katsoi Jumalan vanhurskaudessaan johtaneen niin, että Martta, tämän varallisuuden ainoa laillinen perillinen, nyt oli Teiton emäntä. Siten tuli vääryys sovitetuksi ja Martta käyttäisi monelle siunaukseksi sen omaisuuden, joka tähän asti oli ollut kirouksen syynä ja sielun ansana.

Molemmat, Antti ja Martta, seisoivat mykkinä rovastin edessä. Heistä se oli kuin unta kaikki. He eivät käsittäneet, että rovasti puhui heille.

Mutta vanhalle emännälle tuli hätä, kun hän kuuli, että rovasti oli salissa. Hän tahtoi hänet luokseen kamariin, sillä hänelläkin oli tärkeitä puhuttavaa.

Rovasti jätti silloin Antin ja Martan mennäkseen kamariin. Ja kauan hän siellä viipyikin.

Kun hän vihdoin raotti ovea saliin, teki hän sen kutsuakseen Martan ja Antin kamariin.

Siellä oli vanha emäntä istuallaan vuoteessa. Kasvot olivat kyynelissä, mutta silmistä loisti rauha.

»Lapset, lapset, voitteko antaa anteeksi? Minä olen ollut niin onneton kateudessaani ja katkeruudessaani.» Ääni murtui, mutta kädet tapailivat Antin ja Martan käsiä.

»Äiti, älä puhu! Sinä et jaksa.» Antti koetti rauhoittaa.

»Minä jaksan ja minun täytyy. Jumala on vihdoinkin murtanut tämän ylpeän ja itsekkään sydämen.

Minulle on laupeus tapahtunut, ja minä rukoilen teiltäkin laupeutta.»

Silloin kiersi Martta kätensä hänen kaulaansa: »Äiti», sanoi hän, »äiti», ja se nimitys syntyi ensikertaa hänen huulillaan. »Rakas äiti, kaikki on unohdettu.»

Rovasti hiipi hiljaa ulos huoneesta. Olkoot yksin ja yhdessä tätä siunattua sovinnon hetkeä viettämässä.

Mutta illalla, kun Martta laski levolle, oli hänen onnensa hänestä niin suuri, ettei hän surujaan enää nähnytkään ja hän ajatteli, että nyt saisi se toivottu pieni vieraskin tulla. Nyt olivat ovet sille avoinna ja siunaus sitä odottamassa.

Syksyllä istutti Antti ensimmäiset koivut kartanon ympärille ja maantielle päin molemmin puolin tietä. Vaari ei enää ollut niitä pelkäämässä eikä emäntäkään sitä vastustanut. Hän oli, oma katkera kokemus muistossaan, sitä ennen vastustanut, mutta nyt ei enää tuntunut vaikealta ajatus, että hänen lapsensa olisivat onnellisemmat kuin hän itse oli ollut, että he onnistuisivat siinä, missä hän oli kärsinyt tappion.

Keväällä, kun lehti puhkesi puihin ja tuuli ensikertoja löyhytteli puhjenneitten lehtien tuoksua sisään Teiton ikkunoista, oli kaivattu vieraskin tullut taloon. Martta istui kätkyen vieressä ja lauloi vanhaa kansan säveltä:

»Itse minä lapselleni nukkuvirren laulan,
pane silmät nukkumaan ja nuku Herran rauhaan.»

»Että minä tällaisen siunatun päivän sainkaan nähdä», sanoi hän Antille.

Silloin tunsi Antti miten suuri rakkaus ja suuri onni täytti hänen sydämensä. »Kuka toi sen siunauksen tänne minun kotiini?» sanoi hän. »Kuka jaksoi toivoa ja rakastaa, kun minä jo väsyin? Kuka rohkeiksi ja sovitti, kuka vaihtoi kirouksen siunaukseksi?»

»Jumala sen teki», sanoi Martta hiljaa.

Silloin heräsi lapsi ja äidistä näytti kuin olisi se hymyillyt. »Mennään mummon luo», sanoi hän, »ettei mummo ole yksin. Meidän ilomme on hänenkin ilonsa.»

—
HINTA 4 MARKKAA
—

1/2p

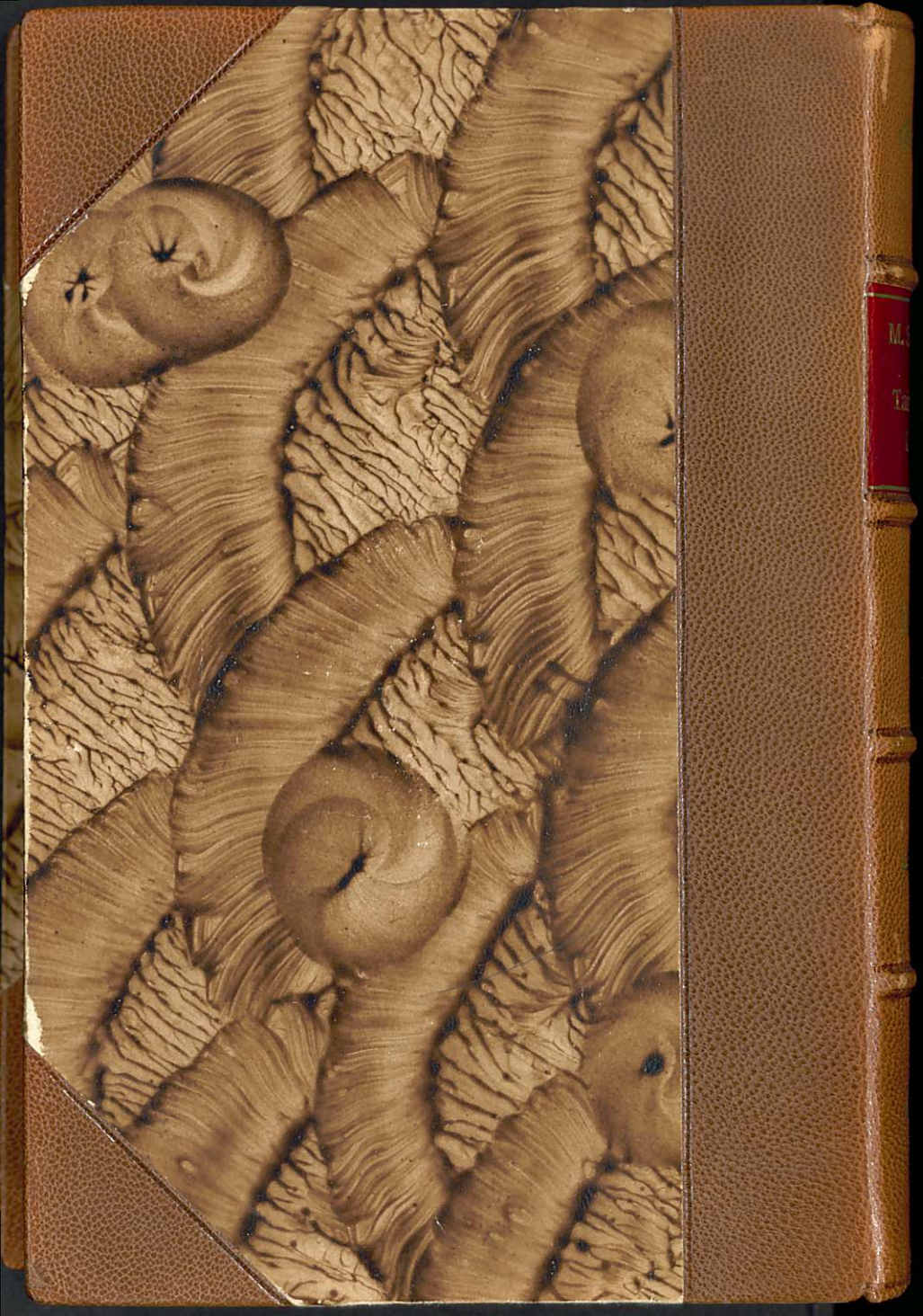

Suom. kausn. 1.
Salmela

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 0648

M.S.
F.